

HALEPÇE JENOSİDİ

ÖNCESİ VE SONRASI

VAHŞET YARGILANIYOR

Cemil GÜNDOĞAN

İbrahim İNCESU - Ali Rıza GEZİCİ

Institut Kuvde de Paris

EM. KUR. 3308
05/12/2016
4-M GUN HAL

HALEPÇE JENOSİDİ

ÖNCESİ VE SONRASI

VAHŞET YARGILANIYOR

Cemil GÜNDOĞAN
İbrahim İNCESU
Ali Rıza GEZİCİ

Piyerloti Caddesi Dostluk Yurdu Sk.
Yeşil Apt. 1/11 Çemberlitaş/İST.
Tel: 516 06 84

Birinci Baskı : Nisan 1991

**Dizgi : DTR Ajans
Baskı : Gülşah Matbaası**

**Piyerloti Caddesi Dostluk Yurdu Sk.
Yeşil Apt. 1/11Çemberlitaş/İST.
Tel: 516 06 84**

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM: 1

GİRİŞ:.....	9
İDDİANAME SAKAT BİR MANTIK ÜZERİNE OTURTULMUŞTUR.....	11
Kürtçülük Propagandası Üzerine.....	11
Meşruiyet Sahası Resmi İdeolojiyle Sınırlandırılabilir mi?.....	12
İddianame Niyetleri Yargılamak İstiyor.....	17

BÖLÜM: 2

KÜRDİSTAN TARİHİ.....	23
20. YY. ÖNCESİ KÜRDİSTAN TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ.....	23
19. YY. KÜRT İSYANLARI.....	27
Baban İsyanı.....	27
Rewanduz İsyanı.....	28
Han Mahmut İsyanı.....	29
Bedirhan Bey İsyanı.....	30
Şeyh Ubaydullah (Nehri) İsyanı.....	33
20. YY. BAŞINDAKİ KÜRT İSYANLARI.....	34
MEŞRUTİYET VE KÜRT MİLLİYETÇİLİĞİ.....	36
Dönemin Kürt Örgütleri.....	38
1. DÜNYA SAVAŞI VE KÜRDİSTANIN DÖRDE BÖLÜNMESİ.....	46
GÜNEY KÜRDİSTAN ULUSAL HAREKETİNE KISA BİR BAKIŞ.....	68
1921-1958 Dönemi.....	68
1958-1970 Dönemi.....	71
1970-1979 Dönemi.....	75

BÖLÜM:3

İRAN-IRAK SAVAŞI VE KÜRDİSTAN ULUSAL HAREKETİ. 79	
BAASÇI DİKTATÖRLÜĞÜN SAVAŞ İHTİYACI.....	79
GÜNEY KÜRDİSTAN DA KATLIAM ÖNCESİ DURUM.....	84

GÜNEY KÜRDİSTAN DA KATLIAM ÖNCESİ DURUM.....	84
SADDAM HÜSEYİN'İN SUÇ ORTAKLARI.....	92

BÖLÜM: 4

AĞUSTOS KATLIAMI, MÜLTECİLER VE TÜRKİYE.....	99
AĞUSTOS KATLIAMI İÇİN HAZIRLIKLAR.....	99
T.C. DEVLETİ GÜNEY KÜRDİSTAN HALKININ DÜŞMANIDIR.....	102
Tarihten Kısa Hatırlatmalar	102
Bağdat Paktı	105
Musul ve Kerkük'ü İşgal Çabaları	108
Sınır-ötesi Harekatlar.....	113
TÜRKİYE'NİN KİMYASAL SİLAH ÜRETİMİNDE VE KULLANILMASINDAKİ SUÇ ORTAKLIĞI.....	117
TÜRKİYE AĞUSTOS JENOSİDİNİN SUÇ ORTAĞIDIR.....	148
TRT ve Ağustos Katliamı.....	149
Jenosit Kavramının Uluslararası Tanımı.....	151
Sınırların Mültecilere Kapatılması.....	153
İlk Sığınmacıların Geri İade Edilmesi.....	156
Irak'ın TC Sınırları İçindeki Saldırılarına İzin Verilmesi.....	158
Ağustos Katliamında İran'ın Katkısı.....	162

BÖLÜM: 5

MÜLTECİLERİN TÜRKİYE'DE KARŞI KARŞIYA KALDIĞI VAHŞET	167
KENDİ ÜLKESİNDE MÜLTECİ OLMAK.....	167
TÜRKİYE'NİN SINIRLARINI AÇMASI LÜTUF DEĞİL	
ZORUNLULUKTU.....	168
GÜNEYLİ KÜRTLERİN HUKUKİ STATÜLERİ ÜZERİNE.....	179
Türkiye'nin 51 Sözleşmesine Koyduğu İrkçi Rezerv.....	181
MÜLTECİLERİN ZORLA İRAN'A GÖNDERİLMESİ.....	186
PEŞMERGELERİN SİLAHLARININ ZORLA GASPEDİLMESİ.....	187
MÜLTECİLERİN MALLARININ YAĞMALANMASI.....	189
MÜLTECİLERE YAPILAN YARDIMLARIN ENGELLENMESİ.....	195
MÜLTECİ KAMPLARININ FİZİKİ KOŞULLARI.....	206

KAMPLARIN KÖTÜ SAĞLIK KOŞULLARI VE TOPLU ÖLÜMLER.....	211
KAMPLARDAKİ İŞKENCE, TERÖR VE PROVOKASYONLAR.....	216
Kamplarda Ajan ve Korucu Devşirmeye Yönelik Faaliyetler.....	219
Provokasyonlar.....	221
MÜLTECİLERİN SÖZLEŞMELERDEN GELEN BAZI HAKLARI.....	225
Serbest Çalışma Hakkı.....	225
Seyahat Etme Özgürlüğü.....	225
Anadilde Eğitim Özgürlüğü.....	226

BÖLÜM: 6

CUMHURİYET DÖNEMİ SÖMÜRGEÇİLİĞİ.....	229
KÜRDİSTAN'DA ASKERİ İŞGAL VE SİYASAL İLHAK.....	230
Milli Kurtuluş Yılları ve Kürtler.....	230
Cumhuriyet Dönemi Kürt Ayaklanmaları.....	249
Şeyh Sait İsyanı.....	250
Ağrı İsyanı.....	274
Dersim İsyanı.....	279
1940 Sonrası Sessizlik Yılları.....	288
12 EYLÜL DÖNEMİ VE KÜRDİSTAN'DA YENİDEN YAPILANMA.....	299
KÜRDİSTAN'DA ASİMİLASYON VE KÜLTÜREL İMHA.....	311
KÜRDİSTAN'DA İKTİSADİ SÖMÜRÜ.....	318
SONUÇ: KÜRDİSTAN'IN KURTULUŞU SOSYALİZMEDİR	324

ÖNSÖZ

Güney Kürdistanlı Kürtlerin, Saddam'ın jenosidinden kaçarak sığındıkları Kuzey'de yaşadıklarının benim ruhsal yapım üzerindeki olumsuz etkileri, aradan 3 yıl geçmesine rağmen geçmiş değil. Bendeki hırçınlığın, tepkiselliğin ve olur olmaz her zaman patlayıveren öfkenin altında yatan tek neden; 26 Ağustos 1988 ile 8 Aralık 1988 tarihleri arasındaki gördüklerim ve yaşadıklarım. Onlara -gazeteci olarak- ilk ben gittim. Kimyasal katliamdan kaçarak Çukurca'ya kadar gelebilmiş Güneyli Kürtlerden ilk gördüğüm Sipindarlı Safiyya'ydı. Kocası ve bir çocuğunu kimyasal saldırıda yitirmiş, ikinci çocuğu Pırjin'le birlikte, sınırı kaçak olarak geçmiş Safiyya Kadın'ı kendisiyle konuştuğumuz gece evi basan Çukurca polisi ile ilçe jandarmaya bağlı askerler yaka-paça, döve-söve, sürükleye sürükleye sınıra götürdüler. İtirazlarım, karşı koyuşlarımın hiçbir anlamı olmamıştı. Bana yapılan hakaretler ve saldırılarla yetinmek zorunda bırakılmışım.

Yaklaşık dört ay, önce Çukurca, Çığılı, Uludere, sonra da Yüksekova, Diyarbakır ve Mardin hattında "Kürt Mülteciler"le ilgilendim. Çeşitli dergi ve gazetelerde yazdığım yazılar, bu insanları konu alan panellerde yaptığım konuşmaların hiçbiri, ama hiçbiri yaşadıklarımı anlatmama yetmedi. Bu konuda hâlâ kendimde önemli bir çelişki, önemli bir zaaf ve yetmezlik görmekteyim. Belki çok uzun yıllar sonra o günlere yeniden döneceğim. Açık yüreklilikle söyleyeyim, o günlerden kaçıyorum.

Ve benim açımdan paha biçilmez bir değeri olan, "**Halepçe Jenosidi Sonrası Vahşet Yargılanıyor**" çalışmasına bir önsöz yazmak bile büyük acı veriyor. Lafı uzatmadan ve kendimi daha fazla dayatmadan, okura bir takım "teknik bilgiler" sunmak istiyorum.

Tarih: 5 Eylül 1988. Güney Kürdistan'dan kaçarak Türkiye'ye sığınmış "Mülteci Kürt" sayısı 114 bin 765. 7 Eylül günü bir açıklama yapan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Sözcüsü'ne göre ise bu rakam 117 bin. Aradan tam 3 ay geçtikten sonra ise Türkiye'de bulunan Kürt Mülteci sayısı 43 bin 540'a indi. Bunun 17 bin 874'ü Kızıltepe Kampına, 12 bin 32'si Muş kampına, 14 bin 634'ü ise Diyarbakır kampına yerleştirilmişti. Peki 3 ay gibi kısa bir süre

içerisinde bu sayı nasıl oldu da, 114 bin 765'ten, 43 bin 540'a düştü. Bunun hesabı bugün verilmiş değil. Ancak sorulmuş da değil. Güney Kürdistanlı Kürt örgütlerinin bu ağır sorumluluğun altında bulduklarını belirtmem gerek. Zira bu güne değin bu konuyu gündeme getirmemişlerdir.

Evet, 71 bin 225 Kürt'ün yaşamından sorumluyuz. Yüksekova'daki Uzunsırt ve Suüstü kamplarından süngü zoruyla sürülen ve İran sınırındaki dağlarda, kar altında, don altında, aç ve üryan bekletilen 30 bini aşkın Güneyli Kürt'ün binlercesi 1988 yılı Kasım ayında işte böyle öldürüldü. Etrafı askerlerce çevrilen ve İran'a geçmeleri için zorlanan, ancak karşı tarafın da sınırlarını sıkı sıkı kapatması sonucu telef olup giden bu insanların uğradığı akibeti bilmelerine ve görmelerine karşın, Türkiye'deki kamplarda yaşayanların yüzü suyu hürmetine bunu sorun yapmayanlar en az T.C. İran ve Irak'ın soykırımına kolaylık sağladıkları için sorumludurlar.

Yine Mardin ve Diyarbakır kamplarından Irak'a zorla iade edilen ve iade edilir edilmez de kurşuna dizilen binlerce Kürt'ün katledilmesine seyirci kalan başta Kuzeyli Kürt aydınları olmak üzere tüm insanlığın bu vahşetin ortağı olduğunu da bilmek gerek. Kuzeyli Kürt aydınları, Güney'den gelmiş bu insanlara neredeyse "Uzaylı Mülteciler" gibi yaklaşmış ve en ufak bir duyarlılık göstermemiştir. Tarihte acaba Kürt aydınları kadar kendi ulusuna ve değerlerine yabancılaştırmış başka bir aydın tipi var mıdır? Sanmıyorum. Bugün bile insanlıktan yalıtılmış, etrafı tel örgülerle çevrili ve insanlık dışı koşullarda yaşamak zorunda bırakılmış 25 bin 981 Kürt'ün çektiği acılarda en büyük pay, Kuzeyli Kürt aydınları ile Avrupa'larda mültecileşmiş Kürtlere aittir.

Saddam'ın soykırımından canını kurtaran Kürtler, T.C.'nin kırımından kurtulamadılar. Ancak Saddam'a rahmet okutan bu sinsî kırım -şimdilik- T.C.'nin yanına kâr kaldı! Nasıl kalmasın ki. Geçenlerde Kürt Mültecileri konu alan bir panele topu topu 23 Kürt aydını katıldı. İstanbul'da (BİLSAK) yapılan ve üç gün süreyle gazetelerde ilan edilmesine karşın bu panele katılmayan Kürt aydınları, Aksaray'daki (İstanbul) Luna Park Gazinosu'ndaki sazlı sözlü bir geceye "tam teşkilat" iştirak ediyorlardı. 3 bin kişilik bir kalabalığın katıldığı "Kürt Gecesi"nde vur patlasın, çal oynasın efkâr dağıtan aydınlarımızı esaslı bir irdelemeden geçirmek ve vakit geçirmeden bu

kesime karşı bir tavır belirlemek neredeyse bir insanlık sorunu haline gelmiş bulunuyor.

Güneyli Kürtleri konu alan ve "Vahşetin Hesabını" ilgili tarafından sorma sorumluluğu gösteren Cemil Gündoğan, İbrahim İncesu ve Ali Rıza Gezici arkadaşların bu tavrı önünde saygı ile eğilmek gerek. Kendilerine duyduğum engin saygıyı bir kez daha dile getirirken, dostum Cemil Gündoğan ve kıymetli arkadaşların, kendilerinden beklenen bir sorumluluktan hareketle büyük bir duyarlılıkla izledikleri bu süreci bize bir kitapla kazandırmaları, dışarıda yaşayan ve her türlü olanaklara sahip ancak ilgisiz, duyarsız ve lakayt aydınlarımıza ağır bir darbe indirmiştir. Ne var ki, bir yandan Kürt aydınlarına, öte yandan da Kemalist tarih yazıcıları ve resmi sözcülerine indirilen bu devrimci darbeler gözlerimizin önüne acı bir saflaşmayı da getirmektedir.

Halkına, onun özgürlük ve bağımsızlık mücadelesine karşı duyarsız kalanlar, eninde sonunda karşı taraflarla aynı kaderi paylaşmaktan, aynı platformlarda buluşmaktan kurtulamıyorlar. İşte Güneyli Kürtlerin tirajik konumu bunun en büyük örneği. Onları katledenlerle, bu sürece sessiz kalanlar aynı ağır sorumluluğun altında biraraya geldiler. İnsanın "titre ve kendine dön ey Kürt aydını" diye haykırması geliyor.

Günay ASLAN

5 Mart 1991, İstanbul

DEVLET GÜVENLİK MAHKEMESİNE
MALATYA

KONU: Savunma Dilekçesidir.

HAZIRLIK NO: 1989/29

ESAS NO: 1989/13

İDDIANAME NO: 1989/13

SAVUNMAYI YAPANLAR:

Cemil GÜNDOĞAN

İbrahim İNCESU

Ali Rıza GEZİCİ

GİRİŞ:

Malatya Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde hakkımızda açılan davada iddia makamı 12 Eylül 1989 tarihli dilekçemizde Kürtçülük propagandası yaptığımız gerekçesiyle TCK'nın 142/3 maddesi uyarınca cezalandırılmamızı talep etmektedir. Bu amaçla tanzim edilmiş olan Malatya DGM, 1989/29 Nolu Hazırlık ve 1989/13 Nolu Esas'a kayıtlı, 1989/13 Numaraları iddianame, sözünü ettiğimiz dilekçedeki tespit ve iddiaların hiçbirinin gerçeklerle ilişkisinin olup olmadığına bakmaksızın, tümünü "Kürtçülük propagandası yapmak" gibi genel ve yanlış bir sıfatla nitelendirmiştir. Bu nitelemeyi kabul etmek olanaksızdır. Dilekçelerimizde Kürdistan halkına karşı sömürgeci devletlerin tarihten beri uygulayageldikleri katliam ve vahşetler anlatılmıştır; Kürt ulusunun en temel hak ve özgürlüklerine değinilmiştir; ilerici insanlığın devrimcilerin ve sosyalistlerin bu

katliam karşısında sessiz kalmamaları talep edilmiştir vs. bütün bunlar tarihsel ve güncel gerçekliklerdir ve bu gerçekliklerin anlatılmasının propagandayla hiçbir ilişkisi olamaz. Başbakana ve TBMM başkanlığına verilecek bir dilekçede "ay dünyanın etrafında dönüyor" demek, nasıl objektif bir durum hakkında görüş belirtmekten ibaretse, böyle bir dilekçede Kürdistan gerçekliğinin anlatılmış olması ve bu gerçekliğin önemli bir parçasını teşkil eden katliamların protesto edilmesi de propaganda değil, nesnel gerçeğin açıklanması ve insani görevlere davetiyedir. Ayın nesnel gerçekliğini dilekçesine konu edinmiş birisi nasıl "aycılık propagandası yapmakla" suçlanamazsa, dilekçesinde Kürdistan gerçeğini anlatan birisi de tek başına bu sebepten ötürü Kürtçülük propagandası yapmakla suçlanamaz.

BÖLÜM : 1

İDDİANAME SAKAT BİR MANTIK ÜZERİNE OTURTULMUŞTUR

Kürtçülük Propagandası Üzerine

Yukarıda anlatılanlar bir yana "Kürtçülük" kavramının kendisi, sosyalist fikirlerin savunucusu olarak sempatiyle bakmadığımız bir terimdir. Bunu hazırlıktaki ifademizde açık seçik belirtmiştik. Görülüyor ki, iddia makamı bunlara itibar etmemiştir. Oysa bu kavramın kapsamında davranmamak bizim sıkı sıkıya gözetdiğimiz bir şeydir. Çünkü, kavram olarak "Kürtçülük", ezilen Kürt ulusunun hak ve özgürlüklerini savunmaktan öte anlamlar taşır ve ırkçı çağrışımlarla yüklüdür. Dilekçe sahiplerinin ise hangi ulusa ait olursa olsun ırkçılık fikrine şiddetle karşı olduklarını belirtmek bile gereksizdir. Bizler, Kürt ulusunun yanısıra Kürdistan'da yaşayan Türk, Laz, Çerkez, Acem, Arap vb. bütün diğer azınlıkların hak ve çıkarlarının savunulması gerektiğine inanıyoruz. Bu, bizim sosyalist kimliğimizin ayrılmaz bir parçasıdır. Biz aynı şekilde Kürt olmanın başlı başına bir meziyet olduğunda inanmıyoruz. Nasıl ki, türk, Arap ya da İngiliz olmak tek başına bir üstünlük veya düşüklük ifade etmiyorsa. Ayrıca Kürdistan'daki işbirlikçi milli hainler, Kürt olmalarına rağmen, sömürgeciler ve emperyalistlerle birlikte dilekçemizde sözü edilmiş olan bütün vahşetin ve katliamın birinci dereceden faileri arasındadırlar. "Kürt" olmaları bu gerçeği değiştirmiyor.

Dilekçemizin hiç bir yerinde tarihsel ve toplumsal gerçekliğinden koparılmış bir Kürt'lük savunusu yoktur. iddia makamı bu yönde tek kanıt gösteremez. Çünkü bu bizim işimiz değildir. Nitekim gerçek böyle olduğu içindir ki, iddia makamı Kürtçülük yaptuğımıza dair kanıtlar sıralamak yerine, 9-15 Eylül 1989 tarihleri arasında TBMM Başkanı ve Başbakan'a yazılmış otuzbeş değişik dilekçeden ilgisiz şeyler aktarma yoluna gitmekle yetinmiştir! O kadar ki, davanın kimi sanıklarının hazırlık sorgularında Kürt olduklarını beyan etmiş bulunmaları bile Kürtçülüğün kanıtları arasında sayılmıştır!...

Bu olgu aslında, bizleri ırkçılıkla suçlamaya çalışan mantığın bizzat kendisinin ırkçı olduğunu ortaya koymaktadır. Dilekçelerimizde yazılanı değil, devletin resmi ideolojisinin kendisine emrettiğini bizlere atfetmektedir iddia makamı.

Bu gerçeği tespit etmek yalnızca iddia makamınının mantığının çarpıklığını sergilemek bakımından değil, belki bundan da önemli olarak, hakkımızda ileri sürülen iddiaları cevaplarırken savunmamızı oturtmamız gereken temel hakkında fikir vermesi bakımından da önemlidir. Bu noktanın altını özellikle çizmek istiyoruz. Çünkü "propaganda yapmak" türünden laflar belki de en çok bu zeminden feyz alıyor. Resmi ideoloji herbiri çürüyüp dökülen bir dizi tez ileri sürmektedir toplumsal ve siyasal gerçekliğimizin değişik alanlarıyla ilgili olarak. Ve birer doğma olarak bu tezlerin karşısı bütün görüşler, öneriler, tezler ve tespitler meşruiyet dışına itilmekte, "suç" sayılmaktadır. İşte tam burada meşruiyet tartışması gündeme girmektedir.

Meşruiyet Sahası Resmi İdolojilerle Sınırlandırılabilir mi?

Uzun uzadıya tartışmasına girmeden belirtmek isteriz ki, insanlığın ilerleyişi genel istikametine uygunluk zeminine yaslanan soyut, fakat her tarihsel aşamada değişik biçimler kazanarak somut hale gelen bir meşruiyetin yanısıra, herbir toplumsal sistemin yasal çerçevesiyle sınırlanmış, dar bir meşruiyet tanımı da mevcuttur. Geniş emekçi yığınlarının iktidar olarak ögütledikleri sosyalist toplum hariç

tutulursa bu iki tanımdan birincisi ezilen sınıfların, ikincisi egemen sömürücü sınıfların meşruiyetini ifade eder. Yükselen burjuva çağının demokratik devimlerinde bu iki meşruiyetin sınırları geçici bir süre için birbirine çok yaklaşır gibi olur; ancak hiç bir zaman aralarındaki fark tamamıyla sona ermez. Çünkü iktidara yeni gelen burjuvazi bir dönem bütün insanlık ideallerinin savunucusu gibi görünmeye çalışsa da, sınıfsal durumu onu hızla bu konumdan uzaklaştırır. Ve kısa süre içinde ezilenlerin kendi meşruiyetleri burjuva meşruiyet sahasının dışına belirgin biçimde çıkar. Dolayısıyla orta da sınıflar varoldukça bütün herkesi kucaklayacak mutlak bir meşruiyetten söz etmek mümkün değildir. Değişik tarihsel dönemlerin değişik egemen sınıflarının meşruiyet zeminleri birbirinden farklı olduğu gibi, yine değişik tarihsel dönemlerin ezilen sınıflarının meşruiyeti de kendi egemenlerinin meşruiyetinden her zaman farklı olmuştur. Köleci Roma'nın veya Kral Justinyen'in meşruiyeti nasıl belli bir tarihsel kesitle sınırlı ve belli bir sınıfın çıkarlarının ifadesi idiye, Ortaçağ kilisesinin veya İslami şeriatın meşruiyeti de aynı şekilde bir başka tarihsel kesite denk gelmekte ve ayrı bir sınıfsal zemine yaslanmaktaydı. Tıpkı, ünlü "Code Napolyon"un yükselen burjuva sınıfının meşruiyetini ifade etmesine karşılık, 1917 Rusya'sında oluşturulan yeni meşruiyetin, bir başka sınıfın, artık iktidara yükselmiş işçi sınıfının meşruiyetinin ifadesi olması gibi.

Bu genel özetten çıkan şudur ki, iktidardaki sınıf veya sınıflar, toplumsal gelişmeyi engelleyen bir konuma düştükleri, yani ilerencilik misyonlarını tükettikleri an, onların sisemi tarafından oluşturulan meşruiyet de genel toplumsal gelişmeyle açık bir terslik içine düşmekte ve insanlığın genel gidişatı açısından varlığının zeminini yitirmektedir. İşte bu tür süreçler toplumdaki çeşitli güçler açısından meşruiyet tartışmasının alabildiğine keskinleştiği süreçler olagelmışlerdir.

Genel bir tesbit olarak belirtirsek; egemen sınıfların, çürümekte olan rejimlerinin mevcut hukuksal çerçevesini bu tür tartışmalarda, biricik meşruiyet sınırı olarak ezilen sınıflara dayatmalarına karşılık, rejim muhalifi sınıflar, kendi meşruiyetlerini insanlığın genel ilerliyişyle ilgili daha geniş ve daha soylu bir çerçeveye dayandıragelmişlerdir. Tarih bu türden karşılıklı konumlanışların

örnekleriyle doludur.

Böylece resmi ideolojinin meşruiyetin sınırlarını oluşturmak için yeterli olup olmadığı sorusunun cevabına ulaşmış bulunuyoruz: resmi ideoloji sadece ve sadece iktidardaki egemen sınıfların meşruiyetinin sınırlarını çizebilir. Ve bu meşruiyet, ezilenlerin menfaatlerinde dile gelen insanlığın genel çıkarlarının ve bu çıkarları doğrultusundaki toplumsal gelişme zemininden feyz alan ezilen sınıfların meşruiyeti tarafından, bu karşılığı konumlanış başladığı andan itibaren yadsınmıştır; yadsınmak zorundadır. Aksi taktirde tarihte ilerleme diye birşey olmazdı.

Bugün Kürdistan halkının içinde bulunduğu durum, tastamam yukardakine benzemektedir. Yani meşruiyetlerin açık bir çauşması yayanmaktadır. Kürdistan'da. Bir yanda sömürgecilerin gerici, çağdışı kalmış siyasal sisteminin sınırlarını çizdiği bir sözdez "meşruiyet" vardır; bu sözde meşruiyet Kürt ulusunun varlığını inkar etmekte ve en temel hak ve özgürlüklerini yadsımaktadır. Diğer yanda ise, Kürdistan halkının, ilerici insanlığa ait bütün iyi haslelerle bezenmiş taleplerini formüle eden bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm şiarında somutlaşmış ilerici meşruiyeti vardır. Ve bu meşruiyet, Kürdistan halkına amaçları uğruna isyan etme hakkı vermektedir. Böyle açık seçik bir ikilemin yaşandığı bir alanda toplumun geleceğini gören ve bu elbette ki, mevcut sistemin kokuşmuş yasalarına değil, toplumsal ilerlemenin kendisine dayandıracamız. Bu demektir ki, mevcut yasal çerçevenin "suç" saydığı pek çok şey, daha şimdiden bizim için "suç" olmaktan çıkmış, gerçek bir hak ve kaçınamayacağımız bir yurttaşlık görevi haline gelmiştir. Bizlerin de bir parçasını oluşturduğu Kürdistan halkının en temel hak ve özgürlüklerini savunmak, bu halka karşı çağlardan beri uygulanagelen katliam ve jenosidlere karşı durmak, bu türden görevlerimizin önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

Olaya bu noktadan bakıldığında, dilekçemizde suç sayılabilecek hiçbir şey yoktur. Çünkü orada, Kürdistan halkına karşı işlenen bir insanlık suçu protesto edilmiştir; Kanlı diktatör Saddam Hüsiyen'in hunharlığı açığa vurulmuştur; Kürdistan'ın TC sınırları içinde kalan kısmında yarım asırdan fazla bir süredir devamedegelen zulüm, katliam ve vahşet deşifre edilmiştir; ve nihayet bu vahşet karşısındaki devrimci, sosyalist ve insani nefret haykırılmıştır. Bu fiillerin hiçbirisi Kürdistan

halkının haklı mücadelesinin kendi meşruiyeti açısından "suç" olarak değerlendirilemez. Tersine suç olan, "G. Kürdistan'daki katliam karşısında sessiz kalmak ve Saddam Diktatörlüğünü bu uygulamalarında desteklemektir. Kan içici Saddam diktatörlüğünün yaptıklarını aşağıda daha geniş biçimde ortaya koymaya çalışacağız. O zaman daha net olarak görülecek ki, bu vahşeti destekleyen biz değiliz. Tersine, bu vahşete arka çıkan bizzat iddia makamının savunuculuğunu yaptığı TC Devleti'nin kendisidir. Dolayısıyla eğer bu olayla ilgili olarak birileri hakkında dava açılacaksa, o biz olamayız. İddianame yanlış adrese gönderilmiştir!

Dava, bizim değil, TC devleti aleyhine açılmalıdır.

Jenoside uğratılan bir halkın hak ve özgürlüklerini suçlu sandalyesine oturtmaya çalışmak (çünkü dilekçemizde bunlar dışında bir şey yok) ancak, can çekişmekte olan sözde bir meşruiyetin işi olabilirdi; ve bu durum, iddia makamının mantığının çarpıklığını bir kez daha açığa vurmaktadır.

İddia makamının mantığı, sadece yukarıda kısaca değindiğimiz meşruiyet tartışması açısından değil, özel olarak kendisinin yaslandığı hukuksal sistem açısından da çarpıktır; çünkü, "kişi hakları"na saldırıyı ifade etmektedir. Kısaca açalım:

Bilebildiğimiz kadarıyla bu ülkede, henüz "dilekçe vermek yasaktır" şeklinde bir yasa çıkmamıştır. Mevut Anayasa ve yasalara göre, bütün yurttaşların resmi mercilere dilekçe verme hakkı vardır. Dilekçe, basın yayın organlarında neşredilmek, radyo veya TV'de anons edilmek veya umuma açık bir yerde okunmak gibi dolayimler suretiyle üçüncü şahıslara ulaştırılmadığı sürece yani sahibisiyle, verildiği resmi makam arasındaki bir direkt ilişkiyi ifade ettiği müddetçe "propaganda yapmak" fiili oluşmadığına göre, bizim 12 Eylül 1988 tarihli dilekçemiz, dolayısıyla ilgili yukarıda belirtilen türden hiçbir işleme girmediği halde, nasıl olur da "propaganda yapmak" "suçuyla" takibata uğrayabiliyor.

İddia makamının öncelikle bu soruyu cevaplandırması gerekiyor. Çünkü, propaganda yapmak fiilinin gerçekleşebilmesi için, ortada bir propaganda yapanın, bir de propaganda yapılanın bulunması gerekir. Resmi mercilere dilekçe yazarak biz kimlere ve nasıl propaganda

yapmış oluyoruz? Dilekçelerimiz yazıldıkları makamlara bile ulaşamamışken buna ne cevap verilecektir? Evet, sormak gerekiyor, burada propaganda kime yapılmıştır? İlk soruşturmayı yapan C.evi savcılığına mı, yoksa soruşturmayı oradan devralarak hakkımızda dava açmayı karar veren iddia makamının kendisine mi?

Açıktır ki, bu sorulara kişi haklarına saldırmayı göze almadan veya "propaganda yapmak" fiilinin anlamını değiştirmeden cevap verilemez. Gerçekte, iddia makamı, propaganda yaptığımızı ileri sürerken kendi kendini açmaz almıştır. Bu açmaz, aslında, yukarıda kısaca özetlediğimiz gibi, sömürgeci hukuksal sistemin bir açmazıdır ve sistem bu açmazdan ancak yerle bir olduğu zaman kurtulabilecektir.

Meşruiyet üzerine söylenmesi gereken son söz, bizleri yargalamaya çalışan Devlet Güvenlik Mahkemelerinin pozisyonlarıyla ilgilidir.

Acaba, gerçekleri dile getiren Kürdistan'lı Marksist-Leninistleri yargılamaya çalışan Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kendileri meşru mudurlar? Görülmekte olan davada cevabı verilmesi gereken en ciddi sorulardan biri de budur hiç kuşkusuz. Zira biliyoruz ki, yavuz hırsızın ev sahibine baskın çıkması misali, Kürdistan'lı devrimcilerin gerçekleri beyan etmesini suç addederek onları meşruiyet dışı imiş gibi sunmaya çalışan bu kurumun kendisi, geçmişten beri üzerinde en çok meşruiyet tartışması yapılmış bir kurumdur.

Yakın dönem Türkiye 70'li yıllardaki DGM tartışmalarını iyi hatırlar. Bir yanda bir avuç sömürgeci faşist kurum ve kuruluş DGM yasasını çıkarmak için yirtınırken, karşısında başta işçi sınıfı ve devrimciler üzere bütün bir halk, meşru olmadıkları gerekçesiyle bu mahkemelerin kurulmasına karşı çıkıyordu. Yine hatırlanacağı üzere DGM'ler halkın kendi muhalefetini kısıtlı da olsa ortaya koyabildiği dönemde asla yasallaşmadılar. Ne zaman ki, Amerikancı bir avuç cunta lideri gerici ordu ile birlikte darbe yaptı, bütün toplumsal muhalefet odaklarını şüstürdü, DGM'ler ancak o zaman "yasal" hale gelebildiler. Yani onlar halk nezdinde asla meşru değildiler ve olmayacaklar. Onlar meşruiyeti halkın değil, ABD'nin sadık uşağı, Türkiye'deki bütün halkların düşmanı, para ve mevki düşkünü beş generalin meşruiyetidir!

Burada bir kere daha egemen rejimin dar ve gerici siyasi-hukuki sisteminin çevrelediği "yasallık" ile halkın özlemlerinin ve toplumsal gelişmenin yasalarına dayanan gerçek meşruiyet arasındaki çatışmaya tanık olmaktadır. Ve hiç kuşku yok ki, biz kendimizi beş tane satılmış generalin yasallığıyla değil, Türkiye ve Kürdistan halklarının gerçek meşruiyeti ile bağlarız.

Bunun açık anlamı şudur ki, halkımız nezdinde hiçbir meşruiyetleri olmayan DGM'lerin bizleri yargılama hak ve yetkileri yoktur! Bizler, bu tür uyduruk mahkemelerde hesap verme zorunda hissetmeyiz kendimizi. Bizim yargılanacağımız tek yer, halkımızın meşruiyetiyle bağlı bağımsız mahkemeler olabilir.

İddianame Niyetleri Yargılamak İstiyor

Hakkımızda düzenlenen iddianame, sanıklara ait dilekçelerden genel özetlemeler yaptıktan sonra, sanıkların "art niyetlerini açıkça ortaya koydukları..."nı beyanla cezalandırılmalarını istemektedir. Aktarılan sözler iddia makamının mantığını ve hissiyatını ortaya koymak bakımından dikkatimizi çekmektedir.

Hiçbir hukuk sistemi, kişileri, niyetlerinin kötü olduğu gerekçesiyle sanık sandalyesine oturtamaz. Bu, bilebildiğimiz kadarıyla iddia makamının savunuculuğunu yaptığı TC Devleti'nin hukuk sisteminde de biçimsel olarak böyledir. O halde bu satırlardaki niyetleri yargılama talebini nasıl açıklayacağız?

Kanımızca olayın bir yanı Kürdistan gerçekliğini inkar eden TC Devleti'nin sömürgeci hukuk sisteminin yukarıda sözünü ettiğimiz açmazıyla ilgilidir. Nesnel gerçeği görmezden gelen bu hukuk sisteminin böyle açmazlar içine düşmesi mukadderdir. Çünkü kendisinin varlık nedeni gerçeğin yadsınmasıdır.

Olayın ikinci yanına gelince, bu, daha ziyade kişisel düzlemle ilgilidir ve iddianameyi hazırlayanların sanıkların politik kimlikleri karşısındaki hissiyatını dile getirmektedir. İddianamemizi hazırlayanları şahsen tanımadığımız ve bu tür olaylarda, prensip itibarıyla, meselelerin şahsileştirilmesini yanlış bulduğumuz için, konu üzerinde uzun boylu durmak istemiyoruz. Fakat, yine de değinilmesi gereken bir konu var. Dikkat çekmek istediğimiz konu, TC Devleti'ne hayat veren

resmi Kemalist ideolojinin, bu devletin savunucusu durumundaki resmi kişilere aşladığı ruh ve bilinçle ilgilidir. İrkçı Kemalist ideolojinin devlet görevlilerine verdiği bilinç, kabaca "anti-komünizm" ve "anti-Kürtçülük" olarak özetlenebilir. Onun memurlarına şırnga etmeye çalıştığı ruh haline gelince, bunu tek kelimeyle özetlemek mümkündür: Fanatiklik. Nitekim bu politika, bazı devlet görevlileri üzerinde öylesine etkili olmaktadır ki, örneğin bazı savcılar tanımadıkları insanlarla ilgili iddianame hazırlarlarken, sırf farklı milliyetlere mensup oldukları için düşmanca davranabilmektedirler. Bu türden binlercesinin içinde, çok bilinen bir örnek olması itibarıyla bir anlamda klasik hüviyet kazanmış olanı, Adana Sıkıyönetim Mahkemesi'nde açılmış olan bir davada yaşanmıştır. Bu davada savcı Selahattin Karagöz, Ermeni asıllı bir sanık hakkında "... her nasılsa Türkiye'de doğmuş Ermeni oğlu Ermeni..?" diye başlayan ve Ermeni milliyetine karşı kin ve nefret kusan bir iddianame hazırlamıştır. Böyle bir ülkenin savcıları, hiç kuşku yok, Kürdistanlı devrimcileri de sırf niyetlerinden ötürü suçlayabilirler. Bu çok normaldir ve resmi ideolojinin aczinin ifadesidir.

Bizim hiç bir "art niyetimiz" yoktur. Tersine, açık seçik tanımlanmış hedeflerimiz vardır. Ve söylemeye gerek yok ki, bu hedefler bizim kimliğimizi ortaya koymaktadırlar. Bunu da olabildiğince açık bir şekilde dilekçemizde kaydetтік. O dilekçeler okunursa kendimizi hiç bir yanlış anlamaya yer vermeyecek surette Kürdistanlı Marksist-Leninistler olarak adlandırdığımız görülecektir.

Biz kendimizi Kürdistan ulusal kurtuluş ve halk demokrasisi mücadelesinin neferleri olarak değerlendiriyoruz. Bu mücadele, Kürt ulusunun, yüzyılımızın başından beri kesintisiz olarak sürdürüregeldiği soylu kavganın günümüz halkasında almış olduğu en ileri ve haklı biçimidir. Kavgamız bağımsız, birleşik demokratik ve sosyalist Kürdistan hedefine yöneliktir; nihai amacı ise Kürdistan'da sınıfsız toplumun, yani komünizmin inşa edilmesidir.

Herşey bu kadar açıkken, iddia makamı gerçeği gözlerini kapatmış ve bizleri artniyetli olmakla suçlama yoluna gitmiştir. Sanki biz, dilekçemizde gerçek olmayan şeyler yazarak, Saddam rejimine ve özellikle TC Devleti'ne asılsız suçlamalarda bulunmuşuz. İddia makamı sorunu böyle koymaktadır. Oysa gerçek tam tersidir. Bizler, son

katliam da dahil olmak üzere onunla bağlantılı bir şekilde Kürdistan'ın geçmişindeki çeşitli olguları sıralamıştık dilekçelerimizde. Böyle davranmamız da bir zorunluluğun eseridir. Çünkü olaylar evveliyatsız değildir. Hiçbir toplumsal olay durup dururken meydana gelmez. Mutlaka ona ön gelen bazı olaylar ve gelişmeler vardır.

Geçtiğimiz Ağustos ayında uygulanan katliamda da durum böyledir. II. Dünya Savaşı'ndaki atom bombalarının neden olduğu toplu katliamlardan bu yana 20. yy. insanı, Güney Kürdistan'daki jenosidin boyutlarında ikinci bir soykırım görmedi henüz. Böyle bir facianın durup dururken, ansızın gerçekleşmiş olabileceğini sanmak aptalcadır. Elbetteki bunun bir evveliyatı vardır. Ve incelediğimizde görüyoruz ki, bu evveliyat, Kürdistan'ın sömürgeleştirilmesi ve buna karşı gelişen Kürdistan ulusal kurtuluş mücadelesi ile ilgilidir. Bu mücadelenin gelişerek bugün ulaştığı düzey sömürgeci Türk ve Irak devletlerini paniğe sevketmiş ve böyle bir katliama başvurmuşlardır.

Aynı şekilde, dilekçemizde TC Devleti'nin mültecilere kapıları açarken çevreye vermeye çalıştığı görünümün sahte olduğunu ve TC Devleti'nin asla Kürt ulusunun dostu olamayacağını ileri sürerken de devlete "iftira" atmıyorduk. Dilekçemizde tarihteki kimi olayları sergileyerek bunu kanıtlamaya çalışmıştık.

Fakat iddia makamı, ileri sürülen kanıtları inceleme yoluna gitmeden (niçin gidemeyeceğini yukarda kısaca özetlemiştik) bizi, art niyetlerimizi açığa vurmakla suçlamayı tercih ediyor. Onun bu tercihi bizi, kaçınılmaz olarak, dilekçemizde ileri sürdüğümüz bütün iddia ve tespitleri bir kez daha ortaya koyup kanıtlamaya götürüyor. Bu, Kürdistan'ın bütün tarihini olmasa bile en azından günümüzdeki durumunu izah edebilmek için anlamlıması gerekli olan son yüzyıllık tarihini ana hatlarıyla ortaya koymak anlamına geliyor.

Bu amaçla, Kürdistan'ın çok eski geçmişine gitmeden gerekli olduğu kadarıyla Osmanlılar sonrası tarihine genel hatlarıyla değindikten sonra 19. yy.daki isyanları ele alacak ve ardından I. Dünya Savaşıyla bunu takip eden kritik dönemi anlatarak Lozan paylaşmasının genel tablosunu çizmeye çalışacağız. Onu, Irak Kürdistanı'ndaki günümüze uzanan gelişmeler ve nihayet Ağustos

ayındaki katliam takip edecek. Daha sonra Türkiye Kürdistan'ına dönerek, TC Devleti'nin Cumhuriyet'ten beri, Kürdistan'da neler yaptığına bakacağız. Böylece, devletin bugün takınmaya çalıştığı "Kürt dostu" imajının ne kadar sahtekarca bir davranış olduğunu göstermiş olacağız.

Burada kısa bir parantez açarak, kaynak kıtlığı sorununa değinmek istiyoruz. TC Devleti, Kürdistan gerçeği konusunda kurulduğu günden beri, örneğine dünyada az rastlanan yasakçı bir politika gütmektedir. Bu da kendisini en somut olarak Kürdistan tarihi ve günümüz gerçekliğiyle ilgili her türlü bilgi, bulgu, belge ve bilimsel çalışmanın yasaklanıp imha edilmesi politikasında ortaya koymaktadır. Bu yüzden zengin Osmanlı arşivlerinin varlığına rağmen Türkiye'de konuyla ilgili olarak genel bir kaynak kıtlığı mevcuttur.

Bu genel kıtlık tablosuna cezaevinde olmamızdan kaynaklanan ek kısıtlamaları da ilave edersek, bu savunmayı yazarken Kürt tarihiyle ilgili kaynaklar konusunda ne kadar yoksul durumda olduğumuz anlaşılır.

Elbette bütün bunlar, TC Devleti'nin Kürdistan gerçeğinin öğrenilmesi karşısında duyduğu korkunun ifadesidir. Ve biliyoruz ki, gerçeklerden korkmak baskıcı rejimlerin ortak paydasıdır. Yine de, ağır sonuçlarına rağmen, bu tür politikaların toplumsal gelişmeyi durdurduğu hiç görülmemiştir bugüne kadar.

Kürdistan meselesinde de durum farklı değildir. Yarım asrı aşan yasaklama ve imha politikasına rağmen sömürgeciler, Kürdistan ulusal kurtuluş mücadelesini besleyen tarihi ve kültürel birikimlerimizi tümüyle yok edememişlerdir. Yok etmek bir yana, Kürdistan ulusal hareketinin her geçen gün güçlenmesi ve uluslararası zeminlerde sesini duyurmasıyla orantılı olarak, başta Türkiye olmak üzere pek çok ülkede bu yönlü birikimler giderek artmış ve neticede Kürdolojiye karşı uluslararası ölçekte yoğun bir ilgi oluşmuştur. Kürdolojiye yönelik bu ilgi artışının son yıllarda hatırı sayılır nitelik ve nicelikte ürünler yarattığını ve TC Devleti'nin tarihi ve kültürel değerlerimizi yok etme politikasını yerle bir ettiğini sevinçle görmekteyiz. Denilebilir ki, cezaevindeki tek kaynağımız, bu sevindirici gelişmenin, çeşitli basın yayın organlarınca çarpıtılarak, makaslanarak veya kimi devletten,

kimisi de şoven, sosyal-şoven önyargılardan kaynaklanan sansüre ve otosansüre uğratılarak yayınlanan bölük pörçük bilgilerden ibarettir. Elimizden geldiğince bu malzemeyi derleyip belli bir bütünlük içinde vermeye çalışacağız. Bu arada, "Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü" (TKAE), "Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı" gibi yarı-resmi kurumlarda para karşılığı resmi ideoloji üreten kaleşörlerin Kürtler'in Türk olduklarını kanıtlamaya yönelik her biri saçma eserler müzesinin başyapıtları sayılabilecek çalışmalardan da tersten okumak suretiyle yararlandık. Kaynak kıtlığı bu tür çalışmaları görmezden gelmemizi lüks kılıyordu çünkü.

Sonuç olarak, kaynaklarımız çok kıt ama, Kürdistan tarihindeki önemli kilometre taşlarını anlatmaksızın da günümüz Kürdistan gerçeğini ve bu arada asıl konumuzu oluşturan sömürgeci katliamları aydınlığa kavuşturamayız.

Institut kurde de Paris

BÖLÜM : 2

KÜRDİSTAN TARİHİ

20. yy. Öncesi

Kürdistan Tarihine Kısa Bir Bakış

Konunun uzmanı tarihçilerin belirttiklerine göre Kürtler şu anda üzerinde yaşadıkları bölgedeki otokton halklardan biridirler. Yani, söz gelişi Türkler gibi bölgeye sonradan göç etmiş değildirlir. Yaşadıkları bölge, kıtalararası yollara yakın olması nedeniyle tarih boyunca pek çok istilalara ve saldırılara maruz kalmakla birlikte, işgalciler içinde erimeyerek günümüze kadar ulaşmayı başarabilmişlerdir. Bütün bu uzun tarihi dönemde ya aşiret federasyonlarından oluşan bağımsız devletler, ya bu türden daha güçlü devletlere bağımlı prenslikler, ya da bağımsızlıklarından tamamen yoksun bir milliyet olarak yaşadılar. Med İmparatorluğu örneğinde olduğu gibi, Ortadoğu tarihi üzerinde etkili olmuş, görece büyük ve uzun ömürlü imparatorluklar da kurabilmişlerdir zaman zaman. Fakat 1514'deki Çaldıran Savaşı'ndan bu yana Kürdistan'ın siyasi statüsünde egemen biçim bağımsızlıktan yoksunluktur. Kürtler, sonuncusunu, 1946'da İran'da kurulan Mahabad Kürt Cumhuriyeti'nin oluşturduğu kısa ömürlü ve küçük çaplı bazı devletler de kurmuşlardır. Ama bu tür durumlar gelişmenin esas doğrultusunu teşkil etmemektedir. Sürece damgasını vuran bağımlılık ve sömürgeleşmedir.

1514 Çaldıran Savaşı'na kadar, siyasi olarak görece "istikrarsız" bir durum mevcuttu Kürdistan'da. Kürt prensleri, çevrelerindeki görece büyük imparatorlukların birbirlerine karşı konumlarını dikkatlice değerlendirerek, geniş bir hareket sahası yaratabiliyorlardı kendilerine. Sözü edilen dönemde, bunun da katkısıyla bağımlı ya da bağımsız pek çok prenslik hayat hakkı bulabiliyordu. Ancak Çaldıran Savaşı'yla birlikte İran ve Osmanlı İmparatorluğu arasında görece istikrarlı bir sınır çizilince, bu prensliklerin durumu da kalıcı bir kurala bağlanmak istendi.

Bu amaçla, Yavuz Sultan Selim'in Kürtler içindeki işbirlikçisi olan Şeyh İdris-i Bitlisi, Kürt feodalleriyle imparatorluk arasında bir anlaşma imzalanmasına aracılık etti. Bu anlaşma, İran İmparatorluğu karşısında Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında yer alan Kürt feodallerine kendi iç işlerinde görece serbest davranabilecekleri bir bağımlılık statüsü tesis ediyordu. Değişik kaynaklardan derlenen bilgiler ışığında o dönemin tablosunu şöyle özetlemek mümkün görünmektedir:

Şeyh İdris-i Bitlisi'nin aracılık ettiği anlaşma uyarınca, Diyarbakır 19 sancağa bölündü. Ve bunlardan 11 tanesi doğrudan Türk idarecilere bırakılırken, 8 tanesi (Songan, Kulp, Mihraniye, Tercel, Atak, Petek, Çapakçur ve Çermik) Kürt beylerinin emrine bırakıldı. İdari teşkilatta sancak olarak adlandırılan bu taksimatın dışında kalan bazı bölgeler ise, üzerinde tarihçilerin henüz tartışmaya devam ettikleri, "hükümet"ler şeklinde düzenledi. Bunlar, İmparatorluğun esas yönetim örgütlenmesi olan sancak idari teşkilatına değil, doğrudan doğruya Padişah'ın kendisine bağlı idiler. Ve Palu, Eğil, Cezire, Hazo, Habur ve Eleşkirt hükümetlerinden oluşuyorlardı. Bu "hükümet" nizamı Van yöresi için de teşkil edilmişti. Burada kendi düzenli askeri kuvvetlerine sahip dört önemli "hükümet" göze çarpıyor: "Hakkari Hükümeti", "Pinyanis Hükümeti", "Bitlis Hükümeti" ve "Mahmudiye Hükümeti".

1514 Çaldıran Savaşı'yla oluşturulan bu yönetim biçimi, hemen anlaşılacağı gibi, Kürt beylerine değişen miktarlarda özerklik hakkı tanırken, İran İmparatorluğu ile olan sınırına görece bir istikrar kazandıracaktır. Gerçi bu sınır daha sonraları bazı değişikliklere uğrayacaktır ama, Kürdistan'ın ikiye bölünmesi olgusu artık değişmeden kalacaktır asırlar boyu.

Sınırın öte yakasında da bu taraftakine benzer bir idari teşkilatın oluşturulmuş olduğunu belirtmek tabloyu tamamlamak bakımından gerekli. Bazı tarihçiler, İran İmparatorluğunda da Tebriz Hükümeti devrinde bu hükümete tabi bazı Kürt "hükümet"lerinden söz etmektedirler: Kutur, Pireduzi, Cevrani, Demdemi, Dembuli hükümetleri gibi.

Osmanlılar, İran sınırını güvenceye aldıkları ve kendi iç bünyelerini pekiştirdikleri oranda, yukarıdaki anlaşmanın ihtiva ettiği özerklikleri yok etme yönünde çaba harcamışlardır. Bunun karşısında Kürt feodalleri pozisyonlarını koruma mücadelesi vermişler ve Osmanlılar'ın tedip hareketlerine karşı direnmişlerdir. Osmanlı'nın İran'la olan ihtilafı genellikle bu feodallerin hareket sahasını genişleten bir rol oynamıştır. Biraz da bunun katkısıyla ki, Osmanlı hanedanları uzunca bir süre Kürdistan'daki statükoyu köklü biçimde değiştiremediler. Kısmi ilerleme ve gerilemeleri içermekle birlikte bu dönemin 1639 Kasr-ı Şirin anlaşmasına kadar devam ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Kasr-ı Şirin'le birlikte iki imparatorluk arasında günümüze kadar uzanacak olan sınır esas olarak çizilmiş ve bir anlamıyla Kürdistan'ın ikiye bölünmesi kalıcılaşmıştır. Nitekim bu durum büyük değişikliklere uğramadan I. Dünya Savaşına kadar devam edecek, ancak o tarihten sonra Kürdistan'ın değişik emperyalistlerin işgaline uğraması sebebiyle durum kısmen değişecek ve neticede Kürdistan Lozan Konferansında resmen dört parçaya bölünecektir.

Lozan ve sonrası gelişmelere daha sonra değinceğimiz için burada Kasr-ı Şirin Anlaşmasını takip eden devreye dönmek istiyoruz. Kasr-ı Şirin sonrası dönem, Osmanlı-Kürdistan ilişkileri bakımından öncesiyile bir Çin Seddiyle ayrılmasa da bazı farklılıklar içerir. (Bilebildiğimiz kadarıyla aynı husus İran-Kürdistan ilişkileri açısından da geçerlidir.)

İranlılarla olan sınır anlaşmazlıklarını bir ölçüde çözümlemiş olan Osmanlılar, bunu başardıkları oranda Kürt feodallerinin, hareket sahasını kısıtlamış oluyorlardı. Çünkü bundan böyle bu feodallerin üzerine gitmek daha kolay olacaktı. Nitekim gittiler de. Adım adım varolan özerklikler budanmaya ve merkezi idari teşkilat, varolan

yerlerde daha katı biçimde uygulanmaya, olmayan yerlerde ise inşa edilmeye başlandı. Kuşkusuz bu çabalar hedefine bir günde varamazdı. Çünkü hem yerel Kürt feodallerinin direnişiyile karşılaşılıyordu, hem de imparatorluğun artık çöküşe gittiği bir döneme denk geliyordu. Merkezdeki karışıklıklar, Batıda imparatorluğun toprak kaybına uğraması, başta toprak sistemi ve onunla bağlantılı olarak toplumsal ve askeri sistemde meydana gelen alt-üst oluşlar ve çöküşler, bir çok bölgede iç isyanların patlak vermesi gibi gelişmeler, hanedanların işini zorlaştırırken, Kürt feodallerinin lehine bir durum yaratıyordu. Buna eski çapta olmasa bile İran faktörünü de eklemek lazım. Çünkü işin doğası gereği bu iki imparatorluk birbirlerinin aleyhine genişleme emellerinden hiç bir zaman vazgeçemezlerdi. Nitekim İran İmparatorluğu, Hindistan yönünde ilerleme olanağı bulamadığı dönemler başta olmak üzere hemen hemen her dönem, Kürt feodalleriyle Osmanlılara karşı çeşitli kombinezonlara girmekten geri durmamıştır. Anlatılan bu faktörlere rağmen Osmanlıların Kürdistan'daki denetimleri sözü edilen dönemde giderek artmıştır. Özellikle ordunun İran üzerine sefere kalktığı dönemler, Kürdistan'da yağma ve talanla kol kola yürüten geniş "tedip" hareketleri tertiplenmiştir. Yerel beylerin hükümlanlık sahaları giderek kısıtlanmış eski özerk konumlarından uzaklaştırılarak merkezi yönetim teşkilatı içine hapsedilmeye zorlanmışlardır. Osmanlıların bunu büyük ölçüde başardıklarını söylemek gerekiyor.

Fakat asıl büyük darbe 19. yüzyıl içinde geldi.

Bu yüzyılın karakteristik özelliği imparatorluğun, batıdan nüfuz eden kapitalizmin etkisiyle, kendini yeni dünya koşullarına adapte etme yoluna girmesidir. "İslahatçılık" adı altında, imparatorluk, bir dizi sahada, daha merkezi ve modern bazı uygulamaları gündeme sokuyordu. İmparatorluğa bağlı çeşitli ülkelerdeki idari teşkilatın reforme edilmesi de bu çabaların bir parçasını oluşturuyordu.

Benzer çabalar Kürdistan'da da sergilendi. Kasr-ı Şirin anlaşmasından itibaren büyük ölçüde tasfiye edilmiş olan Kürt fedollerine ait özerkliğin son kalıntılarını da temizlemek amacıyla, çeşitli adımlar atıldı. Kürdistan'daki etkin ailelerin sahalarına müdahaleler biçiminde kendini gösteren bu yeni yöneliş bir karşı tepki doğurmadan edemezdi. Nitekim, denilebilir ki, bütün 19. yy boyunca

Kürdistan'da isyan ateşleri yandı.

Hiç kuşkusuz bu isyanlar henüz bildiğimiz anlamda ulusal hareketler değildi. Yerel hükamranlıklarına tecavüz edilen mahalli feodal Kürt beylerinin statükolarını koruma çabalarıydı özünde. Ne var ki, bu egemen sınıf hareketinin zamanla ulusal hareket niteliğine dönüşebilme olanakları da potansiyel olarak mevcuttu. Nitekim yüzyılın sonlarına doğru, bu hareketler giderek ulusal hüviyetler kazanmaya başladılar. Çünkü bir yandan kapitalizm hızla bir dünya sistemi haline geliyor, dolayısıyla dünyanın her yerinde olduğu gibi Kürdistan'daki nüfuzu da giderek artıyordu. Öte yandan imparatorluğun metropollerindeki burjuva demokratik muhalefet içindeki Kürt kökenli aydınlar, çevresinde olup bitenlerden ve Avrupa kaynaklı burjuva milliyetçi fikirlerden giderek artan ölçüde etkileniyorlardı. Böylece, bugünün kriterleriyle değerlendirildiğinde çok ilkel görünen bir Kürt "intelijensiya"sı oluşuyordu. Bu iki önemli gelişme, şu anda konumuzun uzağında kaldığı için değinme gereği görmediğimiz diğer bazı faktörlerle birleşerek, 20. yüzyılın başlarında Kürdistan ulusal muhalefetinin görece berraklaşması ve bütün olumsuz niteliklerine rağmen bir güç olarak tarih sahnesine çıkması sonucunu doğurdu. Bu nedenledir ki, Kürdistan'ın 20. yüzyıldaki şekillenmesini tayin edecek olan sonraki ulusal hareketlere ön gelen ve bir anlamda onların içinde mayalandığı ortamı hazırlayan 19. yüzyıl isyanlarına değinmeden geçmek tabloyu eksik bırakmak olacaktır.

19. Yüzyıl Kürt İsyamları

Yukarda bir vesileyle belirttiğimiz gibi 19. yüzyıl, Kürdistan tarihinde bir isyanlar yüzyılı olmuştur. Tarihe Baban İsyanı olarak geçen Abdurrahman Baban önderliğindeki kalkışmadan, yüzyılın sonundaki Şeyh Ubeydullah Nehri isyanına kadar uzanan çizgide irili ufaklı düzenlerce ayaklanma vardır. Ne yazık ki, az evvel değindiğimiz kaynak kıtlığı yüzünden bu isyanların tümünü, hiç olmazsa önemli yanlarıyla ortaya koyabilecek olanaklardan yoksunuz. Bu nedenle sadece hakkında bilgi toplayabildiğimiz önemli bir kaç isyana genel planda değinmekle yetineceğiz.

Baban İsyanı

19. yüzyılın ilk büyük kalkışması 1806 tarihindeki BABAN İSYANI'dır. Resmi ideolojinin yapıcıları arasında önde gelen bir şahsiyet olan Nazmi Sevgen'in İranlıların kışkırtmasıyla izah etmeye çalıştığı bu isyana (Bkz. Nazmi Sevgen, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Türk Beylikleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü - TKAE- Yay, Ankara, 1982, s. 182) Baban mutasarrıfı Abdurrahman Baban önderlik etmiştir.

Babanlar, Kürdistan'ın köklü ailelerindendirler. Ve 1610 yılında Süleymaniye'nin kuzeydoğusundaki Marivan kalesini merkez alan bir beylik kurmuşlardır. Bu beyliğin Osmanlılar içindeki statüsü ile varlığını resmen ne zamana kadar koruduğu hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olmamakla birlikte, isyanın önderi Abdurrahman Baban'ın 1800'lerin başlarında eski beylik sahasında mutasarrıf olması olgusundan (Bk. Sevgen, age., s. 182) bu beyliğin, zamanla Osmanlı merkezi idari teşkilatına dahil edildiğini, fakat ailenin bölge üzerindeki etkinliğinin hala sürmekte olması nedeniyle yerel yöneticiliğin ailenin elinde bulunmaya devam ettiği sonucuna ulaşabiliyoruz. (Bk. age, s. 196) 19. yüzyıla gelindiğinde Osmanlılar artık bu tür yapılanmaları da tasfiye etme yoluna girdiklerinden çatışma kaçınılmaz hale geldi. 1806'daki bir olay bahane edilip Abdurrahman Baban mutassarrıflıktan alınınca çatışma resmen başlamış oldu. (age., s. 182)

Uzun yıllar süren bu çatışma somut bir bağımsız Kürdistan hedefine sahip değildi. Sadece mahalli egemenliğin kısıtlanmasına karşı bir direnişi ifade ediyordu, ama benzeri pek çok hareket gibi, içinde ulusal harekete dönüşme eğilimi taşıyan bazı potansiyeller barındırdığını da kaydetmek gerekir. Nitekim, 100 yıl sonra, yani 1900'lerde başta "Kürdistan Teali Cemiyeti" olmak üzere dönemin Kürt ulusal muhalefeti oluşturana kümelene içindeki etkin aileler arasında Baban'ların küçümsenmeyecek bir yer işgal ettiklerini görüyoruz. Babanzadelerden: Abdülaziz, Ahmet, Naim, Hamdi, Hikmet Hüseyin, vb. o dönemin oluşumları içinde aktif olarak yer almış şahsiyetlerden bazılarıdır. (Bk. Tark Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, cilt I-II başta olmak üzere o dönemdeki Kürt ulusal muhalefetiyle ilgili bütün kaynaklar.)

Rewanduz İsyanı

Baban İsyanı'nı takip eden ve onunla aynı niteliklere haiz bir diğer büyük isyan Mir Mehmet İsyanı'dır. Bu isyan, Rewanduz İsyanı olarak da bilinir. Çünkü Rewanduz (Soran) Beyliği mıntıkasında patlak vermiştir. Basile Nikitine, B. Poujoulat, Osmanlı ordusunda generallik yapan ünlü Alman asıllı subay Von Moltke ve Kendal'in eserlerine dayanarak anlatan Ahmet Ömeroğlu'na bakılırsa (B.K. "Mir Mehmet İsyanı", M. Güneşi, sayı 3 Haziran 1988), Mir Mehmet, yönetimi eline geçirdikten sonra geniş imar işlerine girişmiş, hükümdarlık alameti olarak kendi adına para bastırmış ve bayrağının ve beyliğinin bağımsızlığını ilan etmiştir. (Ömeroğlu, agy, s. 37) Bunun üzerine Osmanlılar saldırıya geçer 1826'da başlayan savaş, 1834'te iyice şiddetlenir, nihayet 1837'de Mir Mehmet'in teslim olmasıyla son bulur. (Bu rakamların, özellikle de 1826 rakamının tartışmalı olduğunu belirtelim) Ahmet Ömeroğlu'nun, savaş sırasında Kürdistan'da bulunan Fransız asıllı seyyah Baptistin Pouljoulat'ı özetleyerek aktardıklarını okuyunca, Saddam diktatörlüğünün yakın dönemde yaptığı katliam geliyor akıllara. Çünkü bugüne dek Kürdistan'da, yaklaşık olarak aynı yöntemler ve uygulamalar sahnelenmektedir.

Han Mahmut İsyanı

Van Kürtleri'nin liderlerinden Han Mahmut da dönemin isyancılarındandır. 1839-1846 tarihleri arasında 3 sefer isyan etmiştir. İlk iki isyan görece küçük çaplı olmalarına karşın, sonuncusu Bedirhan Bey'in isyanıyla zamandaş olması itibarıyla Osmanlılar'ı, daha da ötesi İngiliz ve Rus İmparatorluklarını endişelendirmiştir. Sevgen'in adı geçen eserinde "Bedirhanlılar" alt başlığını taşıyan uzunca bölüme serpiştirilmiş olana Han MAHMUT'un faaliyetlerine bakılırsa, bu hareketten en az Osmanlılar kadar Düvel-i Muazzamda da rahatsız olmuştur. Bu devletlerin Erzurum ve Musul konsolosları imparatorluk merkezini konunun ehemmiyeti hakkında bilgilendirmişler ve isyanın bastırılması için ne tür tedbir alınması gerektiğini Bab-ı Ali'ye dikte ettirmişlerdir. Büyük devletlerin endişelerinin altında yatan nedenleri bütün olarak ortaya koyabilecek durumda değiliz. Ancak, Bedirhan Bey'in Hakkari Nasturileri üzerine 1843'de düzenlediği sefere Bedirhan'ın kayınpederi olarak katılmış olması (Bk. Sevgen, age, s. 76-91), o dönemde Nasturiler'i himayeleri altına almaya çalışan çeşitli devletlerin düşmanlığını celbetmiş olabilir. Yine de büyük devletlerin

birbirleriyle rekabetleri gözönüne getirilirse tek başına bu nedenin aynı anda bütün büyük devletlerin Han Mahmut'un karşısında yer almaları olgusunu izah etmede yetersiz kalacağı açıktır.

Bu olayın önemi, Kürdistan'daki bütün isyanları oldum olası "Yabancı kışkırtması"yla izah etmeye çalışan sakat mantığı mahkum etmesinden gelmektedir. Bugün de Kürdistan'daki her meşru direnişi, onun içsel dinamiklerini gözardı ederek "harici kışkırtmalar"la ve özellikle de "Rus kışkırtması"yla açıklamaya çalışanlara ibret olması bakımından o dönem Erzurum'daki Rus Konsolosluğu'nun (tıpkı Erzurum'daki İngiliz meslektaşı gibi) İstanbul'daki Rus Büyükelçisi'ne gönderdiği raporu aktarmak istiyoruz.

"Van asileri için Hükümet tarafından asker sevk edilmesi muhtemeldir. Buna karar verilirse, Muş ve Bitlis Kürtleri ile ve Han Mahmut, Bedirhan Bey tarafından yardım görmeleri ve birlik halinde bulunmaları ihtimalden uzak değildir. Bu halde, Kürdistan'ın bütün reisleri tarafından girilecek olan bu hale karşılık Hükümet, öncelikle, icap eden tedbirleri almaya teşebbüs etmezse neticede sebep olacağı uygunluğun, yalnız Van'a münhasır kalmayarak memleket için çok korkulu sonuçlar doğuracağını tarafınıza bildirmekle vazifemi yapmış oluyorum." (Akt. Sevgen, age., s. 96)

Han Mahmut, son isyanında da başarıya ulaşamamış, Van'da 1846 yılında orduya teslim olmuştur. Daha sonra kendisi gibi yenilgiye uğrayıp teslim olan Bedirhan Bey'le birlikte İstanbul'a götürülmüş, ordan Ruscuk'a gönderilerek mecburu iskana tabi tutulmuştur. (Sevgen, age., s. 97-103) İsyanın bastırılmasıyla birlikte Van Sancağı da "Tanzimat-ı Hayriye'ye katılmıştır. (Sevgen, age., s. 101)

Bedirhan Bey İsyanı

Bedirhan Bey İsyanı'na gelince, 19 YY. 'daki ayaklanmaların en büyüklerinden biri olan bu isyanda diğerleri gibi devletin Bedirhan sülalesinin Cizre-Bothan'daki egemenliğini iyice sınırlandırma girişimi üzerine patlak vermiştir. Diğer isyanlara göre hakkında nisbeten daha çok belgeye rastladığımız bu isyanın oluşum şartları, yukarıdan beri anlatığımız üzere, merkezi devlet müdanhalesinin artmasıyla ilgilidir.

Devlet, Kürdistan'dan daha çok vergi almak ve daha çok asker devşirmek istemektedir. Bu da kaçınılmaz olarak bölgedeki yerel egemenlerin otoritelerini bütünüyle kırmaktan geçmektedir. 1840'lara gelindiğinde Cizre ve Bothan bölgelerinin birleşik halde mütesellimi görevini yürüten Bedirhan Bey, yörenin egemeni durumundadır. Kendi adına hutbe okutmakta (Sevgen, age., s. 85) ve bölgenin vergisini toplamaktadır. Bu tarihte, Bothan bölgesi, Cizre'den ayrılarak Musul Valiliği'ne bağlanınca, var olan hoşnutsuzluk kendini açığa vurmuştur. Bedirhan Bey 1842'den itibaren fiili bir başkaldırı eylemi içine girmiş olmasına karşılık, devletin isyanı basturmak amacıyla güçlü bir orduyla Cizre'ye gelmesi 1846'da gerçekleşmiştir. Sözü edilen süre içinde, başta kayın pederi Han Mahmut olmak üzere Bitlis'ten Hakkari'ye kadar Kürdistan'ın önemli bir bölümündeki feodal beyler, yeni uygulama ve dayatmalar karşısında hoşnutsuzluk içindedirler. (Yukarıda aktardığımız Erzurum'daki Rus Konsolosu'nun raporu bu durumu gayet açık biçimde ortaya koymaktadır) Bu beylerin önemli bölümü, 1842-46 arasında çeşitli düzeylerde Bedirhan Bey'e iltihak etmişlerdir. İsyân bu yüzden oldukça geniş bir sahaya yayıldı. Fakat, Osmanlılar 1846'da oldukça büyük bir güçle saldırınca çözülmeye başladı. Sonuçta, Bedirhan'ın mütefiki olan feodal beyler, ya yenildikçe ya da devletin kendilerine verdiği söz, itibar, mevki, vb. şeylere kanarak savaş alanını terk ettiler. Bedirhan Bey fazla direnemedi, teslim oldu (1846). Tutuklandıktan sonra kendisi, ailesi, Han Mahmut ve onun ailesiyle birlikte İstanbul'a sevk edildiler. Bir müddet sonra da Girit'e mecburi iskana gönderildi. (Sevgen, age., s. 101-103)

Bedirhan Bey isyanı da tıpkı Han Mahmut İsyânı gibi dönemin bütün büyük devletlerinin muhalefetiyle karşılaşmıştır. İngilizler ve Ruslar, hararetle isyana karşı tavır takınmışlar ve Hükümeti desteklemişlerdir.

Bedirhan Bey İsyânı da ulusal karakterde bir isyan olmamakla birlikte şimdiye kadar anlattığımız diğer isyanlar gibi, içinde ulusal harekete dönüşme eğilimlerine sahip bazı dinamikler taşıyordu. Nitekim bu ailenin fertlerini 20. YY.'ın başlarından itibaren uzunca bir süre Kürt ulusal muhalefetinin önlerinde bir yerde görüyoruz. Çok kalabalık bir aile olan Bedirhanlar'dan pek çoğu Kürt ulusal muhalefetine katılıp, bu safların belirgin şahsiyetleri olarak tarihe

geçerken (Abdülrezzak, Abdurrahman, Celadet, Emin Ali, Ferit, Halil Rahmi, Kamil, Kamuran, Mikdat Mithat, Muhammet Osman, Süreyya, vb. gibi), diğer bir kısmı ise, sömürgecilerle bütünleşerek işbirlikçilik çizgisinde yürümeyi tercih etmişlerdir. II. ve III. İnönü hükümetlerinde (sırasıyla Mart-Kasım 1924 ve Kasım 1927, Eylül 1930) Maarif Vekili olarak görev yapmış olan Vas'i Çınar'ı bunlara örnek gösterebiliriz. (Bk. Neşe Erdilek, "Hükümetler ve Programları" Cumhuriyet dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İstanbul 1983, Cilt. 4, s. 971-973)

Bedirhan Bey İsyanı'nın 1846'da yenilmesiyle birlikte, Osmanlılar, Kürdistan'da direniş odaklarını büyük ölçüde urpanlamış oluyorlardı. Nitekim bu gelişmenin hemen ardından çıkarılan ve 1846 tarihini taşıyan bir "irade" ile eski idari teşkilat lağvedilip, merkezi Ahlat olan yeni bir "Kürdistan Eyaleti" kuruldu. Eyalet Valiliği'ne Esat Muhlis Paşa tayin edildi. 1847'de Esat Paşa, çeşitli gerekçeler ileri sürerek eyalet merkezini Ahlat'tan Erzurum'a naklettirdi. (Sevgen, age., s. 105-111)

Bu, Tanzimat-ı Hayriye'nin Kürdistan'a nakledilmesi idi. Bir anlamda Kürdistan, kendini batı kapitalizmine uyarlamaya çalışan Osmanlı İmparatorluğu'na uyarlanıyordu.

Kuşkusuz, Yeni duruma karşı ayaklanmalar eksik olmadı.

Ciddi hareketlerden biri 1853'te Yezdanşer tarafından Cizre-Bothan'da gerçekleştirildi. Bedirhan Bey'in yeğeni olan ve 1842-46 İsyanı'nda ayaklananlar arasında yer alan Yezdan Şer, isyanın belli bir aşamasında, Osmanlıların aldatma faaliyetlerine kanmış ve saf değiştirerek, Bedirhan Bey'in yenilgisinde önemli bir rol oynamıştı. Ne var ki, verilen sözlerin boş olduğunu kısa zamanda görecektik ve tekrar ayaklanacaktır. İsyan sahasını Van'dan Musul'a kadar olan bölgeye yaydı, ancak 1856'da yenildi.

Bedirhanlar 1877'de tekrar ayaklandılar. Osmanlı-Rus harbinin devleti meşgul etmesini fırsat bilerek, Bedirhan'ın oğullarından Osman Paşa ile Hüseyin Kenan Paşa, diğer bazı Kürt subaylarıyla temas kurarak, Cizre'ye gittiler, 1879'da bağımsızlıklarını ilan ettiler ve Hakkari, Mardin, Zaho, İmadiye ve Nusaybin'i denetimleri altına aldılar. II. Abdülhamit, zor yoluyla isyanı basturamayacağını anlayınca,

hareketin lideri Osman Paşa ile dostluk kurdu, itimadını kazandı ve hiç beklenmedik bir sırada şiddetle basturarak harekete son verdi. (Bk. M. Emin Zeki ve Nazmi Sevgen, age, s. 174)

Şeyh Ubeydullah (Nehri) İsyanı

Bedirhanlar'ın ikinci isyanıyla aynı yıla (bazı kaynaklara göre 1880 yılı) denk gelen bir diğer isyan, Şeyh Ubeydullah Nehri'ye aittir. Bu isyanı benzerlerinden ayıran en önemli özelliği, kendini sömürgecilerin çizdiği Osmanlı-İran hududuyla sınırlanmamış olmasıdır. Şeyh'in yaşadığı Şemdinan Bölgesi'nin sınıra yakın oluşu, aşiretinin, topraklarının ve dini bir lider olarak otorite sahasının bir bölümünün İran Kürdistanı'nda kalması, bu hareket tarzının nesnel zeminini oluşturmuşa benzemektedir. İsyân Osmanlı sınırları içinde başlamış fakat kendini orasıyla sınırlandırmamıştır. İran yakasında da genişleyerek devam etmiş ve Van Gölü ve Urmiye Gölü arasındaki toprakları kurtarmıştır. Fakat bir süre sonra Osmanlı-İran ortak müdahalesiyle basılmıştır.

İsyânın anlatılan gelişme tarzı, kaçınılmaz olarak, Kürdistan geneline ilişkin bir söylem de yaratmıştır. Kaynağını kontrol etme imkanımız bulunmamakla birlikte, Behram Arda'nın Celilê Celil'den yaptığı bir alıntıyı buraya aktarmayı sözü edilen perspektifi ortaya koyması bakımından yararlı görüyoruz.

"Şah ve Sultan Kürtlerin kanemicileridir ve yaşamımızı sürdürme yolu üzerindeki engellerdir. Bunun için baba ve atalarımız, kuran yolunda giden herkesi din ve ülkenin kurtuluşu için kendilerini kurban etmeye çağırıyorlar." (Celilê Celil, Jıyana Rewşenbiri û Siyasi ya Kurdan-Kürtlerin Siyasal ve Kültürel Yaşamı, Jina Nû Yay.1985, s. 21'den akt. Behram Arda, "Şeyh Sait Ayaklanması'nın Ulusal ve Sosyal Karakteri" M. Güneşi, s. 4 Temmuz-Ağustos 1988 s. 14) "Eldeki fırsatı bilinçli kullanmak gerekir. Şimdi Farslar Türklere karşı savaşıyorlar ve tüm kuvvetlerini bu savaş için seferber etmişler. Bunun için İran'dan başlamak menfaaımızdır. Şimdi İran güçsüzdür ve eğer biz, Kürdistan'ın bu parçasını ve kardeşlerimizi özgürlüğe kavuşturup, hayır ve bereket dolu böyle bir ülke elimize geçerse... Osmanlılar'a karşı da bize destek olacaktır." (Celilê

Celil'den Akt. Behram Arda, age., s. 14-15)

Şeyh Ubeydullah İsyanı'ndaki perspektif, Kürt egemenlerinin 19. YY.'ın başından beri sürdüre geldikleri direniş ve ayaklanmaların giderek bir ulusal hareket formuna yöneldiğini ortaya koyması bakımından önemlidir. Daha önce, genellikle kendi beylikleri veya isyanın önderinin kişisel çıkarlarıyla sınırlı kalan istemler giderek bir "Kürdistan" talebine doğru evrilmeye başlamıştır. Bu dönüşümün tam olarak ne zaman gerçekleştiğini belirlemek elimizdeki bilgiler çerçevesinde olanaklı bulunmamakla birlikte, kendisinden sonraki isyanlarda bir "Kürdistan" motifinin sürekli biçimde varolması gerçeğinden kalkarak, Ubeydullah hareketini bu tür isyanların ilki olarak adlandırmak bize doğru görünmektedir. Hiç kuşkusuz bu demek değildir ki, Şeyh Ubeydullah İsyanı, özellikle bir dönem Batı ülkelerinde örneğine rastladığınız türden burjuvazinin egemenliğindeki demokratik muhtevalı bir eylemdir. Hayır, böylesi devrimlere, denilebilir ki Batı Avrupa dışında pek rastlanmaz. Kapitalizmi kendi iç dinamikleriyle yaşamamış ülkelerde, ulusal hareket toplumsal geriliğin sonucu olarak, genellikle, kapitalizm öncesi egemen sınıfların denetimi altında oluşmaya ve gelişmeye başlar. Ve bu yüzden de Cumhuriyetçi ve özellikle de demokratik muhtevalı pek zayıftır.

Şeyh Ubeydullah Ayaklanması, ulusal motifler içermekle birlikte, daha sonra Kürdistan'da benzerlerine çokça rastlayacağımız bu türden bir isyandır.

Bu bölümde anlatılanları toplarsak görürüz ki, 19. YY. Kürdistan'ını karakterize edebilecek bir sözcük varsa, o da isyan sözcüğüdür. Abdurrahman Baban'dan Şeyh Ubeydullah'a uzanan çizgi yalnızca direnme geleneğinin hangi halkalardan geçerek yüzyılımıza ulaştığını göstermekle kalmıyor, bu çizgi, aynı zamanda, yerel veya kişisel, feodal taleplerle güdülenmiş isyanlar dizisinin nasıl ulusal muhtevalı ayaklanmalara dönüştüğünü de gözler önüne seriyor.

20. yy. Başındaki Kürt İsyancıları

Hiç kuşkusuz ulus bir kez ayaklandı mı artık bunun arkası gelmez. Böyle olduğu içindir ki, isyanlar 20. YY'da artarak devam

etmiştir. 1900-14 yılları arasında irili-ufaklı birçok isyana tanık oluyoruz. Bunlardan göze batan birkaçını, ayrıntılı bilgi sunmadan aktarmak, zincirin halkalarını tamamlamak bakımından yararlı.

Yüzyılımızın başındaki ilk isyanlar, 1905 Rus Devrimi'nin etkisiyle gerçekleşmişlerdir. Hiç kuşkusuz temel neden bu değildir. Temel nedenler Kürdistan halkının içinde bulunduğu zorlu koşullardır. 1905 Devrimi ise, ihtilalcilik yönünde olumlu bir atmosfer ve uygun uluslararası koşullar yaratmak suretiyle bu isyanlara katkıda bulunmuştur.

H. Zafer Kars'ın dönemin ayaklanmalarını anlatan "Belgelerle 1908 Devrimi Öncesinde Anadolu" (İstanbul, 1984) başlıklı incelemesine bakıldığında Diyarbakır, Bitlis ve Van'da çeşitli taleplerle patlak vermiş bir çok isyan görürüz. Bunların başlıcaları: Erzurum (1906), Bitlis-Van (1907), Diyarbakır (1905 ve 1908-iki tanedir) isyanlarıdır. (Bk. age, s. 20-41)

Değişik kaynaklar aynı dönemde Bitlis'te patlak veren başka isyanlara değiniyorlar. Örneğin, Tanık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler isimli eserinin ilk cildinde (s. 405) Kürt Teavün ve Terraki Cemiyeti'nin kurucularından **Halife Selim** ve **Ali Ağa**'nın önderliğinde Bitlis'te çıkan bir ayaklanmaya (1909) işaret etmektedir. Aynı şekilde **Mim Kemal Öke**, İngiltere'nin Güneydoğu Anadolu Siyaseti-Binbaşı E.W.C. Noel'in Faaliyetleri başlıklı araştırmasında 1914 yılında Bitlis'te bir isyanın patlak verdiğini (s.13-14) anlatmaktadır. Önderi Süleyman Ağa ve arkadaşlarının yakalanıp idam edilmeleriyle son bulacak bu isyan, çok sonraları, 1922'deki Lozan Barış görüşmelerinde, Lord Curzon tarafından Kürtlerin Türklerin egemenliği altında yaşamak istemedikleri yolundaki İngiliz tezinin kanıtları arasında sıralanacaktır.

Kimi kaynakların anlatımından 1905 devriminden sonra Barzanların yaşadığı Bahdinan bölgesinin yanısıra İran Kürdistanı'nda da başarısızlıkla neticelenen bazı isyanların gerçekleştiğini öğreniyoruz (Bk. M. Kemal Öke, İngilterenin... s. 17)

Sözün kısası 20. yüzyılın başları isyanların sürekliliği bakımından 19. yüzyılı aratmamıştır.

Böylece I. Dünya savaşına girilmiştir. Bu savaş, ardından gelen

olaylarla birlikte Kürdistan'ın tarihinde yeni bir sayfaya işaret etmektedir. Yalnız, oraya geçmeden evvel Kürdistan ulusal Kurtuluş mücadelesinde ilk oluşumlar olmaları itibarıyla, belli bir öneme sahip çeşitli milliyetçi kuruluşlardan söz etmemiz gerekmektedir. Zira daha sonraki bütün gelişmelerde bu dönemin milliyetçi organizasyonlarının şu veya bu düzeyde etkisi vardır.

Meşrutiyet ve Kürt Milliyetçiliği

Osmanlı İmparatorluğunun bünyesine milliyetçi fikirlerin etkide bulunması epeyce eski dönemlere uzanır. İmparatorluğun gerileme sürecine girmesi bir anlamda onun bünyesindeki değişik etnik kökenlere sahip topluluklar içinde milliyetçi fikirlerin gelişmesi sürecidir de. Birebir bir koşutluk olmasa bile biz iki olgunun birbirlerinin gelişimini hızlandırıcı roller oynadığını söyleyebiliriz.

Ancak her toplumsal olgu gibi milliyetçiliğin imparatorluk bünyesine girişi de dengeli olmadı. Çok geniş bir sahaya yayılması sebebiyle bünyesinde değişik üretim tarzlarını barındıran bir imparatorlukta başka türlü olması da beklenemezdi zaten. Çünkü biliyoruz ki, milliyetçilik fikri birkaç yetenekli aydının olağanüstü gayretiyle oluşup toplumsal bir akıma dönüşemez. Hiç kuşkusuz aydın gayreti gereklidir, ancak böyle görüşlere taban oluşturacak uygun bir toplumsal zemin yoksa bu çabaların fazla etkili olamayacakları açıktır. Bir genelleme olarak sözünü ettiğimiz uygun toplumsal zeminin kapitalizm tarafından sağlandığını söyleyebiliriz. Marksist literatürde kısaca 'Pazarbirliği' olarak tanımlanan bu olgu kendi vatan topraklarına sahip çıkmada menfaati olan bir egemen sınıfı yani burjuvaziyi gereksinir.

Batu kapitalizmiyle yoğun münasabetler içinde bulunmaları ve iç toplumsal dinamikler itibarıyla kapitalizmi doğurmaya daha yatkın olmaları sonucu imparatorluğun batısındaki halklar, diğer yörelerdeki etnik gruplara oranla daha erken bu toplumsal zemini yarattılar. Henüz imparatorluğun egemen milliyeti olan Türkler'de milliyetçilik akımı gelişmemişken, batıdaki kimi halklarda, sözgelisi Yunanistan'da, millet fikri ve buna uygun bir toplumsal muhalefet akımı oluşmuş bulunuyordu.

Fikirler hareketsiz, müzeli parçalara benzemediklerinden, bir kere oluştuktan sonra uygun zemin bulabildikleri alanlara hızla yayılırlar. Nitekim 19. yüzyıl boyunca esas ilhamını Fransız devriminden almış olan burjuva-milliyetçi düşünceler, imparatorluğun bausından başlayarak doğusuna doğru yayıldı. Doğudaki halkların bu süreci geriden takip etmeleri, az evvel belirttiğimiz gibi kapitalizmin etkisine daha geç ve daha az maruz kalmalarındandı. Nitekim, imparatorluğun doğusunda yaşamalarına rağmen kapitalizmle oldukça erken bir tarihte tanışmış olan Ermeni milliyeti, çevresindeki halklara göre daha erken uluslaşmış ve onlardan evvel güçlü bir ulusal hareket yaratabilmiştir.

Yukarda yapmaya çalıştığımız genel belirlemeler çerçevesinde baktığımızda görürüz ki, 19. yüzyıl bütün imparatorluk açısından milliyetçi fikirlerin hızla yayıldığı bir süreçtir. Bu fikirlerin Kürdistanlı aydınlara ulaşması, yukarda belirtilen sebeplerle biraz geç olmuştur. Fakat bütün gecikmesine rağmen, 20. yüzyılın başlarına geldiğimizde Kürtler arasında da milliyetçi fikirler temelinde bir araya gelmiş bir kümelenmenin oluştuğunu görüyoruz.

Bu tür fikirlerin Kürt aydınlarna nereden ve nasıl taşınmış olduğu sorusu özel incelemeyi gerektiren bir konu olmakla birlikte burada bazı belirlemeler yapılabilir. Bunun için İttihat ve Terkaki Cemiyeti'ne bakmamız gerekiyor.

Tafsilatlı anlaımı bir kenara bırakarak İttihat ve Terakki'nin o dönem imparatorluğun bünyesindeki bütün miliyetlerden muhalif unsurları kucakladığını ve kurulurken Osmanlıyı oluşturan değişik milliyetlerin (Anasır-ı Osmaniye'nin) gözeüldüğünü belirtelim. O kadar ki, örgüt, ilk kurucuların değişik milliyetlere mensup olması fikrine uygun olarak teşkil edilmişti. Arapkirli Abdullah Cevdet ve Diyarbakırlı İshak Sukuti, bu oluşumun içinde iki Kürt asıllı kişi olarak, sırasıyla Arnavut ve Çerkez asıllı İbrahim Temo ve Mehmet Reşit'le birlikte yer almışlardı. (BK-Stanford Shaw-Ezel Kural Shaw, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye İstanbul, 1983, c. 2, s. 311) Böylece İttihat ve Terakki, Abdulhamit diktatörlüğüne tepki duyan Kürt aydınlarnı bir ölçüde bünyesinde toplayabildi. Burası Kürt aydınlarna burjuva milliyetçi fikirlerin ulaştığı bir kanal oldu.

Elbetteki, örgütün kuruluş aşamasında böyle fikirlerin

bulunması, onun, imparatorluğun bünyesindeki bütün milliyetleri temsil eden bir örgüt olduğu anlamına gelmiyor. Hayır, o örgütte başından sonuna kadar egemen unsur Türktü ve böyle olması da kaçınılmazdı. Gerisi ciladan ibaretti. Özellikle iktidara geldikten sonra örgütün bu özelliği daha çıplak biçimde kendini ortaya koydu. Örneğin, İttihat ve Terakki yönetimi kendi döneminde 700.000 Kürdü sürgüne göndermiştir. (Bk. Macİd R. Cafer, Azgelişmişlik İçinde Geri Bıraktırlmışlık, İstanbul, 1979, s. 237) Fakat, en azından başlangıçta "Genç Osmanlıların çizgisinde" bir oluşum olarak, "Yalnızca imparatorluğun nasıl kurtarılacağı sorunu ile" ilgilenmişler ve Padişahın yetkilerini sınırlamanın yanısıra "azınlıklara kanun önünde eşitlik tanıyarak onların isteklerini yerine getirmek" gibi hedeflere sahip olmuşlardı. (Bk. Feroz Ahmed, İttihat ve Terakki, İstanbul 1984, ikinci baskı, s. 42) Değişik milliyetlerin taleplerine kısmen cevap verdikleri için bu milliyetler içinde kısmen destek de bulmuşlardır. Dönemin Kürt milliyetçisi bazı şahsiyetlerinin bu oluşum içinde yer alması bunun ifadesi olsa gerektir.

İttihat Terakki iktidara geldikten sonra durum değişmiş, örgüt ideolojik planda "Anasır-ı Osmaniye" fikrinden kopmuş ve giderek saf "Türkçü" bir ideolojiye kaymıştır. Bu süreç, öbür yanıyla, imparatorluk bünyesindeki farklı milliyetlerin örgüte muhalif bir pozisyona geçmelerini ifade etmektedir. Aynı şey Kürt ulusal muhalefeti açısından da geçerlidir. Elbette bununla, dönemin Kürt ulusal muhalefetinin tamamının İttihat ve Terakki örgütü dolayısıyla şekillendiğini kastetmek istemiyoruz. Bunlar hareketin bir kısmını oluşturuyorlardı. Asıl gelişme, 1908 hareketiyle oluşan görece serbest ortamla birlikte oldu. Bu dönemde pek çok milliyet gibi Kürtler de kendi örgütlenmelerini yaratma işine koyuldular. Zaten, daha 19. yüzyılın sonunda bu yönlü girişimler olmuştu. Örneğin, Bedirhanlılar'dan Mikdat Mithat daha 1898 yılında Kahire'de, "Kürdistan" adlı ilk Kürt gazetesini çıkarmıştı. Fakat yayıncılık alanındaki asıl gelişme de yine 1908 sonrasında gerçekleşmiştir.

Dönemin Kürt Örgütleri

Dönemin Kürt örgütleri, başlı başına incelemeyi gerektirecek

çapta bir konudur. Nitekim Daniel Methy gibi bilim adamlarının doktora tezlerine konu olmuştur (Bk. Daniel Methy, "I. Dünya Savaşı Sonrası Constantinople'de Kürt Örgütlenmeleri Üzerine Bazı Belirlemeler", Y. Demokrasi, s. 10, Mayıs 1988 içinde). Bu ölçüde geniş bir konuyu burada bütün boyutlarıyla ele almamız hem mevcut kaynak kıtlığından ötürü olanaksız, hem de gereksiz. Biz bunlara en genel hatlarıyla değinerek geçeceğiz. Böylece hem Cumhuriyet sonrası kimi Kürt İsyanlarının dayandığı birikimi ve öncüllerini ortaya koyacak hem de bir önceki bölümde anlattığımız 19. YY. ayaklanmalarıyla, 20. YY.'daki Kürt isyanlarını birbirine bağlayan zincirin ara halkalarını tamamlamış olacağız.

Dönemin Kürt derneklerini özel olarak incelemiş olan Prof. T. Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler (Cilt. 1: 1984, İstanbul, 2. bası, cilt 2: 1986 İstanbul, 2. bas.) adlı kitabında 1908 sonrasında kurulmuş olan bir çok cemiyetten söz etmektedir. Bunlardan "Osmanlı Kürt İttihat ve Terakki Cemiyeti" ile "Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti" 1908 tarihinde kurulmuşlardır. Söz konusu örgütlerden ilkinin nasıl bir şey olduğu pek bilinmemekle birlikte, isminden ötürü İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni çağrıştırmaktadır. Asıl etkili olanı ikincisidir. Bu cemiyetin kurucusu ve başkanı Seyit Abdülkadir'dir.

Abdülkadir, bir önceki bölümde anlattığımız Nehri İsyanı'nın lideri Şeyh Ubeydullah Nehri'nin oğludur ve bu isyandan ötürü babasıyla birlikte Mekke'ye sürülmüştür. Daha sonra Meşrutiyetin ilanıyla birlikte İstanbul'a gelmiş ve Ayan Meclisi üyeliğine seçilmiştir. (Bk. Sevgen, age. s. 171) Aynı Abdülkadir daha sonraları Şeyh Sait İsyanı'nın sorumlusu olarak Diyarbakır İstiklal Mahkemesi'nde yargılanacak ve 23 Mayıs 1925'te idama mahkum edilecektir. (Bk. Mete Tuncay, Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931), Ankara, 1981 s. 159) Nehri'den Şeyh Sait'e uzanan bu ömür köprüsü bize Kürt ulusal hareketinin nitelikleriyle ilgili ilerde üzerinde duracağımız epeyce veri sunmaktadır. Şimdilik bu kadarla noktalarak dönemin örgütlerine geri dönelim.

Bilinebildiği kadarıyla Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti'nin açıkça belirlenmiş ihtilalci hedefleri yoktur. Tunaya'nın aktardığı

tüzüğüne bakılırsa derneğin üç tür görevi vardı: Birinci tür görevler, Kürt dilini, edebiyatını ve kültürünü geliştirmeye yönelik bilimsel ve kültürel ağırlıklı faaliyetlerdir. İkinci gruba, Kürt-Nasturi, Kürt-Ermeni çarşılarını önlemek gibi görevler girer. Üçüncü tür görevlere gelince, bunlar, daha ziyade, siyasi ağırlıklı görevlerdir ki, Kürtlerin Kanun-i Esası dahilindeki haklarının korunması, Kürdistan'daki çeşitli işlerin yapılması maksadıyla çeşitli bakanlıklara etkide bulunmak ve nihayet Meclis-i Mebusan'a seçilecek kişilerin seçim işlerini idare etmek; yani bir nevi siyasi parti gibi çalışmak vb. işlerden oluşmaktadır. Bu görevlerin hiçbirinin ihtilalci faaliyeti öngörmediği açıktır. Buna rağmen, derneğin çeşitli ayaklanmalara da karıştığı bilinmektedir. Örneğin, yukarıda anlattığımız 1909 Bitlis İsyanı'nın önderlerinden Halife Selim ve Ali Ağa bu derneğin kurucu ve yöneticilerindendirler.

Cemiyetin kendi adını taşıyan bir yayın organı da mevcuttur.

Dönemin daha dikkat çekici bir diğer derneği, kısaca "**Hevi Cemiyeti**" olarak da anılan "**Kürt Hevi Talebe Cemiyeti**"dir. Bu dernek "**Roja Kurd**" isimli bir dergi çıkarmaktadır. Ünlü düşünür ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurucusu Abdulah Cevdet'in de yazılar yazdığı bu derginin sahibi daha önceki isyanlardan tanıdığımız Babanlar sülalesine mensup Abdülaziz Baban'dır. (Tunaya, age, cilt:1, s. 406)

Babanlar ailesini tıpkı Nehrileri ve Bedirhanlılar gibi bu dönemin bütün derneklerinde yönetici mevkilerde görmekteyiz. Bu bakımdan yukarıda Seyit Abdülkadir'le ilgili olarak yaptığımız tespit aslında sırf onun kişiliğine mahsus bir olay değildir.

Hiç kuşku yok, dönemin en etkin derneği, Aralık 1918'de kurulan "**Kürdistan Teali Cemiyeti**"dir. (KTC). Kürdistan tarihinde önemli bir rol oynamış olan bu dernek üzerinde geniş bir tartışma sürmektedir. Çünkü resmi Kemalist ideoloji bu derneği, gerçek kuruluş amacının dışında ele alarak, İngilizler'in milli kurtuluş hareketine karşı tezgahladıkları bir "fesat yuvası" olarak sunmaya çalışmaktadır. Bu nedenle biz de derneğin ne olup ne olmadığı konusundaki görüşlerimizi ortaya koyarak gerçeğin açığa çıkmasına çaba harcıyacağız.

İşe kuruculardan başlamak istiyoruz. Uzun uzadıya liste sunmadan kısaca belirtelim ki, bu derneğin kurucuları 19. yy'dan beri

"Kürdistan Davası" gütmüş olan aileler (Babanlar, Bedirhanlar, Nehriler vb.) ile dönemin tanınmış aydın, Kürt milliyetçisi simalarıdır. Derneğin başkanlığını Seyit Abdülkadir yapmıştır.

Cemiyetin nizamnamesinde belirtilen amacı (Bk. Tunaya, age. C. II, s. 205), daha ziyade, Kürt dilinin ve kültürünün geliştirilmesi, hayır kurumlarının oluşturulması gibi kültürel-sosyal faaliyetlerle sınırlıdır.

Ancak, gerek o güne kadar taşıyageldikleri misyonun icabı, gerekse kurulduğu dönem itibarıyla, nizamnamesinde yazılı amaçlarla sınırlı bir cemiyet olarak kalamazdı. Ortadoğu haritasının yeniden çizilmekte olduğu o kritik momentte Kürtleri temsil eden siyasi bir parti gibi davranmaya çalıştı pratikte.

Kürdistan'ın gelecekteki siyasi statüsü konusunda değişik fikirlere sahip kişileri barındırmakla birlikte (bağımsızlık yanlıları gibi), egemen çizgi olarak Wilson prensiplerinin Kürdistan'a uygulanmasını talep eden bir siyasetin savunuculuğunu yaptı, ve bu heterojen yapısı sonuçta örgütte bir bölünme yarattı.

Başını Seyit Abdülkadir'in çektiği, Osmanlı yönetimin mekanizmasıyla nisbeten fazla bütünleşmiş kişiler otonomi fikrine çakılıp kalırken, ağırlıklı olarak Bedirhanlar'dan ve daha militan bir ruha sahip aydınlardan oluşan, İngilizlerin "aydınlık grubu" olarak isimlendirdiği muhalif kesim bağımsız Kürdistan fikrini savundular. Neticede Cemiyet'ten koparak "Teşkilat-ı İctimaiyye" adlı yeni bir örgüt kurdular. (Bk. Behram Arda, Şeyh Saat Ayaklanması... s. 18, Daniel Methy, age., s. 40-45)

Örgüt, kendi amaçlarına ulaşmak için yerel ve uluslararası düzeyde pek çok ilişki içine girmeye çalışmıştır. Kürdistan'daki şubeleri aracılığıyla aşiret önderlerini kazanmaya ve Koçgiri İsyanı'nda olduğu gibi, ayaklanmalar örgütlemeye yönelik faaliyetlerden, Paris Barış Konferansı'na Kürtler adına katıldığını beyan eden Şerif Paşa'nın desteklenmesine kadar uzanan bu geniş ilişki ağının bir ucunda da İngilizler vardı. Kemalist resmi ideolojinin en çok çarpıttığı konulardan biri olduğu için üzerinde durmakta yarar var. Evet, KTC, İngilizler'le çeşitli düzeylerde işbirliği içine girmeye çalışmıştır. Fakat bu ilişki,

Kemalist tarih yazıcılarının sunmaya çalıştığı gibi, "İngiliz Muhipler Cemiyeti"nin kurduğu türden bir işbirlikçilik ilişkisi değildir. KTC, amacına ulaşmak için, İngilizler'den maddi, ama özellikle de diplomatik destek istemiştir. Bu kadarı, Komünistler hariç dönemin bütün siyasal güçlerinin geliştirmeye çalıştığı bir ilişkidir. O dönemin siyasetine egemen olan psikoloji, Düvel-i muazzama adı verilen devletlerden birinin desteği alınmadan siyaset yapılmayacağı yolundaydı. Bu, İmparatorluğun uzun yıllar "Hasta Adam" olarak elçiliklerden ve Duyun-u Umumiye dairesinden yönetilmesinin doğurduğu bir sonuçtur. Kemalist historiografinin bütün iddialarının tersine M. Kemal'in kendisi de savaşa başlamadan önce ve savaş esnasında, başta İngiltere olmak üzere Fransa vb. gibi... dönemin büyük emperyalist güçleriyle ilişki içine girmiştir veya buna çalışmıştır. Nitekim, resmi idoloji bu tür olayları, M. Kemal'in "taktisyen dehasının kanıtı" olarak sunmaya çalışmaktadır. Kemalistler yapınca, dâhiyane bir taktik manevra oluyor, fakat Kürt milliyetçileri yapınca işbirlikçilik!? Sonuç olarak şunu belirtmek gerekir ki, KTC'nin İngiliz işbirlikçisi olduğu yolundaki iddia, İngilizler'le işbirliği yapma yönünde sarfedilmiş bazı sonuçsuz çabaları anlatması dışında gerçeklere aykırı bir iddiadır.

Kürt Teali Cemiyeti'nin faal olduğu dönemlerde kurulmuş başka derneklere de rastlıyoruz. Bunlardan birkaçının isimleri şöyle: **Kürdistan Cemiyeti (1918); Kürt Neşr-i Maarif Cemiyeti (1919); Kürt Kadınlar Teali Cemiyeti (1919); Kürt Milli Fırkası (1919)** (Bk. Tunaya, age., c. 2 s. 1988)

Kuruluş tarihi ve biçimi tam olarak bilinmeyen, fakat KTC'nin dağılmasını müteakip teşkil edilen (kimilerince 1923'te kurulmuştur) "**Kürt İstiklal Cemiyeti**"nden de söz etmek gerekiyor. Çünkü, "**Azadi Cemiyeti**" olarak da bilinen bu örgüt, Kürdistan'daki faaliyetleri sonucu Şeyh Sait Ayaklanması'nı düzenledi.

Son olarak, **Hoybun Cemiyeti**'ne değinmek istiyoruz. Bu örgütün ayırıcı özelliği de Azadi Cemiyeti gibi, Cumhuriyet sonrası dönemde kurulması ve bir isyana önderlik etmesidir. İleride bu isyanları anlattığımızda hem Kürdistan İstiklal Cemiyeti'ni, hem de Hoybun Cemiyeti'ni yeniden ele alacağımız için şimdilik isimlerini kaydetmekle yetiniyoruz.

1908 sonrası kurulan derneklere topluca bakıldığında göze çarpan ilk husus, tarihte ilk kez, bütün Kürdistan'ı gözeten bir aydın kuşağın oluşmuş olmasıdır.

Önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi, bütün geriliğine ve ilkelliğine rağmen bu, Kürt intelligensiyasının doğuşunun ifadesidir.

Bahsedilen aydınların sınıfsal karakterlerine bakıldığında ezici çoğunluğunun Kürt egemen sınıflarının çocukları olduğu görülür. Bu durum, hem bir zorunluluğu, hem de sözü edilen milliyetçi oluşumların taşıdığı ağır zaafların nesnel zeminini bize gösterir.

İstikrarlı bir ideolojik yapıya sahip değildirler. Çoğu bağımsızlık fikrini telaffuz etmekten uzaktır. Yine büyük bir bölümü bütünlüklü bir Kürdistan kavramı oluşturamamışlardır kafalarında. Osmanlılık düşüncesi hala büyük ölçüde egemendir ideolojilerine vs. Çünkü, Osmanlı Devleti'nden tam olarak kopamamıştır çoğu.

Zaaflarının bazı nesnel toplumsal nedenlerinden bahsedilebilir: Kürdistan, Dünya kapitalist sisteminin bir parçası haline gelmiş olması itibarıyla eskisine göre, daha gelişmiş bir meta mübadelesine tanık olmuşsa da kapitalist üretim ilişkileri henüz toplumsal bünyede kendine yer edinebilmiş değildir o dönemde. Sadece bu yönde potansiyeller mevcuttur ve ticaretin artmasına paralel olarak bu dinamikler gelişme yönünde ilerlemektedirler. Bu da milliyetçi düşüncüyü besleyecek güçlü bir burjuva sınıfının olmaması demektir. Milliyetçilik, daha ziyade eski egemenlerin kendi egemenliklerini mevcut halde ve daha çok da gelecekte korumalarına hizmet eder görünen fazla rağbet edilmeyen bir ideolojidir. Bu yüzden de ancak uzağı görebilen egemen güçler tarafından hararetle benimsenip sindirilmiştir.

Düşünsel ve kültürel hayatın ilkelliği de, milliyetçi ideolojinin etkinlik sağlamasının önünde engel teşkil etmektedir.

Buna, egemen milletle aynı dinden olmanın etkilerini de eklememiz gerekmektedir.

Dönemin egemen siyaset anlayışı da bu kümelenmelerin zaaflarını arturan bir rol oynamıştır.

Daniel Methy - adını daha önce andığımız çalışmasında yukarıdan beri anlatılanları çok özlü bir şekilde şöyle ifade ediyor.

Biraz uzunca olmasına rağmen aktarmaya değer görüyoruz:

"Kürt milliyetçisi olarak açıkça tanınandan Kürt asıllı halis Osmanlı yurtseverlerine kadar giden bu beyliksiz prensler, askersiz komutanlar, Osmanlı Devletinde bakan ya da yüksek dereceli memur olan ve ailesel ya da kişisel sürtüşmelerin derin bir şekilde böldüğü Constantinople'deki Kürt Kulübünü oluşturan bu insanların en azından bir ortak yanları vardı: Birinci Dünya savaşı sonrası Kürdistan'ıyla artık çok uzak ilişkiler içinde olmaları. Çoğunlukla Abdulhamid siyasetinin ürünleri olan bu insanların büyük bir kısmı Osmanlı devlet çarkıyla bütünleşmişlerdi. Siyaset anlayışları sınırlıydı ve gönül alıcı vaatlerle kapalı tehditlerin ustaca karıştırıldığı gizli toplantıların dışında bir siyasi eylem tasavvur edemiyorlardı. Osmanlı İmparatorluğunun yenilgisi ve bu dönemi allak bullak eden olaylar onları Osmanlılık bağlarından kurtarıyordu. Bu zevat, Wilson'un milliyetlerin kendi kaderlerini kendi tayin etme ilkelerini çok iyi biliyordu ve onlara çok büyük önem veriyordu.

....

"Bu insanların çoğu 1918 sonrasında İttifak Yüksek Komiserleri'nin İstanbul Boğazına demir atan zırhlı gemilerden indiklerini gördüklerinde çok dağal olarak onlara kaderin vasıtaları... gözüyle bakular ve bu bekleyişleri saflıklarından ve cehaletlerinden değil, uluslararası siyaset anlayışlarından kaynaklanıyordu. Doğrusu zihinlerde bir tek güç önemliydi, o da İngiltere idi. Bunun nedenleri çeşitli olup anlaşılması kolaydır. Herşeyden önce Osmanlı İmparatorluğu'nu Ortadoğu'da tek başına yenen İngiltere'dir. Arap ülkelerini işgal eden ve İran'a hakim olan da İngiliz ordularındır. Constantinople'de bir Fransız generalinin biçimsel Komutanlığına rağmen duruma hakim olan yine İngiltere'dir. Ayrıca İngilizlerin Arap siyasetleri örneğini Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer müslüman milliyetlerine uygulamalarını ummakta meşru idi. Diğer güçler yani özellikle Fransa, gerektiğinde baskı aracı olarak kullanmaya yarayabilecek tali kuvvetler olarak algılanıyordu." (Daniel Methy

agy s. 42. abç.)

Daniel Methy'nin anlattığı zaafılara başkaları da eklenebilir. Aynı şekilde bu zaafıların kaynaklarıyla ilgili bizim değindiğimiz hususlara da çeşitli eklemeler yapılabilir. Ama tablonun tamamı bunlardan ibaret değildir. Madalyonun öbür yüzüne baktığımızda bütün ilkelliğine rağmen bu dönemdeki milliyetçi muhalefetin olumlu bazı misyonlara sahip olduğunu da görebiliyoruz.

Bunlardan birkaç tanesi anılmaya değer niteliktedir.

Birincisi, bu miliyetçi oluşumların, 19. yüzyıl isyanlarıyla daha sonrakiler arasına köprü olmasıyla ilgilidir. Bu köprü somut olarak, 19. yüzyıl isyan geleneğinin başlıca iki olumlu özelliğini 20. yüzyıl Kürt ulusal hareketine aktardı. İlki direnme ve isyan geleneğidir. sözü edilen dernekler, başlangıçta reformcu nitelik taşımalarına rağmen, sonraları, kendi içlerindeki saflaşmalara paralel olarak, isyancı bir konuma geldiler. Koçgiri, Şeyh Sait ve Ağrı isyanları, (ki, bunların birincisinde Kürdistan Teali Cemiyeti'nin ikincisinde Azadi Cemiyetinin ve sonuncusundaysa Hoybun Cemiyetinin etkisi vardır.) inkar edilmez biçimde bu derneklerin damgasını taşır. İkincisine gelince, 19. yüzyılın isyanlarından sadece potansiyel bir öğe olarak mevcut bulunan ulusallığı, kendi çizgisinde ve eylemin de başat unsur haline getirmiş olmak şeklinde özetlenebilir.

İkinci, olumlu misyonları, kısaca, Kürt ulusal hareketinde pek çok "ilk"i başarmış olmaları gerçeğinde ifadesini bulur. Bütün Kürdistan'ı gözetten bir örgüt kurma fikri ve eylemi gündeme ilk kez onlar tarafından sokuldu. Kurulan örgütün başlangıçta reformcu dernekler biçimini alması "ilk" olma özelliğini ortadan kaldırmıyor. Kürdistan meselesini uluslararası siyaset ve diplomasi sahasına koyup tartışmalara bir "taraf" olarak katılma düşüncesi ve tavrı da ilk olarak onlara aittir... Buna benzer ilk olmaya dair örnekler çoğaltulabilir.

Her türlü toplumsal gelişmede olduğu gibi burada da ilk olmanın önemi büyüktür. Bazıları, bütün ilklere görülebilecek olan içinden doğduğu ortamın lekelerini üzerinde taşımış olmayı, gelişmenin doğrultusunu karartacak kadar abartıyorlar. Böylece, olgunun gerçek niteliğinin kavranması imkansızlaşıyor. Oysa üzerinde "doğum lekesi" taşımayan bir ilk olamaz. En saf,

en ideal gibi görünen toplumsal hareketlerde bile bu böyledir. Dolayısıyla dönemin dernek ve örgütlerine şu veya bu düzeyde etkide bulunmuş olan, uzlaşmacılık, oportünizm, emperyalizmle işbirliği özlemleri, feodal özlem ve amaçlar vb. gibi bir ulusal kurtuluş hareketini "kirletecek" türden olumsuzlukları, o yapının niteliğini inkar etme noktasına kadar abartmamak gerekiyor. Hele bugün Kürdistan ulusal kurtuluş mücadelesini verenler veya verme iddiasında olanların böyle yanlış bir tutum içine düşerek kendi tarihlerini fakirleştirmemeleri gerekiyor. Bizi, tarihimizdeki bütün olumlu öğelerden mahrum kılarak, kendimize yabancılaşmaya çalışanların başında resmi devlet ideolojisi gelmektedir. İrkçı sömürgeci ideolojinin bu niteliğini görmezlikten gelemeyiz.

Yüzyılımızın başındaki çeşitli dernek ve cemiyetleri böylece genel bir değerlendirmeye tabi tuttuktan sonra 1. emperyalist paylaşım savaşı ve bu savaşı takip eden dönemdeki milli kurtuluş hareketlerine dönebiliriz. Bunun için önce Birinci Dünya Savaşı'ndaki emperyalistler arası pazarlık ve bölüşüm faaliyetlerini özetleyecek, sonra Güney Kürdistan'daki dinmeyen ulusal kurtuluş mücadelesini genel hatlarıyla anlatmaya çalışacağız. Böylece, Baas diktatörlüğünün geçen Ağustos'taki büyük katliamının perde arkasını aralayabilme olanağı bulacağız. Bunu, TC Devletinin sözkonusu katliamdaki suç ortaklığına ilişkin iddiamızın kanıtlanmaya çalışılacağı bir bölüm izleyecek. Bu bölümde, kaynakların elverdiği ölçüde, TC Devleti ile Güney Kürdistan'daki ulusal hareket arasındaki ilişkilerin geçmişini ve aynı devletin kendi bünyesindeki Kürtlere karşı tutumunu anlatmaya çalışacağız.

1. Dünya Savaşı Ve Kürdistan'ın Dörde Bölünmesi

Birinci Dünya Savaşı içinde ve sonrasında Kürdistan'ın kaderi üzerinde önemli rol oynayan gelişme, Kuzey'den, Rus, Güney'den ve Güneybatı'dan sırasıyla İngiliz ve Fransız işgaline uğramış olmasıdır. Ruslar Dersim dağlarına kadar indikleri bir sırada patlak veren Ekim Devrimi, bu cephedeki işgalin sonunu getirdi. Asıl işgal güney cephesinde gerçekleşti. Hindistan'daki kuvvetleriyle Şattül Arap'tan

çıkarma yapan İngilizler, kuzeye doğru ilerlemeye devam ettiler ve Mayıs 1918'de Kerkük'ü ele geçirdiler. Osmanlılarla silah bırakışması anlaşmasının imzalandığı gün olana 31 Ekim 1918'de ise Musul'u işgal ettiler. Bu sırada Suriye'ye girmiş olan Fransızlar, Antep-Urfa hattuna kadar ilerleyeceklerdir. Bu, Kürdistan açısından yeni bir safhanın başlaması anlamına geliyordu.

Aslında kimin nereyi işgal edeceği daha savaş içindeyken yapılmış gizli anlaşmalarla belirlenmişti. İstanbul'un kimde kalacağı konusunun karara bağlandığı Mart-Nisan 1915 tarihli İstanbul anlaşmasında alınmış olan İngiltere ile Fransa'nın "Doğu" konusunda işbirliği yapacakları yolundaki karar uyarınca İngiliz Sir Mark Sykes ve Fransız Georges Picot arasında bir anlaşma imzalandı. İmzalayıcıların adına izafeten "Sykes-Picot Anlaşması" olarak adlandırılan bu metnin maddelerine göre:

"İngiltere Bağdat'tan Basra körfezine kadar Güney Irak'ı, Filistin'de de Hayfa ve Akka Limanlarını alacaktı. Fransa ise Suriye'nin kıyı kesimini, Adana vilayetini ve Kilikya'nın tümünü alıyordu. Filistin, uluslararası bir niteliğe sahip olacak, İngiliz ve Fransız toprakları arasında kalan Arap toprakları bir Arap devletine veya Arap devletleri federasyonuna dönüştürülecekti. Ancak bu bölge de etki alanlarına bölünecek, Fransa Suriyenin geri kalan bölümüyle Kuzey Irak'ı ve Musul'u, İngiltere de Filistin ile İran arasındaki toprakları denetimleri altında bulunduracaktı. Erzurum, Trabzon, Van, Bitlis ve İran sınırında Muş'tan Siirt'e kadar olan topraklar Rusya'ya vaat edilerek Rusya'nın da onayı sağlanmıştı." (Stanford Shaw, age, c. II s. 384-85)

Daha sonraki işgal eylemleri gözönüne getirildiğinde Musul ve Suriye dışında fazla bir terslik çıkmadığı görülüyor. Anlaşmada Fransızlara bırakılmış olan Musul, mütarekenin imzalandığı son günde İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Herde göreceğimiz gibi Fransızların buradaki kaybı, Kerkük petrollerinden % 25 hisse verilmek suretiyle telafi edilecektir.

Suriye'ye gelince, bu anlaşma sonucunda;

"Suriye çifte vaadedilmiş ülke durumuna giriyordu. Çünkü, hem

Şerif Hüseyin'e hem de Fransa'ya vaad edilmişti." (Ömer Kürkçüoğlu, Osmanlı Devleti'ne Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi, Ankara, 1982, s. 103)

İngilizler, bu anlaşmadan ayrı olarak, Suriye'nin Haşimi ailesine verileceği vaadi etrafında Şerif Hüseyin'le anlaşma yaptıkları için sonradan karışıklık çıkacaktır. Verilen vaat üzerine Haşimi ailesinden Faysal, Suriye'de tahta geçmeye çabalayacak fakat başaramayacaktır. Bunun üzerine, İngilizler Faysal'ı 1921'de Irak'ın başına geçirerek bu aileye yaptıkları vaadi bir ölçüde yerine getirmiş ve Suriye sorununu kendi cephelerinden çözmüş oldular. Elbette bu, Suriye'de herşeyin artık yoluna girdiği anlamına gelmiyordu. Daha sonra ülkenin yeni efendileriyle Suriye halkları arasında uzun sürecek bir mücadele başlayacaktı.

Mütarekeden sonra Ocak 1919'da Paris Barış konferansı toplandı. Bu konferansta imparatorluğun taksimatı sorunları tartışıldı. Bu arada Araplar, Kürtler vb. o dönemde kendi bağımsızlıkları için ayaklanmış olan imparatorluk bünyesindeki değişik milletler de birer taraf olmak hesabıyla konferansa katıldılar. Sevres anlaşmasına giden yolda önemli kilometre taşlarından ikisi olan Paris Barış Konferansı ile San Remo anlaşmasına girmeden önce, bu dönemde Kürdistan'ın durumuna genel olarak bakalım.

Kuzeydeki Rus saldırısının (ki, 1916'da Doğu şeridinde Revanduz'a kadar inmişlerdi), Sovyet iktidarının inşasıyla otomatik olarak kalktığına yukarıda değinmiştik. Çünkü Sovyet iktidarı savaşın son bulması yönünde bir barış politikasına sahipti.

Fransız işgali ise, büyük ölçüde, yerlerinden edilmiş Anadolu Ermenilerinden oluşturulan, intikamcı birlikler vasıtasıyla gerçekleştiriliyordu. Girdikleri her bölgede Kürt halkının haklı direnişleriyle karşılaşan Fransızlar, buna rağmen Antep, Urfa ve Maraş'ı işgal ettiler, fakat yerli halkın güçlü direnişi, işgali Fransızlara pahalıya maletti. Öte yandan Suriye'deki durumları da pek parlak değildi. Bütün bu şartlar altında rakip emperyalist devletlere karşı yeni oluşacak Türkiye üzerinde etkinlik sağlama avantajını elde etmek için Kemalist iktidarla anlaşma yoluna gittiler ve bugünkü sınırı oluşturan demiryolu hattının güneyine çekildiler. İlerde göreceğimiz gibi, bu bölgede Fransız emperyalizmine karşı mücadele eden yerel halk güçlü

dönemin tek merkezi siyasal gücü olan Kemalist hareketin potası içinde eriyip gitti. Türkiye Kürdistanı'nda olup bitenleri bir süre için bir kenara bırakıp Güney Kürdistan'a dönelim.

31 Ekim 1918'de Musul'u işgal eden İngilizlerin karşısında iki güç vardı: birincisi, artık dağılmakla yüzyüze kalmış Türk ordusu, ikincisi ise, Kürt halkı.

Türk birlikleri dağılmışlardı ve pratik olarak İngilizlere karşı koyabilecek güçten yoksun durumdaydılar. Bu nedenle İngilizlere karşı direniş içinde bulunan Kürt liderlerle işbirliği kurmaya çalışıyorlardı. (Bk. M. Kemal Öke, "Türkiye Musul ve Kerkük'ü Nasıl Kaybetti", Tercüman, 10-23 Kasım 1986) Fakat çabalarında ciddi bir sonuç elde edemediler. Biraz sonra değineceğimiz gibi, Kürtler'in bir kısmı İngilizlere karşı Osmanlı'yı (ve onun yerine geçecek olan Ankara Hükümetini) tercih ettikleri, diğer bir kısmı ise İngilizlere karşı yürüttükleri Bağımsız Kürdistan mücadelesinde zaman zaman hedef aynılaştığı için Türklerle işbirliğine yöneldiler. Fakat bu tablodan Ankara Hükümeti lehine fazla birşey çıkarmak mümkün olmamıştır. Türkler, 1922'ye kadar aktif bir varlık gösteremediler. Batıda Yunan Cephesinde kesin bir zafere ilerledikleri 1922 yazında, Musul ve mümkün olursa Kerkük'ü ele geçirmek amacıyla son bir hale yaptılar. Bölgede uzun bir süredir faaliyet gösteren Yarbay Özdemir Bey'in sorumluluğunda Revanduz bölgesine bir hareket tertiplendi. 31 Ağustos'taki Derbent muharebesinde Kürtlerle ittifak halinde olan Türk güçleri İngilizlere karşı kısmi bir başarı bile elde ettiler. (31 Ağustos 1922)

Ancak işin arkası gelmedi. Çünkü bölgedeki Kürtler üzerinde denetim kurlmaları imkansızlaşmıştı. Öte yandan Büyük Taaruz"la birlikte "Milli Kurtuluş Savaşı"da sonuna yaklaşmış, Lozan'da görüşmeler başlamıştı. Bu durumda, ilerde sıralayacağımız sebeplerden ötürü, Kemalist iktidar açısından, Musul yönünde yeni topraklar ele geçirmekten çok, kurulan devletin emperyalist devletler tahtında kabul görmesi, sınırlarının uluslararası anlaşmalarla teminat altına alınması hedefleri ön plana çıkmaya başlamıştı. Bu yönde gelişmelerin olduğu bir dönemde yapılan Revanduz seferi, somut olarak toprak elde etme inancından çok, Lozan'a Musul-Kerkük petroleri konusunda daha yüksek bir pazarlık gücüyle gidebilme hesaplarının sonucu

gerçekleşmiş görünmektedir. Zira ilerde değineceğimiz gibi, İngiltere, daha sonraki yıllarda Türkiye'ye güneyden toprak vermeyi kabul ettiği halde, Türkler bunu Musul-Kerkük üzerindeki iddialarına rağmen reddetmişlerdi. (Sebeplerini ilerde açacağımız bu olay, Ankara Hükümetinin Kürdistan'da sömürgeci politikalar uyguladığı gerçeğini değiştirmiyor)

Özdemir Bey'in yenilgisinden sonra Türklerin bölgeye ciddi bir askeri müdahalesini görmüyoruz. Çünkü böyle bir şeyi başaracak durumdan çok uzaktırlar. Bunun tek istisnası, 7 Ağustos 1924'te Hakkari'de çıkan Nasturi ayaklanmasını basırmak amacıyla sınır ötesine yapılan harekattır. Çeşitli tarihçilerin aktarımına göre bu hareketin başkanlığına Cafer Tayyar Paşa'nın getirilmesindeki amaç, bir oldu-bittiyle Musul'u ele geçirme hesabıdır. Cafer Tayyar Paşa (Eğilmez), M. Kemal'e Nasturi Harekatını bahane ederek Musul'a sarkabileceğini, şayet başarısız olursa, sorumluluğu şahsen kendisinin üzerine yıkarak Divan-ı Harb'de yargılayabileceklerini teklif edince (Bk. R. Tuncay, age., s. 112), M. Kemal şu cevabı vermiştir:

"Zaten sizi bu işi bu tarzda yapabileceğinizi düşünerek intihap ettim. Rastgele bir kumandanın başarabileceği bir iş değildir. Bu hususta sizden eminim. (Rauf Orbay'a dayanarak aktaran Mim Kemal Öke, Musul Meselesi Kronolojisi (1918-1926) Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1987, s. 139)

Anlatılanlar, Ankara Hükümeti'nin Musul'u işgal etmek şeklinde bir düşüncesi olmakla birlikte, o günün verili koşullarında bunu hayata geçirmeyi çıkarlarına uygun görmediğini ortaya koymaktadır. Aslında bu durum, denebilir ki, günümüze kadar hiç değişmemiştir. Aradan geçen yıllar boyunca uygun uluslararası konjonktür ortaya her çıktığında, planlar yapılmış, hazırlıklar görülmüş, ancak getireceği olası riskleri sebebiyle işgal fiyata geçirilememiştir. Sonuncusuna 1986-87-88'de tanık olduğumuz bu tür gelişmeler daha önce de tekrarlandı. Bunlara yeri geldikçe değineceğiz.

Lozan Barış görüşmelerine gelene kadar Türklerin, G. Kürdistan'daki durumlarına genel hatlarıyla değindik. Şimdi sıra ikinci işgalci olan İngilizler'de. Yukarıda belirttiğimiz gibi, 1914'te Basra'ya asker çikaran İngilizler, 1917'de Bağdat'ı işgal ederler. Kerkük'ü ele

geçirebilmeleri ise 1918 Mayıs'ında mümkün olur.

Kürtler bu işgale şiddetle karşı koyarlar. Buna birazdan değineceğiz. İngilizler ise, bu direniş karşısında iyice kararsızlığa düştüler? Çünkü, Kürdistan konusunda ayrıntılarıyla tesbit edilmiş belirgin bir politikaları yoktu. M. Kemal Öke'in İngiliz belgelerine dayalı olarak aktardığı bilgilere bakılırsa İngiliz yetkilileri içinde, Musul'un Bağdat'a dahil edilmesini savunanlar olduğu gibi, bağımsız bir Kürdistan fikrini savunanlar da vardı. (Bk. M.K. Öke Musul Meselesi... S. 69) Bazı yetkililer ise, "İngiliz siyasi danışmanlarının yönetimi altında otonom Kürt devletçikleri gerdanlığını" savunuyorlardı. (Bk. M. K. Öke, İngiltere'nin...7)

İlk dönemler, bu kararsızlık içinde ilerlerlerken önelerine koydukları en temel hedefler, Kürt direnişini kırmak, Türklerle Kürtlerin işbirliğini engellemek ve en az kayıpla en kazançlı pozisyonu elde etmektir. Fakat her durumda önerdikleri çözümler, Kürdistan'ın bölünmesini öngörüyordu. Sykes-Picot Antlaşmasından beri bu böyledir. İlgili yerde anlattığımız gibi, o antlaşmayla Kürdistan üçe bölünmüştü. Kuzey, Rusya'ya; Orta Kürdistan Fransa'ya; Güney ise, İngiliz nüfuz sahasına terkedilmişti. Sykes-Picot'yu takip eden yıllarda önerilen çözümler de hep bir bölünmeyi öngörüyordu. Örneğin, İngiliz yetkilileri arasında 1919 yılında tartışılan üç seçeneği alalım:

Birinci seçenek, Wilson'a ait olan, Musul'u Bağdat'a terketme önerisinden oluşur! Suriye ve İran parçaları bir kenara bırakılsa bile, bu seçenek Kürdistan'ı ikiye bölmektedir. (Bk. M.K. Öke, Musul Meselesi... s. 44)

İkinci seçenek, Kraliyet Hava Kuvvetleri'ne aittir. Bu öneriye göre, Kürdistan'ın mütarekeyle bölünmüş olan yapısı aynen korunmalı, G. Kürdistan'da İngiliz denetiminde bir otonom yapı inşa edilmelidir. (Bk. M. K. Öke, Musul.. s. 44-45)

Üçüncü seçenek, genellikle "Hindistan Müstemleke Bakanlığı"nda alıcı bulan, "otonom Kürt devletçikleri gerdanlığı" fikriydi ki, isminden nasıl bir bölünmeyi öngördüğü anlaşılır. (Bk. M.K. Öke, İngiltere nin... s..)

Sonuç olarak, şunu belirtelim ki, İngiltere, hiçbir dönem, birleşik, bağımsız bir Kürdistan fikrine sahip olmamıştır. Tek tek

kişiler düzeyinde böyle fikirlere sahip insanlar belki bulunabilir (biz, incelemelerimiz sırasında rastlayamadık, ihtiyat payı olarak belirtiyoruz), ama diplomaside ciddiye alınmış veya İngiltere'nin dış politikasını hazırlayan merkezlerde tartışılmış bu yönde bir çözüm önerisi yoktur. Bu gerçek, Kürt ulusal hareketini tarihte hep İngiliz kışkırtması olarak sunan Kemalist resmi ideolojinin sahtekarlığını ortaya koymak bakımından önemlidir.

İngilizlerin Kürdistan konusunda bir dönem somut bir çözüm önerisine ağırlık vermemesinin, değişik alternatifleri aynı ağırlıkla ele almasının altında bölgedeki güçler dengesi tablosu yatmaktadır. Kürdistan'a kimlerin, nasıl ağırlık koyacakları sorusu henüz belirsizken, değişmez katı bir formüle saptanmak, bütün yumurtaları tek bir sebepte koymak olacaktı ki, böylesi, dünya egemeni bir emperyalist devlet olarak İngiltere'nin en son yapacağı şey olabilirdi. Zamanla Kürt ulusal muhalefeti kendi içinde istikrar sağlayıp bütün Kürdistan'da tartışma götürmez bir güç olarak ortaya çıkmayınca İngilizler, kendi içinde belli bir istikrar unsuru haline gelen ve İstanbul Hükümeti'nin işini bitiren Kemalist iktidarla işbirliğinin, emperyalist sistemin genel çıkarları açısından daha doğru buldular. Çünkü Bolşevik iktidarı, emperyalizmin kuklası rejimlerle çevrelemek, sosyalizmin etrafında aşamayacağı çitler örmek, sistemin genel çıkarları açısından daha elzemdi. Bu işbirliğini gerçekleştirmek de çok zor olmayacaktı, çünkü Kemalistler'le daha savaşın başından beri dirsek teması mevcuttu.

Bu düşüncelerin eseri olarak, İngiltere nihai aşamada Musul-Kerkük davasından vazgeçmesi karşılığı Musul'un Kuzeyindeki dağlık kesimden Türkiye'ye arazi teklif etti. Yukarıda bir başka nedenle değindiğimiz gibi, Türkiye çeşitli sebeplerle kendisine sunulan bu araziye kabul etmedi.

Aynı dönemde Kürtler'in durumunu incelemeyen tabloyu tamamlamak mümkün değil, onlara baktığımızda ilk karşılaştığımız şey, bölgenin İngilizler'ce işgaline karşı gösterdikleri direniştir. Bu direniş karşısında İngilizlerin yaptığı tek şey, Şeyh Mahmut önderliğindeki hareketi kazanmaya çalışmak olur. Şeyh Mahmut, kah bölgede faaliyet gösteren Türk askeri güçlerini İngilizler'e karşı kullanarak yolunu açmaya çalışmaktadır. Neticede başarıya ulaşır.

İngiliz generali Arnold Willson, Şeyh Mahmut Berzenci'nin hükümet başkanlığını tanır. Onun Türkler'e karşı bu tavır alışı, İngilizler tarafından destek görmüştür. Ancak bu, Kemalist tarih yazıcılarının uydurdıkları gibi bir işbirlikçilik ilişkisi değildir. Mahmut Berzenci'nin gözetüğü şey bağımsızlıktır. Bu amaçla, reel politik bir tutum izlemektedir. Ancak onun bu tutumu, kısa bir süre içinde İngilizler'le çatışmasına neden olur. Çünkü İngilizler yukarıdaki paragraflarda belirttiğimiz gibi, bağımsız ve birleşik bir Kürdistan'ın önemlice bir bölümünde etkile olmaya sıcak bakmakta ve G. Kürdistan'daki harekete güç kauna yönünde bir uğraş vermektedir.

Şeyh Mahmut'un bölgedeki faaliyetleri İngilizleri ürkütünce çatışma kaçınılmaz hale gelir. Şeyh, 22 Mayıs 1919'da ansızın Süleymaniye'yi basar. Burakadi İngiliz temsilcisi Binbaşı Greenhouse başta olmak üzere bütün İngiliz subaylarını tutuklar. (Bk. Tunaya, age, cilt. 2, s. 188; M.K. Öke, Türkler Musul ve Kerkük'ü ...10 Kasım 1986) Mahmut Berzenci'nin bu çıkışı, çevresindeki sempati halesini iyice pekiştirir. Bugün Türkiye Kürdistanı'nda kalmış olan bölgelerde de bu sempati açık biçimde gözlenmiştir. İngiliz belgelerine dayanarak yazan Mim Kemal Öke, bu gerçeği tesbit ettikten sonra, dönemin Osmanlı yöneticilerinin bu desteğin mahiyetini anlamadığını hayıflanarak(!) belirtmektedir.

Güneydoğu Anadolu Mahmut'un İngilizler'e başkaldırmasına destek olmak istemiştir. Fakat devlete sadık bazı eşrafın Bab-ı Ali'ye tazyikini Harbiye Nazırı Süleyman Şefik Paşa anlamamıştır bile. Kendisine... Güneydoğu'yu bombalayan İngilizler'e karşı direnişe geçmiş Şeyh Mahmut'a sahip çıkılması gerektiğine yalvaran yöre halkının isteklerini, aşiretlerin yarattığı 'anarşi'den yakınmaları olarak yorumlayacaktı." (M.K. Öke, İngiltere'nin...s. 47) .

Oysa, olayları anlamayan Osmanlı Nazırı değil, M. Kemal Öke'nin kendisidir. 12 Eylül'ün ünlendirdiği bu gerici tarihçi, bütün çabasını, Kürt diye bir millet olmadığını, Kürt denilen insanların Türk olduğunu kanıtlamaya hasreden ırkçı-milliyetçi bir yazardır. Ancak 1930'lardan beri moda olan bu tür teorileri üreten satılık kalemlerden farklı olarak, Mim Kemal, Kürtler'in kurtuluş savaşı yıllarında bağımsızlık gibi bir faaliyet içinde olmayıp (böyleleri varsa bile,

iddiaya göre, bunlar Kürt oluşumlarının esasını teşkil etmemişlerdir) Türklerle birleşmek için yanıp tutuştuklarını iddia etmektedir. Bu iddiaların temelini ise, islamiyetten oluşan bir harç koymaya çalışmaktadır. Yani bir yanıla Türk egemen sınıflarının DP-AP çizgisinde ifadesini bulan kesimin, 1980 sonrası Kemalizm'i de sahiplenmiş vaziyette, Kürdistan meselesine ilişkin görüşlerine tarihsel dayanak yaratmaya çalışmaktadır. Böyle olunca oda, Kürtler'in kendi bağımsızlıkları için İngilizler'e karşı getirdikleri bütün faaliyeti Türkler'le birleşme uğruna yürütmüş işler böylesine kaydetmeye çalışmaktadır. (Bu çabanın durduk yere uydurulmuş birşey olmadığını belirtelim. İlerde de değineceğimiz gibi, burda amaç, 1986'dan beri yeniden gündeme sokulan Musul-Kerkük işgali senaryosuna tarihsel altyapı sunmaktır.) Nitekim, elinizdeki metinde sıkça başvurduğumuz üç incelemesinin birçok yerinde Şeyh Mahmut'u bile Türk işbirlikçisi olarak sunmaya çalışmaktadır. Yukarı aldığımız satırlar bunun bir diğer örneğini oluşturuyor. Osmanlı nazırı, Şeyh Mahmut'a duyulan sempatinin nasıl bir bela olduğunu gayet iyi bildiği için, halktan yükselen Şeyh Mahmut'a yardım önerisini duymazlıktan gelmekte ve bunu 'anarşi'den, yani, Kürt ulusal kurtuluş savaşımından kaynaklanan bir bela olarak telakki etmektedir. Kısaca, o günün gerçeğini yaşayan Nazır, kendi sınıf çıkarları gözönüne alındığında doğru davranmakta, Mim Kemal Öke ise, günümüzde yapılması olası bir işgale tarihsel malzeme sunmaya çalışırken olguları çarpıtmaktadır.

Şeyh Mahmut, gerçekte, Mim Kemal Öke'nin belirttiği şekilde Ankara Hükümeti'nin sempatzanı değildi. Türkiye ile ilişki kurduğu dönemler olmadı değil. Fakat bunlar az önce belirttiğimiz reel politiker tutumun icabı oluşan geçici durumlardı. Yoksa Ankara Hükümeti'nin nasıl bir şey olduğunu ve ona karşı nasıl bir tavır takınılması gerektiğini, gayet iyi biliyordu. Ünlü Kemalist T. Z. Tunaya'nın adı geçen kitabına aldığı Şeyh Mahmut'a ait aşağıdaki yazıda herşey gayet açık biçimde izlenebilir. Hükümet-İ Kirmanşahan kaşeli ve 3071 numaralı yazının hangi sıfatla ve kime yazıldığı pek belli olmamakla birlikte, yazıda Şeyhin Ankara Hükümeti'ne ilişkin söyledikleri gayet açık:

"Ayrıca merkezden gelen yeni emri gizlice bildiririm ki, onlara [Ankara'ya-TZT] görünüşte hekimane bir itihad içindeymiş gibi

davranın. Ama, gerçekte biz onlarla hiçbir surette birlik olmak istemiyoruz, dolayısıyla onların söylediklerine kulak asmayın. Dünya savaşından edindiğimiz tecrübe ışığında kendi aşayışınızı koruyun, onlara mali kaynak vermek ve yardımda bulunmak kesinlikle yasaktır. Özet olarak vatansız aşiretlere ve onların huduttaki reislerine gizli olarak tebliğ edin ki, Türk ordusuna hiçbir şekilde müdahale etmesinler ve yardımda bulunmasınlar.

Size göndereceğimiz bu tebliğ ile çatışan resmi yazılar geçici mahiyettedir." (Tunaya, age., c. 2, s. 215)

Mahmut Berzenci'ye yönelen sempati sadece K. Kürdistan kaynaklı değildi. Az önce belirttiğimiz gibi İran Kürdistanı'nda da benzer bir durum yaşanmaktaydı. Yine Mim Kemal Öke'den aktarıyoruz.

"İran'daki kabilelerden de 1500 atlı Şeyhe yardım etmek üzere Süleymaniye'ye gireceklerdi." (M.K. Öke, Türkler... 11 Kasım 1986)

İngilizler, bu gelişmeler sonucu kendileri için büyük bir tehlike haline gelen Mahmut'u yola getirmek amacıyla saldırdılar. 1919 Haziran'ındaki (Günler değişik tarihçilerce farklı veriliyor, kimileri 17 Haziran'ı verirken, diğerleri 9 Haziran diyor.) saldırı sonucu Süleymaniye düştü, Şeyh Mahmut yakalanıp yargılandı ve idama mahkum edildi. Ancak sonra bu ceza Hindistan'a sürgüne çevrildi. Böylece İngilizler rahat bir nefes alacaklarını sanıyorlardı.

Fakat olmadı. Bölgede bir yanda Türkler, diğer yanda Kürtler rahatsızlık yaratmaya devam ettiler. 1922'de yapılan Özdemiş Bey önderliğindeki Derbent Savaşı'na yukarıda değinmiştik. Aynı dönemde Kürtlerin direnişleri de yükselince İngilizler Şeyh Mahmut'u Hindistan'dan getirmek zorunda kalırlar. (Bu konuda, Mahmut'un İngilizler tarafından getirilmeyip, Hindistan'daki anti-İngiliz milliyetçi hareketle olan ilişkileri neticesinde kaçarak Irak'a geldiğine dair bazı iddialar da vardı.)

Mahmut ülkesine döndükten sonra kısa sürede denetimi sağlar ve kendini Kürdistan Kralı ilan eder, Kurduğu devletin Başbakanlığına kardeşi Kadir Berzenci'yi getirir. Abdülkerim Alaka'yı Maliye

Bakanlığı'na, Hacı Mustafa Paşa'yı Milli Eğitim Bakanlığı'na atarken, Salih Zeki Beyi, Başkomutanlığa getirir. Önceki Hükümeti döneminde götüğü reel politiker tutumunu bu sefer de devam ettirdiğini görüyoruz. İngilizler'e karşı Türkleri, Türkler'e karşı İngilizler'i bir kart olarak oynamaya çalışır. Bu yüzden de ırkçı-Kemalist tarih yazıcıları tarafından İngiliz işbirlikçisi olarak suçlanırken, İngilizler tarafından Türkler'in adamı olduğundan kuşulanılır. Mim Kemal Öke türünden, Musul-Kerkük senaryolarına altyapı hazırlamakla görevli kalemler bugün bu ilişkiyi Mahmut Berzenci'nin Türk işbirlikçisi olduğunun kanıtı olarak sunmaya çalışmaktalarsa da gerçekle alakası yoktur. Şeyh Mahmut, biraz da Hindistan'daki ulusal muhalefet liderleriyle olan ilişkisinin genişlettiği ufkuyla bağımsızlığını korumak ve pekiştirmek için yardım alabileceğini umduğu bütün güçlerle ilişki içine girmeye, onlardan destek elde etmeye çalışmaktadır. Nitekim, anti-İngiliz pozisyonları nedeniyle Sovyetler Birliği'nden yardım alabileceği ümidini taşımış olacak ki, 20 Ocak 1923 tarihinde Sovyetler Birliği'nin Tebriz Konsolosu aracılığıyla Sovyet Hükümeti'ne de bir mektup gönderip yardım talebinde bulunur:

"Bütün dünya 1917 Ekim İnkılabının hürriyet avazını işitti. milletinizin zalim ve müstebit idareden kurtulduğuna bütün alem sevindi. Kürtler haklı olan milli davalarında muvaffak olmak azmiyle giriştikleri mücadelede ellerini size doğru uzatıyor. Bütün kalpleri ile ve samimiyetle sizle arkadaşça ve kardeşçe yaşamak arzusunu besliyorlar. Aramızda diplomasi irtibatı olmadığından ahvalimize tefsilatı ile vakıf olmayan Sovyet Hükümetine bu yazı ile herşeyi bildirmeye imkan yoktur. Mazlum, esarete bulunan milliyetlerin hamisi olan Sovyet Hükümeti'nin Kürt milletini de himaye edeceğine emindir; bütün Kürtler Sovyet hükümetine şarkın hamisi nazarıyla bakmaktadırlar. Mukadderatlarını Sovyet hükümetinin mukadderatlarına bağlamaya hazır olan Kürtler müteakilen sizinle irtibat tesis etmeyi sabırsızlıkla bekliyor." (Zınnar Silopi'den Akt. Behram Arda, "Güney Kürdistan'da Sürüp Giden Özgürlük Tutkusu" Medya Güneşi s. 2 Mayıs-1988, s. 6)

Mahmut'un yaptıkları bir kez daha İngilizleri çileden çıkardı. Sonuçta, Berzenci'yi dize getirmek için hava kuvvetlerinin

bombardımanı desteğinde İngiliz ve Irak ortak birlikleri yeniden saldırıya geçtiler ve 19 Haziran 1924'te Süleymaniye'yi işgal ettiler. Şehre bir zarar gelmemesi için dağlara çekilen Berzenci, bir süre sonra İngiliz ve Iraklılarla anlaştu. 24 Aralık 1924'te yayınlanan İngiliz-İrak ortak bildirisinde "İrak Kürtlerinin bir Kürt hükümeti kurma hakları" tanındı. (Bk. B. Arda, Güney... s. 6) Ancak bu hakkın kullanılmasına hiçbir zaman izin verilmedi. Doğal olarak karşılığında bu haklarını kullanmak için Güney Kürdistan halkının verdiği silahlı direniş de hiç dinmedi.

Fakat bu direniş asla özlenen zaferle taçlanmadı. Çünkü önünde bir çok engel vardı. Kürt toplumunun içinde bulunduğu feodal-aşiretçi yapı, Ulusal bütünlüğün sağlanmasının önünde aşılabilir bir engel oluşturuyordu. Kürtler uluslaşma sürecinin henüz başlarındaydılar? Otorite tamamen parçalanmıştı. Belli bir çözüm önerisi üzerinde istikrarlı bir birlik teşkil etmek neredeyse imkansızdı. Feodal önderler içinde en etkili gibi görünen Şeyh Mahmut bile, Güney Kürdistan'ın tüm aşiretlerini denetleyebilecek durumda değildi. Toplumsal parçalanmışlık öylesine had safhadaydı ki tüm ulusu kucaklayan bileşik bir ulusal hareket yaratmak olanaksızdı. Bu durumu, Kürt Tarihçisi Kendal Nezan şöyle özetliyor:

"Bağımsız beyliklerin ortadan kaldırılmasından sonra yöresel siyasal otorite daha da ufalanmıştı. Her aşiret reisinin elinde ufak bir otorite parçası kalmıştı. Öyle ki, hiçbir geleneksel önder tek başına bir Bedirhan ya da Yezden Şer Beylerin seferber etmiş olduğu gücün yarısını dahi toplayabilecek durumda değildi." (Akt. Daniel Methy, age., s. 40)

Durumun böyle olması, yabancı güçlerin, Kürtler adına bölgede muhatap olabilecekleri birini bulmalarını da engellemiştir. Başta Türkler ve İngilizler olmak üzere, yabancı güçler bu parçalanmışlıktan alabildiğine yararlandılar ve devamını sağlamak amacıyla birçok tertip içine girdiler. Herbir yabancı güç kendisiyle işbirliğine yatkın olanı lanse edip ön plana çıkarmaya çalıştı. Seyit Abdülkadir, Şerif Paşa, Hamdi Baban, Emin Ali Bedirhan, Seyyit Taha, Mahmut Berzenci ve daha bir çok isim bu dönemin değişik evrelerinde ön plana çıkmış kişiler olarak göze çarpmaktadırlar. Fakat bunlardan hiçbirisi bütün Kürdistan için tartışma götürmez bir pozisyon sağlayabilmiş değildi.

Bütün bu parçalı tablo içinde yine de bazı eğilimleri tespit etmek ve bu eğilimler etrafında oluşan kümelenmelerden söz etmek mümkün görünmektedir. Kanımızca, dönemin güçlerini başlıca iki grup içinde mütalaa etmek olanaklıdır.

Birinci grubu, mevcut Türk ve Arap devletlerinden biriyle birleşme görüşündeki liderler oluşturuyordu. Bunlar, açıkçası, işbirlikçi bir karaktere sahiptirler. O dönemde birleşebilecek iki devlet sözkonusu olduğundan, kendi içlerinde ikiye ayrılırlar. Bir kesim, Türklerle, diğeri Araplarla birlikte yana tavır takınmışlardır. İlk kesimin Türklerle birlikte yana tavır takınmasında tarihi faktörler kadar, Arap yönetiminin İngiliz himayesinde olmasının da etkisi olmuştur.

Bu ikisinin ortak özellikleri, ulusal bilinçten yoksunluklarıdır. Her biri, içinde bulunduğu objektif duruma göre Türklerden veya Araplardan yana tavır koymuştur. Ortak yanları ise güçlü islami yapılarıdır. Ulus bilincinin yerine ümmet fikrine yatkındırlar ve bu özellikleri, islamiyeti sömürgeci emelleri için kullanmak isteyen Türk, Arap ve İngiliz egemenleri tarafından sömürülmüştür.

İkinci grup ise, Kürdistan'ın bağımsızlığından yana olan güçlerden oluşur. Bunlar da kendi içlerinde çeşitlilik arzederler. Kimileri daha ziyade otonomi fikrine yatkınken, diğerleri bağımsızlıktan yanadır. Bunların ortak özellikleri ise milliyetçilikleridir ve Şeyh Mahmud'un şahsında örneklediğimiz gibi, genellikle İngiliz veya Türk işbirlikçisi olmalarından kuşkulandırmıştır rakip devletler tarafından.

Bizim burada yaptığımız ayırım, genel çizgileriyle dönemin İngiliz görevlileri tarafından da yapılmış ve merkeze rapor edilmiştir. Bu raporlara dayalı bir anlamda, Mim Kemal Öke, ünlü İngiliz yüzbaşı Noel'in merkeze yolladığı bir raporu şöyle özetlemektedir. Noel'e göre;

"... Kürtlerin arasında 'İslamcı' ve 'Milliyetçi' olmak üzere iki akımın hakim olduğu gözlemlenmektedir." (M.K. Öke, İngiltere'nin ... s. 53)

Dönemin Kürt siyasal güçlerini her ne kadar bu şekilde iki gruba ayırsak bile, bu ayırımın istikrarlı, katı bir ayırım olduğunu söylemek doğru olmaz. Aşırı ölçüde parçalanmışlık, aşiret reislerinin, menfaatleri uğruna sık sık konum değiştirmeleri sonucunu

doğuruyordu. Bugün bu safta olan bir aşiret reisi, rakip güçlerin karşılıklı pozisyonlarındaki küçük bir oynamayla birlikte yarın pekala öbür safta yer alabiliyordu. Feodal parçalanmışlıktan kaynaklanan bu durum, ülkemiz açısından adeta bir kader olagelmıştır. Günümüzde bile pekçok örneğine rastlamak mümkündür. Özellikle de önderliğin feodal-burjuva karakterli hareketlerde olduğu Güney ve Doğu Kürdistan'da...

Anlattığımız sebeplerle Kürtler birleşik bir ulusal hareket yaratarak kendilerini çözüm için rakip tanımaz bir alternatif olarak ortaya koyamayınca, emperyalistlerin soruna ilişkin çözüm arayışları eskisinden daha çok Kemalistlere ve Arap sömürgecilerine kaydı. Sorun artık uluslararası barış anlaşmaları platformlarına getirilmeye başlanmıştı. İlk girişim Paris Konferansı'yla gerçekleşti.

Mütarekeyi izliyen birkaç ay sonra (Ocak 1919) Paris'te toplanan Barış Konferansı'na imparatorluğun paylaşılmasıyla ilgili büyük devletlerin yanısıra, Araplar ve Kürtler gibi, çeşitli milletlerin temsilcileri de katıldı. Kürtler bu toplantıyı, haklı olarak, ciddiye almışlardır. Ve katılmak için epeyce çaba sarfetmişlerdir. Bilebildiğimiz kadarıyla bu yönde iki girişim olmuştur. Bunlardan ilki, Şeyh Mahmud'a aittir. Şeyh Mahmut, taraftarları olan Seyyid Ahmet ve Reşit Efendi ile birlikte Barış Konferansı'na katılmak için İngilizlere müracaat eder, ancak bu istemi İngiltere adına konferansa katılan delegasyon tarafından gereksiz bulunarak reddedilir. (Bk. M.K. Öke, İngiltere'nin... s. 45) İkinci girişim İstanbul'daki Kürt örgütlerini de temsil ettiğini savlayan Osmanlıların Stockholm büyükelçisi Şerif Paşa'ya aittir.

Bu girişim olumlu neticelenmiş ve Şerif Paşa Konferansı'na bir rapor sunmuştur. M. Kemal Öke'nin, İngiliz kaynaklarına dayanarak yaptığı özete bakılırsa, "Kürtlerin İddialarına İlişkin Bir Muhtıra" adlı bu raporda Kürdistan'ın o dönemdeki sınırları çizildikten sonra bu sınırlar dahilinde kalan bazı bölgelere ilişkin Ermeni iddialarının çürütülmesine çalışılıyordu. Raporun Konferanstan talebi ise Kürtlerin, Wilson prensiplerine uygun bir şekilde kendi kaderlerini tayin etmelerinin sağlanmasıydı. (Bk. M. K. Öke, İngiltere'nin... s.74-75-76)

İstanbul'daki Türk örgütleri İngiliz elçiliğine, Şerif Paşa'nın kendilerini temsil ettiğini iletmelerine rağmen, bu talep pek ciddiye alınmamıştır. Çünkü başta İngilizler olmak üzere, dönemin bütün büyük devletleri, Şerif Paşa'nın arkasında etkili bir halk desteği olmadığını biliyorlardı. D. Methy'nin belirttiği gibi "gönül alıcı vaatlerle kapalı tehditlerin ustaca karıştırıldığı gizli toplanular dışında bir siyasi eylem tasavvur edemeyen" Şerif Paşa ve İstanbul'daki destekçilerinin bundan ötesini başarabilmeleri pek mümkün görünmüyordu. Zaten Şerif Paşa'nın kendisi de kişi olarak bu davayı istikrarlı biçimde götürebilecek yetenek ve dirayetten yoksundu. Paris'te, yukarıda sözü edilen muhturayı sunduğu dönemde Malen gazetesine verdiği demeçte, "Osmanlı Devleti, yeni bir cerrahi ameliyeye maruz kalarak, kendisinden vatanım olan Kürdistan'ın ayrılmasını görmeğe mahkumdur" diyen Şerif Paşa bu çabasında kolay bir başarı elde edememesinin hemen ardından, "23 Nisan 1920 tarihli Alemdar, Peyam ve Serbesti gazetelerinde yayımlanan bir yazısında, Hilafet makamına bağlı olduğunu" ve "Konferans nezdindeki Kürt heyet-i murahhasası riyasetinden istifa ettiğini bildirir. (Bk. Dr. Selahtin TANSEL, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, Lilli Eğitim Basımevi, Ankara, 1977, C. 1, s.131)

Paris Barış Konferansı'nın üstünden bir yıl geçtikten sonra onun basamakları üstüne Ağustos 1920'de Sevres Anlaşması imzalanır. Bu anlaşmada Kürdistan'la ilgili madde, o anda Kürdistan'da var olan belirsizliği yansıması bakımından ilginçtir. Yukardaki bölümlerde belirttiğimiz gibi bu dönemde Kürdistan'da genel olarak belirsizlik hakimdir. Bir yandan Halife ve Mustafa Kemal'e bağlı güçler, diğer taraftan Kürt milliyetçileri çatışıp durmaktadırlar. Koçgiri isyan etmiştir ama, yanı başında Erzurum Kongresi toplanmakta veya Anteb'i savunan Kürt milis güçleri Kuvayı Milliye'nin denetimine girmektedirler. Kürdistan'ın bazı illeri üzerindeki Ermeni taleplerini saymanın gereği bile yok... Böyle bir ortamda belli olan tek şey belirsizliktir. Sevres Antlaşmasının ilgili maddesi tam da bu belirsiz duruma uygun kaleme alınmış görülmektedir!

"Anlaşmanın uygulanmasına başlandıktan bir yıl sonra Kürtler, Doğu Anadolu'da bağımsız bir kuruluş meydana getirmek

isterlerse ve onların bu istekleri, 'Cemiyeti Akvam' tarafından kabul edilip Osmanlılara tavsiye edilirse Osmanlılar bu tavsiyeyi yerine getireceklerdi." (Selahttin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, Ank. , 1978, C.3,s.175)

Görüldüğü gibi, metin öyle bir düzenlenmiştir ki, Kürtlere somut bir şey vermemekte, sadece bazı ihtimaller için açık kapı bırakmakla yetinmektedir. Üstelik bu ihtimalleri de Cemiyet-i Akvam dolayısıyla emperyalistlerin sıkı kontrolü şartına bağlamaktadır. Özetle, Kemalist tarihyazıcılarının iddia ettiği gibi emperyalist devletler Sevres'de, kimseye tepsi içinde hazır bir Kürdistan sunmamışlardır! Şayet, belirsiz tablo, Kürt ulusal hareketinin gelişip güçlenmesi ve kendini herkese kabul ettiren bir seçenek durumuna gelmesi yönünde bozulursa, bu oluşuma cevap verebilecek bir fomül oluşturulmak istenmiştir, hepsi bu kadar. Üstelik buradaki formülde de Kürdistan'ın parçalanmışlığı veri olarak kabul edilmiştir! Güney'in bir kısmı Fransızlara, diğer kısmı İngiliz nüfuzuna bırakılırken, Doğu Kürdistan İran'a terkedilmiştir. Çünkü İngiltere İran'da istikrarsızlık istememektedir. (Bk. M.K. Öke, Musul Meselesi... s. 30) emperyalist devlerler, resmi ideoloji üreticilerinin yıllardan beri yaymaya çalıştıkları gibi Kürt dostu filan değildirler. Tersine, onların başından beri getirdikleri bütün çözüm önerilerinde Kürdistan'ın bölünüp parçalanması, kötürüm bırakılması olgusu değişmiyen tek şey olarak kalmıştır.

Lozan'a esasta bu tabloyla gidildi. Fazladan, çubuğun Kemalist iktidar lehine bükülmesi gibi bir durum sözkonusuydu. Çünkü, 1920'den konferans görüşmelerinin başladığı Kasım 1922'ye kadar olan dönemde Kemalist hareket Anadolu ve Kürdistan'da denetimi eline geçirmişti. Bu süre içinde kendisine karşı gelişen tek ciddi direniş Koçgiri isyanından ibarettir ki, ileride anlatacağımız gibi hunharca bir katliamla bastırılmıştır. Kürtlerin büyük bir bölümü ise, özerklik verileceği vaadiyle Kemalistlerce kandırılıp arkalanmışlardır. Böylece Kemalist iktidar Lozan Konferansına Türkiye Kürdistanı açısından büyük güçlükleri olmadan iştirak etti. Bu azımsanmıyacak bir

avantajdı. Ankara hükümetinin bundan sonraki hedefi, şayet mümkünse Güney Kürdistan'ı elde etmektir. Şimdi bütün kartlar buna uygun düzenleniyordu.

Bu amaçla Güney Kürdistan'da pekçok faaliyet yürütüldü. Bunlara genel hatlarıyla yukarıda değinmiştik. Bir yandan Özdemir Bey aracılığıyla bölgede askeri bir güç teşkil etmek için çaba sarfedilirken, diğer yandan İslamiyet ve Halifelik Kurumlarına bağlılık temelinde bir propaganda yardımıyla yöredeki Kürtler içinde işbirlikler devşirilmeye çalışılıyordu.

Bütün bu faaliyetler yukarıda da belirttiğimiz gibi somut olarak toprak elde edilebileceği inancından çok, Lozan'a Musul meselesinde daha güçlü kozlarla gitmek amacıyla yapıyordu. Elbette bir olasılık olarak, askeri bir hareketle Musul'un ele geçirilmesi de hesaplanmıştır. O dönem Türk Genel Kurumunu bu tür hesaplardan arı görmek, gerçeğe uygun düşmez. Ancak, Ankara Hükümetinin içinde bulunduğu ulusal ve uluslararası durumu gözönüne getirdiğimizde, bir Musul seferinin kazançtan çok kayıp getireceğini görmek çok zor olmasa gerektir.

Ankara hükümeti saflarında Musul için bir askeri hareket yapılmasını gerçekten isteyen ve bunu mümkün görenler vardır. Bu kişiler kendilerini Musul meselesinin tartışıldığı oturmalarda belli etmişlerdir. Birazdan genişçe değineceğimiz gibi bunlar, daha ziyade, meclisteki muhalefeti oluşturan II. gruba mensup mebuslarla, Kürdistan'dan giden milletvekilleridir. Meclis'e hakim durumda olan Kemal'in oluşturduğu Birinci Grup ise, "Musul Meselesi"inde fazla hararetle görünmemektedir. Milletvekilleri Musul ve Kerkük dahil Kürdistan meselesinin olabildiğince az sözkonusu edilmesine gayret sarfetmektedirler.

Nitekim meclis çoğunluğunun, yani Kemalist iktidarın bu tutumu Lozan Konferansında da aynen takip edilir. 21 Kasım 1922'de başlayıp 4 Şubat 1923'te sona eren konferansın ilk bölümünde Musul meselesi bir tek gün içinde (!) 23 Ocak 1923 gününün öğleden sonraki oturumunda ele alınır.

Aslında İsmet Paşa Musul Meselesini Konferans gündemine getirmekten yana değildir! Lord Curzon'dan bu sorunu Konferans dışında özel olarak konuşup halletmeyi istemiştir. 26 Kasım 1922 akşamı yapılan bu teklif muhatabı tarafından kabul edilmiş, ancak otel odalarında sũrdũrũlen gũrũřmelerden bir sonuç çıkmayınca gũrũřmelerden vazgeçilmiştir. (Bk. Lozan Konferans'ı Belgeleri 23 Ocak 1923 Tarihli 21 sayılı Tutanak) Fakat Tũrk delegasyonunun sorunu konferansa getirmeden kotarma çabaları son bulmamıştır. Bu amaçla heyet, son bir çare olarak, mesele henũz resmen Konferans masasına gelmeden önce, petrol şirketleriyle gizlice anlaşmak suretiyle sorunu zmeysi denemiştir. Bu amaçla Mustafa şerif ve Muhtar Bey'den oluşan bir ekip 8 Ocak 1928'de Londra'ya giderler. Fakat burada da yapılan pazarlıklardan bir sonuç çıkmaz ve mesele zorunlu olarak Konferans masasına gelir.

Konuyla ilgili oturumda ilkin Tũrk tarafı gũrũřlerini sergiler. Kısaca, Musul'un Tũrkiye'ye bağlanmasını istemektedirler. İsmet Paşa konuşmasında bu taleplerini desteklemek maksadıyla tarihsel, coğrafı, ekonomik, demografik vb. sahalarla ilgili birçok tez ileri sũrer.... Çoğu saçma sapan iddialardan oluşan bu tezlere, söz sırası kendisine geldiğinde Curzon, dalga geçe geçe cevap verir. Fakat Curzon'un konuşmasında da sorunun zũne dokunulmaz! Kũrdistan sorunu her nasılsa ortadan kayboluvermiş, yerine "Musul-kerkũk meselesi" gelmiştir... Taraflar muazzam bir okuspokusla sorunu gũmbũrtũye gtũrmũřlerdir. Oysa çok değil, iki yıl evvel Sevres'de mesele bũtũn çarpıklığına rağmen bir "Kũrdistan sorunu" olarak ortaya konulmuştu. Grũnen o ki, taraflar, Kũrt meselesini başlarına bela etmekten sakınmaya çalışmaktadırlar. İsmet Paşa konuşmasında, Curzon'un Tũrklere yönelik bazı Kũrt ayaklanmalarını hatırlatması üzerine, bu tutumundan vazgeçmesini tavsiye edecektir. Curzon'un konuşmasındaki Kũrtler lehine söylenmiş gibi grũnen bir kaç söz ise boş lakırdıdan öte anlam taşımamaktadır.

Netice olarak Kũrdistan sorunu Konferansta muazzam bir suskunlukla geçiştirilir. Bunun en çarpıcı göstergesi, sayıları sadece yũzbinlerle ifade edilebilen Ermeni, Rum vb. azınlıkların sorunları gũnlerce tartışılır ve bu tartışmaları yũrũtmek için Konferansın en uzun tartışmalarını yũrũten komisyonlar kurulurken, o dönem yaklaşık iki

milyonluk nüfusuyla Kürt ulusunun azınlıklar çerçevesi içinde bile ele alınmamış olmasıdır. Kemalistler İngiliz emperyalizmiyle kol kola Kürdistan'ın ruhuna fatiha okumakta kararlıdırlar. Yüzsüzlükleri şuradadır ki, Kürdistan meselesinde İngilizlerin gerçek işbirlikçileri kendileri olmalarına rağmen sonraki yıllarda Kürt ulusal hareketlerini sürekli biçimde İngiliz işbirlikçiliğiyle suçlamışlardır.

23 Ocak'taki ilk ve son oturumda anlaşma sağlanamaz. İngilizler meselenin MC'ye havale edilmesini ister, Fransızlar ve İtalyanlar bu teklife evet derler. Ancak İsmet Paşa, Musul sorununu kendi hesapları doğrultusunda halledilmeden anlaşmaya imza koymak istememektedir. Bu nedenle bir anlaşmaya varılmadan konferansa 4 Şubat 1923'te ara verilir. (Bk. Gizli Celse Zabıtları Cilt III, s. 1224) İsmet Paşa'nın ülkeye dönüşüyle birlikte başta TBMM olmak üzere Türkiye ve Kürdistan'ın her tarafında Musulla ilgili tartışmalar alevlenir. Tartışmalarda başlıca iki kesim vardır. Birinci kesim, Petrol gelirlerinden belli bir pay alınması ve yeni devletin sınırlarının Emperyalist devletler nezdinde kabuledilmesi şartıyla Musul'suz bir anlaşmaya evet demek eğilimindedir. M. Kemal'in savunuculuğunu yaptığı bu görüş meclisteki muhalefetin yarattığı çekingenlikten ötürü başlangıçta biraz zorlanılarak savunulduysa da sonuçta, dayatmayla kabul ettirildi. Zaten daha heyet Lozan'dayken, İngilizlerden gelen İmadiye'nin Türkiye'ye bırakılması karşılığı Musul meselesinin bitirilmesi teklifi, Türk tarafınca İmadiye'ye petrol gelirlerinden pay alınmasının da eklenmesi durumunda kabul edilmişti. Fakat İngilizler, petrol gelirleri için içine girince önerilerinden vazgeçmişlerdi. (Bk. TBMM... cilt 4 s. 90)

M. Kemal çizgisinin, belli şartların kabul edilmesi durumunda Güney Kürdistan'ın tümüne ilişkin taleplerden vazgeçme formülüne sahip olması, bu çizginin, Güney Kürdistan'a ilişkin olarak sömürgeci emeller beslemediği anlamına gelmemektedir. İşin aslına bakılırsa Kemal'in kendisi de Musul'un tamamının ele geçirilmesi için yanıp tutuşmaktadır. Fakat mevcut güçsüzlüğüyle böyle bir işgale kalkışmanın yarardan çok zarar getireceğini hesaplamaktadır. Böyle bir işgal, Güney Kürdistan'ı koparayım derken, bütün Kürdistan'ı kaybetme sonucunu pekala doğurabilirdi. Bu nedenle riski büyük eylemlere girişmektense, petrol gelirlerinden uygun bir pay koparıp

kendini kapitalist sistem içinde güvenceye almak daha akılcı bir davranış olarak görünmekteydi. Fakat, hiç olmasa başlangıçta meclisten gelebilecek tepkilerden ötürü bu görüşlerini açıkça ifade edememiştir. Örneğin aşağıdaki konuşmasında bunu kolaylıkla görebiliriz. Musul için savaş kararı alıp almama konusundaki görüşlerini belirtirken şunları söylüyor:

"... Bugün Musul meselesini halletmek istediğiniz vakit bu meselede karşınıza yalnız İngiliz değil, Fransız İtalyan, Japon ve bütün dünyanın düşmanları vardır... Bunda menfaat var mıdır yok mudur? Bunu meydana çıkarmak gayet kolaydır... Musul'u gayet kolaylıkla alabiliriz. Fakat Musul'u aldığımızı müteakip muharebenin hemen hitam bulacağına kani olamayız? Şüphesiz orada bir harp cephesi açmış olacağız. Yani bunu ayrıca mevzubahis etmek isterseniz mahzurlar kendi kendine ortaya çıkar.

"Sözümün en sonu şudur: heyeti vekileyi kendi mesuliyeti dahilinde heyeti murahhasaya [Lozan'daki delegasyon-b.] yeniden talimat verip vazifesine devam ettirmek talepe diledilir. Veyahut men edip harbe başlamak olabilir." "TMBB Gizli Celse Zabıtları, C. 3 S. 1318)

İlk paragraftaki sözlerine bakıldığında M. Kemal'in açıkça Musul için savaşmayı doğru görmediği kolaylıkla anlaşılmasına rağmen, sözlerinin sonuç kısmında, bunu açıkça ifade etmekten özellikle kaçındığı ilk bakışta belli oluyor.

İkinci görüşe gelince, bu, 'savaş pahasına da olsa Musul alınmalıdır' şeklinde özetlenebilir. Başta Kürdistan milletvekilleri olmak üzere Meclis'te epeyce taraftar bulmuştur. İsmet Paşa Lozan'dan döndükten sonra Konferansın birinci bölümünde olup bitenlerle ilgili Meclis'i bilgilendirir. Paşa'yı dinleyenler içinde ikinci görüşü savunanlar, çok hararetle konuşmalar yaparak Lozan delegasyonunu Musul'u satmakla suçlarlar.

Bunlar içinde bazı Kürdistan milletvekillerinin konuşmaları özellikle dikkat çekmektedir. İlginç bir örnek olarak Bitlis Mebusu Yusuf Ziya Bey'in (Koçoğlu) konuşması zikredilmelidir. Bk. TBMM Gizli Celse Zabıtları cilt 4 s. 160-165) Yusuf Ziya'nınki de dahil,

"şark milletvekillerinin" konuşmaları başlıca iki eleştiriye içermektedir. Birincisi, heyet Lozan'a gitmeden kendilerinin önüne bir görev olarak konulmuş olmasına rağmen, Fransızlar'la Güney Hududunu arzulanır bir biçimde neden yeniden çizmedikleri ve 1920'deki Ankara Anlaşması ile tesbit edilmiş olan sınırı neden aynen kabul ettikleri biçimindedir. Çünkü sınırın böyle çizilmesi, Yusuf Ziya'nın deyimiyle sınırda yaşayan halkın "teneffüs borularını" tıkamaktır. (age. s. 164) İkinci eleştiri ise, Musul'u Misak-ı Milli'ye dahil etmeyen bir çözümü neden kabul ettikleri yolundaydı. Çünkü mevcut duruma göre, Musul meselesi bir yıl boyunca Türkiye ile İngiltere arasında görüşülmeye devam edilecek, şayet bu yolla bir çözüm bulunmazsa MC'ne havele edilecektir. Kürdistan milletvekilleri bunu Musul'un ilelebet kaybedilmesi olarak anlıyorlardı. Yusuf Ziya Bey'in 6 Mart 1923 tarihli TBMM gizli celsesinde yaptığı dokunaklı konuşma, diğerlerinden farklı olarak, Musul'un önemini Kürdistan tarihi içindeki yeri iübariyle ele almaya çalışıyordu.

"Musul'un; Kürdün tarihinde bir kıymeti, bir ehemmiyeti vardır. İhtimal bir mahalde olsaydı bu kadar telaş etmezdim. İhtimal ki, başka bir yer olsaydı bu kadar telaş etmezdim. Musul'un Kürdün tarihinde bir sandalyesi vardır. Arkadaşlar; bir insanı ikiye bölmek veyahut herhangi bir parçasını ayırmak mümkün değil ise, Musul'u Türkiye'den ayırmak öylece mümkün değildir." (TBMM.... cilt.4, s. 162-163)

Burada Suriye Kürdistan'ından sonra Güney Kürdistan'ın da Türkiye Kürdistanı'ndan koparılması karşısında haykırılan acı dolu bir çığlıkla karşı karşıyayız. Yusuf Ziya, Kürdistan'ın parçalanmasının acısını diğer yurtsever Kürt aydınları gibi kendi bedeninde hissetmiş olmalıdır. Bu acıdır ki, onu giderek Kürdistan ulusal muhalefelinin içine götürmüş ve sonunda Azadi örgütünün kurucuları arasında yer almıştır.

Musul meselesinde ikinci görüşün etkinliğini önceden sezen M. Kemal, yeni seçimlerle oluşacak İkinci Dönem Meclisi'nin bu konuda kendi hesaplarıyla uyumlu bir bileşim çıkarıp çıkarmayacağından kuşkuluydu. Bu nedenle İsmet Paşa başkanlığındaki delegasyonun bu misyonunu sağlama alma yolunu tercih etti. İlk meclis feshedilmeden, Konferans'ın ikinci bölümünde de Türkiye'yi İsmet Paşa'nın temsil

edeceğine dair bir karar çıkartıp Meclis'i ondan sonra feshetti. (M. Tuncay, age, s. 50-51 dipnot)

Musul meselesi Lozan'la birlikte ikili görüşmeler yoluna sevk edildiği için Türkiye ile İngiltere arasında bu yönde görüşmeler yapılır. Bunların ilki, 19 Mayıs 1924'te İstanbul'da gerçekleşir. "Haliç Konferansı" olarak bilinen bu buluşmada İngiltere'yi Sir Porcy Cox, Türkiye'yi Fethi Bey (Okyar) başkanlığında birer heyet temsil eder. Bu toplantıdan da somut bir sonuç çıkmaz. Böylece mesele Milletler Cemiyeti'ne sevk edilir.

Milletler Cemiyeti, taraflarla çeşitli görüş alışverişinden sonra, üç üyeli bir "araştırma komisyonu" kurar. Komisyon, bir Türk, bir İngiliz bir de Iraklı gözlemciden oluşur. Komisyon, hazırladığı raporu 16 Temmuz 1925'te MC Konseyi'ne sunar. (M.K. öke, Musul s. 150-154) Komisyon raporuna dayanarak Milletler Cemiyeti, Musul'un Irak'a terkedilmesine karar verir. Bunun üzerine ortalık yeniden gerginleşir. Türkler Irak'a hücum edecekleri intibahı yaratmaya çalışırlar. Fakat bütün mesele, Londra'dan hiç olmazsa bazı tavizler koparmaktır.

Bu gibi çabalar sonuçta ürün verir. Londra kendi içinde Türkler'e hangi toprakları verebileceğini tartışmaya başlar. 5 Nisan 1926 tarihinde İstanbul'daki İngiliz Büyükelçisi'ne gönderilen telgrafla, Türkler'e sınırın güneyinde bazı toprakların bırakılabileceği haberi ulaştırılır. Büyükelçi bu teklifi Ankara'ya iletir, ancak cevap olumsuzdur. Türkiye "toprak değil, güvenlik" istemektedir. (Bk. M. K. Öke, Musul... s. 191)

Uzun yıllar boyunca Güney Kürdistanı ele geçirmeye çalışan Türkiye'nin bu toprak teklifini reddetmesi belki yadırgatıcı gelebilir. Ama değildir. Çünkü aradan geçen yıllarda, Türkiye Kürdistanı'nda işler karışmış, Şeyh Sait İsyanı gibi, tarihinde şahit olacağı en geniş çaplı Kürt ayaklanmaları patlak vermişti. Bütün bunlar, Türkiye açısından güvenlik sorununu daha yakıcı hale getirmektedir. Ayrıca kendilerine teklif edilen arazi parçası, dağlık, verimsiz bir bölge idi. Türkler'in ise böyle verimsiz bir araziden çok petrol gelirlerinde gözü vardı. Bütün bu faktörler üst üste binince, Türkiye kendi emniyetini teminat altına alan bir öneriyi, petrol gelirleriyle de takviye edebilirse, çıkarlarına daha

uygun gördü ve karşı tekliflerini buna göre hazırladı. Türkiye'nin karşı tekliflerine uygun olarak İngiltere ilkin petrol gelirlerinden pay vermeyi düşündüyse de bu gerçekleşmedi, sonuçta 3 Haziran 1926'da 500.000 Sterlin üzerinde anlaşma sağlandı. Türkiye mevcut sınırlarıyla yetinecek, bunun karşılığında Irak petrol gelirlerinden beşyüzbin Sterlin para alacaktı.

Böylece I. Dünya Savaşı ile başlayan süreç noktalanmış ve Kürdistan resmen dört ayrı parçaya bölünmüştü. Emperyalistlerin ve onlarla işbirliği içindeki yöresel gericiliğin ortak çabaları sonucu, Kürdistan tarihinde, parçalanmış bir sömürge olmanın belirlediği yeni bir sayfa açılır..

Lozan'la başlayan bu yeni dönemin sömürgeciliğine karşı başlayan ulusal direnme hareketlerinin öyküsü, kaçınılmaz olarak çatallaşmaktadır. Artık Kürdistan'ın her bir parçası, diğerleriyle minimum düzeyde bir ilgi taşımakla beraber esas olarak kendine has bir gelişme eğrisi çizecek ve ulusal kurtuluş savaşımı da buna uygun bir şekil alacaktır. Toplumsal gerçekliğin bu çatallanışı bizim anlatımımızı da iki kola ayırıyor. Önce Güney Kürdistan'daki mücadelenin gelişim seyrine bakalım.

GÜNEY KÜRDİSTAN ULUSAL HAREKETİNE KISA BİR BAKIŞ

1921-1958 Dönemi

İngilizlerin Musul'u işgal etmelerinden sonra bölgede bir ulusal direniş hareketinin başladığına yukarıda değinmiştik. Son olarak İngiliz -Arap birleşik güçlerinin 1924 yılında Şeyh Mahmud'a yönelik saldırısından da sözemiştik. Bu saldırı sonunda Şeyh Mahmut yenildi ama bölgedeki etkinliği bütünüyle kırılmadı. Türkiye-İrak sınırının çizilmesi için faaliyet yürüten MC Komisyonu işte tam böyle bir ortamda raporunu hazırladı.

Raporda Irak'ın yirmibeş yıl İngiliz mandası altında kalacağı beyanından başka, Güney Kürdistan'la ilgili olarak " adaletin icrası ve

okullardaki tedrisat için Kürtlerden memur istemek ve Kürt lisanının da resmi dil olarak kabullenilmesini temin etmek gerekecektir." türünden tespitler yapılmaktaydı. (Bk. M.K. Öke, Musul.. s. 160) Rapordaki bu tespitler daha sonra getirilen nihai anlaşmalarda, Irak'ta İngiliz mandasının bitmesi halinde Kürtlerin durumunun yeniden gözden geçirileceği biçiminde sonuca bağlandı.

1921'de sahte bir plebisitle Irak krallığına oturtulan Suriye'den Fransızların kovduğu Kral Faysal, Irak'ta İngiliz himayesinde bir yönetim oluşturmuştu. 1924'te ilk anayasasını ve 25'te ilk parlamentosunu oluşturan bu devlet, 1930'a kadar İngiltere ile yirmibeş yıllık bir askeri işbirliği anlaşması yaptıktan kısa bir süre sonra 1932'de resmen bağımsızlığını kazandı ve Milletler Cemiyeti'ne girdi.

Önceden verilen taahhütler uyarınca İngiliz Mandasının ortadan kalkmasıyla Kürtlerin siyasal statüsünün yeniden gözden geçirilmesi gerekiyordu. Fakat daha yirmilerin sonlarında belli olmuştu ki İngilizler, Kürtlerin ulusal haklarını gaspederek Irak devletinde istikrar sağlama çabası içindedirler. Özellikle 1930'daki Irak- İngiliz işbirliği anlaşmasıyla, durum daha da aydınlığa kavuştu.

Vaziyetin giderek kötüleştiğini gören Güney Kürdistan halkı harekete geçti. Önce verilen sözlerin yerine getirilmediği gerekçesiyle Kral Faysal'a İngiliz Komiserine protesto telgrafları yağdırdılar. Ardından Süleymaniye'de bir miting düzenlediler. Burada hükümet Kuvvetleriyle çıkan çatışmada 14 kişi öldü, bir o kadar yurtsever yaralandı. Olayların giderek tırmanması sonucu Şeyh Mahmut isyan etti (1930). Isyan 1931 yılı baharına dek sürdü, fakat başarıya ulaşmadan İngiliz Hava Kuvvetlerinin etkin müdahalesi sayesinde yenilgiye uğradı. Zaten 30'lu ve 40'lı yıllar boyunca Güney Kürdistan'daki hemen hemen hiç bir isyan tek başına Irak hükümetinin güçleriyle yenilgiye uğratılamamıştır. O dönemi değerlendiren Irak Yüksek Komseri Sir Henry Conway Dobbs 1931'de durumu şöyle anlatıyor, "Kürtler hemen sürekli olarak ayaklanma durumundadırlar. Herhangi bir kargaşalık olduğunda İngilizlerin hizmetindeki Süryani devşirmelerinin ya da R. A. F.'nin (Kraliyet Hava Kuvvetleri) yahut da her ikisinin kullanılmasyla çözümleniyor. Irak ordusu bundan daha az rol oynuyor." (L. Rambou),

İsyan bastırılmasına rağmen olayların arkası kesilmedi. Bu kez ünlü Mustafa Barzani'nin ağabeyi olan Ahmet Barzani ayaklandı. Bu isyan 1934 yılına kadar devam etti. Şeyh Ahmet İsyanının bastırılması işini de esas olarak İngiliz Hava Kuvvetleri gerçekleştirdi. Rambout olayları Sir A. Wilson'un ağzıyla aktarırken şunları kaydediyor:

"Önce Irak Ordusu hareketlara girişti, fakat başarısızlığa uğradı. Ancak Barzan köylerini bombardıman eden RAF sayesinde bu işten yakasını sıyrabildi." Esasta RAF'ın hava bombardımanı sayesinde gerçekleşen bu hareketler sonucu bombalanan 79 köydeki toplam 2382 evden 1365'i yerle bir edildi. (agy)

Bu isyanın ilginç bir yanı da ayaklanmanın bastırılmasından sonra Türkiye'ye sığınmak zorunda kalan yüz kadar isyancının, "on sekiz yıl önce" buralar Türklerin elindeyken bölgede işledikleri suçlar için verildiği iddia edilen hükümler gereğince kurşuna dizilmeleridir.

1930'lardan 1980'lere kadar aradan geçen 50 yıl, sömürgeci devletlerin Kürdistan'daki isyanları koordineli biçimde bastırma alışkanlıklarının zerre kadar değişmediğini gösteriyor. O gün A. Barzani'nin askerlerinin başına gelenler, ileriki bölümlerde kanıtlarıyla ortaya koyacağımız gibi günümüz peşmergelerinin başına gelmiştir.

İsyan ateşi bir kez yakılmaya görsün, onu söndürmek kolay değildir. Nitekim 30'da Şeyh Mahmut'la başlayan Güney Kürdistan'daki ayaklanmalar serisi dinmek bilmedi. 1937'de Süleymaniye'deki başarısız girişimden sonra 1941 yılında, Bekir Sıtkı'nın yaptığı hükümet darbesinin yarattığı uygun ortamdan istifade ederek Kürdistan'a dönen Ş. Mahmut, tekrar ulusal harekete dahil oldu.

Şeyh Ahmet isyanından sonra sürgüne gönderilmiş olan Mustafa Barzani 1944 yılında sürgün yeri olan Süleymaniye'den kaçarak Barzan Bölgesine geldi ve Şeyh Mahmud'un oğlu olan Şeyh Latif'in desteğiyle bir isyan başlattı.

Böylece Kürdistan'da Barzani dönemi başlıyordu. İlk kez 1930'ların ortalarındaki Ş. Ahmet isyanında kendini gösteren genç Mustafa, bu isyanla birlikte askeri yetenekleri tartışılmaz bir konuma yükselecek, özellikle Mahabad Kürt Cumhuriyetine yaptığı katkılar ve bunu takip eden meşhur "uzun yürüyüş"ünde sonra Kürdistan'da tam bir efsane halini alacaktır.

İşte bu genç Barzani'nin önderliğindeki 1944 ayaklanması başarıyla neticelenir ve Irak Hükümeti ile şu maddeler üzerinde anlaşmaya varılır:

"1- Kürdistan'ın Kerkük, Süleymaniye, Erbil, Dıhok, Hanikin şehirlerinin tevhidı.

"2- Hükümeti vüzera heyeti arasına Kürdistan umurundan mesul Kürdistan veziri namı ile bir Kürdün ithali.

"3- Her vezarete bir Kürt vezir musvininin tayini.

"4- Maarif, iktisat, Umran şehirlerinde Küristan'ın istiklali."

(Z. Slopi'ye dayanarak ak. Behram Arda, Güney... s. 7)

Sömürgeci Irak rejimi her seferinde olduğu gibi, biraz güç toplayınca anlaşmaya uymayacağını belli etti. Bunun üzerine 1945 Baharında Barzani yeniden başkaldırdı. Aslında 1943'ten beri bütün Barzan bölgesi onun kontrolündeydi. Hükümet isyanı zor yoluyla bastıramayacağını anlayınca, sopa taktiğini terkedip havuç taktiğine başvurdu. Barzani'yi Bağdat'a davat etti. Fakat bu taktik de tutulmadı. Bunun üzerine sömürgeci Irak orduları 7 Ağustos 1945'te Rewanduz tarafından büyük bir saldırıya geçtiler. Ama bozguna uğradılar. İsyancılar Zaxo, Akra, İmadiye, Zibar ve Rewanduz'u ele geçirdiler. Barzani Erbil'e yöneldi ve Erbil'i de düşürecekken, her zamanki oyun yeniden sahnelendi: Kraliyet Hava Kuvvetleri devreye girdi. Ağır saldırılar karşısında tutunamayan Barzani, yanında peşmergeleri ve bir miktar sivil halk olduğu halde İran'a geçti. Bundan sonra onu peşmergelerin etkili bir komutanı olarak Mahabad Kürt Cumhuriyeti'nin kurulmasına yardım ederken görüyoruz. Bu katkılarından ötürü Mustafa Barzani general rütbesiyle taltif edildi ve savunma bakanlığında görevlendirildi. Bir süre sonra Sovyetlerin İran'dan çekilmelerinin bozduğu güçler dengesi sebebiyle Mahabad Kürt Cumhuriyeti yıkılınca, Barzani'nin önünde Sovyetler'e sığınmaktan başka yol kalmamıştı. Beraberindeki sivil halkı Irak'a bıraktıktan sonra, 565 adamıyla birlikte 20 günlük uzun bir yürüyüş sonucu Haziran 1947'de Sovyetler Birliği'ne sığındı.

1958-1970 Dönemi

Barzani'nin Sovyetler'de kaldığı on yıl boyunca Güney

Kürdistan'da büyük isyanlara tesadüf etmiyoruz. Ancak General Kasım'ın 14 Temmuz 1958'de Kral Faysal'ı (2. Faysal) devirmesiyle birlikte yeni bir dönem başlayacaktır. Barzani mahiyetiyle birlikte Irak'a dönecek, 1946'da kurulmuş olan Kürdistan Demokrat Partisi'nin faaliyetleri canlanacaktır.

Muhafif güçler karşısında Kürtlerin desteğine ihtiyacı olan Kasım, başlangıçta Kürdistan konusunda ılımlı bir görüntü çizdi. Fakat daha sonra o ve onun halefleri, Kürt halkına düşmanlık konusunda hiç de Faysal monarşisinden geri kalmadıklarını gösterdiler. Neticede yönetimle Güney Kürdistan halkı arasında gerginleşen ilişkiler 1961 yılında sıcak savaşa dönüştü.

Kasım hükümeti, bu savaşta Kürdistan'da asırlardan beri uygulanmakta olan bir yöntemle başvurarak, bazı Kürt aşiretlerini satınalma yoluna gitti. Zıbari, Rikani, Bradost-Lolan ve Herki aşiretlerinin bir kısmını parayla satın alıp silahlandırarak, Barzan bölgesindeki Kürdistan Ulusal güçlerinin üzerine saldı. Fakat bu işbirlikçiler sürüsünü bekleyen, acı bir yenilgiydi. Bozguna uğrayan ulusal hainlerin (bunlara eşek sıpası anlamında "Cash" deniyor) bir kısmı saf değiştirerek Ulusal güçlere katılırken diğer bir kısmı, kurtuluşu Türkiye'ye sığınmakta buldu.

Caşhlardan iş çıkmayınca Hükümet kendi ordusuyla saldırmaya başladı. Eylül 1961'e kadar süren uçak ve ağır top desteğindeki Irak saldırısının akıbeti de farklı değildi, sömürgeci ordu tam bir hezimete uğradı. Bu dönemde Barzani'nin önderliğindeki Kürt Ulusal güçlerinin kontrol ettiği alan Zaho'dan Hanikin'e uzanıyordu.

Kürt Ulusal Hareketinin de derinleşmesine katkıda bulunduğu krizden yararlanarak darbe yapan ve Şubat 1963'te yönetimi ele geçiren Baas Partisi de upkı Kasım'ın ilk yıllarındaki gibi Kürtlerin ulusal hak ve özgürlüklerini tanıyacağı yönünde bir imaj yaratmaya çalıştı. Bunun üzerine 18-22 Mart 1963 tarihinde Ulusal bir Kongre toplayan Güney Kürdistan Ulusal Muhalefeti, isteklerini hükümete iletmesi için Talabani'nin başkanlık ettiği bir heyeti Bağdat'a gönderdi. heyet Bağdat'ta ciddiye alınmayınca, Celal Talabani, Baas'cılar üzerinde etkisi güçlü olan Nasır'la görüşmek amacıyla Kahirey'e geçti. Bu sırada Bağdat'ta kalan heyetin öbür üyeleri tutuklanınca savaş yeniden

avevlendi.

1963'ten başlayıp 1968'e kadar uzanan dönem Irak'ta askeri darbeler dönemi olarak bilinir. Bu dönem oldukça çok sayıda darbe yapılmıştır. Bu darbeler program itibarıyla birbirlerinden çok farklı değildiler. Genellikle ordudaki rakip grupların iktidar mücadeleleri olarak cereyan ediyorlardı. Kürdistan sorunu karşısındaki tutumları da aşağı yukarı aynı olmuştur: Darbe yapan klik başlangıçta görece zayıf bir pozisyonda olduğundan silahlı Kürt direnişini karşısına almaktan çekinmiş bütün günahları önceki yöneticilere yıkarak, "Kürt dostu" bir imaj yaratmaya çalışmış, fakat bir müddet sonra iktidarını pekiştirince Kürdistan sorunu hakkındaki gerçek icraatını ortaya koymuştur.

Darbeciler arasındaki bu alterasyon Kürt ulusal muhalefetinin uzlaşmacı pragmatist önderliği arasında her seferinde pembe umutlar uyandırmış, ancak çok geçmeden umutlar yerini hüsrana terk etmiştir. Böylesi iniş çıkışlarla bir ömür tüketmiş olan Güney Kürdistan ulusal hareketinin yaşlı lideri Molla Mustafa Barzani, ünlü Mısırlı gazeteci Hasaneyn Heykel'in kendisiyle yaptığı bir röportajda durumu şöyle özetliyor:

"Bizler Bağdat'ta meydana gelen her iktidar değişikliği ile birlikte iyimserliğe kapılıyorduk. Fakat Bağdat'taki her yeni iktidar istikrara kavuştuktan sonra ve duruma hakim olduğuna anladıktan sonra hayal kırıklığına uğruyorduk. Bu nedenle çok çektik, çok çertik..." (1975'te Beyrut'ta yayınlanan El Envar gazetesinden alarak yayınlayan Yeni Demokrasi, sayı: 8, s. 33)

Denilebilirki, Güney Kürdistan'daki ulusal kurtuluş mücadelesi 1970 yılına gelinceye kadar Bağdat'taki darbeleri bir adım geriden izleyen böylesi iniş çıkışlarla doludur. Bir kaç kısa örnek verecek olursak:

Şubat 1963'te iktidara gelen darbecileri aynı yılın Ekim'inde bir başka darbeyle yönetimden uzaklaştıran Abdusselam Arif de başlangıçta Kürtlerin ulusal haklarını tanıyacağı yönünde bir imaj yarattı ama, hüsrana gecikmeden geldi. 1965 yılına vardığımızda, Kürdistan ulusal muhalefetini A. Arif'le savaş halinde görüyoruz.

Çatışmalarla bir sonuç alamayacağını anlayan yönetim 1966 yazında anlaşmaya oturdu ve 29 Haziran bildirisi olarak adlandırılan

belgeyi imzaladı. Bu belge Kürtlere "sınırlı bir özerklik" vermektedir.

Fakat sükunet yine uzun sürmedi, generaller çok geçmeden Irak Kürdistan Demokrat Partisi (IKDP) ile 29 Haziran bildirisini imzalayan dönemin başkanı Dr. Abdurrahman Bezaz'ı görevinden aldılar. Anşamazlık yeniden alevleniyordu.

1968 yılında ikinci kez iktidarı ele geçiren Baas Partisi, çok geçmeden ırkçı karakterine uygun olarak Kürdistan'a saldırmaya başladı. Fakat kazanan taraf yine Kürdistan ulusal güçleri oldu. 1969 yılında başlayan savaş aynı yılın sonunda Kürt ulusal muhalefetinin lehine dönmüştü. Nitekim Baas, 1970 yılının başlarında (11 Mart) KDP ile anlaşma yapmak zorunda kaldı.

15 maddeden oluşan bu anlaşma Kürtlere otonomi tanımaktaydı ve dört yıllık bir geçiş süresi sonunda tam olarak uygulanması öngörülmüştü. Ancak baas yönetimi, her zaman yaptığı gibi, bu dört yılı, yeni saldırılar örgütleyebilmek için gerekli istikrar ve tahkimatı sağlamak amacıyla kullandı. Orduyu tamamıyla denetim altına alma çabalarının yanısıra, uluslararası ilişkilerini de belli bir düzene soktu. 1972'de Sovyetlerle imzaladığı kapsamlı savunma işbirliği anlaşması bu tür çabaların bir örneğidir.

Baas rejiminin faaliyeti sadece güç yığmaktan ibaret değildi. Öte yandan Kürt ulusal muhalefetine karşı komplo ve provakasyonlara da başlamıştı. Bu amaçla 1971'de Barzani'ye suikast girişiminde bulunuldu, oğlu İdris Barzani'nin otomobili iki kere kurşunlandı vs. örnekler çoğaltılabilir.

Kaynak yetersizliği yüzünden büyük ölçüde Ana Britannica ve Meydan Larousse'un ilgili maddeleri ile (Zinnar Slopi'ye dayanarak anlatan) Behram Arda'nın "Güney Kürdistan'da Sürüp Giden Özgürlük Tutkusu" adlı makalesinden (Bk. Medya Güneşi sayı 2 mayıs 88 s. 6-10) özetlemeye çalıştığımız Güney Kürdistan ulusal kurtuluş hareketinin 1930-1970 arasındaki dönemi bize neyi anlatıyor? Bir tek şeyi: Güney Kürdistan Halkının yüzyılımızın başından beri sömürgeciliğe ve ulusal boyunduruğa karşı mücadeleden bir tek gün bile geri kalmadığını. Özgürlük ve bağımsızlık, her halk gibi Kürdistan halkının da hava ve su kadar ihtiyaç duyduğu iki hayati unsurdur. Bunları elde etmek uğrunda halkımızın yürüttüğü mücadele bu yüzden soylu ve haklı bir

mücadeledir. Hiç kimse onları, neden özgürlüğünüzü ve bağımsızlığınızı istiyorsunuz diye kinayamaz, mücadelelerinde haksız göremez. İşte kanlı Baas diktatörlüğü böylesi soylu bir kavganın önünü kesmek için didinmektedir. sömürgecilik tarihinin tanık olduğu en iğrenç yöntemlerle hareketi boğmak isteyen Baas diktatörlüğü, 11 Mart 1970 anlaşmasını boşa çıkarmak için de aynı usullerle çalıştı. Bunların bir kısmına demin değindik. Günümüze kadar uzanan bölümüne de değinerek süreci tamamlayalım.

1970-1979 Dönemi

Saddam rejimi, demin de belirttiğimiz gibi 11 Mart Anlaşmasının gereklerini yerine getirmeyi iyice geciktirdi. Herşeyden evvel otonominin esaslarını tayin edecek bir yasanın hazırlanması gerekiyordu. Fakat Baas yönetimi dört yıl geçmesine rağmen bu yönde hiç bir çaba içine girmemişti. Güvensizlik bulutları bir kere daha Kürdistan göklerini karartmaya başlamıştı. Bu işi daha fazla geciktiremeyeceklerini anlayan Baasçılar bir otonomi yasası taslağı hazırlayarak 12 Aralık 1973'te IKDP yöneticilerine verdiler. Bu taslakla ilgili görüşmelerin ilki, 16 Ocak 1974'te yapıldı. Görüşmelere Kürdistan Demokratik Partisi adına genel Sekreter Muhammed Kerim Başkanlığında bir delegasyon katıldı. Irak tarafını ise Ulusal Cephe adına Saddam Hüseyin'in yanısıra Komünist Partisi'nden Mükerrerem Talabani ile Baas partisinden bazı şahsiyetler temsil ediyorlardı. Ayrıca Irak Komünist Partisi'nin temsilcileri ile İhsan Şirzad ve Fuad Arif gibi Saddam Hüseyin'in nitelemesiyle "bağımsız" Kürt şahsiyetler de toplantıya iştirak ettiler. (Bk. Saddam Hasein, on Curent Affairs In Iraw, Foreign Languages House, Baghdad, 1981 s. 56-57)

Açış konuşmasını yapan Muhammed Kerim taslağın ilerisinde bir perspektif koydu ortaya. Sorunu, Irak'ın iç meselesi olmaktan çıkarp Birleşmiş milletler cemiyeti tarafından çözülmesi önerisine kadar uzatan bir perspektifiti bu. Ancak Baasçılar kabul etmediler. Tartışmalar, 11 Mart anlaşmasının da gerisinde bir perspektife sahip olan taslak üzerine geri çekildi.

Bundan sonra tartışma otonom bölgenin sınırlarının tespitine kaydı. Taraflar kendilerine sınır tayininin de temel alınması gereken

esasları ortaya koydular. Anlaşmak mümkün olmuyordu. (Bk. Saddam Hassein, In Cürent s-59)

İKDP, Irak ulusal gelirinin nüfus oranlarına uygun olarak Irak'la Kürdistan otonom bölgesi arasında paylaşılması teklifini getirince, Orak tarafı, bunun otonomiden ziyade geniş kapsamlı bir federasyon teklifi anlamına geldiğini ve kabul edilemeyeceğini beyan etti. Kendi teklifleri ise beş yıllık planlarda, geri kalmış bölge statüsü içine alınmak suretiyle Kürdistan'daki iktisadi geriliğin aşılması önerisinden oluşuyordu. Kısacası, Baas, 1970'ten 74'e kadar geçen sürede güç toparlamıştı ve ilerde anlatacağımız üzere Türkiye'nin de baskısıyla 11 Mart anlaşmasının gerisinde, yozlaştırılmış bir kültürel özerklikle sorunu geçiştirmeye çalışıyordu. Bu durumda tartışmalar çıkmaza girdi ve 2 Mart 1974'te kesildi. (Bk. S. Hassein, On Current... s. 60-61)

Aruk'savaşmaktan başka çare kalmamıştı. Öyle de yapıldı...

Savaş ilkin KDP lehine geliyordu. İran ile Irak arasındaki anlaşmazlıklardan ötürü, Şah, Barzani'yi desteklemekteydi. Fakat esas olarak bir başka sömürgeci güce dayanılarak ulusal kurtuluş mücadelesinin kazanılmayacağı kısa sürede bir kere daha açığa çıktı. Şah, Şattül Arap su yolu üzerinde talep ettiği yerleri elde etmenin karşılığında 6 Mart 1975'te Cezayir'de Barzani'ye yapmakta olduğu yardımını kesmeyi kabul eden bir anlaşma imzaladı.

Feodal-bürjuva önderliğin yanlış hesapları bu kez Cezayir'in başkentinden dönmüştü. Saflarda panik başladı... Çok geniş bir kurtarılmış sahaya sahip olmalarına rağmen hareketin askeri yetkilileri savaşı durdurma kararı aldılar.

Geçmişte bir çok kere olduğu gibi savaşçıların bir bölümü dağlara çekilirken, diğer bölümü yanlarına sivilleri de alarak İran'a geçtiler. Baas, korkunç bir katliama başladı. Bütün Kürdistan yerle bir edildi. Napalm bombalarıyla ateşe verildi. Yirminci yüzyılın son çeyreğinde ve bütün dünyanın gözü önünde Kürdistan bir soykırıma daha sahne oluyordu.

Fakat bu katliam da sorunu çözmeye yetmedi. ortada sömürülen ve ulusal kimliği yok sayılan bir halk var olduğu müddetçe, hiç birşey haklı bir ulusal mücadelenin gelişmesini engelleyemezdi. Yüzyıldan beri olan bir kere daha gerçekleşti; ilk şok atlatıldıktan sonra ulusal

kurtuluş hareketi yeniden toparlanmaya başladı. Yeni bazı örgütler ortaya çıktı. Üç ayrı örgütün birleşerek oluşturdukları Kürdistan Yurtseverler Birliği (Yikiyiya Niştımane Kurdistan) bunlardan biridir.

Irak KPD'si de bu süreçte kendini kısmen revize etti:

1974-75 savaşının değerlendirilmesi temelinde hatalarını tespit etmeye çalıştı. Bu muhasebe, partinin strateji ve taktiğinde niteliksel değişikliklere sebep olmadıysa da kendi içinde bazı olumlu öğeler taşımaktaydı. Özellikle 74 savaşı içinde Şah dolayısıyla ABD ile kurmaya çalıştıkları ilişki ve işbirliğini bir hata olarak tespit etmeleri olumluydu. Aynı şekilde, 70'ler sürecinde Güneyi de kavuran sosyalizm rüzgarlarından etkilenerek, lafız düzeyinde de kalsa sosyalizmden bahsetmeleri benzer bir gelişmeydi. Elbette bu tür şeyler IKDP açısından söylemden öte bir anlam ifade etmiyordu. Parti eski sınıf karakterini sürekli olarak korudu. Yani feodal-burjuva bir parti olarak kaldı. Bu tür söylemler sosyalizmin etkilediği tabanın zorlamasıyla gündeme geliyordu. Zaten kısa bir süre sonra sosyalizmden etkilenmiş olan kesimler IKDP içerisinde kalamıyacıklarını anlayarak tıpkı bir dönem Celal Talabani önderliğindeki muhalefetin yapmış olduğu gibi partiden ayrıldılar.

Sonuç olarak 75 yenilgisini izleyen bir kaç yıl, Kürdistan ulusal muhalefetinin derlenip toparlandığı yıllar oldu. Hareketin kurmayları, 75'te Cezayir anlaşması yapılır yapılmaz silahları bırakma kararı almalarının affedilmez bir hata olduğunu anlamışlardı. Çok geçmeden savaşı başlatma kararı aldılar. 1977'ye geldiğimizde Güney Kürdistan'da isyan eteşleri bir kere daha tutuşturulmuştu...

Bu seferki savaş daha istikrarlı ve daha bilinçli sürdürüldü. Yüzyıla varan mücadele geleneğiyle, Güney Kürdistan savaşçıları epeyce deneyim elde etmişlerdi. Gerçi karşılığında düşman da tecrübe kazanmıştı, ama zaman hiç bir yerde kokuşmuş diktatörlüklerin lehine çalışmıyordu. Bu tür yönetimler, sınıf savaşımında dönemsel bazı başarılar elde etseler bile bunlar, geçici başarılar olarak kalmaya mahkumdurlar. Baas yönetiminin durumu da böyleydi. Aradan geçen yıllar onun gerçek karakterinin daha iyi anlaşılmasına ve toplumsal dayanaklarının giderek aşınmasına yol açmıştı. Yüzüne taktığı "Sol" ve "sosyalizm" maskesi, Baas Partisine başlangıçta ilerici-demokrat

çevrelerde küçümsenmeyecek bir sempati ve destek sağlamıştı. O kadar ki, Irak'taki sözde Komünist Partisi, Baas'ın basit bir uzantısına dönüşmüş, Hükümete katılarak Baas iktidarına omuz vermişti. İlerici Ulusal Cephe bu gelişmelerin eseri olarak doğdu ve Kürdistan halkının kanına girdi. Sonraki yıllarda Baas partisinin hüşumına uğradıklarında bu sözde komünistler ve ilericiler, neyin ne olduğunu anladılar ama artık iş işten geçmişti.

Toplumsal dayanakları iyice zayıflamış Baas Partisinin ayakta kalabilmesi giderek zorlaşıyordu. Nitekim 1979 yılına geldiğimizde Kuzey Irak'ta kurtarılmış bölgeler kurulmaya başlanmıştı bile. Bu durumda Baas'ın ayakta kalmasının tek yolu güçlü bir destek olabilirdi. Sovyetler Birliği sosyal-emperyalist-hegemonyacı politikasının gereği olarak, Baas partisini yıllardan beri desteklemekteydi. Fakat efendilerinin bu yardımı artık Baas'ı kurtarmaktan uzaktı. Saddam diktatörlüğünün ayakta kalması için başka payandalara ihtiyaç vardı, bu payandalar kısmen İran-İrak savaşıyla sağlandı.

BÖLÜM : 3

İRAN-IRAK SAVAŞI ve KÜRDİSTAN ULUSAL HAREKETİ

Baasçı Diktatörlüğün Savaş İhtiyacı

1979 İnan devrimi bilindiği gibi, başta ABD olmak üzere, batılı emperyalistlere ağır bir darbe vurdu. ABD'nin uşağı Şah devrildi, yerine hiçbir Batılı devletle arası iyi olmayan bir İslam Cumhuriyeti kuruldu.

Humeyni rejiminin Sovyetlerle de arası açıldı. AT emperyalistleriyle olduğu gibi kendileriyle de dönem dönem çeşitli uzlaşmalar içine girmesine rağmen, Sovyetler Humeyni hareketinden ABD'ye vurduğu darbe dışında pek hoşnut değildi. Çünkü, Afgan mücahitlerine verdiği yardımın yanısıra İnan, Sovyetler Birliği'nin bünyesindeki müslüman halklar arasında da islamiyetle ilgili faaliyet yürütüyordu. Bu rahatsızlık, Humeyni'nin hiç olmazsa, iki süper devletin çizmiş olduğu dünya statükosunun dışına çıkan, veya çıkmaya çalışan davranışlarının budanması ve İnan devriminin daha fazla yayılmasının önlenmesi konusunda Sovyetleri, Batılı emperyalistlerle ortak hedeflerde buluşturdu. Doğulusu ve Batılısıyla bütün emperyalistler hiçbir zaman ilan edilmemiş ve denilebilirse kendiliğinden gerçekleşmiş anlaşmalarını hayata geçirmek için Humeyni rejiminin başına dolayacakları bir bela arayadursunlar, Saddam rejimi, bazılarını aşağıda sıralayacağımız kaygı ve hesaplarla bu işe çoktandır aday olduğunu büyük bir tafayla ilan etti.

Saddam yönetimi büyük devletlerin desteğini arkasına alarak İran'a saldırmayı birçok sebeple hesabına uygun buluyordu. Bunlardan en önemlilerini şöyle sıralayabiliriz.

İlk önemli sebep Irak'ın Kuzeyindeki ulusal kurtuluş mücadelesine karşı savaşımına yeni dayanaklar ya atma ihtiyacıydı. Yukarda belirtmiştik ki, Saddam rejimi 70'lerin sonlarında gün geçtikçe teşhir olmuş ve toplumsal dayanaklarını yitirmeye başlamıştı. Halk, Kürdistan ulusal hareketine ve merkezdeki sınıfsal muhalefete karşı mücadelede Irak sömürgecilerinin dayanabilecekleri en temel güçtür çünkü.

Üçüncü neden, İran devriminin Irak devleti bünyesindeki şii halk üzerindeki etkisini kırmak şeklinde özelenelir. Bu, çok önemlidir, zira Irak halkının çoğunluğu şiidir, yönetim ise sunnilerin elindedir. Bu yüzden de İran'ın şii temelli islami propagandası Irak halkı arasında destekçi bulmakta ve giderek güçlenen bir islami hareketin doğmasına yardımcı olmaktadır. İran'ın bu dinsel etkisine ancak güçlü milliyetçi ön yargılar yaratılarak set çekilebilirdi. Nitekim Irak resmi propagandası son yıllarında İran'a ve Kürt ulusal hareketine karşı ırkçılığa dayalı bir Arap milliyetçiliğini hortlatma gayreti içindedir. En sıradan bir propaganda broşüründe bile şu görüşleri bulmak mümkündür; Araplar necip iletir; dünyadaki bütün uluslar içinde zihinsel ve pratik olarak en yetenekli millet Araplardır ve islamiyeti yayma görevinin Allah tarafından Araplara verilmiş olması bu sebepten ötürüdür; yüce Allah, Arapların insan soyunun "en necip" milleti olduğunu Kuran'da bile yazmaktadır. Diğer milletler islamiyeti bilmezler, çünkü bunu anlayabilecek mantaliteden yoksundurlar. (Küçük bir örnek için Bk. Saddam Hossein, Some Aspects of Iraq Iran War, Baghlag, 1987 içinde özellikle s.83-87) Hitler'in meşhur "üstün ırk" teorisinin islamiyet bulamacıyla sıvanmış bu versiyonuna bakarak, Saddam diktatörlüğünün Kürdistanlı yurtsever devrimci güçlere karşı sürdürdüğü katliamın hangi ideolojik temellere dayandırıldığını anlamak mümkündür. Aynı şekilde, 30'larda bizzat M. Kemal tarafından uydurulmuş "Güneş-dil Teorisi" gibi ırkçı teorilerle Türk unsurunu dünyadaki bütün milletlerin üstüne yerleştirmeye çalışan Türk sömürgecileriyle ortaklıklarını görmek de çok kolaydır Biz şimdilik bunları bir kenara bırakarak Saddam rejimini koşaradım İran'la

savaşa sürüklüyen başlıca sıkıntıları sıralamaya devam edelim.

Dördüncü sebep, 1975'te Kürt Ulusal hareketinin sıkıştırması nedeniyle Saddam'ın İran'a terketmek zorunda kaldığı Şattül Arap su yolu üzerindeki tartışmalı toprakları geri almak. Hatta hedefi bununla sınırlandırmak doğru olmaz. Çünkü Saddam, mümkün olursa su yolu üzerindeki tartışma konusu yerlerle sınırlı kalmayıp İran'ın petrolce en zengin minukalarından birini oluşturan Khuzistan bölgesini de ilhak etmek amacındadır. Nitekim, savaş başladığında ilkin bu bölgeyi istila edecekti. (Khuzistan'da yaşayan halkın ezici çoğunlukla Arap olması bu işgali haklı gösterme gerekçesi olarak sunuldu tabiiyatıyla.)

Beşinci nedim, yine İran'ın şia temelindeki dinsel nüfuzuyla ilgilidir. Ama bu sefer İran'ın ideolojik saldırı ve siyasal tertiplerine karşı "Korunacak" olan Irak değil, Körfez ülkeleridir. Kuveyt'ten Bahreyn'e kadar bütün Körfez emirlikleri, Humeyni Devrimi'nin derin etkisi altında hissetmektedirler kendilerini. Bu tehditten kurtulmanın etkili yollarından biri, İran devrimini merkezine hapsedmekti. Bu noktada Saddam rejimine güçlü mali destekler sunularak, bir anlamda, kendileri adına cephede savaşması sağlanabilirdi. Demin de belirtüğümüz gibi, ulusal ölçekte toplumsal dayanaklarını yitirmiş olan Saddam rejimi açısından, Suudiler ve bütün petrol zengini Körfez ülkelerinin bu destekleri kaçınılmaz fırsatlardı.

Bu listeyi uzatmak mümkün ama gereksiz. Sonuç olarak söylenmesi gereken Saddam Hüseyin'in Sovyetler'den Amerika'ya, İngiltere'den Suudilere kadar çok karışık ve geniş bir yelpazenin üzerinde anlaşabildikleri bir lider olarak ve bunların yardımıyla İran'a saldırdı.

Savaş, o sırada Saddam diktatörlüğüyle dışı dış bir mücadele içinde bulunan Güney Kürdistanlı ulusal kurtuluş güçlerine bazı olanaklar yarattı. Bu gerçeği yadsımak olanaksızdır. Çünkü savaş, sadece İran'dan maddi destek sağlama imkanı doğurmakla kalmıyor, daha önemlisi, Irak ordusunu giderek genişleyen bir cepheye yayarak Kürdistan cephesi üzerindeki yükü azaluyordu. Bunlar somut gerçekler ve olanaklar.

Ama İran'la girişilen savaş, Kürdistan ulusal kurtuluş mücadelesine sadece bu yanlarıyla yansımadı. Hayatın kompleksliği,

herşeyin en basit haliyle ve çırılçıplak karşı karşıya durur gibi görüldüğü bu savaş alanında bile kırılıp bükülerek, hesapta olmayan düzinelerce sonuç yaratarak ortaya koydu kendini.

Bir kere, yeni açılan cephele, global ölçekli hesaplarla o kadar iç içe geçmişteki, süper güçlerin süper hesaplar yaptığı bu savaşta bir kaç milyonluk bir ulusun, ulusal bağımsızlığı uğruna patlatığı silahların sesi duyulmaz olmuştu! Emperyalistlerin yönlendirdiği haber kaynakları bütün dünya kamuoyunun bakışlarını Saddam'la Hümeyni arasındaki gerici hesaplaşmaya yöneltmişlerdi.

Sonra, Irak halkının bütün dikkatleri İran'la olanı savaşa yönelince, Saddam Hüseyin yönetimi, Güney Kürdistanlı ulusal güçleri rahatlıkla Hümeyni'nin beşinci kolu olarak sunabildi kitlelere. Aynı şey bu savaşta Saddam kartına oynayan dünya emperyalist sisteminin güdümündeki basın yayın kuruluşları tarafından yapılıncaya, hem Irak halkı, hem de dünyadaki diğer ilerici, devrimci, demokrat güçler olayın eveliyatını büyük ölçüde unuttular! Kimse, Irak Kürdistanı'ndaki ulusal kurtuluş hareketinin bu savaştan çok önce ve haklı sebeplerle başladığını hatırlamıyordu sanki!

Dünya ilerici-demokrat kamuoyundaki bu bilinç şaşırılması belki Kürdistan dağlarındaki savaşın kaderini birinci dereceden etkilemiyordu, ama Irak halkında meydana gelen bilinç kırılması savaşın kaderini bizzat tayin ediyordu. Bu açıdan denilebilir ki, İran-İrak Savaşı'nın patlak vermesi Kürt ulusal hareketine kısmi olanaklar sağlamışsa da bu hareketin, kendi haklılığını Irak halkına anlatıp, onları ikna edebilmesinin şartlarını alabildiğine zorlaştırdığı için, kazançlar hanesine yazılanların büyük bir hükmü kalmamıştır. Hele hele, Irak, İran topraklarından sökülüp atıldıktan ve İran'ın işgalci konuma geçmesini müteakip hiçbir ilgileri olmadığı halde Kürt ulusal güçleri, Irak halkına bu istilanın öncü kolu olarak takdim edildikten sonra... Belki de eli kanlı Saddam rejiminin Ağustos 88'de bu kadar geniş çaplı bir katliama cesaret edebilmesini olanaklı kılan en önemli harici etken budur. Harici diyoruz, çünkü bu katliamın asıl sebebi Irak'taki sömürgeci rejimin bizzat kendi karakterine içkindir.

Konumuzun tekrar başına dönecek olursak, şunları söyleyebiliriz: Irak'taki sömürgeci BAAS diktatörlüğü, Kürt ulusal

hareketinin ve Irak'taki sınıfsal muhalefetin kemirmesi sonucu yitirdiği toplumsal dayanaklarını mümkünse tekrar elde edebilmek, değilse uluslararası yeni olumlu faktörlerle ikame etmek amacıyla İran'a savaş açtı. Doğrusunu söylemek gerekirse, bu hesaplarında kısa vadede bazı başarılar da elde etti. Bütün kayıplar bir yana, Irak halkını sekiz yıl süren coşkun bir şovenizm ırmağıyla suladı. Kitleler bütün maddi ve manevi kayıplarına rağmen "vatan savunması" fikrine saplanarak Saddam diktatörlüğünün etrafında bir araya geldiler. Bu küçümsenmeyecek bir başarıdır.

Fakat Saddam, bu başarının kısa ömürlü olduğunu herkesten iyi bilmektedir. Çünkü, bu sahte bir zaferdir. Herşeyden önce, İran karşısında kimyasal silahlar kullanarak ve merkezi İran şehirlerindeki sivli halka füzeler yağdırarak ayakta kalabildiği bir sır değildir. Kurduğu savaş makinesi, bir yandan tarihinin en büyük dış destekleri sayesinde modernize olur, etkinliğe kavuşurken, diğer taraftan moralsizlik, savaştan bıkkınlık ve benzeri faktörler sonucu yıkılıp gidiyordu.

Ekonomi berbatır. Petrol üreticisi bir ülke olarak herkese kredi açan Irak gitmiş, yerine, borçlu ülkeler listesinde ilk sıraları işgal eden Türkiye'den bile kredi dilenen bir Irak gelmiştir. Petrol fiyatları düşüktür. Üretim miktarı konusunda da üreticiler kartelinden (OPEC) gelen bir kısıtlama mevcuttur. Dolayısıyla petrol gelirlerinden kısa dönemde büyük bir sıçrama beklemek mümkün değildir. Dış kredi ve finansmanlara gelince, orada da durumun parlak olduğu pek söylenemez. Bir yanda savaş süresi boyunca alınmış kredi ve dış borçların ödenmesi gündemdedir, diğer yanda artık kolay kredi bulabilme olanaklarına sahip değildir. Çünkü, gerek süper devletler nezdinde olsun, gerekse Suudiler ve Körfez ülkeleri nezdinde olsun, Saddam'ın misyonu büyük ölçüde bitmiştir. Humeyni mecalsiz bırakılmış ve Ortadoğu'daki İslam Devrimi dalgası buna paralel olarak bir düşme eğilimi içine girmiştir vs. Bütün bunlar Irak'ın kredibilitesi üzerinde olumsuz rol oynayan faktörlerdir.

Öte yandan ülke yıkılmışır, ekonomi haraptır. ve yeni bir inşa ise, trilyonları gerektirmektedir.

Savaşta kaybedilen yarım milyon dolayındaki insan, Irak'ın

Kürdistan'la beraber toplam nüfusu olan 16 milyon rakamıyla karşılaştırıldığında fecaatin boyutları daha iyi anlaşılır. Çünkü bu yarım milyon insan ailesiyle birlikte düşünüldüğünde ülke nüfusu içinde küçümsenemeyecek bir oran teşkil etmektedir. Bu sayıya milyonlarca sakat ve yaralıyla onların aileleri de dahil edilmelidir...

Netice itibarıyla iktisadi ve sosyal tablo çok kötüdür ve savaşın şovenizmle gözlerini boyadığı insanlar bir süre sonra bu çılgınlık nöbetinden sıyrıldıklarında bütün gerçekliği daha çıplak biçimde göreceklerdir! Bunun somut olarak BAAS diktatörlüğünün sonu demek olacağından kuşku duyulamaz.

İşte Saddam Hüseyin bu basit gerçeği herkesten iyi bildiği içindir ki elini çabuk tuttu. İran'a karşı şovenizmin ayağa kaldırdığı kitleleri ve orduyu, bu haldeyken, Kürdistan üzerine sevketti. Çünkü, bu an kaçınılırsa, bir daha kitleleri ve orduyu böyle bir pozisyona sokmanın mümkün olamayacağını biliyordu.

Aynı şey uluslararası komuoyu bakımından da geçerliydi. İran'la ateşkes yapıldığı ve barış koşulları için görüşme öncesi hazırlıklarına başlandığı dönem sürecin yönelimi gözönüne getirilirse, Kürdistan'a yapılacak saldırı için en ideal andı. Çünkü, hemen saldırmayıp bir süre daha beklenseydi, başlayacak barış görüşmelerinin de katkısıyla dünya kamuoyunda artık savaşın bittiği düşüncesi egemen olacaktı. Böyle bir aşamadan sonra Kürdistan'a büyük katliamlarla el ele gitmesi zorunlu bir saldırı başlatmak, dünya kamuoyunda daha güçlü tepkilere neden olabilirdi.

Bütün bu nedenlerle, Saddam Hüseyin, en büyük kozunu oynamakta olduğunun bilinciyle hareket etti. Kürdistan direnişi ilk ve tek saldırıyla kırılmalıydı. Bu, öncelikle kurtarılmış bölgenin düşürülmesi anlamını taşıyordu. Çünkü uzunca bir süreen beridir Kuzey Irak'ta kurtarılmış bölgeler mevcuttu.

Şimdi bir anlık Saddam Hüseyin'in faaliyetlerini anlatmayı bir kenara bırakıp, Güney Kürdistan'daki ulusal kurtuluşçu güçlerin durumuna gelelim.

Güney Kürdistan'da Katliam Öncesi Durum

Daha 1979 yılında Kuzey Irak'taki bazı bölgelerin kurtarılmış üs haline getirildiğini belirtmiştik. Ancak bu dönemde kurtarılmış alanlar

belli bir sahanın bütünlüğünü sağlamaktan çok Kuzey Irak'ın Türkiye sınırıyla bitişik Bahtinan Bölgesindeki dağlık arazilerde denetimin ele geçirildiği adacıklardan oluşuyorlardı. Bölgenin bütün denetimi henüz ulusal kurtuluş güçlerinin elinde sayılmazdı.

Zamanla mücadelenin gelişmesi Irak ordusunun Kuzey Irak'ta tutunmasını olanaksızlaştırdı. Ve ordu, giderek daha geniş alanları Kürdistanlı yurtsever güçlere boşaltarak çekildi. Bu çekiliş, İran-İrak Savaşı'nın patlak vermesiyle daha da hızlandı. Çünkü bir yandan İran'dan aldıkları yardımlar sonucu, peşmergeler daha etkili ateş gücüne ulaştılar. Diğer yandan Güney'de Khuzistan Bölgesi'nde açılan yeni cepheler ordunun önemlice bir bölümünü güneydeki siperlere emip götürdü.

Noticede, 1983 yılına geldiğimizde Zaho'dan başlayıp İran sınırına kadar uzanan Türkiye sınırına paralel bütün Bahtinan kurtarılmıştı. Kurtarılmış bölgenin güney sınırı çoktan Kerkük'ü gören tepelere ulaşmış bulunuyordu. 1988 Mart'ında kimyasal silahlar kullanılarak Saddam Hüseyin tarafından geri alınan kurtarılmış Halepçe Kasabası'nın Kerkük ve Süleymaniye'nin güneyine düştüğü hatırlanırsa, kurtarılmış sahanın, en azından, İran sınırı boyunca Güney Kürdistan'ın önemlice bir bölümünü kucakladığı kolaylıkla anlaşılır.

Kurtarılmış alanların büyümesi sömürgeci rejim açısından ecel çanlarının çalması anlamını taşır. Nitekim, Güney Kürdistan'da kurtarılmış bölge kurulur kurulmaz, sömürgeciler çeşitli yıkma faaliyetlerine başvurdular.

İlk yaptıkları şey, kurtarılmış üslerin kurulduğu her dönemde olduğu gibi, bölgeye iktisadi abluka uygulamak oldu. Ancak bundan etkili bir sonuç çıkaramadılar. Çünkü, bölge herşeyden önce kendisine yetecek kapasiteye sahipti. Dışarıdan getirilmesi zorunlu olan birkaç parça mal ise, İran tarafının açık olması sebebiyle elde edilebiliyordu. Ayrıca Türkiye'den giden kaçak eşyanın önünü almak da olanaksızdı.

İkinci tedbir, sürekli bombardıman ve askeri tacizdi. Bunun da fazla etkili olduğu söylenemez. Çünkü her zamanki haldir.

Son bir faaliyet, kurtarılmış bölgede aşiretler arası ve hatta örgütler arası çatışmalardan yararlanmak ve bölgeyi bu suretle çöktürmeye çalışmak şeklinde ifade edilebilir. Bu konuda bazı başarılar

kaydedildiyse de Kürdistanlı yurtseverlere önemli bir kayıp verdirilemediği söylenebilir.

Kurtarılmış bölgede başlıca iki güç hakimdi: Kuzeydeki Bahdınan yöresinde IKDP, Güneydeki Soran yöresinde ise, Celal Talabani'nin önderliğindeki bir cephe olan "Kürdistan Yurtseverler Birliği". Burada bu iki örgütün geçmişine kabaca göz atmakta yarar var. Çünkü, sadece Güney Kürdistan'da değil genel olarak Ortadoğu ölçeğinde de önemli gerilla güçleridirler.

IKDP'nin kurulması uzun yıllar öncesine uzanıyor. Mahabad Kürt Cumhuriyeti'nin ilanına giden yolda rehberlik yapan ve Kürtlerin Sovyetler'le İran'daki temasının kuruluşunu hazırladığı İran Kürdistanı Demokrat Partisi (IKDP), Irak'ta da benzeri bir parti kurulması fikrini esinlemiştir. Bu ilham sonunda, daha önce kurulmuş olan irili ufaklı grupçuklar bir araya gelerek 1946'da IKDP'ni teşkil etmişlerdir.

Oluşumunda esas rolü aydınlar, aşiret reisleri ve diğer egemen kesimler oynamıştır. Parti, kuruluşundan bu yana her zaman feodal-burjuva bir oluşum olarak kaldı. Örgüte hemen her dönem Barzani ve ailesi egemen oldu. Özellikle Bahdınan Bölgesi'nde etkin olmuş bir partidir. Güney Kürdistan'da şu anda faaliyet yürüten bütün örgütler şu veya bu biçimde IKDP'den ayrılmışlardır.

Otonomi programına sahiptir. İran'la işbirliği içindedir, hiçbir dönem gerçek bir bağımsızlık perspektifine sahip olmadı. Emperyalistlerle ve sömürgeci güçlerle uzlaşan bir yapısı vardır. Bu zaman zaman işbirliğine dönüşür. 75 yenilgisinden sonra genel bir muhasebe yapı ve "Yeni Strateji"yi benimsedi. Fakat söylemdeki bazı farklılıklara rağmen bunun eski stratejiden hiçbir farkı yoktu. Sınıfsal karakteri gereği emperyalistler ve sömürgecilerle uzlaşma ve işbirliği çizgisi hala mevcuttu.

Kısaca, "YEKİTİ" olarak bilinen "Kürdistan Yurtseverler Birliği"ne gelince oluşumu 70 öncesine kadar götürülebilir. Aslında örgüt olarak kurulması 1977'ye denk gelir. Ancak bu cepheyi oluşturan örgütler daha önce kurulmuşlardı. YEKİTİ'nin niteliğini anlamak için lideri olan Talabani'nin geçmişine bakmak yararlıdır. Celal Talabani, önceleri IKDP'nin önde gelen şahsiyetlerinden biriydi. Örgütle ciddi ilk ayrılığı 1963'e denk gelir. Ondan sonra, değişik dönemlerde IKDP'yle

birlikte yürüdü veya ona karşı savaştı. Ayrılığın temelinde önemli şeyler olduğunu söylemek zordur. Talabani de aynı otonomcu çizgiyi savunuyordu, fakat bunu daha "sol" bir lafızla süsleyerek yapıyordu. Barzani ile olan ayrılıkları daha çok, taktik mücadele alanına ilişkindi. Bu yüzden de sık sık birleşip, ayrıldılar. En son 1975 yenilgisiyle birlikte yollar tamamen ayrıldı. Bu tarihten sonra kendi örgütü olan Genel Hat, kendine Marksist diyen KOMELA ve Kürdistan Sosyalist Hareketi ile birleşerek "Kürdistan Yurtseverler Birliği" adı altında yeni bir oluşum yarattılar.

Örgüt Soran Bölgesi'nde etkilidir. Bu bölgenin Bahtunan Bölgesi'nden farkı, kapitalist ilişkilerin görece gelişmiş olmasıdır. Burada modern sınıflar görece daha belirgindir. Bu da örgütün ideolojik-siyasal yapısına etkide bulunmaktadır. YEKİTİ'yi oluşturan grupların değişik konularda sosyalizm ve sosyal adalet söylemine sahip olmaları, faaliyet gösterdikleri bu nesnel toplumsal zeminle ilgili olsa gerektir.

Örgüt, geneli itibarıyla, IKDP'den nitelik olarak büyük farklılıklara sahip değildir. Feodal aşiretçi güçler Yekiti içinde de önemli bir ağırlığa sahiptirler ve örgüt şemasına büyük etkileri vardı. Fakat IKDP'den farklı olarak doktor, mühendis, vb. orta veya küçük-burjuva sınıftan gelme aydınlar örgütte bir ağırlık teşkil ederler. Sınıf bileşimindeki bu farklı tonlar, iki oluşumun ideolojik siyasal hatları arasındaki ayrılıkları izah etmede yardımcı olabilir.

Yetiki de IKDP gibi, bağımsızlık programından yoksundur. Uluslararası çizgi itibarıyla aşırı pragmatist özelliği dikkat çekmektedir. Sömürgeci devletlerle işbirliği konusunda başlangıçta belli bir duyarlılık gösterdi ve IKDP ile IKDP'yi bu konuda eleştirdiyse de sonraları kendisi de İran'la işbirliğine girdi. Saflarında özellikle cepheyi oluşturan en güçlü örgüt olan KOMELA içinde Marksizme yakın görüşler savunan tek tek kişiler bulunmakla birlikte bunların genel siyasal çizgi üzerinde bir etkileri yoktur.

Kendi içinde ve dışındaki güçlere karşı demokrasi anlayışından yoksun olmaları ve daha başka birçok sebep IKDP ile Yekiti'yi pek çok sefer karşı karşıya getirmiştir. Bu durum, yakın zamanda kurulan cepheye kadar çeşitli iniş çıkışlarla böyle devam etti ve Kürdistan devrimine ağır kayıplar verdirdi.

Düşman pek çok kere bu ayrılıklardan yararlanarak, amacına ulaşmıştır. Bu, 1960'lı yıllarda özellikle böyleydi. O zaman bugünkü biçim ve niteliğiyle Yekiti yoktu kuşkusuz. Ama sonradan Yekiti'ye götürecek olan kimi oluşumlar mevcuttu. Talabani'nin önderliğindeki bu oluşumlarla IKDP arasındaki ilişki çoğu durumda İran-İrak ilişkilerine paralel bir gelişme arzemiştir. Genellikle bu güçlerden biri İran'la uzlaştığında diğeri Irak'la uzlaşmıştır veya buna çalışmıştır. Ya da tersi... Yıllar yılı ulusal kurtuluş davasına zarar veren bu iki örgüt arasındaki olumsuz çatışmanın son büyük örneğine 1984'te şahit olduk.

Saddam Hüseyin, çok sıkıştığı bir dönemde, Yekiti'yle diğeri yurtsever-devrimci güçlerin arasını açmak ve karşısındaki cephenin gücünü parçalamak için, Yekiti'ye otomomi görüşmelerine oturmaya önerdi. Öngörülen plana göre, Kerkük dahil Soran Bölgesi Talabani'nin denetiminde bir özerk bölge olacaktır. Talabani ardında yatan takuğı pek ciddiye almadan pragmatik bir anlayışla bu teklife olumlu bir cevap verdi. Ancak görüşmelerden birşey çıkmadı. Çünkü, Türkiye bu otonomiye şiddetle tavır almıştı. Türkiye'nin dayatması sonucu hesaplar bozulunca, Yekiti yüzünü tekrar IKDP başta olmak üzere diğeri yurtsever güçlere döndü. Fakat bu arada olan olmuş, Yekiti, başta IKDP olmak üzere kurtarılmış bölgede üstlenmiş olan diğeri birçok güçle çatışma içine girmişti.

84 çatışmalarını müteakip bu iki örgüt, önce iki ayrı cephe kurdular. Birinci cephenin adı, CEWQED'di. Yekiti, bu cephe içinde bulunuyordu. İkinci cephe, CUD adıyla anılıyordu ve esas gücünü IKDP oluşturuyordu. Uzun bir müddet IKDP, Yekiti çekişmesi bu iki cephenin çekişmesi biçiminde sürdü. Ta ki, İran Irak savaşının sonu görüldü ve taraflar güçlerini birleştirmenin yaşamak için şart olduğunu gördüler. O zaman birleşerek "Kürdistan Cephesi" adıyla yeni bir oluşum yarattılar.

Bu cepheye IKDP ve Yekiti dışında Kürdistan'daki kurtarılmış bölgede barınan Irak Komünist Partisi, Irak Kürdistanı Sosyalist Partisi, Kürdistan Demokratik Halk Partisi gibi, daha bir çok irili ufaklı grup iştirak etti.

Genel af, örgütlenme özgürlüğü, demokratik bir anayasa ve

Kurucu Meclisin oluşturulması, Kürtlerin kendi kaderlerini tayin etmesi, azınlık haklarının tanınması, kısmi tarım reformu, ulusal ekonominin dengeli ve bağımsız geliştirilmesi, Arap Birliği'nin desteklenmesi vb. gibi hedeflerden oluşan bir programa sahip bu cephenin kucakladığı güçler gözönüne alınırsa, Irak'ın kaderi üzerinde önemli etkiler bırakabilecek bir potansiyel barındırdığı rahatlıkla görülebilir. İşte bu durum, Saddam rejimini gerçekten ürkütmekteydi. Saddam'ın İranla olan savaşı bir an önce bitirerek kurtarılmış bölgeyi geri alması gerekiyordu. Yoksa, daha önce özellediğimiz, Irak'ın genel olumsuz tablosu kuzeydeki cepheye olan kitle desteğini arttırabilir, rejimi alt-üst edebilirdi. Bunun için en etkili silahlarını piyasaya sürmek zorundaydı. çünkü sekiz yıllık tecrübe gösteriyordu ki, klasik silahlarla yapılan savaşı Saddam'ın kazanma şansı yoktu. Kimyasal silah kullanımı böylece başladı. Ucuza maledilen bu silahın temel özelliği, atıldığı yerde sivil-asker ayrımı yapmadan herkesi çok kısa bir süre içinde öldürmesiydi. Saddam Hüseyin, tarihte benzeri zor görülmüş bir canavarlıkla bir yanda İran ve Kürdistan cephelerinde yoğun biçimde kimyasal silah kullanırken diğer yandan İran metropollerini füze yağmuruna tutarak, kendisi gibi bir diğer kan emici rejim olan Humeyni yönetimini barış (!) masasına oturtmaya zorluyordu.

Elbette sıkışan taraf sadece Irak değildi. İran da gücünün son zerrelerini harcıyordu. O da bir yandan Kürdistan ulusal kurtuluş güçleri, diğer taraftan, gerici diktatörlüğe karşı kıpırdanmaya başlayan diğer muhalif akımlar tarafından sıkıştırılıyordu. Daha önemlisi, Devrim ve ardından patlak veren savaş İran'ın ekonomisini bitirmiş, sosyal yaşantıyı alt-üst etmişti. Fakat biraz daha direnirse, gücünün son sınırına ulaşmış olan Saddam rejiminin yıkılacağı umuduyla, halkı sıkıkça sıkıyor, boşalan siperlere çocuklar ve kadınlardan oluşan bir insan seli akıtmaya çalışıyordu. Çünkü başından beri, savaş araç-gereçleri ve ordunun savaşma kabiliyeti itibarıyla Irak'tan çok geri durumdaydı ve burdaki açığı insan sayısındaki üstünlükle kapatmaya çalışan bir taktik izliyordu. Bu da İran'ın insan kaybını korkunç biçimde yükseltiyordu.

Savaş bu minval üzerine giderken, iki süper devlet, kendi aralarında dünyayı yeniden paylaşma görüşmeleri sürdürüyorlardı. ABD

karşısında oldukça geri kaldığının farkına varan Sovyet Sosyal-emperyalistleri, ekonomiyi düzenlemek ve güç toparlamak için gerek duydukları yumuşamayı ve zamanı ABD'ye umulanan daha fazla askeri ve siyasi tavizler vererek elde etme stratejisine yönelmişti. Bu yeni politikanın assolisti olan Gorbaçov, elinde kova, ABD'yle uzlaşabildiği her bölgede yangınların üzerine su dökmekle meşguldü. Afganistan, Angola, Nikaragua, Filistin, Kamboçya, Çad, vb. bölgeler bu politikadan yavaş yavaş etkilenmeye başladılar. Çok geçmeden İran'la Irak arasındaki savaş da bu "yumuşama"dan etkilenmeye başladı.

Çünkü süperlerin "istikrar" üzerinde anlaşmaya çalışmaları bir dönemde denilebilir ki, istikrarsızlık için en güçlü tohumlar bu savaşın içinde yatmaktaydı: İki ülke de fiziki ve moral güçlerinin son sınırına gelip dayanmışlardı. Özellikle Irak'ın durumu çok kötüydü. Yenilmesi halinde bütün Ortadoğu haritası hızlı biçimde bu değişiklikten etkilenirdi. Hele bağımsız bir Kürdistan'ın oluşması demek, bütün Ortadoğu siyasi coğrafyasının altüst olması demekti.

Süperler bunun bilincinde oldukları için savaşın başından beri Irak'ı gözetiyorlardı. zaten savaş için Irak'ı kışkırtan emperyalist devletlerin amacı, Saddam'ın Humeyni rejimini zayıflatarak, Ortadoğu ve diğer müslümen ülkeler üzerindeki etkisini kısıtlamaktı. Bu nedenle kendilerince savaşın en ideal sonucu "pat"dı. Yıllarca sürecek ve silah sanayilerine trilyonlarca dolar akıtacak, fakat galibi olmayan bir savaş arzuluyorlardı. İşin doğrusu, Başından itibaren istihbarat ve teçizat kaynaklarını ellerinde bulunduran süper devletler, savaşın bu sonucun dışına çıkmaması işini gayet iyi idare ettiler. Zaman zaman taraflardan biri, hesapları altüst edip belli bir üstünlük sağladığında hemen gerekli tedbir alınıyor, denge sağlanıyordu. Bu denge kurma işleminde emperyalist sistemin kullandığı en etkili araçlardan biri de TC devleti olmuştur. (İlerde ömekleyeceğiz)

İşler sekiz yıl boyunca böyle idare edilmeye çalışıldıysa da bir noktadan sonra savaşın artık kontrollü devam edemeyeceği anlaşılıyordu. Çünkü İran, belli bir aşamadan sonra gerçek bir psikolojik üstünlük sağlamıştı. Tam bu dönemde emperyalistlerin açık müdahalelerinin sayısında artış meydana geldi. ABD donanması Körfeze girdi. İran artık, ilerleyebilmek için bizzat ABD ile savaşmak durumundaydı. Nitekim karşılıklı birkaç el ense de çekildi. Ancak süperlerin konuyla ilgili

olarak kendi aralarında mutabakata varmış olmaları İran'ın şansını azaluyordu, bu yüzden savaşı fazla zorlayamadı. İran nihayet, ABD'nin açık müdahalesinden sonra toparlanan Irak'ın artan ve kimyasal silahlarla takviye edilmiş karşı-saldırıları sonucu ele geçirmiş olduğu Fao yarımadasını da kaybedince, barış masasına oturmaktan başka çaresinin kalmadığını anladı.

Ateşkes ve barış görüşmeleriyle başlayan yeni dönem, Saddam diktatörlüğünün Kürdistan'a daha vahşi biçimde yönelmeye başladığı bir süreçtir. Kürt ulusal güçlerinin ilerleyişini bir türlü durduramayan Irak ordusu, savaşın başından beri değişik dozlarda uygulayageldiği sivillere saldırı ve kimyasal silah kullanımını iyice yaygınlaştırdı. Halepçe'nin düşmesinden sonra Kerkük'ün de düşme tehlikesi yüksek iller çemberine dahil olması, Saddam'ı çileden çıkarmaya yetmişti. "Kerkük düştü, düşüyor" yaygaralarıyla TC Devleti'nin de Musul'u işgal senaryolarını gündeme sürdüğü bu kritik anda, Halepçe katliamı gerçekleştirildi.

16 Mart 1988 tarihli Halepçe saldırısı, kimyasal silahların sivil halk üzerinde bu kadar geniş çaplı kullanıldığı ilk saldırıydı. Kısa süren bir hücumdan sonra çoğunluğu kadın, çocuk ve yaşlılardan oluşan 5000 dolayında sivil halk öldürüldü.

İnsanlık yeni bir vahşete tanık olmuştu. II. Dünya Savaşı'ndan bu yana, klasik savaş araçları dışındaki silahlarla yapılan ilk toplu kıyım Halepçe katliamıydı ve bu, gerçek bir jenositte. Sömürgeci Irak devletinin onyıllardan beri uyguladığı katliamlar zincirinin yeni halkasıydı Halepçe.

Çok geçmeden daha beteri geldi. Saddam Hüseyin, İran'la ateşkes sağlama durumu ortaya çıktığı andan itibaren, bütün askeri güçlerini Kürdistan'a saldıracak biçimde yeniden mevzilendirmeye başladı. Kürdistan'a güçlü bir saldırı için gereken bütün hazırlıklar tamamlandı. Yukarıda uzunca anlattığımız gibi, ilk saldırıda direnişi kırılmıyordu. Aksi taktirde hiçbir geleceği kalmayacaktı. Bunun bilincinde olarak geçtiğimiz Ağustos ayı başlarında kimyasal silahlarla takviye edilmiş büyük saldırıyı başlattı.

Saddam Hüseyin'in Suç Ortakları

Saddam Hüseyin bu saldırılarda yalnız değildi. Son katliamın sorumluluğunu onunla paylaşan başka güçlerde vardı. Şimdi kısaca bu güçlerle değinelim. Saddam'ın birinci suç ortağı, TC Devleti'dir. Son sekiz yıldan beridir, Saddam rejimi, TC Devleti ile koordinasyon ve dayanışma içine girmeden Güney Kürdistan'a saldırmamıştır. Türkiye'nin bölgeye ilgisi o kadar ileri boyutlardadır ki, Saddam'ın İran cephelerinde çok meşgul olduğu dönemlerde, Kuzey Irak'ta asayişin temin işini bizzat TC Devleti üstleniyordu. Dilekçelerimizde en kaba çizgileriyle değindiğimiz bu işbirliği gelecek bölümün konusunu oluşturduğundan şimdilik noktalyoruz.

Saddam'ın ikinci işbirlikçisi, Kürdistan'daki milli hainlerdir. Nerede bir ulusal kurtuluş kavgası varsa, orada eşyanın tabiatı gereği işbirlikçi hainler de vardır. Bunlar, varlıklarını düşmana paralı uşaklıkta bulan vatan hainleriydi.

İşbirlikçilik, kuşkusuz sınıfsal bir olgudur. Sınıf çıkarları düşmanla işbirliğini gerekli kılanlar, tek tek istisnaları hariç, tereddüt etmeden böyle bir aşıklık ilişkisine girerler. Bunlar insanoğlunun tanıdığı en aşağılık zümrelerdir. Üç kuruş için her türlü insani değeri satmaya hazırdırlar. Yaltakçı, bayağı ve çanakyalayıcı bir psiko-sosyal karaktere haizdirler.

Her sömürge ülkede olduğu gibi, Kürdistan da da milli hainler mevcuttur. Sömürgeciler, Kürdistan'daki son ulusal direnme hareketinde de böyle olmuştur. Bahtınan ve Soran'da ayaklanmış olan halkın mücadelesini basurmak için, düşmanla işbirliği içine girmiş çok sayıda aşiret reisi, kapitalist vs. bulunuyor. Saddam rejimi, bunları beslemekte, silahlandırmakta ve ulusal güçlerin üzerine salmaktadır. Gelişen mücadelenin doğurduğu sahte otonomi idaresinin başına da bu hainler oturtulmuştur. Baas diktatörlüğü, bu hainlerin pozisyonlarını göstererek, dünya komuoyunu, Kürdistan'da gerçek bir otonominin var olduğuna ikna etmeye çalışmaktadır. Böylece o, Kürdistan'daki ulusal kurtuluşçu güçleri, tıpkı Türkiye veya diğer bir sömürgeci devlet gibi, "dış güçlerin kışkırttığı ajanlar", "sergerdeler", "uygarlığa karşı direnen mürteciler" vb. şeklide propaganda etmektedir.

Güney Kürdistan'daki işbirlikçilerin faaliyetleri incelendiğinde ne kadar aşağılık bir tabaka oldukları kolayca anlaşılır. Saddam adına sekiz yıldır Kuzey Irak'taki siperleri tuttukları yetmiyormuş gibi, bu diktatörlüğün son katliamlarına da bizzat öncü güç olarak iştirak ettiler.

Irak ordusu, uzun süren savaş sebebiyle büyük ölçüde dağıldığından, Kuzey Irak'a karşı düzenlenen harekate asker bulmak meseleydi. Ordu artıklarından bir kısım birlikler oluşturulduysa da, asıl vurucu güç Ürdünlü ve Mısırlı paralı askerlerle Kürdistan'daki milli hainlerdi. Mesut Barzani, kendilerine saldıran Irak ordusunun 1. 5. ve 7. tümenlerinin önemli oranda "Cash"lardan oluştuğunu söylüyor. (Bk. 2000'e Doğru, Yıl: 2 Sayı: 38) Böylece milli hainler, Irak ordusunun en önünde ve kimyasal silahlarla takviye edilmiş bir saldırının içinde yerlerini alarak, Kürdistan halkının maruz kaldığı bu en son soykırımın sorumlusu olarak şimdiden tarihin lanetledikleri arasına kauldılar.

Saddam rejiminin Kürdistan'daki son katliamının bir diğer suç ortağı emperyalist devletler, ama özellikle Sovyet modern revizyonistleridir. İşin aslına bakılırsa, Sovyetlerin Güney Kürdistan'daki katliamlara ortak olmaları ilk değildir. 1963'ten beri, Kürdistan'daki katliamlarda şu veya bu düzeyde bir Sovyet katkısı olmuştur. Bunun aydınlığa kavuşturulması Sovyet-İrak ilişkilerini incelemeyi gerektirmektedir. Kaynak kıtlığı yüzünden böyle bir inceleme yapma fırsatı bulamadık. Bu yüzden ayrıntılı bir tablo sunabilecek durumdan uzagız. Fakat fazla dağıtmamaya özen göstererek, Kürdistan'daki katliamlardaki Sovyet katkısına genel hatlarıyla değinmeyi zorunlu görüyoruz. Çünkü herkes tarih önünde yaptıklarıyla mesuldür. 20. yüzyıl'ın son çeyreğinde 20 milyonluk yoksul ve mazlum bir halk, yaşlı-kadın, çoluk-çocuk denilmeden jenoside uğratılıyorsa, bu soykırıma dolaylı ve dolaysız katkıda bulunmuş bütün caniler açığa çıkarılmalı ve tarihin yargısına havale edilmelidir. Bu bir insanlık borcudur. Soruna böyle bakıldığında, Saddam rejiminin belli başlı destekçilerinden biri olan Sovyetler Birliği'ni atlayamayız. Suraunda sahte bir "Sosyalizm" maskesinin bulunması, onun ellerine bulaşmış Kürdistan bebelerinin kanını silmeye yeter mi? Bir avuç şakşakçı revizyunist dışında bu soruya olumlu cevap verebilecek kimsenin çıkacağını zannetmiyoruz.

Sovyetler Birliği, 1958'deki darbeden bu yana Irak'la iyi ilişkiler içindedirler. Bu ilişkiler, her dönemde aynı sıcaklıkta olmamakla birlikte giderek gelişmiş, özellikle 70'li yıllarda doruğuna ulaşmıştır.

Sovyet-İrak ilişkileri üzerine ulaşabildiğimiz tek kaynak olan Siyament Othman'ın "Kürt Sorunu Karşısında Sovyet Politikası Üzerine Bir Analizin Elemanları" başlıklı makalesinde de belirtildiği gibi, Sovyetler birliği'nin Kürt meselesi karşısındaki tutumu, Kürdistan'ı sömürgeleştiren devletlerle olan ilişkilerinin süzgecinden geçirilerek oluşturulmaktadır. Sovyetler Birliği Kürdistan'ı sömürgeleştiren herhangi bir devletle iyi ilişkiler içindeyse, Kürdistan'ın o parçasındaki ulusal güçlere karşı olumsuz tavır takınmaktadır. Tersine bir durum söz konusu olduğunda, yani sömürgeci devletle olan ilişkileri olumsuz olduğunda Sovyetler, Kürt ulusal hareketine yanaşmakta, onun üzerinde bir etkinlik sağlayarak merkezi devlete karşı kullanmaya çalışmaktadır. Tabii bu destek (!) politikasının belli bir sınırı mevcuttur. Bu sınırı Ortadoğu siyasi haritasının değişmemesi şeklinde özetleyebiliriz.

Elbet Sovyetlerin bu hareket tarzı sosyalizmden değil, dünya ölçeğindeki hegemonyacı, sosyal emperyalist politikalarından kaynaklanmaktadır. Bu politikanın Ortadoğu'ya denk gelen kısmı statükonun korunmasını öngördüğü için, Kürt ulusunun kurtuluş davasıyla tam bir çatışma içerisinde. Bu çatışma en çok ölkemizdeki Sovyetçi güçler içinde sancılar yaratmaktadır. Çünkü bu güçler bir yandan Kürdistan ulusal kurtuluş savaşından dem vururlarken, diğer yandan hararetli biçimde Sovyetlerin savunuculuğunu yapmaktadırlar.

Bizim revizyonistlerimizi daha uzun süre kıvrandıracak olan bu zıtlığı şimdilik bir kenara bırakıp Sovyetlerin Irak'la ve dolayısıyla Güney Kürdistan'daki miliyetçi-yurtsever muhalefetle olan ilişkilerine gelirsek şunları görürüz.

1958 öncesi dönemi incelemek istemiyoruz, çünkü bizi daha çok ilgilendiren bu tarihten sonraki olgulardır. Sözü edilen dönemde Sovyet politikasının esasları, Irak'taki yönetimle uzlaşma ve işbirliği taktiğinden oluşur. Fakat bu işbirliğinin görece daha zayıf veya daha güçlü olduğu bazı alt dönemlerden bahsedilebilir. Sözü edilen alt dönemleri karakterize eden şey ise, Irak yönetiminin Sovyetlere karşı

tutumudur. Yönetim şayet Sovyetlerle ilişkilerini geliştirmekten yanaysa ve tam bu sırada kendisine yönelmiş bir Kürt hareketi mevcutsa, Sovyet yönetimden yana ve Kürdistan'daki direnişe karşı tavır takınmışlardır.

Durumun tersine olduğu dönemlerde, Sovyetler en azından propaganda düzeyinde Kürt ulusal muhalefeti arkalar görmüşlerdir. Ama somut olarak oradaki mücadelenin amacına ulaşması için güçlü bir maddi ve diplomatik destek de vermemişlerdir. Çünkü global politikaları Ortadoğu haritasının değişmemesini öngörmektedir. Bir kere statükonun korunması amacı güdüldü mü, Kürt ulusal hareketini bağımsızlık noktasına kadar desteklemek otomatik olarak devreden çıkmaktadır. Buradaki desteğin bir tek amacı olabilir; Irak yönetimini kendisi karşısında zayıf düşürmek ve işbirliğine zorlamak ve bu ülke üzerindeki nüfuzunu her alana yayarak sağlamlaştırmak.

1958'den sonra hem birinci, hem de ikinci taktiğin esas alındığını çeşitli alt dönemlere dair bazı örnekler Siyamend Othman'ın adı geçen makalesinde bulunabilir. (Bu makalenin birçok tezine katılmadığımızı özellikle belirtmek isteriz.)

Othman, 1963 Kasımından sonraki Abdusselam Arif yönetimi ile 1968'den sonraki Baas yönetimi döneminde Sovyetlerin birinci taktiğe başvurduğunu ifade ederken, Örneğin 1963 Şubatı ile 1963 Ekimi arasındaki dönemde ikinci taktiği uyguladığını şu sözlerle anlatıyor:

"1963 Şubatından Kasım'ına kadar, BAAS rejimi (Birinci Baas dönemi kastediliyor-b) altındaki Irak Kürtlerine karşı giriştikleri hunharca kıyımları sürekli olarak işa ettikten ve hatta Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne Irak Devleti'nin Kürt politikasını mahkum eden bir önerge verecek kadar ileri gittikten sonra Sovyetler Birliği aniden yön değiştirmiş, 1964 Şubatında, Nikita Kruşçev, Başkan Arif'in Barzani ile yaptığı anlaşmaları "Irak Cumhuriyeti'nin Dünya önünde itibarını güçlendirecek"... cinsten bir ileri adım olarak selamlamıştır (ki bu anlaşmalar Kürtlerin haklarının pek azını garanti altına alıyorlardı). Bu tavır değişikliğini Sovyetlerin barış arzusuna ya da kan dökülmesine duydukları bir tepki olarak nitelenmek, siyasi

eğilimi ne olursa olsun bir gözlemci için çok güçtür, aslında bu olayın arkasında Sovyet-İrak ilişkilerinde o süre içinde ortaya çıkan yeni gelişmeler yatar: 1963'te (Şubat-Kasım arasında) BAAS rejimi Sovyetler Birliği'ne karşı açıkça düşmanca bir tavır içindedir... Öte yandan 1963 Kasım'ında askeri bir darbe ile iktidarı ele geçiren, Nasırcılığıyla tanınan Abdüsselam Arif ateşli bir anti-komünist olmasına rağmen, 'sovyetler nezdinde daha iyi bir durumdadır. Arif'in başkanlığı döneminden, özellikle de Nasır'ın düzenlediği Mısır'daki Arif-Kruşçev karşılaşmasından sonra Irak-Sovyet ilişkilerinde düzelme görülür. Bir önceki iktidar döneminde kesilmiş olan, Irak'a Sovyet silahlarının satışı yeniden başlar. Hatta Sovyetlerce 'anti-kapitalist gelişme' yolunda bir rejim olarak nitelendirilen Arif iktidarı, böylece Sovyetlerin ideolojik desteğini dahi alır." (Siyamend Othman, "Kürt Sorununu karşısında Sovyet Politikası üzerine Bir Analizin Elemanları" Yeni Demokrasi, s. 15, Ekim 88, s. 16-27)

İrak üzerindeki Batı etkisini kırmayı ve onu kendi hegemonyası altına almayı hedefleyen bu politika daha sonraki yıllarda da devam ettirildi. Nitekim, Sovyetler'e karşı bir tutum içinde olan I. BAAS Hükümeti (1963) karşısında Kürt haklarına vurgu yapan Sovyetler, aynı partinin 1968'de kurulan II. Hükümeti pro Sovyet bir politika izlediği için, bu dönem BAAS'a karşı gelişen Kürt ulusal hareketini tasvip etmemiştir.

Sovyetler'in Güney Kürdistanlı ulusal kurtuluşçu güçlere karşı tavırları 1975'ten sonra özellikle düşmanca bir hal alır. Çünkü bu süreç, Irak yönetimi ve ekonomisi içinde Sovyet etkisinin iyice artmaya başladığı yılları kapsar. İki ülke arasında 1971'de yapılan iktisadi işbirliği sonucunda iki hidro-elektrik santrali, bir fosfat madeni işletme fabrikası, bir gübre fabrikası, bir petrol boru hattıyla bir petrol rafinerisi inşa etmesi için Sovyetler Irak'a %2.5 faizli kredi verir. Bunu Polonyalı ve Soyet teknik elemanlarının gelişi takip eder. (Bk. Siyament Othman, age, s. 17) Böylece, 1970'li yılların başında Irak'ın "ağır sanayii kuruluşlarının çoğunluğunun proje ve finansmanları SSCB diğer sosyalist ülkelerce" yapılır hale gelmiştir. (Bk. Serpil Güvenc, "İrak Üzerine". Ülke, sayı 5, 1979 s. 171)

Bu düzeyde bir iktisadi işbirliğinin siyasi işbirliğiyle

taçlandırılmaması (!) düşünülmezdi. Nitekim öyle oldu. Nisan 1972'de zalimliği Kürt klamlarına konu olmuş, katil Hasan el Bkr ile N.Kosigin, daha sonra "uzatılabilecek nitelikte" 15 yıllık dostluk antlaşması imzaladılar. Irak iyiden iyiye sosyal-eperyalistlerin işbirlikçisi olmuştur artık. Nitekim bu dönemden sonra yönetime karşı gelişen bütün direnişler, Irak'la birlikte Sovyetler'i karşılarında buldular. 1974-75 Savaşı'nı hatırlayınız. Baas Partisinin kurduğu hükümete bakan veren revizyonist Irak Komünist Partisi'yle birlikte Kürdistan'da taş üstünde taş bırakmamaya çalışan Baas diktatörlüğünün arkasında Sovyet modern revizyonistleri vardı. Irak ordusu, Sovyet silahlarıyla ve Sovyet insan teknik gücü yardımıyla bombalıyordu Kürdistan dağlarını. Atılan Napalm bombalarının Güney Kürdistan'da sebep olduğu tahribat hala unutulmuş değil.

Son savaştaki tablo da bundan farklı değildir. İşçi Dünyası adlı gazetenin kaynak belirtmeden derlediği rakamlara bakarsak durumu daha iyi kavrayabiliriz. İran-İrak Savaşının sürdüğü 1985-1986 yılları arasında İran'a ve Irak'a silah satan ülkeler ve sattıkları miktarlar şöyle: (ABD doları olarak)

<u>Silah satan ülke</u>	<u>Irak'a</u>	<u>İran'a</u>
SSCB	22,5 milyar	1,2 milyar
ABD	0 "	1,2 "
Fransa	8,3 "	60 milyon
Çin	4,8 "	1,4 milyar
Polonya	1,4 "	60 milyar
F. Almanya	765 milyon	5 milyon
Çekoslovakya	450 "	30 "
İtalya	410 "	150 "
Romanya	400 "	5 "
Diğer	10 milyar	9,4 milyar
TOPLAM	49,4 "	9,4 milyar

(Kaynak: İşçi Dünyası, Yıl: 1, sayı: 1 s.3)

Bu tablodan da açıkça görüldüğü gibi, Irak ordusu Sovyet yardımıyla vardır. Savaşta geçen 7 yıl içinde satın alınan silahlara

ödenen elli milyar dolar civarındaki harcamadan Sovyetler'in payına yaklaşık olarak yarısı düşmektedir.

Böyle olması yıllar öncesinden gelen ilişkilerin zorunlu sonucudur. Daha öncesinde de varolmakla birlikte özellikle 70'lerin başından beri Irak ekonomisi ve ordusu giderek artan oranda Sovyetler Birliği'ne bağımlı hale gelmiştir. Özellikle ordunun bağımlılığı çok daha ileri düzeydedir.

Gerçi son dönemlerde Irak'ın Batı emperyalizmine kısmen açıldığı, ihracat ve ithalatta Batılı kapitalist ülkelerin payında görece bir artış meydana geldiği gözlenmektedir. (Bk. Serpil Güvenç, a.g.y., s. 172 ve sonrası) Fakat durumun köklü olarak değiştiği henüz söylenemez. Irak, esasta hala sosyal-emperyalistlere bağımlı bir ülkedir. Ve Kürdistan'da katliamlarına devam ederken hala esas olarak sosyal-emperyalistlerden destek almaktadır.

Bu durum, IKDP'nin ABD emperyalizmi ve onun bölgedeki jandarması İran şahı ile işbirliğine girmesine sebep olan harici bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. 1940'ların sonlarında sığınmak için Sovyetleri seçen Barzani'nin daha sonra yönünü ABD'ne çevirmesinin asli sebebi, uzlaşıcı feodal-burjuva karakteri olmakla birlikte, olayı tek başına bununla izah etmek olanaklı değil. Çünkü o, Sovyetlere sığınırken de feodal-burjuva karaktere sahipti. Bu karakteri değişmediği halde, işbirliği yaptığı gücün değişmesinin altında yatan önemli bir etken, işte bu Sovyet-İrak işbirliğidir.

BÖLÜM : 4

AĞUSTOS KATLIAMI, MÜLTECİLER VE TÜRKİYE

Ağustos Katliamı İçin Hazırlıklar

Yukarıda saydığımız güçlerin destekleyip ayakta tuttuğu Saddam diktatörlüğü bir başka nedenle değiştiğimiz gibi, geçtiğimiz yıl Ağustos ayı ortalarında Güney Kürdistan'a büyük bir saldırı başlattı.

Saldırı öncesi hazırlıklar birkaç alanda sürdürülüyordu.

Bunlardan ilki, Türkiye'den oluşuyor. Saldırının hemen öncesinde, 2 Ağustos 1988'de Türkiye'ye gelen Taha Yasin Ramazan, operasyonla ilgili olarak Türk yetkililerine bilgi verdi.

Bu bilgi alışverişinde nelerin konuşulup karara bağlandığını bilemiyoruz. TC Devleti ilgili belgelerde tahrifat yapmaz ve devlet arşivlerini ileride araştırmacılara açarsa görüşmelerin içeriği resmiyete döküldüğü ölçüde tarihçiler tarafından açığa çıkarılacaktır. Ama olayların perde arkası ayrıntılarını bugünden bilemesek de çok kaba gözlemlerle bile anlaşılabilir olguları sıralayabilecek durumdayız.

Tarihte hep böyle olmuştur. Ne zaman, Kürdistan'ı sömürgeleştiren devletlerden biri, kendi bünyesindeki Kürtlere saldırmaya karar verse, ilgili diğer sömürgeci devletlerin başkentleriyle olan trafik sıklaşır. İleriki bölümlerde tarihten somut örneklerle

göstereceğimiz gibi, bastırma kararları genellikle hem siyasi hem de askeri planda işbirliği içinde alınır. En azından saldırı olayına son şekli verilmezden önce, karşılıklı görüş ve öneri alışverişi yapılır. Bu durum, 1988 Ağustos'undaki saldırıda da böyle oldu. T.Y. Ramazan'ın gelmesi, operasyon planına Türkiye'nin görüş ve önerilerini dahil ederek son şeklini vermek gayesini güdüyordu.

Hazırlıkların sürdürüldüğü ikinci alan Güney Cephesidir. Bu cephedeki siperlerden Kuzey'e asker kaydırmak işleminden söz ediyoruz. İran'ın 18 Temmuz'da ateşkesi kabul edeceğini açıklamasının ardından 20 Ağustos'ta resmen ateşkes ilan edileceğine dair görüş birliğine varılmıştı. İki tarih arasındaki sürede, sınıra yerleştirilecek BM Barış Gücü'nün hazırlanması, taşınması gibi işler halledilecekti. Bu gelişme üzerine Irak Ağustos'un ilk haftasında Kürdistan'daki ulusal güçlere geniş çaplı bir saldırı için birliklerini Kuzey Cephesine kaydırmaya başladı. Aslında cephenin bu bölgesindeki 88 başlarından beri şiddetli çatışmalar olmaktadır. 16 Mart'taki Halepçe Katliamı bu çatışmaların ürünü olarak meydana gelmişti. Fakat bu sefer çok daha geniş çaplı ve çok daha şiddetli bir saldırı düşünülüyordu. Bu nedenle sadece Güney Cephesinden asker getirilmekle yetinilmedi, yöredeki ulusal hainlerden, caşhlardan da büyük bir kuvvet oluşturuldu. Böylece Kürdistan cephesine muazzam bir güç yığılmış oluyordu.

Bir iki gün içinde çatışmalar başladı.

Düşman mukayese kabul etmez bir askeri üstünlüğe sahip olmasına rağmen peşmerge direnişini kıramadı. Ağustos ayının son haftasına kadar mevzilerde çok büyük değişiklikler olmamıştı. Saldırının boyutuyla karşılaştırıldığında elde edilen başarılar çok küçük kalıyordu, ayrıca verilen kayıp da büyüktü. Ağustos'un sonlarına geldiğimizde Irak ordusu, bu saldırıyla sonuç alamayacağını anlamıştı. Geriye tek yol kalmıştı: kimyasal silah kullanmak. Böylece, 25 Ağustos 1988 günü kimyasal silahlarla birlikte saldırmaya başladılar...

Sonuç biliniyor...

Zehirli gazların katlettiği binlerce insanın yarattığı ürkütücü tablo sivil halkta paniğe yol açtı. Halk, evini-barkını, bazen çocuğunu-çocuğunu terk ederek, İran ve Türkiye sınırlarına yığılmaya başladı. Fakat gelenler Türkiye sınırını aşamadılar, çünkü Türk yetkililer izin

vermiyorlardı. Sivil halkın mümkün olabildiğince uzun süre kimyasal silahlara hedef olması kararındaydılar.

Türk yetkililer, Güney Kürdistan'daki çatışmaların büyüdüğünü ve günün birinde bu noktaya ulaşabileceğini önceden biliyorlardı. Çünkü yukarıda da belirttiğimiz gibi, operasyonlar ortaklaşa hazırlanmıştı. Buna rağmen, ilgisiz görünüp habersizmiş gibi davrandılar. Sivil halkın, olabildiğince uzun zaman kimyasal silahların kırımına hedef olmasını istiyorlardı. Böylece, Güney Kürdistan'daki ulusal direnişin bir daha dirilmemesine ezileceğini sanıyorlardı. Bu nedenle kapıya ilk dayananlar, silah zoruyla gerisin geri Irak ordusunun önüne sürüldüler. Gelenlerin çoğunluğunun kadın ve çocuklardan oluştuğu haurlanırısa bu davranışın ne kadar caniyane olduğu daha kolay anlaşılır. Zira, bunların geri çevrilmeleri demek, resmen, katledilmeleri için kimyasal silahların önüne aulmaları demektü.

Günler geçtikçe Saddam katilinin kimyasal silahlarla desteklenmiş saldırısı artı ve buna bağılı olarak panikleyip sınıra yığılan insan sayısı da kabardı. Sınırdaki gerginlik dayanılmaz bir hal almıştı. Uluslararası kamuoyu hassaslaşmıştı ve Türkiye Kürdistanı'ndaki halk infial halindeydi. Bu ve buna benzer ileride daha ayrıntılı açacağımız nedenlerden Türk hükümeti fazla direnemedi ve 30 Ağustos gecesi sınırı resmen açtı. Aslına bakılırsa o tarihe kadar küçümsenmeyecek sayıda bir insan kitlesi kaçak yollardan Türkiye'ye girmiş ve sınırın bu tarafındaki akrabalarının yanına yerleşmişti.

Böylesi katliamlar, halkların tarihindeki sıradan olaylardan değıldirler. Dünya halklarının tarihleri ele alındığında belki de yüzyılda bir rastlayabileceğimiz türden gelişmelerdir bunlar.

Kürdistan'da böyle katliamlara görece sık rastlamamız, onu sömürgeleştiren devletlerin barbar karakterleri hakkında yeterince fikir vermektedir.

TC Devleti, bu tür barbarlığı her dönem sergilemiş devletlerden biridir. Son katliamdaki katkısı bunun bir diğerkanıttır, ilginç olan, bunu yaparken kendisinin insanlık düşmanı tutumunu lanetleyen insanları bu eylemlerinden ötürü cezalandırmaya kalkmasıdır. Kısaca şöyle: Güney Kürdistan halkının 19. YY'dan beri anlatageldiğimiz tarihi, geçtiğimiz Ağustos ayında failleri belli bir katliamla yeni bir

aşamaya girerken, cezaevinde yatmakta olan bir grup devrimci olarak, yaşanan jenosidin karşısında fazla birşey yapamamanın ezikliğini de duyarak katliamı ve TC Devletini ve bu katliamdaki katkısını lanetleyen birer dilekçe yazdık. Fakat TC Devleti, burjuva demokrasısından zerrece nasibini almamış bir aygıt olduğundan bu dilekçelere dayanarak hakkımızda dava açtı.

İlgili bölümde belirttiğimiz gibi, iddia makamı, yazdıklarımızı gerçeklerin ifşası olarak değil, artniyetlerimizin ortaya konulması şeklinde yorumlamış. Dolayısıyla bize TC Devleti'nin genel olarak Kürt düşmanı özel olarak da Güney Kürdistan halkının düşmanı olduğu yolundaki iddiamızın kanıtlarını sıralamaya devam etmek kalıyor.

TC DEVLETİ GÜNEY KÜRDİSTAN HALKININ DÜŞMANIDIR

Tarihten Kısa Hatırlatmalar*

TC Devleti, kurulduğu andan itibaren, Güney Kürdistan halkının özgürlük ve bağımsızlık mücadelesinin karşısında olmuştur. I. Dünya Savaşıyla ilgili bölümde anlatığımız gibi, dönemin Ankara Hükümeti, Musul'da İngilizleri rahatsız etmek ve barış görüşmelerine güçlü bir pozisyonda oturmak için, zaman zaman, Güneydeki Kürt ulusal muhalefetiyle işbirliği içine girmişse de sürece damgasını vuran bir işbirliği olmamıştır. Türkiye Kürdistanı halkının, Güney'deki soydaşlarına bakarak ulusal kurtuluş mücadelesine atılması ihtimali Kemalist iktidarın bu dönemdeki politikasına yön veren ana düşünce olmuştur. Bu kaygıdan ötürü, Kemalistler, Güney'deki harekete sempatiyle bakmamışlar, o hareketin işbirliği çabalarını boşa çevirmişler ve ezilmesi için çaba göstermişlerdir. Kemal'in aşağıdaki sözleri, İngilizlerin Kürt devleti kurmak istedikleri yolundaki temelsiz iddia bir kenara bırakılırsa (Çünkü ilgili bölümde anlatığımız gibi, yıl 1923'tür ve İngilizler Irak Devletinin istikrarını sağlamak için Kürt ulusal hareketine bizzat kendileri saldırmaya başlamışlardır), Güney Kürdistan'daki ulusal hareketten ne kadar çekindiklerini ortaya koymaktadır:

"İkincisi,... Kürtlük meselesidir. İngilizler orada bir Kürt Hükümeti teşkil etmek istiyorlar. Bunu yaptıkları takdirde, bu

fikir bizim hududumuz dahilindeki Kürtler'e de sirayet edebilir." (16-17 Ocak 1923 tarihli Eskişehir-Izmit konuşmasından aktaran Saçak Dergisi, sayı 39, s.13)

İşte bu "sirayet" korkusuyla, Türk Hükümeti, Güney'deki hareketi baltalamak çabasına girişmiş ve İngilizlerle anlaşarak, Kürt ulusal taleplerinin gerçekleşmesini engellemeye çalışmıştır. Önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi, Ankara Hükümeti Musul ve Kerkük'ün petrolce zengin yerlerini elde edemeyeceğini anlayınca Kürt ulusal hareketinin yaratacağı güvenlik problemi endişesiyle, İngilizlerin kendilerine, Kuzey Irak'tan vermeyi teklif ettikleri toprakları bile kabul etmemiş; bu topraklar yerine "güvenlik" elde etmeye öncelik vermiştir. Bunun somut anlamı, Güney Kürdistan'daki Kürt ulusal ayaklanmasının söndürülmesi ve Türkiye'ye olabilecek etkisini engellemesi için İngilizlerle mutabakata varmaktır.

İşin aslına bakalırsa, Türk Devletinin Güney Kürdistan halkı da dahil olmak üzere, bütün Kürdistan halkına ve ülkesine düşman olduğunu kanıtlamak için yoğun çaba göstermek gerekmez. Çünkü, herşeyden önce, TC Devleti'nin varolma koşulu, Kürdistan'ın bölünüp parçalanmasıdır. Türk Devleti'nin uluslararası meşruiyetini sağlayan Lozan Antlaşması'nın aynı zamanda Kürdistan'ı dört ayrı parçaya bölen antlaşma olması gereği, söylenenlerin en açık kanıtıdır. Kürdistan'la TC Devleti arasındaki ilişki böyle olduğu içindir ki, bu devlet, tarihinin her aşamasında Güney Kürdistan halkının karşısında yer almıştır. Biz bu düşmanlığı bütün ayrıntılarıyla ortaya koyabilecek olanaklardan yoksun durumdayız. Bunun başlıca sebebi, giriş bölümünde sözünü ettiğimiz TC Devleti'nin Kürdistan tarihine ve değerlerine ilişkin uyguladığı sansür ve imha politikasıdır. TC Devlet Arşivleri incelemecilerin istifadesine sunulmamaktadır. Piyasaya çıkarılan çok sınırlı sayıdaki belge ise, titizlikle ayıklanmaktadır. Kürdistan sorunu sözkonusu olduğunda bu kadarını bile bulmak mümkün olmamaktadır. Ama buna rağmen yaşanmış gerçekliği tamamıyla yok etmeleri mümkün olamaz. İradelerine rağmen, gelişen durumlar vardır. Bunlardan biri de Kürdistan'daki ulusal kurtuluş mücadelesidir. Bu mücadele, TC Devleti'nin imha siyasetine karşı kendi belleğini oluşturma gayreti içindedir. Sadece bu bellek biriken değerlerle bile TC Devleti'nin Güney Kürdistan halkına olan

düşmanlığı anlatılabilir. Bizim talihsizliğimiz cezaevinde olmamız nedeniyle bu değerlerden de mahrum bir durumda oluşumuzdur. Yine de kronolojik sıralamaya uygun olarak bazı olguları aktarmaya çalışacağız.

Lozan Antlaşması ve onu takip eden yıllarda TC Devleti'nin Güney Kürdistan halkına karşı takındığı düşmanca tavrı yukarıda kısaca anlatmıştık. Bu yıllarda, Türk devletini birinci derecede tehdit eden güç Kürtlerdir. Çünkü, milli kurtuluş savaşı yıllarında Kürtler'e vaadedilen haklar tanınmamış, bununla da kalınmayarak, Kürdistan'da merkezi denetimi sıklaştırma yoluna gidilmiştir. Bu gelişmeler, isyanları davet etmekten başka bir sonuç vermeyecektir. Koçgiri ile başlayan isyanlar dizisi, ara vermeksizin 1938 yılına kadar devam edecektir. İleriki bölümlerde de göreceğiniz gibi devletin bu isyanlarda uğradığı can kaybı, çoğu kez milli kurtuluş savaşı boyunca verilen kayıpların düzeyine ulaşıyordu. İşte, kendi devlet sınırları içinde böyle dev isyanlarla uğraşmakta olan Türkiye, bunlara bir de Güneyden gelebilecek tazyiklerin eklenmesi durumunda ayakta kalamazdı. Ne yapıp edip Güney Kürdistan'daki isyan ocağının (yukarıdaki bölümlerde, bu yıllarda Güney'de güçlü isyanların patlak verdiğini anlatmıştık) söndürmek, orayı Türkiye Kürdistan'ından yalıtılmak gerekiyordu. İşte bu düşünceyle Kemalist iktidar, İngilizler'le anlaşma yoluna koyuldu ve sonuçta Güney Kürdistan'daki toprak taleplerinden vazgeçme karşılığı, Güney sınırını belli ölçülerde güvence altına aldı. Artık, Güney Kürdistan'daki ulusal hareket, 1919'da olduğu gibi bizzat İngilizler tarafından bastırılmaktaydı.

TC Devleti'nin Güney Kürdistan halkına karşı mücadelesi sadece bu tür yöntemlerle sınırlanmış değildir. O, Güney'de patlak veren her isyanın bastırılmasında kendisinin yapabileceği birşey varsa gerçekleştirmekten geri durmamıştır. Daha önce anlattığımız, Şeyh Ahmet Barzani İsyanı (1931-1934) buna güzel bir örnek teşkil etmektedir. Bilindiği gibi, İngiliz uçaklarının bastırıldığı bu isyanı sırasında geçen Ağustos ayında olduğu gibi, isyancıların bir kısmı Türkiye sınırından içeri girmişlerdi. TC Devleti, isyancılardan 100 kadarının Lozan öncesi dönemde bu topraklar henüz Türk işgali altındayken işledikleri ileri sürülen suçlardan ötürü ölümlü cezalandırıldı ve infaz etti. Herşey ne kadar açık: Kral Faysal'ın askerlerinin ve

İngiliz hava filosunun ulaşamadığı yerlerde isyanı bastırma görevini TC Devleti'nin kendisi üstleniyor.

Gerçekte, Kürdistan'ın değişik parçalarında çıkan isyanlar karşısında ortak tavır takınma ihtiyacı yalnızca TC Devleti'ne mahsus bir özellik değildir. Bu konuda Kürdistan'ı sömürgeleştirmiş olan bütün devletlerin durumu aynıdır. Birbirleriyle savaş halinde değillerse, genellikle, sömürgeci birer devlet olarak çıkarlarının isyanları ortak basturmaktan geçtiğinin bilinciyle hareket etmişlerdir. Örneğin, II. Dünya Savaşı sırasında Irak-Türkiye; sonrasında ise, İran-Türkiye ve İran-İrak işbirliğine tanık oluyoruz. Özellikle Mahabad Cumhuriyeti'nin 1946 sonlarındaki yıkılışı İran-Türkiye arasındaki bir dizi işbirliğine neden olmuştur. Aynı şekilde henüz tarihçiler tarafından yeterince aydınlığa kavuşturulmamış olan 1943'te Van'ın Özalp kazasında 33 kişinin kurşuna dizilmesi olayının ardında da İran'la Türkiye'nin ortak hareket etme çabaları yatmaktadır. Çünkü, bu 33 Kürt köylüsünün kurşuna dizilmesinin nedeni, o sıralarda İran Kürdistanı'nda gelişmekte olan Kürt milliyetçi hareketinin (Kısa bir süre sonra Mahabad Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla sonuçlandığını biliyoruz) Türkiye Kürdistanı'nı etkilemesini önleme çabasıdır.

İran, Irak ve Türkiye arasında bu tür güç ve eylem birliklerine duyulan ihtiyaç arttıkça, bu işi koordine etmekle görevli kalıcı uluslararası örgütler kurma fikri yaygınlaşmaya başladı. Zamanla bu fikir, kendi ifadesini Bağdat Paktı'nda buldu.

Bağdat Paktı

Bağdat Paktı, elbette sadece bu fikirlerin ürünü olarak oluşmamıştır. Meselenin bölgesel ve global yanları mevcuttur. Global yan, ABD ve İngiliz emperyalizminin Sovyetleri güneyden çevreleyecek bir kuşak ülkeler yaratma projesiyle ilgilidir. Bu kuşak, aynı zamanda adı geçen iki emperyalist devletin Ortadoğu bölgesindeki çıkarlarının korunup kollanması görevini de ifa edecekti. Bu global kavrayış, Bağdat Paktı'nın kısa bir süre önce teşkil edilen NATO'nun kurulmasının altında yatan düşünceyle çakışıyordu. Meselenin bölge devletlerini ilgilendiren yanına gelince, burada Kürdistan meselesi diğer faktörlere nazaran kesinlikle ağır basmaktadır. Kürdistan'ı paylaşmış

olan devletler, devlet egemenliklerini bu parçalanmışlık temeli üzerine inşa edilmiş mevcut siyasal statükonun korunmasında görüyorlardı. Bunu teminat altına almanın en emin yollarından biri, mevcut statükoyu uluslararası emperyalist sistemin teminatı altına sokmaktır. İşte bu devletler, Sovyetler'in güney bekçiliği karşılığında Kürdistan'ı paylaşmak temeli üzerine kurulu statükoyu 'sistemin güvencesi' altına Bağdat Paku'yla soktular.

Bu pakt, 1955 yılında ve Türkiye'nin öncülüğünde kuruldu. (Böyle olması gayet anlaşılır bir olaydır, çünkü Türkiye, hem Kürdistan'ın en büyük parçasını elinde bulunduran ülkedir, hem de o dönemde alevlendirilmeye çalışılan soğuk savaştan en çok çıkarı olan ülkelerden biridir.) İkinci Irak'la anlaşma sağlandı. Sonra, İran birliğe dahil oldu. Bu aşamadan sonra, İngiltere anlaşmaya imza koydu. En sonunda, Pakistan katıldı (3 Kasım 1955). Böylece Batılı emperyalist devletler adına Sovyetleri güneyden kuşatan ve Kürdistan üzerindeki kölelik zincirine bir halka daha atan Bağdat Paku kurulmuş oluyordu.

Daha sonra, Irak'ta II. Faysal'ın devrilmesiyle yerine gelen yeni iktidar döneminde Irak üyelikten ayrıldı, fakat merkezi Ankara'ya taşınıp adı CENTO olarak değiştirilen bu pakt, ikili bir anlaşmayla bölgede iyice aktifleşen ABD'nin desteğini de alarak varlığını uzunca bir süre devam ettirdi. Ve bu örgüt, bütün varlığı süresince Kürdistan halkının bağımsızlık ve özgürlük mücadelesine karşı durmayı kendisine görev edindi.

Bağdat Paku gibi Kürt halkına düşman bir pakun başrol oyuncusu olan TC Devletinin, Güney Kürdistan halkına karşı mücadelesi ve düşmanlığı 60'lar ve 70'ler boyunca devam etti. Yukardaki bölümlerde Irak Kürdistan'ındaki 1958 sonrası gelişmeleri genel hatlarıyla özetlemiştik. 1961'den başlayıp bütün 60'lı yıllar boyunca mücadele bazen yükselip ileri atıldı, bazen de gerek iç çelişkileri (Barzani-Talabani çekişmesi gibi) gerekse düşmanın derlenip toparlanması gibi sebeplerle, geriledi. Mücadelenin gerilediği dönemlerde Türk müdahalesi için bir gerekçe yoktur ama, kavga boyutlanıp Irak devletinden bazı haklarını koparıp alma noktasına ulaştığında Güneyli Kürtler ya kuzey sınırından taciz edilmek suretiyle direk, veya merkezi Irak yönetimine baskılar yapılarak dolaylı biçimde TC Devletinin baskısına maruz kalmışlardır. Geçmişten beri Irak,

Kürtlere tanıyacağı hakların çerçevesini tayin ederken, diğer sömürgeci devletlerle, ama özellikle Türkiye ile diyalog içine girmiştir. Çünkü Kürdistan'ın en büyük parçasını elinde tutan Türkiye, Kürdistan'da olup bitenlerden birinci dereceden etkilenecek ülke durumundadır. Bu da TC Devletinin bu konuda kendisine sömürgeci devletler arasında "büyük ağabey" rolü biçmesine sebep olmaktadır. "Büyük ağabey" in Irak yönetimine bu türden bir çok kez baskısı olmuştur. Ama bir tanesi özellikle anılmaya değerdir. Bilindiği gibi Güney Kürdistan halkı uzun ve çetin mücadeleler sonucu ırkçı Baas yönetimini, görüşme masasına oturttu ve Mart 1970'te önceki anlaşmalardan daha kapsamlı bir otonomi anlaşmasını kabul ettirdi. Sözü edilen baskı bu görüşmeler esnasında gündeme geldi. TC, otonominin kapsamını dar tutması için Irak'ı olabildiğince zorladı. Anlaşma imzalandıktan sonrada Irak yönetimini bu anlaşmaya uymaması için zorladı, destek verdi. IKDP'nin güçlü pozisyonuna rağmen otonomi yasası taslağının, ilgili bölümde anlattığımız gibi, yaklaşık dört yıl sonra (73'ün son günlerinde) hazırlanmasının ve sonuçta BAAS'ın anlaşmaya uymamasının altında yatan önemli faktörlerden biri de işte bu dış baskıdır.

Benzer bir olay da 80'li yıllarda yaşandı: Yukarıda değindiğimiz gibi 1983 yılı sonunda Saddam yönetimi çok sıkışmıştı. Karşısındaki Kürdistan ulusal güçlerini bölmek ve Kürdistan bölgesinde biraz olsun soluklanabilmek amacıyla, Soran bölgesini elinde bulunduran C. Talabani'yi özerklik için görüşme masasına davet etti. Talabani öneriyi kabul etti ve görüşmeler başladı. Fakat nedense başlangıçta çok istekli görünen ve öneriyi de sunmuş olan Saddam Hüseyin birden anlaşmaktan vazgeçti. Çok sonraları bu davranışın altında yatan şeyin TC Devletinin yaptığı dış baskı olduğunu Talabani'nin kendisinden öğrendik. TC Devleti Kuzey Irak'ta asayişin sağlanmasına yardımcı olacağı vaadiyle, Saddam yönetimini bu işten vazgeçirmiştir. Güney Kürdistan'a yapılan sınır ötesi Harekatların bu dönemden sonra yoğunlaşması bu bakımdan dikkat çekicidir.

Yine dikkat çekici bir diğer husus tam bu dönemden sonra "Musul Türkleri" ve "tarihi haklar" yalanının yeniden ısıtılıp piyasaya sürülmesi ve Musul-Kerkük Senaryosu'nun ortaya atılmasıdır.

Musul ve Kerkük'ü İşgal Çabaları

Hangi parti iktidarda bulunursa bulunsun, TC Devleti Irak'a şu veya bu biçimde müdahale etmeye karar verdiğinde bunun kamuoyunu oluşturmak için iki tane yalandan istifade eder. Birincisi, Musul-Kerkük Türklerinin zulme uğradığı iddiasıdır. İkincisi ise Musul ve Kerkük üzerinde TC Devletinin "tarihi haklar"ının bulunduğu yalanıdır. Devlet, Irak'a ilişkin olarak bir müdahale (bu askeri veya başka türlü bir müdahale olabilir) kararı aldı mı el altından basına bu iki konuyu işlemeleri talimatını verir. İlerici görüneninden gericisine kadar tüm "Türk basını" tam bir "milli şuur"la verilen mesajı alır ve kampanya başlar. Bu nedenle basında Kerkük'teki Türkmenlerin ezildiğine, veya Musul üzerinde "tarihsel haklarımızın" bulunduğu dair haberlerle karşılaştığımız an bilmelisiniz ki, Türk Genelkurmayı, ya da Türk Dışişleri Irak'a ilişkin bir operasyon hazırlığı içindedir. İşin aslına bakılırsa, bu politika sadece Irak'a yönelik değildir. Komşu ülkelerdeki Türk/Türkmen azınlıkların kullanılması olgusu Türk hariciyesinin, genelkurmayının ve istihbarat teşkilatının faaliyetlerinde önemli bir yer tutar. İmparatorluk aruğu bir devlet olması bu konuda kendisine geniş olanaklar sağlamaktadır. Çünkü TC Devleti kurulduğunda, uzun yıllar evvel istilalar sonucu başka ülkelere yerleşmiş olan bütün Türklerin Anadolu'ya dönmesine olanak ve gerek olmadı. Batı-Trakya, Bulgaristan vb. yakın yörelerden önemli miktarda nüfus gelmesine rağmen, Musul, Yugoslavya, Makedonya, Bulgaristan vb. pek çok yerdeki Türk nüfus olduğu yerde kalmayı yeğledi. Türk devleti başından beri bu Türk azınlıklarla ilişkilerini koparmadı, buralarda istihbarat çalışmaları yaptı ve buldukları ülke aleyhine bölücü faaliyetler yürüttü. Böylece bu nüfus içindeki çok küçük bir kesim arasında milliyetçi fikirler aşılmasını becerdi. Suriye'de Türkmenler, İran'da Acemler, Yunanistan ve Bulgaristan'da Türk azınlık üzerindeki bu çok yönlü faaliyeti, TC Devletinin bütün komşularıyla kavgalı olmasının en büyük sebebidir.

Türk devleti, komşularıyla böylesi bir ilişki içine girmekle en azından, şu iki hedefe ulaşmayı ummaktadır: Birincisi, bu ülkeler üzerinde belli bir tehdit unsuru yaratmak; ikincisi, bu bölücü faaliyetlerinin komşularıyla kendisi arasında estireceği düşmanlık havasını içerde Türk şovenizmini körükleyen bir kaynak haline

dönüştürmek. Gerçekten de TC Devleti gibi komşularıyla gerginlik yaratmayı devlet politikasının temel unsurlarından biri haline dönüştüren bir diğer devlet bulmak zordur.

Irak'la Türkiye arasında da böyle bir ilişki mevcuttur. Lozan barış anlaşmasından sonra birçok ülkedeki benzerleri gibi Musul-Kerkük civarındaki Türkmenler de Türkiye'ye dönmediler. TC Devleti başından beri bu Türkmen nüfusla ilişkisini kesmedi ve bu azınlığı Irak devletine karşı bir tehdit unsuru haline getirmeye çalıştı. Kerkük-Türkleri adına Türkiye'de devlet desteğinde kurulmuş derneklerin çalışmalarının yanısıra istihbarat teşkilatının buraya yönelik direk bir faaliyeti de mevcuttur. Bu örgütlenme ağı sayesinde, Musul ve Kerkük'ün işgal edilebilme ihtimallerinin ufukta belirmediği günlerde hemen "Musul Türklerinin, ezildikleri," "kendi dillerini kullanmadıkları", "devletin baskısına maruz kaldıkları" vb. yolunda bir propaganda başlar. Aslında burada önemli olan söylenilenlerin gerçeği yansıtmadığıdır. Çünkü halk düşmanı bir karaktere sahip Irak devleti upkı Kürtler üzerinde olduğu gibi Irak'taki Türkmen nüfus üzerinde de baskı uygulamaktadır. Ama TC Devletinin ilgilendiği bu değildir. Onun ilgilendiği, Güney Kürdistan'ın uygun bir fırsatta nasıl ele geçirileceği veya Irak devleti üzerinde nasıl baskı kurulabileceğidir.

Bu amaçlarla kullandıkları bir diğer iddia Musul'daki "tarihi haklar" iddiasıdır. yukardaki bölümlerde analttıklarımızdan da çıkarılabileceği gibi Musul-Kerkük, Kürdistan'ın bir parçasıdır ve Türkiye'nin burası üzerinde hiç bir sahiplik hakkı olamaz. Eskiden "Musul Vilayeti" olarak adlandırılan şimdiki Irak Kürdistanı hakkında Türkiye Cumhuriyeti dahil bugüne kadar hiç kimse nüfus bileşimi itibarıyla Kürtler dışında bir milliyetin egemen olduğunu iddia edememiştir. Musul'un paylaşılması meselesinde Milletler Cemiyetine bağlı Musul Komisyonu'na ilgili devletlerin (Türk Irak ve İngiliz) sundukları nüfus tablolarında Kürtlerin sayısını en az gösteren Türk verilerinde bile Kürtlerin nüfusu ilk sırada yer almakta ve Türk nüfusunun yaklaşık olarak iki katına ulaşmaktadır. O listede Türk nüfusundan daha fazla bir yekun tutan ve "Göçmenler" adıyla ayrıca kaydedilmiş olan kitlenin ezici çoğunluğunun da Kürt olduğu düşünülse aradaki fark muazzam boyutlara ulaşır.

Sonuç olarak, Türklerin Musul'da hiçbir dönem haklarından

sözedilemez. TC Devletinin Musul'da olsa olsa, Osmanlı İmparatorluğundan miras kalan bir "işgal hakkı"ndan (!) söz edilebilir ki, buraları yeni bir işgalciye devrederken ilgili bölümde anlattığımız gibi, bu hakkını 500.000 sterlin karşılığında satmıştır! Sömürgeciler saulmuş bir şey üzerinde ikinci kez 'işgal hakkı' talep etmekle, doğrusu kendi aralarındaki hukuğa saygılı davranmıyorlar! Ayıp ediyorlar! Fakat, konumuz, mazlum Kürdistan halkı üzerinde iki sömürgeci devlet arasında cereyan eden it dalaşının komiklikleri olmadığı için bunları geçiyor ve "Musul-Kerkük senaryosu"na dönüyoruz.

Tarihsel gelişim sürecini anlattığımız bölümde de ifade ettiğimiz gibi TC. Devleti, işgalin pahalıya oturacağını bildiğinden Musul'u 500.000 sterline satı ama, orayı daha uygun koşullar doğduğunda tekrar ele geçirmek emellerinden de hiçbir zaman vazgeçmedi. Uluslararası konjonktür elverdiğinde, gerçek içeriklerinin ne olduğunu yukarıda açıkladığımız iki iddiayı piyasaya sürerek birşeyler yapmaya çalıştı. Bu konuda ilk ciddi umut II. dünya savaşında önlerine çıktı.

Savaşın sonunda Berlin'e giren Sovyetler'in eline geçen ve sonradan yayınlanan Hitler Almanyası belgelerine göre savaş esnasında Türklerle Almanlar arasında, bu konuda bazı görüşmeler ve pazarlıklar yapılmıştır. Türkler, dünya siyasi haritasının yeniden çizildiği bu dehşetli savaş yıllarını, Lozan'da yitirdikleri Musul ve Kerkük'ü yeniden ele geçirebilmek için uygun bir dönem olarak değerlendirmişler ve Almanlarla işbirliği karşılığında buraların Türkiye'ye verilmesi için Hitler rejimini ikna etmeye çalışmışlardır. Almanlar ise, Fransızlarla olan ilişkilerinin doğurduğu tereddütle bu konuda Türklere kesin sözler vermemeye çalışmışlardır. Sonuçta gerçekleşmemiş olsa bile, Türkiye'nin Güney Kürdistan üzerindeki sönmek bilmeyen emellerini tartışmaya yer bırakmayacak açıklıkta ortaya koyduğu için Alman Dışişleri Bakanı Ribbentrop'un, Türkiye büyükelçisi von Papen'e gönderdiği, "Elçiye Özel" kaşesi taşıyan 26 Mayıs 1941 tarihli telgrafın bir bölümünü uzunluğuna rağmen aktarıyoruz:

"Telgrafınızdaki 2. maddeye atfen 'güney ve doğu komşu bölgelerinde Türkiye'nin arzularını tatmin etmek' vaadinin çok dikkatli bir biçimde ele alınmayan ifadelerle sınırlamanızı rica ediyorum Burada hazırlanan ve sizin de bildiğiniz anlaşma

taslağının müsvedesinde bu konuda söylenenler şunlardır: 'Almanya Türkiye'nin elinde olanları garanti altına alma ve Lozan Anlaşmasının hayati ihtiyaçlarına uygun bir biçimde yeniden gözden geçirilmesini sağlama isteklerini siyasal ve diplomatik olarak destekler. Türkiye'nin bu isteklerinin alabileceği yönün belirgin bir coğrafi tanımından kaçınılmamız; Özellikle Fransa ile mevcut ilişkilerin ve bu ülke ile Suriye'deki işbirliğimiz Türkiye'nin arzularını bu yönde teşvik etmemize uygun değildir.' (SSCB Dışişleri Bakanlığı Arşiv Bölümü, Alman Dışişleri Dairesi Belgeleri (Türkiye'deki Alman Politikası 1941-1943), Havass Yay. İstanbul, 1977, s. 17-18)

2. Dünya Savaşı gerçekleşmeyen rüya için daha sonraları da bazı fırsatlar çıktı. Bunlardan biri 1965 yılında ABD'nin getirdiği Güney Kürdistan'ı Türkiye'ye katma önerisidir. Veddi Bilget'in 24 Şubat 1987 tarihli Cumhuriyet gazetesindeki yazısında belirttiğine bakılırsa ABD, dönemin başbakanına bu yönde bir öneride bulunuyor, fakat öneri Genelkurmayda tartışılıp reddediliyor.

1965 önerisinin ciddiyet düzeyi belki tartışılabilir ama, İran-İrak savaşıyla birlikte bu konuda içerde ve dışarda üretilen görüşler öneriler, planlar ve hatta provaların ciddiyetünden kuşku duyulamaz.

İran-İrak savaşıyla ilgili bölümde de anlattığımız gibi, bu haksız savaş, bölgeye "siyasi istikrarsızlık" tohumları serpti. Çünkü başlangıçtaki "Yıldırım Harekatı"ndan sonuç alamayan Saddam yönetimi, zamanla gerilemeye başladı. İran ordularının karşı atağı, savaşın başlarındaki Irak sınırlarını zorlayıp içeri girdiğinde bu savaşa kıskırtanlar da dahil, herkesi ciddi endişeler kapladı. Çünkü İran'ın ilerlemesi durdurulamaz ve 'İrak yönetimi çökerse, bölge siyasi coğrafyası altüst olacaktır. İşte bu olasılığın öne çıktığı dönemlerde Pentagon çevrelerinde, Musul ve Kerkük'ün Türkiye'ye dahil edilmesi senaryosu tartışılmaya başlandı. Kısa bir süre sonra ABD yetkilileri senaryoya ilişkin ayrıntılı planlarla Türk yetkililerine başvurular. 2000'e Doğru Dergisinin belirttiğine göre ABD Savunma Bakan Yardımcısı Willam Taft, Musul ve Kerkük'ün Türkiye tarafından işgal edilmesiyle ilgili ayrıntılı senaryoyu 7 Kasım 1986 günü Ankara'da Türk yetkililerine sundu. Ancak senaryo Türk yetkililerinin tamamını ikna edemeyince uygulamaya sokulamadı. (Bk 2000'e Doğru, Yıl 2 Sayı:

Sözkonusu senaryo aynı dönemde Türkiye'de yetkili organlarda da tartışıldı. Türk hakim sınıfları içinde bir kesim, hararetili biçimde işgali savunurken; diğer kesim, içinde bulunan kritik koşulları gözönüne getirerek, işgale karşı çıkıyordu. Derken tartışma basın sayfalarına da aksetti ve açıktan açığa yürütülmeye başlandı. Yakın geçmişin hadisesi olduğu ve çok uzun süre artışı olduğu için, sayfalarımızı konuyla ilgili alıntularla doldurmak istemiyoruz.

Kısaca hatırlanacağı gibi tartışmalar, İran-İrak savaşının gelişme seyrine uygun bir gelişme izliyordu. İran ve Kürt ulusal güçleri bastırdıkça, Türkiye, bir yandan Irak lehine iktisadi, siyasi ve hatta askeri ağırlık koyup İran'ı frenlemeye çalışırken, diğer yandan Kerkük petrol boru hattının tehlikede olduğu beyanıyla "Musul-Kerkük senaryosunu" kamuoyu nezdinde tartışmaya açıyordu. Bir ara konu o kadar boyutlandı ki, Türkiye'nin tek gündem maddesi haline dönüştü. Türkiye, Musul-Kerkük'ü istila eder mi, etmez mi sorusu sıradan vatandaşların günlük sohbet konuları arasına girdi. Basın yayın organları, okuyucularına tanınmış şahsiyetlerin konuyla ilgili kanaatlerini aktardılar. Giderek sınırlara askeri birlikler yığıldı vs. Kısaca, Irak'ın çökmesi ihumali artıkça, Türkiye'de işgal için gerekli bütün koşullar oluşturulmaya çalışılıyordu.

Türkiye'de bir hayli gönüllüsü bulunmasına rağmen, savaşın gelişim seyri böyle bir müdahaleyi şimdilik gereksiz kıldı. Peki bu demek midir ki, TC. Devleti'nin Musul-Kerkük'e ilişkin hesapları ilelebet bitmiştir. Kesinlikle hayır! Lozan'dan bu yana Musul'u işgal umudu nasıl muhafaza edildiyse, bundan sonrası içinde aynı şey geçerlidir. Bütün sorun uygun iç ve dış koşulların doğması meselesidir. Musul'u işgal planı, uygun zamanda geri çıkarılmak üzere şimdilik Genel Kurmayın masalarından kaldırılıp kasalara konulmuştur.

Bunun konumuzla bağlantısına gelince, şöyle özetlenebilir: Türkiye'nin Musul ve Kerkük'ü işgal etme umudunun Lozan'dan beri bir türlü son bulmamış olması, onun, Güney Kürdistan halkına karşı düşmanlığının önemli bir gerekçesidir. Güney Kürdistan halkı "Türkler tarafından kurtarılmayı" değil, özgürlük ve bağımsızlık istemektedir. TC. Devleti ise, tam da Güney Kürdistan'daki özgürlük ve bağımsızlık

mücadelesi boy verip sonuç alma aşamasına ulaştığında bu senaryoyu gündeme koymaktadır. Çünkü Güney'de bağımsızlığını ve özgürlüğünü kazanmış bir Kürdistan'ın doğması demek, TC. Devleti'nin temellerine dinamit konulması demektir. Bu; dün Şeyh Mahmut döneminde böyleydi, bugün de böyledir, yarın da böyle olmak zorundadır. Çünkü TC Devletinin varlık koşulu, Kürdistan'ın bağımsızlık ve özgürlüğünün yadsınmasıdır. Yani bu devlet varlık koşulları gereği Güney Kürdistan halkına düşman olmak zorundadır.

Ağustos 88 katliamından sonra "Kürt dostu" pozları takınan TC. Devletinin Güney Kürdistan halkına düşmanlığı anlatılarak bitirilecek gibi değil. Konuyu fazla uzatmak istemediğimizden birkaç somut ömkle bitirmeye çalışacağız. Bunlardan ilki Sınır-Ötesi Heraket'le ilgilidir.

Sınır-Ötesi Harekatlar

Saddam rejiminin Güney Kürdistan'da otonomi çözümüne yanaşmaması için baskı yapan Türkiye, bu davranışıyla paralel olarak, bölgedeki Kürt ulusal güçlerini taciz etme politikası içine girdi. Böylece Saddam rejiminin soluk alması sağlanacaktı. Bunun sonucu olarak Kürdistan'ı Türkiye ile Irak arasında bölen sınır sadece TC Devletinin muhafazası altındaydı. Güney'deki denetim ise IKDP başta olmak üzere Kürdistan ulusal güçlerinin elinde bulunuyordu. Bu güçler Saddam'la kapıştıkları bir sırada TC'yle karşı karşıya gelmemek için azami çaba sarfediyorlardı. Türkiye buna rağmen, sınırda provokasyonlar yaratarak öbür tarafa sarmak amacıyla suni bahaneler icat ediyor, sonra bunlara dayanarak sınırın Güney'indeki ulusal güçleri taciz ediyordu. Zamanla, sadece sınır mıntikasındaki küçük çaplı operasyonlar yetmez olunca, büyük sınır-ötesi harekatlar düzenlemeye başlandı.

Bu tip ilk saldırı 1983 Mayısında gerçekleşti. Sınır bölgesinde çıkan çatışmada bir kaç Türk askeri öldürülünce, Türk Ordusu "harekat" kararı aldı. Hedef, "Türkiye'yi rahatsız eden eşkiyayı ininde vurmak" şeklinde sunuldu. Gerçekte bununla kastettikleri, Türkiye ile sıcak bir savaş içinde olmayan Güney Kürdistan ulusal kurtuluş güçleriydi. Saddam'ın güç yetiremediği yerlere Türk ordusu aracılığıyla darbe

vurmaya çalışılmaktaydı. Bunun için Irak'la işbirliği içinde hareket planları yapıldı. Irak devletinden sınır-ötesi hareket izni almak gibi, saldırıyı dünya kamuoyu önünde "yasal" bir zemine oturtmaya yönelik hukuki formaliteler yerine getirildi, gerekli hazırlıklar yapıldı ve 13 Mayıs 1983 günü saldırı başlatıldı.

Bilindiği gibi bu saldırıdan umulan netice elde edilemedi ve Türk ordusu çok kısa sürede kendi sınırlarına çekilmek zorunda kaldı. Sonraki gelişmeler, Türkiye'nin bu saldırısının Irak yönetimini kurtarmaya yetmediğini göstermektedir. Çünkü, Güney Kürdistan'daki kurtarılmış bölge sonraki yıllarda genişlemeye devam etti.

Bu arada sıcak mücadele Türkiye Kürdistanı'na da sıçramış ve 1984 Ağustosundaki iki baskınla birlikte PKK, Türk devletine savaş ilan etmişti. Artık TC. sadece Güney Kürdistan'ı kollamakla yetinmeyecektir, daha da önemlisi, Türkiye Kürdistanı'ndaki mücadeleyi de söndürmeye çalışacaktır. Bu iki görevi bir arada sürdürme gayretleri 1983'ten sonra da bazı sınır ötesi hareketleri zorunlu kıldı.

Sınırın Güney kesiminde Irak denetimi olmadığından sınır güvenliğinin tamamıyla Türkiye'nin omuzlarında kaldığını az evvel belirtmiştik. Bu yüzden "sınır ihlali" diye bir sorun TC. açısından ortadan kalkmıştı. Çünkü sınırın öbür tarafına tecavüz etmek, Türk ordusu için vaka-i adiyeye haline gelmişti. Bu nedenle iki devlet arasında bu sınır tecavüzlerine yasallık kazandırmaya yönelik bazı düzenlemeler yapıldı. "Sıcak takip" anlaşması adıyla imzalanan bir protokole göre, Türk ordusunun sınırdaki birlikleri özel olarak hükümetten izin almadan, karşı tarafı sadece bilgilendirmek koşuluyla, istedikleri anda Irak sınırlarında askeri hareket tertipleyebileceklerdi. Bu, Saddam rejiminin bekçiliğini resmen üstlenmek anlamına geliyordu. Güney Kürdistan halkı, artık hergün Türk ordusunu karşısında bulabilirdi. TC Devletin Güney Kürdistan halkının düşmanı olduğunun bundan daha somut bir anlatımı olabilir mi?

Sömürgeci Türk Ordusunun Güney Kürdistan'a yönelik günlük "sınır ihlallerinin" dışında düzenlediği iki tane büyük çaplı sınır-ötesi hareket vardır.

Bunlardan ilki, 15 Ağustos 1986 tarihinde gerçekleştirildi. 14

Ağustos gecesi hükümet, Genelkurmayın isteği üzerine hemen toplanıp sıkıyönetim kanununa yeni bir madde ekleyerek, sıkıyönetim komutanlarına, kara, deniz ve hava kuvvetleri aracılığıyla, Genelkurmay Başkanlığı kanalı ve hükümetin müsadeseyle sınır ötesi hareket yapabilme yetkisi tanıdı. (Böylece, sorunun hukuki formalitesi çözülmüş oluyordu.) Gece yarısı Resmî Gazete'de yayınlanan bu metine dayanarak 15 Ağustos sabahı Malatya'dan kalkan uçaklar başta Lak I, Lolan ve Nebatiye olmak üzere İKDP'nin yöredeki belli başlı askeri üslerini bombaladılar. Yüzlerce sivil insanın ölümüyle neticelenen bu baskın da Irak'la yapılmış olan anti-Kürt anlaşmaya dayanıyordu ve Irak hükümetine son arla haber verilmişti.

1983 Mayıs'ındaki ilk müdahalede olduğu gibi bu müdahaleye de ulusal veya uluslararası alanda caydırıcı hiç bir tepki gelmedi. Sadece muhalefet partisi SHP'nin bir mensubu, olayı, "İsrailvari" bir eylem olarak nitelendirdi, fakat kısa sürede kendi partilileri ve diğer ırkçı-şoven çevrelerin ablukası içinde boğulup kaldı.

Harekat ertesinde "daha iki yıl bellerini doğrultamazlar" diye demeç veren hükümet çevrelerinin yalan söylediği kısa sürede ortaya çıktı. Çünkü bu saldırıdan ne Güney Kürdistan ulusal hareketi ciddi olarak etkilendi, ne de PKK. Tersine hem Türkiye Kürdistanı'ndaki gerilla eylemleri arttı, hem de Güney Kürdistan ulusal güçlerinin etkinlik sahası genişledi. Çünkü savaş uzadıkça Saddam rejimi güçten düşüyor, Kürt ulusal güçleri karşısında âciz kalıyordu. Bu durumda "ülkenin selameti" açısından Güney Kürdistan'a bir hareket daha yapmak gerekiyordu ve 4 Mart 1987 günü Malatya ve Diyarbakır'dan kalkan fontom uçaklarının bombardımanları öncülüğünde havadan ve karadan bir sınır ötesi hareket daha icra edildi.

Öncekilerden daha geniş kapsamlı olan bu saldırı muhalefet partileri de dahil Türk hakim sınıflarının bütün kesimlerinin siyasal sözcülerinin tam desteğini sağladı. Önceki iki sınır ötesi hareket gibi, Tahran, Libya ve Şam'da rahatsızlıklar uyandıran bu harekatta, Güney Kürdistan ulusal güçlerinin ellerindeki radyolardan bildirildiğine göre, ezici çoğunluğu sivil halk olmak üzere 800 kişi öldürüldü. (Bk. Haftaya bakış, sayı:21, 8-14 Mart 1987, s. 5)

Güney Kürdistan halkına karşı açık bir düşmanlığı ve savaş

ifade eden bu sınır ötesi hareketlerin sıkışık anında Saddam yönetimine yardımcı olmak dışında hedefleri nelerdi? Bu sorunun yanıtı oldukça uzun bir incelemeyi gerektirir. Biz kısaca anlatmaya çalışırsak, şu dört amaçtan sözdebiliriz.

Birinci amaç, Güney Kürdistan'daki ulusal kurtuluşçu güçlerin T. Kürdistanı'nda faaliyet gösteren devrimci yurtsever örgütlerle varolan veya gelecekte kurulabilecek ittifaklarını sabote etmektir.

İkincisi, Musul ve Kerkük'ün işgali senaryosu için prova yapmaktır. Nitekim, Libya ve Suriye'nin hassasiyetinin altında yatan şey bununla ilgiliydi. Arap Birliği fikrinin iki ateşli savunusu görünümündeki Kaddafi ve Esat, bu tavırlarıyla, Arap toprağı addettikleri Musul ve Kerkük'ün Türkiye tarafından işgal edilmesi fikrine sert biçimde karşı oldukları mesajını veriyorlardı. Suriye'nin bu kaygılarla, bir dönem İran-İrak savaşını durdurabilmek için müttefiki İran'a sert baskılar yaptığı hala belleklerde.

Üçüncü amaç, ABD ve Batılı emperyalistlerin kotarmaya çalıştıkları "çevik kuvvet" projesi için hazırlık ve tatbikatlar yapmaktır. Bu projeye göre körfez savunması, başka güçlerle koordineli biçimde Türk ordusuna verilerek NATO'nun Güneydoğu kanadına bağlanacaktı. Bu da Türkiye'nin körfeze yönelik askeri ve siyasi senaryo ve tatbikatların içine daha fazla girmesini gerektiriyordu. Sınır-ötesi hareketler bu tür tatbikatlara birer örnek olarak düşünülüyordu. Körfez ülkelerine askeri danışman göndermek, Körfez'de Mısır'la ortak tatbikatlar yapmak vb. bu tür faaliyetlerin diğer bir kısmını oluşturmaktadır. Fakat proje henüz öngörüldüğü biçimde ve bütünüyle hayata geçirilememiştir. Bununla birlikte sıralanan tatbikat ve faaliyetlerin yanısıra Türkiye Kürdistan'ındaki havaalanlarının modernizasyonu, ikinci ordunun Kürdistan'a kaydırılması gibi bazı ön hazırlıklar daha şimdiden tamamlanmış bulunuyor.

Dördüncü amaç, İran'a belli mesajlar vermektir. Türkiye bu savaş sırasında, savaşın güçler karşısında sözde hiçbirinden yana tavır takınmıyor, iki devletle de yoğun ticari ilişkiler sürdürüyordu. Türkiye kapitalizminin döviz ve ihracat sorununun hafifletilmesinde çok büyük bir rol oynamış olan bu politika, "aktif tarafsızlık" gibi ucube bir adla isimlendirilmişti. Kuvvetler birbirlerine denkken ve statükonun

bozulma tehlikesi yokken görece tarafsız davranıp iki tarafla da olabildiğince çok ticaret yapmaya çalışan Türkiye, Irak sıkışıkça bu ülkeden yana ağırlık koyuyordu. Örneğin, savaş boyunca Kerkük petrolünün bombalanmasını Türkiye engelledi. Bağdat'taki sivil yerleşim birimleri dahi füzelere hedef olurken; petrol gibi Irak ekonomisinde stratejik yere sahip bir maddenin üretim merkezi olan Kerkük'ün bombardımandan uzak kalması bu bakımdan anlamlıdır. Aynı şekilde Irak'tan Türkiye'ye petrol taşıyan boru hattı da Türkiye'nin tavır koyması neticesi, sabotajlardan korundu büyük ölçüde. Bu sayede Irak, petrol tüketiminde ve petrol gelirlerinde ciddi bir kısını yapmaksızın savaşın sonuna ulaşabildi. Bu, Irak'a yapılmış çok önemli bir yardımdır.

Fakat, bu kadar önemli yardımların yetmediği durumlar da oldu. Böyle dönemlerde Türkiye, bizzat sınır-ötesi hareketler yaparak İran'a gerekli mesajları vermeye ve Irak lehine askeri ağırlık koymaya çalıştı. Bu hareketlerin tümüne İran'ın büyük tepki göstermesi ve Türkiye'nin "tarafsızlığını bozduğunu" ileri sürmesi bundandır.

TC. Devletinin Güney Kürdistan halkına düşmanlığı, sınır-ötesi haekatlarla sınırlı değil elbette. Sınırsız örnek içinde anılmaya değer olan bir diğeri kimyasal silah üretiminde Irak'la yapılan işbirliğidir.

Türkiye'nin Kimyasal Silah Üretiminde ve Kullanılmasındaki Suç Ortaklığı

Bugün artık biliyoruz ki, Irak ordusunun, güçlü İran saldırıları karşısında tutunabilmesinin en önemli sebeplerinden biri, savaşta kimyasal silah kullanmış olmasıdır. Aynı şekilde Saddam ordularının Güney Kürdistan ulusal güçleri karşısında üstünlük sağlamasını ve bu sayede kurtarılmış bölgenin düşürülmesini mümkün kılan en mühim faktörlerden biri de yine kimyasal silah kullanılmış olmasıdır. İki cephe de elde edilen sonuçlara bakılırsa, Saddam rejiminin bugün ayakta kalmasını küçümsemeyecek ölçüde kimyasal silahlara borçlu olduğunu söylemek, yanıltıcı olmayacaktır. Bu bakımdan Irak'ın kimyasal silah yapması ve kullanması hadisesi atlanacak bir konu değildir. Hele bu silahların üretiminde Türkiye'nin oynadığı önemli rol gözönüne getirilirse...

Değişik yayın organlarından derleyebildiğimiz ve eksikliğinden ciddi biçimde şüphe ettiğimiz rakamlara bakılırsa gerici Baas orduları 1987 Nisan'ından 1988 Ağustos'una kadar değişik cephelerde yirmidört kere kimyasal silah kullanmışlardır. (Bk. 17 Eylül 1988 tarihli Cumhuriyet) Birleşmiş Milletlere sunulan bir rapordan aktarılan bu sayının gerçeği tam olarak yansıtuğu şüphelidir ama en azından bir şeyi kesin olarak ortaya koymaktadır: Irak, savaşın sonlarına doğru, askeri ve siyasi olarak tükeniş noktasına yaklaştıkça savaşın kendi ahlaki kurallarını bir yana bırakmış ve sivil halka karşı açık bir soykırıma girişmiştir.

Çünkü kimyasal silahlar, diğer savaş araçlarından farklı olarak, asker-sivil ayrımı gözetmeden toplu ölümlere sebep olurlar. Zehirleyici gazlar çıkaran kimyasal bombalar, bu gazların havaya karışmasıyla birlikte havayı soluyan bütün canlı varlıkları yok eder. 16-17 Mart 1988 tarihlerinde Halepçe'ye atılan kimyasal silahların yarattığı manzarayı burjuva basınının bir muhabiri şöyle tarif ediyor:

"Kimyasal gaz bombası atılan kasabalar ölü şehir gibi. Sadece ceset toplamak için gelen askeri araçların sesi duyuluyor... Her taraf kadın ve çocuk ölüleriyle dolu.

"Oyun oynarken ölüme yakalanan bu çocukların günahı neydi?

"Hardal gazı, sinir bombası, siyanit gibi çeşitli bombaların aulduğu bu yerlerde ölenlerin hemen hepsi kadın ve çocuklar. İnsanın tüylerini ürpertecek bir görüntü; bütün sokakların ve evlerin içleri sivil insanların kokuşmuş cesetleri...

"Hitler'in bile kullanmaya cesaret edemediği kimyasal bombalarla yerle bir edilen köy ve kasabalarda, cesetlerden tepelikler oluşmuş. "Sokaklar, caddeler, evlerin içleri her yer cesetlerle dolu. Aman Allahım, ne korkunç bir manzara... Günahsız bebekler, çocuklar, kadınlar, yaşlılar hepsi birer toprak yığını gibi yatıyor. Adım atılacak yer yok... Adım başı kokuşmuş insan ve hayvan cesetleri... Irak savaş uçaklarının acımasızca attığı kimyasal bombalarla bu günahsız insanlar can vermiş. Kimi anne çocuklarına sarılı, kimi kaçmaya çalışırken kapının eşiğinde, kimi sokakta koşarken bir duvarın dibinde, kimi de henüz dört aylık torunu korumak için üstüne kapanmış

halde hayatlarını kaybetmişler." (Ramazan Öztürk'ün 18 Mart 1988 tarihli sabah gazetesindeki yazısından akt. M. Ali Aslan, Kürt Mülteciler, Demokrasi Yay. Ank. 1988, s. 13-14)

Evet, anlatılan ne Hiroşima'dır, ne de Nagazaki! En munis insanı bile isyana sevkedecek bu manzara yanibaşımızda, Güney Kürdistan'ın Halepçe kasabasında gerçekleşti. Saddam katili bir seferde onbinlerce insanı zehirli gazlarla öldürmek suretiyle daha önce toplama kamplarında gaz odaları kurmuş olan Hitler'in yanibaşında yerini aldı. İnsanlık yaşadıkça Saddam bir katil olarak, Kürdistan bebelerinin katili olarak anılacaktır.

Mazlum halkların en büyük talihsizliği sadece bu tip vahşi katliamlara konu olmaları değildir. Daha da zor olanı, bu katliamlar karşısındaki nefretlerini haykırmalarının önüne engel çıkarılmasıdır. Dünya emperyalist sisteminin suç ortaklığıyla sömürgeciler Halepçe olayında benzer bir durum yarattılar. Bu yoksul Kürt kasabasında tek bir canlıyı sağ bırakmamakla kalmayıp, buna karşı seslerini yükselten herkesi işkencehanelere ve cezaevlerine doldurarak susturmaya çalıştılar. Bunun tipik örneklerini TC Devleti bünyesi içinde yaşadık.

Geçtiğimiz yılın Mart ortalarında Güney'deki katliama ilişkin haberler Türkiye Kürdistanı'na ulaşıkça halk kitlelerini dindirilmez bir ısrap ve sınırsız bir öfke kapladı. Sömürgeci Faşist Diktatörlük, bu öfkenin taşmasını engellemek için olabildiğince sert davrandı. Konu üzerine yazan kimi demokrat dergilerin tümü toplatıldı, yazarları ve yayıncıları hakkında tutuklama kararları alındı, bunlardan yakalananlar işkence tezgahlarından geçirildiler. Benzer olaylar, Halepçe'yi izleyen aylarda gerçekleşen toplu katliamlar sonucu yüzbinlerce Kürt'ün TC Devletine sığınmak zorunda kaldığı zaman bir kez daha yaşandı. Elinizdeki savunma da TC Devletinin Güney Kürdistan'daki kimyasal silahlarla yapılan soykırımı lanetleme çabalarımızı engelleme gayretlerinin bir sonucu olarak doğdu. TC Devleti Saddam'ın katliamlarına karşı nefretimizi haykırdığımız bir dilekçeye bile tahammül edemeyerek hakkımızda ağır cezalar talebiyle davalar açtı.

Nedir TC Devletinin bu telaşı? Niçin Saddam katiline bu kadar bağnaz biçimde sarılmaktadır? Kanlı Baas Diktatörlüğünün katliamlarına karşı Türkiye ve Türkiye Kürdistanı'nda yükselen her sesi bastırmak için böylesine çırpınmasının altında yatan sebepleri

araştırmaya koyduğumuzda korkunç gerçeklerle karşılaşırız. Şimdi kısaca bunlara değinelim.

TC Devletinin Saddam katilini bunca hararetle savunmasının bir nedeni, Kürdistan'ı sömürgeleştirmiş bir ortağına zor gününde sahip çıkma gerekliliğiyle ilgilidir. Nasıl ki, ezilen halkların menfaatleri ortaksa, aynı şekilde bunları ezen sömürgecilerin ve emperyalistlerin çıkarları da ortaktır ve sömürücüler bu ortaklığa dayalı bir işbirliği içindedirler. TC Devletinin bu çerçevede İran, Irak ve Suriye ile ortak çıkarları ve değişik dönemlerde farklı biçimler alan bir işbirliği mevcuttur. Irak'la bu temelde sürdürülen işbirliğinin tarihsel gelişme seyrini geçen bölümlerde genel hatlarıyla anlatuk. Türkiye'nin Saddam Diktatörlüğünün katliamlarına sahip çıkması sömürgeci devletler arasındaki bu genel dayanışma zorunluluğunun bir ifadesidir.

Ama konu bu kadarla sınırlı değildir. Sözü edilen genel dayanışmanın yanısıra TC Devletinin, kimyasal silahlarla soykırım yapılması uygulamasına fiili iştiraki sözkonusudur ve Saddam'ı bu meselede bu kadar hararetle kollamasının altında yatan diğer önemli neden işte bu suçortaklığıdır. TC Devleti Saddam'ın teşhirini önlemekle bir anlamda kendi gerçek yüzünün teşhir edilmesini engellediğinin bilincindedir. Çünkü, sözü edilen jenositte ilgili olarak açığa çıkarılacak her gerçeğin, Türk devletinin bu jenositteki katkısını ortaya koyacağından emindir. Faşist TC Devletinin telaşı buradan kaynaklanmaktadır. O nedenle biz, sömürgeci iki devlet olarak Türkiye'yle Irak'ın, Kürdistan konusundaki işbirliğinin, yakın süreç içerisinde kazandığı bu yeni biçime, yani TC Devletinin kimyasal silahların üretiminde ve kullanılmasındaki suçortaklığına dikkat çekmek istiyoruz. Bu suçortaklığını ortaya koymak, devrimci ve insan olarak boynumuzun borcudur.

Konu üzerine detaylı düşünülmediğinde, "madem ki ortada bir savaş vardır, o halde savaşan taraflar birbirlerine her türlü silahla zarar verme hakkına sahiptirler" denilebilir. Bu durumda kimyasal silah kullanımı fazla anormal birşey olarak görülmebilir. İşte bu nedenle konuya savaşta kimyasal silah kullanımının suç olup olmadığını ele alarak başlayacağız.

Savaşta kimyasal silah kullanmak suç mudur?

Evet. İnsanlık, uzun yıllar süren tecrübelerden sonra savaşta kimyasal silah kullanımını yasaklamıştır.

Çünkü herşey gibi savaşın da kendisine has belli kuralları ve giderek bir ahlakı vardır. Sivil halkın katledilmesinin yasaklanmış olması bu ahlakın bir parçasıdır. Oysa kimyasal silahlar türünden toplu kırım araçları, nitelikleri gereği, savaş ahlakının sözü edilen kuralıyla çelişki halindedir. Kimyasal bir bombanın zehirlediği hava sivil ya da asker farketmez, onu soluyan herkesi öldürür. Dolayısıyla kimyasal silahların kullanıldığı yerde bildiğimiz klasik anlamda bir savaştan söz etmek doğru olmaz. Orda her türlü savaş kuralının ihlal edildiği bir toplu imha sözkonusudur.

Bu etkili imha etme niteliğinden ötürü, zehir vb. gibi kimyasal maddelerle düşmanı yoketmeye çalışmanın tarihi epeyce gerilere gider. Bundan ötürü savaşlarda bu tür araçların kullanılmasını yasaklama çabası da görece eski tarihlere uzanıyor. Yasaklamayla ilgili ilk kararlar 1899 ve 1907 Lahey Konferanslarında alınmıştır. Fakat bu tür mutabakatların görece yaygın kabul gören bir anlaşmaya dönüşmesi 4 Mayıs 1925 tarihli Cenevre Protokolü'yle gerçekleşmiştir. (Bk. M. A. Aslan, age, s. 17) Başlangıçta 47 ülkenin imzaladığı bu anlaşmanın ifade edildiği ise şöyle: "Boğucu, zehirleyici ya da benzeri etkisi olan gazlarla bakteriyolojik araçların savaşta kullanılmasını yasaklayan protokol!"

Protokolün imzacısı devletler zamanla artmıştır. Türkiye bu devletler arasına 7 Ocak 1929'da, Irak ise 1932'de katıldılar. (Bk. M. A. Aslan age, s. 17 ve Medya Güneşi, sayı: 4, s. 44)

Ancak iki devlet de sözlerine sadık kalmadılar.

Cenevre protokolü ve protokole dayalı sözleşmeler, savaşlarda boğucu, zehirleyici ve öldürücü kimyasal gazların kullanılmasını açıkça yasaklamış olmasına karşın bu sözleşmelerin imzacılarından biri olan Irak son savaşta yoğun bir biçimde kimyasal silah üretip kullandı. Irak'ın bu iki yüzlü tavrı onun sömürgeci karakterinden kaynaklanmaktadır. Ve bu özellik sömürücü sınıflara dayanan bütün devletler için geçerli ortak bir karakteristiktir. Bunu, Irak'ta üretilip kullanılan zehirli gazların üretim işlerine ortak olan devletlerin kimliklerine bakarak çok daha kolay biçimde anlayabiliriz.

Irak'ta uzunca bir süredir devam eden, kimyasal silah üretimi faaliyetine baktığımızda bunun çok geniş çaplı bir işbirliği sonucunda gerçekleştiğini görüyoruz. Bilindiği gibi, kimyasal silahların üretilmesi için bazı ara mallara ihtiyaç vardır. Bu mallar ise yalnızca gelişmiş emperyalist tekeller tarafından üretilmektedir. Dolayısıyla Irak bu emperyalist tekellerle işbirliğine girmeden kimyasal silah üretemez durumdadır. Yapılacak tek şey, yüksek fiyatlar ödeyerek, kapitalist tekellerin uluslararası bağlayıcılığı olan sözleşmelerden gelen tereddütlerini kırmaktır. Son açığa çıkan bulgulara göre Almanya ve İsviçre gibi emperyalist ülkelere mensup birçok firma, yüksek fiyatlar karşılığı kimyasal silah üretimi için gerekli ham ve ara malları Irak'a satmıştır. Yani bu devletler kendilerine yakıştırdıkları bütün "demokrasi", "insan haklarına saygı" vb. gibi değerlere rağmen, tıpkı Irak gibi imzaladıkları uluslararası sözleşmeleri çiğnediler. Böylece bir kere daha görüldü ki, kapitalizm için paradan yüce değer yoktur; Demokrasi, insan hakları ve diğer kulak okşayan beyanlar sadece göstermelik yaftalardan ibarettirler.

Denilebilirki, bu kapitalist firmaların ve onları kontrol etmekle mükellef devletlerin yaptığı basit ara mallar ticaretidir; ve direk kimyasal silah satışı yapmadıkları müddetçe kimse onları sözleşmelere uymamakla suçlayamaz. Hayır, gerçek böyle değildir. Kimyasal silahların yasaklanmasıyla ilgili sözleşmelerde sadece kimyasal bombaların üretimi ve satışı yasaklanmamıştır. Bu tür silahların yapımında kullanılan her türlü maddenin bilimsel ve teknik ilerlemeler için gerekli olandan fazla üretilmesi, satılması, devredilmesi ve benzeri faaliyetlerin tümü yasak kapsamına alınmıştır. İmzacı devletlerin kendi bünyelerinde bu türden maddelerin üretilmesi ve dolaşımı ile ilgili denetimle yükümlü oldukları kuralı getirilmiştir." Bakteryolojik (biyolojik) ve Zehirleyici Silahların Geliştirilmesi, Yapım ve Stoklanmasının Yasaklanması ve Bunların İmhasına İlişkin Sözleşme"nin ilgili hükümlerinden kısa hatırlatmalar, konuyu tartışmaya yer bırakmayacak biçimde ortaya koyacaktır. İşte bu sözleşmenin 1., 3., ve 4. maddeleri:

"Madde 1-İş bu Sözleşmeye Taraf her Devlet,

"1) Menşei ve üretim yöntemi ve çeşitleri ne olursa olsun, her türlü mikroplu etkenler veya toksinlerin veya diğer biyolojik

elemenların önleyici koruyucu ve diğer barışçı gayeler için gerekli olmayan miktarlarda;

"2) Bu çeşit etken ve toksinlerin dostça olmayan amaçlarla veya silahlı çatışmalarda kullanılmasına yarayan silah, teçhizat ve atış araçlarını; "Asla ve hiç bir surette geliştirmemeyi, yapmamayı, stoklamamayı veya şu veya bu şekilde ele geçirmemeyi ve elde bulundurmamayı yükümlenir.

....

.....

"Madde 3- İşbu Sözleşmeye Taraf her Devlet,

"Sözleşmenin 1'inci maddesinde belirtilen etken, toksin, silah, teçhizat veya atış araçlarından herhangi birini **doğrudan doğruya veya dolaylı olarak hiç kimseye devretmemeyi** veya herhangi bir devletin veya devletler grubunun veya uluslararası kuruluşların sözü geçen etken, toksin silah, teçhizat ve atış araçlarından herhangi birini yapmasına veya başka yollardan ele geçirilmesine yardım, teşvik veya imalde bulunmamayı yükümlenir.

"Madde 4- İşbu Sözleşmeye Taraf her Devlet,

"Kendi sınırları içinde, yetkisi veya herhangi bir yerde kontrolü altında bulundurduğu ve sözleşmenin 1'nci maddesinde belirtilmiş olan etken, toksin, silah, teçhizat, ve atış araçlarını geliştirmeyi, yapmayı, stoklamayı veya ele geçirmeyi veya muhafaza etmeyi yasaklayacak ve önleyecek tedbirleri Anayasası'nın öngördüğü usullere göre almayı yükümlenir."

(M.A. Aslan, Kürt Mülteciler, s. 281-82 abç.)

Aktardığımız maddeler sorunu gayet açık biçimde ortaya koymaktadırlar. Sözleşme hükümlerine göre, ne Irak bu maddeleri savaşta kullanmak amacıyla satın alabilir, bunlardan kimyasal silah üretip sivil halk üzerinde kullanabilir, ne de emperyalist ülkeler bu tür ara ve hâmm maddeyi Irak'a direk ya da dolaylı olarak satabilirler. Böyle yapmakla onlar, anlaşma hükümlerine açıkça karşı çıkmışlardır. Bu da onların ne kadar iki yüzlü olduklarını ortaya koymaktadır.

Peki iki yüzlülüğünün nedeni nedir?

Biliyoruz ki kapitalist sistem, göze ve kulağa hoş gelen

anlaşmalara göre işlemez. Onun temel işleyiş yasası, azami kar yasasıdır. Bir kapitalist için insanlığın genel çıkarları deyimi, yeri geldiğinde söylenip geçilecek boş vızıldudan başka bir şey değildir. O, demokrasi der, insan haklarına saygı der ve daha binlerce kavramı dilinden düşürmez, ama beş kuruşluk kar sözkonusu olduğunda bütün bunları bir anda unutturur. En kısa sürede, en yüksek karı elde etmektir bütün amacı. Bunun için feda edemeyeceği değer yoktur. Doğayı ve insanın özünü katletmede gösterdiği performans, bir yerde, onun yükselebilmesinin sınırlarını belirler. Kapitalist, insani değerlere ve doğaya karşı acımasız davrandığı sürece yükselebilir. Gelişmiş endüstri merkezlerinin içine yuvarlandıkları ekolojik sorunlar, kapitalist sistemin acımasızlığının en mükemmel kanıtıdır. Dolayısıyla bu zihniyette bir sistemin acımasızlığının en mükemmel kanıtıdır. Dolayısıyla bu zihniyette bir sistem için kimyasal silah yapımında kullanılan bir maddeyi üretirken, ya da ticaretini yaparken düşünülecek şey, bu bombayla kaç bin masum insanın yokolacağı değil, sözkonusu üretimin ya da satışın getireceği karlar ve rakip firmalar karşısında sağlayacakları üstünlüklerdir. İşte bu nedenledir ki, Kürdistanlı bebeleri, yaşlıları, kadınları, yani bir bütün olarak savunmasız sivil halkı katleden bombalar için gerekli ham ve ara malları üretip, bunları Saddam canavarına satan devletlerle, bu tür şeyleri yasaklayan sözleşmelere imza atanlar bir ve aynı devletlerdir.

Bu devletler yaptıklarıyla Güney Kürdistan'daki katliamın suçortakları oldular. Ve bu işte yalnız değiller. Saddam'ın başka suçortakları da var. Diğerlerini bir yana bırakıp asıl konumuzla ilgili suçortağına yani TC Devletine gelelim.

17 Nisan günkü Hürriyet Gazetesinin başlığı geçekten çarpıcıydı: "**Katliama Ortak Olduk**" diyordu sürmanşet. İzleyen sayfalarda kimyasal silah üretimi için gerekli bazı ham ve ara malların Irak'a iletilmesinde bazı Türk firmalarının rolü anlatılmaktaydı. Habere göre, kimyasal silah yapımında kullanılan malzemeler İsviçre ve Almanya gibi devletlerden belli Türk firmaları tarafından deniz yoluyla Mersin Limanı'na getiriliyor, ambalajları değiştirilip yeni fiçılar içine yerleştirildikten sonra, üzerine Türk firmalarının etiketleri yapıştırılıyor ve işlenip ihraca hazır hale getirilmiş gibi gösterilerek TIR'lara yüklenip Irak'a ihraç ediliyordu. Böylece alım ve satımdan elde

edilen fahiş karlara devletten alınan teşvik primleri de eklenmiş oluyordu. Çünkü Cumhuriyet döneminin en tüccar zihniyetli hükümeti uzunca bir süredir, bu tür döviz getirici yeniden ihraç işlemlerine yüksek teşvik primi ödemektedir.

Aslında haber yeni değildi. Irak'ın, İran cephesinde yoğun biçimde kimyasal silah kullanmasıyla birlikte konu, 1987 yılı başlarında uluslararası kamuoyu gündemine girmiş ve araştırmalar sonucu İran ile Irak'a gönderilen kimyasal silah malzemelerinin akış trafiği tespit edilmişti. Olay, Avrupa televizyonlarında ve yayın organlarında işlendikten kısa bir süre sonra Türkiye'de de konuşulmaya başlandı. Örneğin çevre hareketi mensuplarından Kağan GÜNER, Hürriyet'teki haberden yaklaşık bir yıl önce , Saçak Dergisinin Temmuz 1987 tarihli 42 sayısında konuya değindi. Yazar şunları söylüyordu:

"Birkaç ay önce İngiltere TV'sinin 4. kanalında açıklandığı üzere, Irak'a İsviçre'den yollanan kimyasal silahlar Mersin Liman'ında aktarılmakta, aynı şekilde İran'a yollanan silahlar da İstanbul'da turlara yüklenmektedir." (Kağan Güner, "Ekolojik Bilinç ve Türkiye'de Yeşil Hareket" Saçak, sayı 42, Temmuz 1987, sayfa 53)

Çok bilinen bir şey hakkında böyle küçük bir alıntıya neden başvurduk? Amacımız, Halepçe katliamından çok önceleri Irak'a giden kimyasal silah yapımında kullanılan malzemelerin Türkiye üzerinden nakledildiğinin Türkiye'deki kamuoyu ve resmi yetkililer tarafından bilindiğini ortaya koymaktır. Diğerleri bir yana, yukarıda aktardığımız küçük pasaj tek başına, bu işi yapmaya yetiyor. Yani Türk yetkililer; Halepçe katliamından en az bir yıl önce Türkiye'ye ait firmaların kimyasal silah trafiği içinde olduklarından haberdar idiler.

Peki, kimyasal malzeme akışına neden engel olmadılar?

Çünkü biliyoruz ki, TC. Devletin 15 Haziran 1974 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla taraf olduğunu tekrar beyan ettiği ve yukarıda maddelerinden bazılarını aktardığımız "Bakteriolojik (Biyolojik) ve Zehirleyici Silahların Geliştirilmesi, Yapımı ve Stoklanmasının Yasaklanması ve Bunların İmhasına İlişkin Sözleşme"nin ilgili hükümleri uyarınca anlaşmaya taraf olan her devlet kendi sınırları içindeki kimyasal silah yapımında kullanılan her hangi bir maddenin

üretülmesine, taşınmasına başkasının eline geçmesi için aracılık yapılmasına vb. ilişkin faaliyetleri kendi Anayasası'nın öngördüğü usuller çerçevesinde engellemekle yükümlüdür. (Bk. yukarıda ilgili maddeler) Yükümlülükler ve sözkonusu faaliyet bu kadar açık yürütülüyorken, Türkiye neden bunu engelleme yoluna gitmemiştir? Hatta tam tersine döviz geürdüğü gerekçesiyle prim vererek bu faaliyeti devlet olarak neden desteklemiştir?

Bu soruların yanıtı Türk Devletinin Güney Kürdistan halkına ve onun özgürlük mücadelesine karşı olan düşmanlığında yatmaktadır. **"Türklerin Irak'la Kürtler aleyhine işbirliği anlaşması var"** diyen Celal Talabani'nin 12 Haziran 1988 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan sözleri durumu çok özlü biçimde ifade etmektedir. Gerçekten de Türkiye'nin Irak'la böyle bir anlaşması vardır. Bu anlaşmaya dayalı işbirliğinin geçmiş dönemde kendini nasıl ortaya koyduğunu önceki bölümlerde kısmen anlatmışık. 1980 sonrasında ise bu işbirliği Irak'ın içine düştüğü zor durumdan ötürü çok daha ileri boyutlara vardı. İşte kimyasal silah yapımına ilişkin dayanışma bu işbirliğinin en caniyane biçimidir.

İran-Irak savaşı boyunca Türkiye bu iki devletle büyük miktarlarda ticaret yaptı. Neden olduğu siyasal istikrarsızlık TC'nin devlet bütünlüğünü tehdit eder noktaya gelmeseydi, Türkiye bu savaşın sonsuza kadar sürmesini isterdi. Tıpkı savaşan taraflara sekiz yıl boyunca tirilyonlarla ölçülen miktarlarda silah satan emperyalist devletler gibi. Onlar da bu savaşın, mağlubu olmaksızın olabildiğince devam etmesini arzuluyorlardı ve ilgili bölümde anlattığımız gibi, bu planlarını hayata geçirebilmek için savaş süresince bir çok manevra yaptılar. İşin aslına bakılırsa, Türkiye'nin taraflara silah satmış olması da bu kapsam içinde mütalaa edilebilir. Türkiye gerçek bir tüccar olarak, taraflarla ilişkiyi sürdürdü ve savaş boyunca daha çok mal satmaya çalıştı. Bu bir gerçek. Dolayısıyla kimyasal silah için gerekli ham maddenin Türkiye üzerinden Irak'a iletilmiş olmasını bu iktisadi faktörlerle izah etmeye çalışanlar olacaktır.

Kanımızca, bu tür bir yorum, gerçeğin yalnızca bir kısmını verebilir. Getireceği önemli döviz miktarı hesaba katılırsa, Irak'a kimyasal silah yapımında kullanılan maların satışında aracı rolü üstlenmek, Özal kabinesi gibi paragöz bir yönetim tarafından, bütün

risklerine rağmen karlı bir "iş" olarak kabul edilebilir ve yasak olmasına rağmen bir noktaya kadar gözyumulabilirdi. Yine de bunun belli sınırları vardır. Örneğin, Halepçe gibi, 2. Dünya savaşından sonra insanoglunun tanık olduğu klasik savaş silahları dışındaki araçlarla yapılmış en büyük katliamdan sonra hala bu işe devam edilmesi, sözünü ettiğimiz sınırı aşan bir olgudur. Bu ve ileride değineceğimiz diğer bazı olgular, kimyasal silah trafine izin verilmesinin, yalnızca ticaret yapma isteği ile açıklanamayacağını, sorunun daha ötede bazı boyutları taşıdığını ortaya koymaktadır. Bunların başında, Kürdistan ulusal güçlerinin gelişmesi karşısında duyulan korku gelir. Kürt ulusal hareketinin engellenemeyen yükselişini durdurmak için iki sömürgeci devletin başvurmayaçağı yöntem yoktur. Kimyasal silah trafiğine izin verilmesi ancak bu bağlam içinde bütün boyutlarıyla kavranabilir.

İlgili bölümlerde anlattığımız gibi, kürt ulusal güçleriyle İran ordularının saldırıları karşısında Irak rejiminin klasik savaş yöntemleriyle ayakta kalabilmesine olanak yoktu. Bu durumda, kimyasal silah gibi etkili toplu kıyım araçlarına başvurmak gerekiyordu. Bu kritik aşamada Irak'ın ayakta kalmasını kendileri açısından yaşamsal önemde gören devletlerin, kimyasal silah kullanılmasına karşı çıkmaları düşünülemez. Karşı çıkmak bir yana, bu güçler, işin doğası gereği, Irak'ın kimyasal silah yapmasına yardımcı olmaya çalışacaklardır. İşte TC Devletin kimyasal silah kullanılması konusunda, yukarıdaki sözettiğimiz suçortaklığı bu esas üzkerinde biçimlenmiştir.

Güney Kürdistan ulusal güçlerinin başarı kazanmaları durumunda kendi devlet bütünlüğünün, sarsılacağını çok iyi bilen Türk sömürgecileri, böyle kötü bir sonu engellemek ya da geciktirmek için bazı riskleri göze aldılar. Ve açığa çıkması durumunda devlet olarak teşhir olma olasılığına karşın, kimyasal silah üretimi için gerekli malzemeyi Irak'a iletme işini üstlendiler. Devlet güvenliğinin yanında insanlık suçu işlemekten doğacak ayıbın sözü mü olurdu?

Kimyasal silah üretiminde kullanılan malların asıl üreticisi ülkelerin kamuoyu, Türk vb. ülkelerinkine oranla daha hassas ve bilinçli olduğu için, bu ülkelerdeki firmalar, imzalanan uluslararası sözleşmeleri açıkça ihlal etmekten, geri ülkelerin firmalarına oranla daha çok çekinmektedirler. Bu nedenle Irak'a kimyasal maddeleri direk

kendileri satmak yerine, aracı kullanmayı tercih etmektedirler. Böylece, hem kimyasal ürünlerin savaş içinde olan bir ülkeye satılması işi gerçekleşmekte, hem de patlak verecek muhtemel bir skandalda bu maddeleri üreten firmaların kendilerini savunma gerekçeleri hazırlanmış olmaktadır. Nitekim Irak sorunu ile ilgili olan patlak skandal patlak olduğunda bu firmaların üzerine etkili biçimde gidilmedi. Söz konusu firmalar, ufak-tefek zorluklarla vartayı atlamayı başardılar. Böyle bir skandal durumunda topun ağzında bulunanlar, esas olarak aracılık yapan ülkeler ve bunların firmalarıdır. Çünkü bunlar direk olarak, savaş halindeki bir ülkeye kimyasal silah yapımında kullanılan maddeleri satmış olmaktadır ki, bu durum ilgili sözleşmelerde çok açık biçimde yasaklanmıştır. Böyle firmalar bakımından ortada inkar edilecek veya çarpıtulacak bir şey yoktur; her şey açıktır. Bu yüzden aracılığı üstlenen ülkenin işin başından itibaren bütün riskleri bilinçli biçimde göze alması gerekmektedir.

Irak'ın kullandığı kimyasal silahların üretiminde bu aracılık rolü Türkiye'ye düştü. Yani Türkiye işin en başından kendisinin imza koyduğu bir yasağı çiğneyeceğinin bilinciyle hareket etti; ve bir skandal durumunda prestijinin sarsılmasını göze aldı. Penta, Onak ve adı gizli tutulan altı şirket daha, yukarıda belirttiğimiz gibi, İsviçre, Almanya ve Belçika'ya ait firmalardan kimyasal silah yapımında kullanılan maddeleri ithal ederek, Irak'a sattı. Devletin bu şirketlerin yaptığı işten başından beri haberi vardı. Çünkü en azından yukarıda Kağan Güner'in yazısından yaptığımız aktarmada görüldüğü gibi, konu, 1987 başından itibaren kamuoyu nezdinde tartışılmaktaydı. Buna rağmen nakliyat durdurulmadı; tersine, teşvik primleriyle desteklenerek devamı sağlandı.

Kolayca tahmin edileceği üzere, bu ticaret çok tatlı bir kar bırakmaktaydı. İhracatçı firmalar yüksek kardan, devlet ise girecek dövizden ötürü memundular. Bu durumu Penta dış ticaret Ltd. Şirketi yönetim kurulu başkanı Murat Vargı'nın şu sözlerinden rahatlıkla anlıyoruz:

"....1976 yılında sadece 50bin dolar olan ihracatımızı, 1983 yılında 25 milyon dolara, 1984'te 50 milyon dolara, 1985'te 74,5 milyon dolara, 1986'da 150 milyon dolara, ve 1987'de ise 275 milyon doların üzerine çıkarmaya muvaffak olduk."

(9.2.1988 tarihli Dünya Gazetesinden akt. Temel Demirer, "Kürt Sorunu Boyutlanırken Tehlikeli İlişkiler" Sorun Birlikte Sosyalist Dergi S. 4/6, s. 40 Eylül 88)

Orta yerde muazzam bir kâr olduğu açık. Ancak, bu ticaretin başlaması ve devam etmesi yalnızca tatlı kârlarla izah edilemez. Şayet devletin başka çıkarları sözkonusu olmasaydı, bir kaç şirketin zenginleşmesi veya biraz döviz girdisi sağlamak uğruna uluslararası anlaşmalar açıkça ihlal edilmeyebilirdi.

Hürriyet gibi sömürgeci sistemin savunuculuğunu yapan bir gazetenin dahi feryadına neden olan bu işbirliğinin gerçek adı, kimyasal silah katliamında suç ortaklığıdır. Bu suç ortaklığının burjuva basınındaki belgelenişinin kanıtı olarak 17 Nisan 1988 tarihli Hürriyet'te yer alan "Katliama Alet Olduk" başlıklı yazıyı savunmamızın arkasına ayrı bir metin olarak ilave ediyoruz. Hürriyet gazetesinin belgelediği gibi sömürgeci TC Devleti Saddam katilinin suç ortağıdır, insanlık suçu işlemiştir; yargılanmalı ve insanlık vicdanında mahkum edilmelidir.

Suç ortaklığının diğer boyutlarından da söz etmek gerekiyor. Şimdiye kadar genellikle Türkiye'nin, Irak'a kimyasal silah yapımında kullanılan malzemeler satması nedeniyle katliamın suç ortağı durumuna geldiğini belirttik. Bu doğru, fakat gerçeğin tamamı değil, anlatılanlar, tablonun yalnızca bir kısmını sunuyor bize.

Tabloyu tamamlayabilmek için Türkiye'nin, Irak'ın kimyasal silah kullanmasına kolaylaştıran yardımlarını da zikretmemiz gerekiyor.

Gerçekten de Türkiye bu meselede yalnızca ticaret yoluyla kimyasal silahların üretilmesine katkıda bulunmakla kalmadı, belki bundan da önemli olarak Irak'ın elindeki silahları kullanmasına yardımcı oldu. Şöyle:

Elinde kimyasal silah bulunan her güç kafası estiğinde bu silahları kullanamaz. En azından uluslararası kamuoyundan gelecek tepkiler nedeniyle ihtiyatlı davranmak durumundadır. İşte bu handikapı aşmanın en çok kullanılan yolu, kimyasal silah kullanmak, fakat ardından, kullandığını inkar etmektir. Bunun için de kimyasal silah izlerinin yok edilmesi ya da silah kullanılan mülkünün uluslararası denetime açılmaması işlemleri gereklidir. İşte Türkiye bu konularda

Irak'a arka çıkmak suretiyle onun kimyasal silah kullanmasını olanaklı kılmıştır. Bu da suç ortaklığının diğer bir boyutunu veriyor bize.

1987 yılından beri İran cephesinde ve Güney Kürdistan'da çeşitli dozlarda kimyasal silah kullanmış olan Irak, başlangıçta savaş içinde olmanın verdiği bir psikoloji ile kimyasal silah kullandığını ısrarlı biçimde inkar etme ihtiyacı duymuyordu. Örneğin, Irak Başbakan Birinci Yardımcısı Taha Yasin Ramazan'ın Halepçe katliamını izleyen dönemde Türk basın mensuplarına yaptığı açıklamalarda, "Kimyasal silah kullandınız mı" şeklindeki soruya verdiği cevap ilginçti: "Kimyasal silah kullanmak uluslararası kurallara göre yasak da, başkalarının topraklarını kuvvet kullanarak işgal etmek bu kurallara göre yasak değil mi?" (2 Nisan 1988 tarihli Tercüman)

Ramazan'ın bu açıklamasında kimyasal silah kullandıklarını inkar etme yönünde bir ima olmadığı gibi, bu tür silahları kullanma hakkına sahip olduklarına ilişkin bir meydan okuma da mevcut: Güney Kürdistanlı ulusal güçlere kimyasal silah kullanacaklarını açıklarken de aynı patavatsızlığı sergilemekten kaçınmıyordu. Konuşmasının ileri ki bir yerinde açık açık şunu söylüyordu: "İran'a karşı kullandığımız metodları bunlara (Güney Kürdistan ulusal güçlerine-b) karşı da kullanıyoruz" (aynı yerde).

Ancak halepçe katliamının dünya kamuoyu nezdinde yarattığı haklı tepkiler yoğunlaştıkça, bu meydan okuyan hava terkedilecek, klasik usule geri dönecektir. Yani kimyasal silah kullanılacak, fakat uluslararası platformlarda inkar edilecekti. Örneğin Ağustos ayındaki büyük katliamda bu yöntemle başvuruldu. Irak, çok yoğun biçimde kimyasal silah kullanmasına rağmen, inkar yoluna gitti.

Bu durumda söylediklerini kanıtlayabilmek için, Irak'ın asgari olarak şu işleri gerçekleştirmesi gerekiyordu: Kimyasal silahların izleri kayboluncaya kadar uluslararası basını ve inceleme kurullarını silahın kullanıldığı alanlara sokmamak ve bu kuruluşların silahtan etkilenmiş insanlarla temasını engellemek.

Irak, yabancı basın mensupları ve kimyasal silah kontrolü yapma amacındaki teknik heyetlerin bu tür silahlarla bombalanmış mıntukalara sokulmaması işini nispeten kolay başardı. Bir çok yer ve zamanda yapıldığı gibi savaşın devam ettiği gerekçe gösterilerek basın mensupları Güney Kürdistan'ın sözü edilen köylerine sokulmadılar.

Yabancı basın mensuplarının bölgeye girebilmeleri yaklaşık bir ay sonra, Eylül ayının son haftasında gerçekleşti. Tabiatıyla aradan geçen süre içinde kimyasal silah izleri kaybolmuştu. Fakat bu bile Irak yönetimini tatmin etmedi. Hem yapılan yıkımın büyüklüğü, hem de tatsız bir sürpriz olasılığını düşüncerek, Saddam yönetimi, basın mensuplarının bombalanan mınıtkada inceleme yapmalarına izin vermedi. Milliyet gazetesinden Rafet Ballı'nın da katıldığı söz konusu gezi havadan helikopterlerle tamamlandı. Konuyla ilgili olarak kendi sütununda bilgi veren Yurdakul Fidancı durumu şöyle özetliyor:

"Geçen hafta bir grup Batılı gazeteci Irak'a davet edildi. Aralarında Milliyet'ten Rafet Ballı da vardı. Kimyasal silah kullanıldığı iddia edilen köylere, helikopterlerini indirmemişler, sadece havadan dolaştırmışlar. Gerçi artık o tarihte kimyasal silahın izi -kullanıldıysa bile- kalmamıştı, ama, Ballı, 200 köyün bombardımanla ve tanklarla yerle bir edildiğini Iraklıların da inkar etmediğini belirtiyor." (Yurdakul Fincancı, "Kürt Akımından Sakınamaz mıydık?" 25.9.1988 Milliyet)

Basın mensuplarına karşı bu yöntemi izleyen Irak,, BM'in ilgili heyetine ise hiç izin vermedi. Kimyasal silahların yasaklanmasıyla ilgili sözleşmenin altıncı maddesinin birinci bendi, konuyla ilgili ihlalleri araştırma yetkisini BM Güvenlik Konseyine vermektedir. (Bk. M.A. Aslan agc., s.282) Bu hükme dayanarak, ABD, İngiltere ve İskandinav ülkelerinin de dahil olduğu 12 devlet BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar'a başvurular ve Irak'la ilgili iddiaların araştırılmasını talep ettiler. Cuellar, prosedür gereği konuyu araştırmakla görevli bir heyet oluşturarak Irak'tan heyetin inceleme yapabilmesi için izin istedi. Ancak Irak buna olumsuz yanıt verdi. Yani basın mensuplarını helikopterlerle dolaştırarak vartayı atlarmaya çalışan Irak, BM heyeti karşısında hiçbir manevra yapamadı ve kimyasal silah kullanılmasıyla ilgili bütün iddiaların en sağlam kanıtı olarak, Heyetin Irak'a girmesine izin vermedi. Oysa, ilgili sözleşmelerde, bu tür durumlarda her devletin, BM Güvenlik Konseyinin çalışmalarına yardımcı olacağı taahhüt edilmiştir. Daha evvel bir kaç maddesini aktardığımız "Bakteriyolojik (Biyolojik) ve Zehirleyici Silahların Geliştirilmesi, Yapımı ve Stoklanması'nın Yasaklanması ve Bunların İmhasına İlişkin Sözleşme" nin 6. maddesinin 2. bendi şöyle;

"Sözleşmeye taraf her Devlet, Konseye (BM Güvenlik Konseyi kastediliyor- b) yapılan şikayet üzerine Birleşmiş Milletler Yasası hükümleri gereğince Güvenlik Konseyinin girişebileceği her tahkikatın yürütülmesinde işbirliği yapmayı yükümlenir" (Bk. M. A. Aslan, age. s.282)

Bu açık hükümlere rağmen, BM. GK. heyetine giriş izni vermeyen Irak, bir kere daha kural tanımayacağını ortaya koşmuş ve ikiyüzlülüğünü sergilemiştir. Ve hiç kimsenin kuşkusu olmamalıdır ki, o, sömürgeci karakteri değişmedikçe bu tür ikiyüzlülükler yapmaya devam edecektir. Biz şimdilik meselenin bu yanını bir kenara bırakıp Irak'ın kimyasal silahlarla yaptığı soykırımı gizleme çabalarına dönelim. Irak'ın, bu çabalarında kısmen de olsa başarı sağlayabilmesi için sadece Irak topraklarını yabancı basın mensuplarına ve inceleme heyetlerine kapatması yetmiyordu. Çünkü sözkonusu bombardımandan etkilenmiş bir çok peşmerge ve sivil halk, Ağustos ayının son günlerinde Türkiye'ye sığınmışlardı. Dolayısıyla basın ve inceleme heyetlerinin bu insanlarla temasını da engellemek gerekmekteydi. İşte burada, TC Devletinin katliamdaki suçortaklığının bir diğer kanıtı karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye kendi sınırları içinde kimyasal silahlarla yaralanmış hastaların varlığını bu güne kadar ısrarla inkar etti. Oysa bu insanlar üzerinde kimyasal silah kullanıldığını herkes biliyordu. Bu kadar açık gerçeğe rağmen inkar yoluna sapmak, bilinçli biçimde teşhir olmayı göze almak demekti. Peki Türkiye neden bile bile teşhir olmayı göze aldı? Bu soru konumuzun en temel sorusudur ve cevaplandırılmayı beklemektedir. Yanıtı geçmeden önce genel hatlarıyla gelişmeleri aktarmak istiyoruz. Böylece, Türkiye'nin bu inkardaki ısrarının boyutları ve tabiatıyla nedenleri daha iyi anlaşılmış olacaktır.

Güneyli Kürtler Ağustos ayının sonlarında can havliyle Türkiye sınırlarından içeri girdikleri zaman aralarında kimyasal silahların sebep olduğu yaralar ve izler taşıyan birçok insan vardı. Ancak bunlar Türk yetkililer tarafından kaşla göz arasında toplatılıp tecrite alındılar. Bundaki amaç, yaralıların basın mensupları ve gönüllü veya resmi sıfatlı inceleme heyetleriyle temas etmelerini engellemektir. Günlük basın tarafından bu şekilde toplatılıp tecrite alınmış hastalarla ilgili çok sayıda örnek bulunabilir. Biz yer tasarrufu bakımından bir tanesiyle

yetiniyoruz. Milliyet gazetesi yazarlarından Zeynep Oral sığınmacılar arasındaki gezisi sırasında kaleme aldığı bir yazısında Metin isimli bir Türk doktoruyla olan konuşmasını aktarırken şunları söylüyor:

"Doktor Metin, kimyasal silahlardan etkilenmiş üç hastayı, ilk geldikleri gün Çukurca'ya teslim ettiklerini, bunların hastahaneye yollandığını sonra onlardan hiçbir haber alınmadığını söylüyor. Ve sözü şöyle bağlıyor: "Buraya gelen Türk doktorlar sessiz kalmayı yeğliyorlar. Kanımca bu siyasal bir tercih." (25.9.1988 tarihli Milliyet. ab.)

T.C. Devleti bu tür hastaları sınırdan girer girmez toplayıp durumu kontrol altına aldıktan sonra, bölgeye güdümlü bir sağlık ekibi gönderip sözde incelemeler yaptırttı ve "mülteciler için de kimyasal silah izine rastlanmamıştır" diye bir açıklamada bulundu. Böylece dünyada ilk kez Irak lehine bir ses duyulmuş oluyordu!

Oyun gerçekten mükemmel oynanmıştı. Ve neresinden bakılırsa bakılsın bu oyunun çok önceden hesaplandığı anlaşılıyordu. Çünkü Türkiye böyle düzenlemelerle de yetinmeyip tıpkı Irak gibi uluslararası inceleme heyetlerinin gelip Güneyli Kürtler üzerinde inceleme yapmasını yasakladı. Bunlar içinde en çok dikkat çeken örnek, BM. GK. Heyetiyle ilgili alınan yasaklamaydı. Oysa yukarıda aktardığımız kimyasal silahlarla ilgili sözleşmeye Türkiye'nin koymuş olduğu imzanın mürekkebi bile kurumamıştı. Irak'ın BM heyetini kabul etmemesi bir nebze anlaşılır, peki Türkiye'ye ne oluyordu? Şayet bu katliamda bir suçortaklığı yoksa, Türkiye neden kimyasal silah izlerinin tespitinden çekinmekteydi?

Türkiye'nin bu konudaki ısrarı o boyutlara varmıştı ki, efendisi ABD ile bir çatışmayı dahi göze alabilirdi. Bilindiği gibi diğer bazı emperyalist devletler gibi ABD emperyalizmi de bu meselede Irak'ın kimyasal silah kullanmasına karşı çıkmıştı. Dünya halklarını inim inim inleyen bu süper devletin neden böyle ikiye bölünmüş bir tutum içine girdiği sorusunu yanıtlamayı ileriye bırakarak bu sorunda TC Devleti ile efendisi ABD arasındaki çekişmeleri ele almak istiyoruz Çünkü ABD emperyalizmine hiç bir konuda ciddi biçimde direnemeyen Türkiyeliler işbirlikçilerin bu sorundaki inatçılığına bakılarak, Türkiye'nin kimyasal silah izlerinin tespitinden ne kadar korktuğu açığa çıkarılabilir.

Halepçe katliamının ardından yoğunlaşan kamuoyu nefretiyle birlikte ABD'nin, Irak'ın kimyasal silah kullanma eylemine karşı tavır alışını giderek netleşmeye başladı. Ağustos katliamıyla birlikte bu tavır alışını Irak'a ambargo talebi tartışmaları noktasına kadar tırmandı. ABD'deki bu yönelimin tersine, Türkiye, zaman geçtikçe Irak'ı daha çok sahipleniyor, kimyasal silah izlerinin tespit edilmesini önlemek için daha çok engel çıkanyordu.

Türkiye'nin uyduruk bir sağlık ekibini bölgeye göndererek, kimyasal silah izine rastlanmamıştır fetvası vermesinin ardından, ABD ile arasındaki tartışma büyüdü ve aleniyete döküldü. Türkiye'nin bu açıklamaları yapan heyeti Kürdistan'a gönderdiği aynı dönemde, ABD'nin Türkiye Büyük Elçisi Houpe de mahiyetiyle birlikte Güneyli Kürtlerin yerleştirildikleri tecrit kamplarını ziyaret etti. Türk doktorlarının sahte raporlarının tersine ABD mahiyeti yaptığı incelemelerde kimyasal silah izlerine rastladığını iddia etti. Böylece Türkiye ile ABD arasında bir tartışma başladı. Türkiye, kimyasal silah izine rastlanmamıştır dedikçe, ABD'li yetkililer aksi açıklamalarda bulundular. Örneğin dönemin ABD Dışişleri Bakanı Yardımcısı John Whitehead, 14 Eylül '88 günü BM Genel Sekreteri Cuellar'ı ziyaret ettikten sonra, Irak'ın kimyasal silah kullanıp kullanmadığı konusunda Türkiye ile ABD'nin bulgularının çeliştiğini belirterek şunları söyledi:

"Irak'ın kimyasal silah kullandığına ilişkin kesin delillerimiz var. Bunları Türkiye'deki Konsoloslüğümüzün görevlilerinden kaldık. Onlar bölgeye çeşitli görevliler gönderdiler. Kaçanların anlattıkları hikayelere ve kim olduklarını açıklayamayacağımız kaynaklardan bu sonuca varmış bulunuyoruz. Bu nedenle oraya bir heyet göndermek gerektiğine inanıyoruz." (16 Eylül 1988 tarihli Cumhuriyet)

Burada sözü edilen heyet, Birleşmiş Milletler heyetidir. Daha önce anlatığımız gibi Türkiye hemen bu teklifin karşısında bir tutum takındı ve BM böyle bir heyet gönderirse bunu kabul etmeyeceğini bildirdi. (Bk. 16 Eylül 1988 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü İnal Batu'nun açıklaması) Bu davranışına sebep olarak da kargaların bile güleceği bir sav ileri sürdü. Güya BM Heyetinin inceleme yapmasını kabul etmek, Türk doktorlarına karşı güvensizlik beyan etmek demekmiş!...

Çırpındıkça batmak diye buna denir. Türkiye kimyasal silahlarla yapılan katliamdaki kendi katkısı ortaya çıkmasın diye çırpındıkça batmaktadır. Gericici TC Devletinin bu dönemdeki manevraları, çelişkileri, debelenişleri her bakımdan bir suçlunun yakayı ele verdiği andaki davranışlarını hatırlatmaktadır. İstikrarsızlık ve çelişkiler birbirini kovalayıp durdu. Örneğin, BM heyetinin Güneyli Kürtler arasında kimyasal silahlarla ilgili inceleme yapmasına izin vermek, Türk tabiplerine hakarettir diyen Türkiye, aradan sadece saatlerle ölçülebilecek bir zaman dilimi geçmişken Kızıl Haç'tan gelecek grupların inceleme yapmalarına izin vereceğini açıkladı. (Bk. M. Ali Birand'ın 16 Eylül 1988 tarihli Milliyet gazetesindeki yazısı) Fakat gelen Kızıl Haç ekiplerine bin bir türlü zorluk çıkararak da yine Türkiye'nin kendisi oldu....

Gerçekte, kimyasal silah izleriyle ilgili tartışma sadece ABD ile yürütülüyordu. Türkiye nedense bu konuda bütün dünyayı karşısına alabilecek cesareti (!) göstermişti. Örneğin;

-Avrupa Parlamentosu milletvekili C astolina, Türkiye'yi kimyasal silah konusunda Irak'la işlediği cinayetleri örtbas etmekle suçluyordu. (Bk. 16 Eylül 1988 tarihli Cumhuriyet)

-Der Spiegel Dergisi, Türk Hükümeti'nin... kimyasal silahlarla yaralanmış Iraklı mülteci Kürtlerin askeri hastahanelere kaldırdığını ve bu şekilde dünya kamuoyundan gizlediğini iddia etti." (2.10.1988 tarihli Hüriyet)

Konuyla ilgili bazı açıklamalar ise TC Devletinin direk olarak suçlamak yerine, onun yaptığı açıklamaların gerçek dışı olduğunu ortaya koyma yolunu seçiyorlardı. Bu tür dolaylı vuruşlardan bir kaçını aktarmadan geçgemiyeceğiz.

Örnek: 1

"İngiliz TV muhabiri Gwynne Roberta, kimyevi silahların kullanıldığı bölgeden topladığı örnek toprakları İngiltere'de Birmingham şehrindeki Bastock Hill ve Rigby Laboratuvarlarıyla, devletin Porton Down Laboratuvarlarında inceletti. İnceleme sonucunda toprakta hardal gazı kullanılmasından ortaya çıkan Dithiane, Siylegene-Oxthiane ve Ethene-Thiobis maddelerine rastlandı. Bu üç kimyevi maddenin Hardal gazının patlaması sırasında bir yan ürün olarak oluştuğu

belirtildi." (29.11.1988 tarihli Tercüman)

Örnek: 2

"Merkezi ABD'de bulunan 'İnsan Haklarını Savunan Doktorlar' örgütü adına Diyarbakır ve Mardin'deki kamplarda yaşayan Iraklı mültecileri ziyaret eden Dr. Cook-Deegan, ... Yaşlı bir Iraklı mülteciye, Hardal gazının mahsus bir yaraya rastladıklarını kaydederek, başka kişilerde kimyevi silahların yolaçtığı türden yaralar ve akciğer rahatsızlıkları belirlediklerini iddia etti " (17.10.1988 tarihli Tercüman)

Örnek: 3

Merkezi Almanya'da bulunan ve Uluslararası Af Örgütü'nün kardeş kuruluşu olan "Tehlikede Olanlara Acil Yardım Derneği" Üyesi Alexander Sternberg anlatıyor:

"Şöyle söyleyeceğimi herkez biliyor; Hükümetinizin (TC Hükümeti kastediliyor-b) kimyasal silah konusunda tereddüt etmesinin nedeni, Uluslararası kuruluşları uzak tutma isteğindedir. Siyasal bir tercih bu..." (Aktaran Zeynep Oral, "Yokluk içinde Yaşam ya da Ölüm" 25.9.1988 tarihli Milliyet, Strenberg'le yapılan konuşma 11.9.'88 tarihlidir.)

Örnekler çoğaltulabilir. Fakat gerek yok.

Zira Türkiye, kimyasal silah izlerini gizlemede kararlıdır. Ve bu konuda bütün dünya ile kapışmayı göze almıştır. Onu bu kararlı tutumundan Güneyde kullanılan kimyasal silahların Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı kimliği taşıyan insanları direk biçimde etkilemesi bile vazgeçiremeyecektir. Şemdinli arıcılarının uğradıkları zararlar ve feryatlar o dönemin basınında konuyla ilgili olarak sıkça yer almış çarpıcı örneklerdendir. Saddam yönetiminin kimyasal bomba attığı alanlar Türkiye Irak sınırına yaklaştıkça bunun Türkiye Kürdistanı'na da direk etkileri oldu. Şemdinli dağlarındaki anılar rüzgarların geürdüğü zehirli gazlar sebebiyle ölmeye başladılar. Bunun üzerine arı sahipleri uğradıkları zararların telafi edilmesi için Irak devleti aleyhine dava açılması isteğiyle Şemdinli kaymakamlığına resmen başvurdular. (Bk. 9 Eylül 1988 tarihli Cumhuriyet) Doğal olarak bundan da bir sonuç çıkmadı.

Anlatılanları özetlersek: TC. Devleti, içerde kendi halkı, dışarda başta efendisi ABD olmak üzeri bütün emperyalist-kapitalist sistemin

tazyiki altında kalmasına rağmen, Irak'ın kimyasal silah kullandığını kabul etmeye yanaşmadı. O bununla da kalmayıp kimyasal silah izlerinin tespitini her türlü yola başvurarak engellemeye çalıştı. Öte yandan, tüm dünyanın tepkisini çeken Türkiye'yi bu tutumundan ötürü öven bir tek güç vardı: Irak! Evet, bütün dünyanın Türkiye'ye ateş püskürdüğü bir dönemde Irak Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Büyükelçi Nizar Hamdun'un şu sözleri ne kadar anlamlı?!

"Türkiye bizce, tarafsızlığını her zaman olduğu gibi korumaktadır. Kimyasal silah kullandığımız yolundaki iddialar konusundaki son tutumundan da gerçekten memnunuz." (16 Eylül 1988 Cumhuriyet)

Açıkça görülüyor ki, Türkiye "bütün dünya bir yana, Irak bir yana" demektir. M. Ali Birand'ın deyiimiyle kendi kendini harcamak anlamına gelen inatçı bir sahiplenişle karşı karşıya bulunuyoruz. Acaba bu ısrarlı sahiplenişin altında neler yatmaktadır? Bu bölüm boyunca anlatıklarımızdan sonra bu soruya cevap verebilecek durumdayız artık. Daha evvel geçerken kısaca değindiğimiz cevapları topluca ele alabiliriz. Türkiye, Irak'a neden bu kadar hareretle sahip çıkıyor?

Bir çok kafayı kurcalayan bu önemli soruya herkes kendi sınıfsal konumlanışının koşulladığı bir kavrayışla cevap vermektedir. Örneğin kimileri resmi tezde ileri sürüldüğü gibi Irak'ın gerçekten kimyasal silah kullanmadığına inanmakta ve Türkiye'nin gerçekler uğruna böyle davrandığını düşünmektedir. Böyleleri, dünyada olup bitenden habersiz cahiller veya resmi tezleri papağan gibi tekrarlayan bilinçli devlet savunucularıdır. Bu cevabın elle tutulur bir yanı olmadığı için üzerinde durmaya değmez.

Aralarında M. Ali Birand gibi önemli kalemlerin de bulunduğu diğer bir grup ise olayı salt iktisadi gerekçelerle izah etmeye çalışmaktadır. Bu düşünüşe göre İran'la Irak arasındaki ateşkesle birlikte iki ülkede de yoğun bir imar faaliyeti başlamıştır. Trilyonlarla ölçülen burnumuzun dibindeki bir geniş iş hacminden mümkün olduğunca büyük pay koparmaya bakmalıyız. Bunun yolu ise ilgili devletlerle ilişkileri sıcak tutmaktan geçer. Özal hükümeti, meselelere bu zihniyetle baktığı için, kimyasal silah izlerinin tespiti konusunda Irak'a ısrarlı biçimde sahip çıkarak Türkiye'nin bu pastadaki payını arttırmanın şartlarını hazırlamaya çalışmaktadır. Bu düşünüş, daha önce

de belirttiğimiz gibi, gerçeğin bir kısmını yansıtmaktadır ve kendi içinde belli bir sistematiğe sahiptir. Özellikle Özal gibi tüccar zihniyetli para göz bir şahsiyetin denetimindeki yönetimden böyle şeyler beklenebilir. Fakat Türkiye'nin elde edeceği umulan dilim karşılığında katlanmak zorunda kaldığı problemlerin büyüklüğüyle mukayese edildiğinde gerekçenin pek hafif kaldığı hemencecik görülür. Kısaca izah edelim.

Bir kere Irak pastasından Türkiye'nin payına düşecek fazla büyük bir dilim yoktur. Neden yoktur?

Diğerleri bir yana, şu basit sebepten ötürü: Irak, savaş sırasında boğazına kadar borca batmıştır. Bu yüzden daha uzun yıllar Irak'la peşin para esaslı üzerinde iş yapmak olanaklı görünmemektedir. Bu durumda Irak'la iş yapabilmemenin koşulu, ona kredi açabilmekten geçer. Yani bu iştah kabartan pastayı ancak kredi verebilecek durumda olan devletler veya şirketler yiyebilecekler. Türkiye kendi borçlarının faizini bile ödeyemez durumdayken, nasıl Irak'a kredi açacak ve pazardan pay kapabilecektir? Hayır, Türkiye gibi ülkelerin bu pazarda söyleyebilecekleri fazla sözleri yoktur. Belki Irak'la iş yapabilecek bazı emperyalist tekellilerle işbirliği yapılarak bazı ufak-tefek hizmetler görülebilir. Bu tür bir ilişki dışında Irak pazarından ciddi bir pay kapmayı ummak ham hayaldir. Ve Özal hükümetinin bu kadar saf olduğunu düşünmemiz için sebep de bulunmuyor.

Demek ki, olayı sırf iktisadi faktörlerle izah etmeye çalışanların tezleri, en temel halkadan, yani Irak pazarının niteliği noktasından patlak veriyor. Tek başına bu durum bile bunun savunulmayacak bir tez olduğunu ortaya koymaya yetiyor. Fakat biz yine de bu görüşün çürüklüğünü sergilemeye devam edelim.

Sorunu Irak pazarından pay kapma hesaplarıyla açıklayanlar nedense aynı durumdaki İran pazarından hiç söz etmiyorlar. Oysa İran'daki yıkıntının boyutu Irak'takinden hiç de geri değildir. Bu da demektir ki, İran'da da trilyonlarla ölçülecek bir imar faaliyeti kapıdadır. Irak pastasından pay kapmak için bütün dünyayla karşı karşıya gelmeyi göze alanlar, hem bütün dünya ile kapışmayacakları hem de yağlı bir dilim kapabilecekleri İran tercihi niye yönelmiyorlar? Türk Devleti, bu kritik anda Irak'ı kimyasal silahlar konusunda teşhire yönelseydi, yani Irak Devletini desteklemek için harcadığı çabanın, çok küçük bir

kısmını İnan Devleti lehine sarfetseydi, hem bütün dünyayı karşısına almaktan kurtulacak, hem de eğer gerçekte, bir imkan varsa (bizce yoktur, yukarda sebebini açıkladık), büyük İnan pazarından yağlı bir dilim koparmak için avantaj elde edebilirdi. Sorunu iktisadi tahlille açıklamaya çalışanlar, siyasi olduğu kadar iktisadi olarak da daha avantajlı bir tercih dururken, devletin neden daha zor seçeneğe yöneldiği sorusunu yanıtlayamazlar. Çünkü birazdan anlatacağımız gibi TC Devletinin tercihinde belirleyici olan öge pazardan pay kapma hesabı değildir. Bu hesap olsa olsa etkileyici bir konuma sahiptir.

Biraz derinlemesine incelendiğinde, bu tezi savunanların büyük çoğunluğunun, Türkiye'nin Irak pazarından sanıldığı gibi bir pay kapamayacağını farkında olduklarını görürüz. Bu da bize, tezin özü hakkında şu fikri ürüme olanağını sağlıyor: Türkiye'nin kimyasal silah izlerinin açığa çıkarılmaması uğruna yürüttüğü canhıraş çabanın altında Irak pazarından pay kapma çabasının yattığını ileri süren görüş, aslında, bir gerçeği ifade etmekten çok, olayın altındaki belirleyici gerçek siyasi sebepleri perdelemek amacıyla ileri sürülmektedir. Hiç kuşkusuz bu teze gerçekten inandıkları için savunanlar da vardır. Bu gibilere kasıtlılık eleştirisi yöneltilemez. Ama böyle de olsa tezin gerçek sebebi perdelemesi olgusu ortadan kalkmaz.

Sonuç olarak, neresinden bakılırsa bakılsın, olayı salt iktisadi faktörlerle izah etmeye çalışan tez, gerçeklikle örtüşmemektedir. Hiç bir işbirlikçi devlet, elde edip edemeyeceği şüpheli ufak bir ticaret ihtimali uğruna efendisiyle mensubu olduğu emperyalist sistemle ve demokratik dünya kamuoyuyla kapışmayı göze alamaz. Şayet bunlar oluyorsa orada gerçekleşme ihtimali küçük ticari hesaplardan öte çıkarlar sözkonusudur. İşte tam bu noktada, önceki sayfalarda aktardığımız Alexander Sternberg'in veya Doktor Metin'in sözleri geliyor aklımıza: "Siyasi bir tercih" Evet, mesele gerçekten de siyasal bir tercihle ilgilidir.

Nedir bu siyasal tercih?

Bunu en genel şekliyle, Kürdistan'daki ulusal muhalefetin boğazlanması biçiminde ifade edebiliriz. Bu amaç TC. Devleti kurulduğu günden beri onun şaşmaz hedeflerinden biri olmuştur.

Davaya konu dilekçemizde de belirttiğimiz gibi, gerici Tük devletinin temelinde iki ana prensip mevcuttur: Anti-Kürt ve anti-Komünist olmak. Anti-Kürt olma prensibi, ilerde daha ayrıntılı anlatacağımız gibi, tarih boyunca, kendini Kürdistan ulusal kurtuluş mücadeleleri kanla ve vahşetle bastırmak şeklinde ortaya koymuştur. Bu sadece, Türkiye Kürdistanı'ndaki ulusal direniş hareketleri açısından değil, Kürdistan'ın geneli açısından geçerli bir husustur. Türkiye bu amaçla, Kürdistan'ı sömürgeleştiren diğer devletlerle işbirliğine girmekten hiçbir zaman kaçınmamıştır. Bunun birçok örneğini yukardaki bölümlerde anlattık. Kimyasal silah kullanılarak basurılmaya çalışılan Güney Kürdistan'daki son isyanda da durum farklı değildir. Türkiye bu direnişi bastırmak için ne gerekiyorsa yapmıştır. Bu amaçla Irak'ın önerdiği bütün işbirliği tekliflerine tereddütsüz evet demiştir. Gerektiğinde, sınır ötesi hareketler yaparak bizzat kendisi bu ulusal güçlerle savaşa tutuşmuştur vb. İşte kimyasal silahlarla ilgili işbirliği de bu çerçevede gelişmiş bir katılımdır. Yani TC Devleti Güney Kürdistan'daki ulusal hareketi boğmak için başka çare kalmadığını görünce, bilinçli siyasal bir tercihle, Irak'ın Kürt ulusal güçlerine karşı kimyasal silah kullanmasını teşvik edip destekledi. Bu konuda Irak devletine önündeki engelleri aşmasında yardımcı oldu. Çünkü mesele, TC Devleti açısından, bir ölüm kalım sorunu olarak ele alınıyordu.

Yani, Güney Kürdistan'daki mücadelenin hedeflerine ulaşması halinde bunun kendi devlet sınırları içinde yaşayan Kürtler üzerinde nasıl bir etki yaratacağını Türkiye gayet iyi biliyordu. Ayrıca, 1984'ten beri Kuzey Kürdistan'da mücadele eden PKK gerillaları, Irak Kürdistanı'ndaki kurtarılmış bölgelerden büyük ölçüde istifade ediyorlardı. Bu nedenle kurtarılmış bölgenin yok edilmesi, TC Devleti açısından, sadece, Güneydeki halkın amaçlarını gerçekleştirmesi durumunda Kuzeydeki akrabaları arasında yaratacağı türden dolaylı etkileri nötralize etmek bakımından değil, lojistik kaynaklarına darbe vurmak suretiyle PKK'yı geriletme gibi direk sonuçlar bakımından da hayati önem taşımaktadır. Bu bilinçle, Türk sömürgecileri, Güney Kürdistan'daki ulusal mücadeleyi bastırma girişimlerine ortak oldular. Ve sınır ötesi hareketlerden 'Musul-Kerkük' senaryolarına kadar uzanan bir dizi faaliyet yürüttüler.

Ne var ki, bu çabaların hiçbiri sonuç getirmedir. Güneydeki Kürt ulusal muhalefeti etki sahasını her geçen gün genişletti. Sadece yatay planda genişlemekle de kalmadı, kurtardığı sahalarda üzerindeki etkisini de derinleştirdi. Kürdistan'da bazı şeyler artık geri gönderilemez biçimde elden kaçıyor. Bu durumda yapılacak tek şey kalmıştı toplu kıyımlarla hareketi bastırmaya çalışmak. Kimyasal silahlar işte böylesi gelişmelerin sonucu olarak ortaya çıktı. Ya Kürdistan'ın gözüne göre elden gümesine razı olunacaktı, ya da kimyasal silahlar kullanılarak bu hareket, boğulmaya çalışılacaktı.

İkilem bir kez böyle ortaya çıkınca, sömürgeciler açısından tercih yapmak zor olmadı. Kimyasal silahlarla imha yolunu seçtiler. Bu noktada Türk sömürgecileri açısından da durum farklı değildi. Onlar da ya Güney Kürdistan halkının hedeflerine ulaşmasına razı olacaklar, böylece bu gelişmenin dolaylı ve direk sonuçlarına katlanacaklardı, ya da her zamanki kaderbirliği içinde davranarak, Kürtlere karşı kimyasal silah kullanılması projesine evet deyip Irak'a destek olacaklardı. Irak gibi Türkiye de tarihte yaptıklarından şaşmadı. Ve Baas diktatörlüğünün kimyasal silah kullanma projelerine evet dedi.

Bir kez bu konuda fikirbirliği oluştuktan sonra mesele büyük ölçüde halloluyordu. İşin icraat safhasında Türkiye ile Irak arasında nasıl bir iş bölümünün yapıldığını yukardan beri anlatageldiklerimizden çıkarmak mümkün:

Irak, projenin mali cephesi ile üretilen silahların cephede kullanılması işini üstlenirken, Türkiye'ye emperyalist tekellerle Irak arasında aracılık yapmak ve silahların kullanılmasından sonra Irak'ın uluslararası planda içine düşebileceği muhtemel tecrit çemberini kırmada ve olayın perdelenmesinde yardımcı olmak gibi görevler düşüyordu. Hiç kuşku yok, Türkiye bu kirli işlerle ilgili hizmetinin karşılığını fazlasıyla alacaktı.

Demek oluyor ki, Türkiye'nin kimyasal silahlarla ilişkisi, tesadüfen meydana gelmiş bir ilişki değildir. Tersine, başından itibaren bilinçli bir tercihle iştirak edilmiş bir proje ortaklığıdır. Daha açık belirtirsek bu, iradi olarak gerçekleştirilmiş bir suç ortaklığıdır. Türkiye'nin Irak'ı korumada gösterdiği bunca ısrarın altında işte bu suç ortaklığı yatmaktadır! Türkiye bu suçta boğazına kadar batmış

olduğu içindir ki, Irak'ı korumak uğruna efendisi de dahil bütün dünya ile karşı karşıya gelmeyi göze alabilmektedir. Gerçek sebep budur.

İşte bu nedenle Türkiye'nin Irak'ı kollamasını, Irak pazarından pay kapmayla ya da başka bir olguyla izah etmeye çalışanlar, tali olanı esasın yerine geçirmiş oluyorlar. Böylece onlar, olayın gerçek sebebinin ve dolayısıyla TC. Devletinin gerçek karakterinin görülmesini engellemiş oluyorlar.

Bu tür düşünüşe tipik bir örnek olarak M.A. Birand'ı gösterebiliriz. Birand, "Bağdat'ı Kollamak İçin Kendimizi Harcıyoruz" başlıklı yazısında Türkiye'nin kimyasal silah olayında Irak'ı arkalamasıyla ilgili şövalyece davranışlarını ve bu davranışların taşıdığı rizikolarla muhtemel maliyetlerini sıralarken, bir anlamıyla bizim bu bölüm boyunca ortaya koymaya çalıştığımız tabloyu özetliyor. Fakat sıra bunca rizikoya ve ağır maliyete rağmen Türkiye'nin neden Irak'ı kolladığı sorusuna geldiğinde, kendi mantık silsilesinden kopmak zorunda kalıyor. Çünkü yazının ilk bölümündeki düşünce sistematiğini korkmadan sonuna kadar vardırırsa, Türkiye'nin kimyasal silahlarla yapılan katliamdaki suçortaklığını açıkça ortaya koymak zorunda kalacaktır. Oysa onun liberal görüş açısı ve savunduğu toplumsal kesitlerin siyasi menfaatleri devleti böyle radikal bir eleştiri yöneltmesine olanak tanımamaktadır. Bu nedenle yazısının ilerleyen paragraflarında gerçekliğe sadık kalmak yerine, manüğünü ve olguları çarpıtarak işin içinden sıyrılmaya çalışıyor. Bu durumda ise son paragrafta devlete sunduğu öneriler inanırlıklarını yitiriyorlar, çünkü gerçeklik zemininden yoksunlar. M. Ali Birand'ın bu yazısını, tipik olduğu ve birçok gerçeği liberal bir kalemden özetlediği için uzunluğuna rağmen aktarıyoruz. Brüksel'den yazan Birand şunları söylüyor:

"Bugünlerde.... Irak'ın Kürtlere karşı kimyasal silah kullanıp kullanmadığı konusundaki gelişmeleri Batı basın ve televizyonundan izleseniz, Ankara'nın ne kadar hatalı bir yaklaşım sürdürdüğünü, garip bir 'taktikle' kendi kendini harcadığını görürsünüz...

"Türkiye, bugünkü yaklaşımını biraz daha sürdürürse, Batı kamuoyu gözünde, Bauli başkentlerde, Birleşmiş Milletler'de ve

bölgedeki bazı çevrelerin gözünde 'Irak ile kimyasal silah kullanılmasında işbirliği yapan (nazik davranıp "suçortacı" terimini kullanmıyor-b) Bağdat'ı koruyan ülke' durumuna düşecek. Son iki hafta dışardaki genel hava şöyle idi:

"Amerika başta olmak üzere, ağırlıklı Batılı başkentler ve bütün Batı basını, Irak'a ateş püskürüyor. Kimyasal silah kullandığından dolayı Bağdat'ın kınanması için harekete geçmek isteniyordu.

"Tüm basın ve resmi hükümet sözcüleri, Bağdat'ı suçlarken, Türkiye heyecanla ortaya atlayıp, 'Hayır, hayır Irak suçsuz. Biz böyle bir iz bulmadık' görüntüsü veren açıklamaları yaptı. Dışarda hava öylesine sertti ki, Ankara'nın geçen haftaki resmi açıklamaları soğuk düş etkisi yaptı ve ilk kuşkuyu doğurdu...

"Bununla da bitmedi...

"ABD, Almanya, İngiltere başta olmak üzere, bütün savaş boyunca Irak'ı silah ve para ile destekleyen Batı ülkeleri tarafsız bir inceleme yapılabilmesi için de Birleşmiş Milletler uzmanlarının Irak'a ve (Irak izin vermeyeceği için) Türkiye'deki kamplara yollanması çağrısında bulundular. "BM'den daha tarafsız bir inceleme olamazdı...

"İşte Türkiye bu aşamada da... yine ortaya auliverdi ve 'Biz Birleşmiş Milletler uzmanlarının kamplarımızda inceleme yapmasını kabul etmeyiz' dedi.

"Neden?

"1) Türk sağlık ekipleri yeterince inceleme yapmış ve hiçbir kimyasal silah izine rastlamamış. Böyle bir heyetin gelmesi, Türk doktorlara iümsatsızlık gösterirmiş(!).

"2) Böyle bir heyetin gelmesi, Türkiye'nin de olay içinde 'taraf' olarak görülmesine yol açabilirmiş(!).

"Bu kadar garip ve inandırıcı olmayan gerekçeler uğraşılsa bulunamazdı. "Öylesine hata edildi ki, 'Kamlara BM uzmanı almayız' diyen Ankara'nın, bir kaç saat sonra 'Ama Kızıl haçtan doktor gelip incelerse kabul ederiz' şeklindeki açıklaması gürültü içinde gözden kaçtı... BM'yi kabul etmeyen bir ülkenin Kızılhaç'ı neden kabul ettiği, aksine Türk doktorlarına

inançsızlığı gösterdiği ve bunun bir çelişki olduğu tartışılıyor.

...

...

"Türkiye'nin bu 'bıçak sırtında' yürüttüğü politikanın temelinde, ...Bağdat'ı kollamak ve Irak piyasasındaki inşaat pastasından yüklüce bir pay alabilmek... (vardır-b)

...

"Türkiye Batı'ya şirin gözükme için Irak'ı satamaz... Satması da sözkonusu değildir.

"Türkiye, kamplara gelen Kürtlere karşı kimyasal silah kullanılmadığına içtenlikle inanmaktadır. "Eğer bu gerçek ise, o zaman neden BM'nin incelemesinden korkuluyormuş gibi davranılıyor? "Neden Irak'ı daha dikkatli ve sessiz şekilde desteklemek varken, kraldan fazla kralcı şekilde, adeta kılıç kuşanıp öne fırlayarak uluslararası sahnede Bağdat'ı savunma gereksinmesi duyuluyor? Eğer pastadan bu şekilde pay alınabileceğini umuyorsak, çok yanılıyoruz.."

"Ankara, son iki haftadır çok hatalı bir görüntü vermektedir. (bunun suçlunun yakayı ele verdiği anki görüntü olduğunu daha önce belirtmiştik-b) Irak'a haksızlık ettirmeden, Bağdat'ı satmadan, ancak kendini de gereksiz şekilde öne atmadan bu işin altından çıkılabilirdi. Aksine kendimizi harcıyoruz." (M. A. Birand "Bağdat'ı Kollamak İçin Kendimizi Harcıyoruz" 16 Eylül 1988 tarihli Milliyet'ten akt. M. A. Aslan, age. s138, abç)

Neredeyse metin içi ek niteliğine varan bu uzun aktarmanın üzerine söyleyecek fazla laf bulamıyoruz. Birand, Türkiye'nin Irak için kendini paralandığını iyi gözlemleyip iyi tespit etmiş, ama sebebini anlayamıyor. TC Devletinin boş yere kendi kendini harcadığını zannediyor. Oysa, Güney Kürdistan bebelerinin katilleri kendilerini niçin helak ettiklerini gayet iyi biliyorlar. Ah, birde liberal kafalılar bu gerçeği kavrayabilse?!!

Kimyasal silahlarla ilgili bu bahsi kapatmadan önce bir parantez açarak Irak'ın bu işteki diğer destekçilerini de ortaya koymaya çalışalım. Böylece Türk sömürgecilerine haksızlık(!) yapma ihtimalini

bertaraf etmiş oluruz. Öyle ya, katliamda Irak'a yardımcı olan tek ülke Türkiye değildi.

Hiç kuşkusuz bu eyleminde Irak'la işbirliği içinde olan güçlerin başında Batılı emperyalist devletler geliyor. Çünkü bu devletler, öncülüğünü yaptıkları bütün protokol ve sözleşmelere rağmen, kimyasal silah yapabilmesi için gerekli olan ham ve ara maddeleri üretip Irak'a satmaktalar. Bunlar içinde önde gelen üç isim Almanya, İsviçre ve Belçika'dır. Savunmanın sonuna eklediğimiz Hürriyet'in 17 Nisan 88 tarihli haberinde bu ülkeler ve ürettikleri mallarla ilgili yeterince bilgi bulunuyor.

İşin ilginç tarafı aynı Batılı devletlerin, Kürdistan'daki kimyasal katliamdan sonra Irak'ı uluslararası sözleşmeleri ihlal ettiği gerekçesiyle şikayet etmeleridir. İlgili paragraflarda da anlattığımız üzere, BM'ye Irak'ı ilk şikayet eden ülkelerin büyük çoğunluğu Batılı emperyalist devletlerdir.

Bu durum bize emperyalist kapitalizmin iki yüzlü karakteri hakkında çarpıcı bir örnek sunuyor. Bu örnekte bir kez daha kavırıyoruz ki, kapitalist sistem insan doğasına temelden aykırı bir sistemdir. Kapitalizm, parayı tanrı bilen, insanlığın düşmanı bir sosyo-ekonomik sistemdir. Halepçe'de ve Güney Kürdistan'ın düzinelerce köyündeki toplu mezarlarda yatan onbinlerce Kürdistanlının henüz soğumamış cesedi insanlığına bu mesajı sunuyor.

İkiyüzlüler kervanında dikkati en çok çeken sima, hiç kuşkusuz ABD'ye aittir. Dünyanın her tarafında mazlum halkları boğazlamakla meşgul bu süper emperyalist devlet çevresini hayretler içine bırakarak Güney Kürdistan'daki kimyasal katliamda protestocular arasında yer aldı. Hatta işi Irak'a iktisadi yaptırımlar koyma noktasına kadar götürdü.

Neydi, ABD'yi böyle bir tavır almaya iten sebepler? Herhalde, onun hidayete erdiğini ve dünya halklarının dostu haline geliverdiğini söyleyemeyiz. O haide bu tavır nereden kaynaklanıyor?

Kanımızca bunun birden çok nedeni var. Tümlünü ayrıntılı biçimde ele almak bizi konumundan bir hayli uzaklaştıracağı için buna gerek görmüyoruz. Şimdilik belli başlı bir kaçını genel hatlarıyla zikretmeyi yeterli buluyoruz.

ABD'nin Kürdistan meselesini sahiplenir görünmeye çalışmasının altındaki ilk önemli etken, neredeyse yüzyıla ulaşan bastırma gayretlerine rağmen Kürdistan'daki ulusal hareketin her geçen gün güçlenerek gelişmesi olgusudur. Bu gün bir Orta-Doğu haritasına bakıldığında bu haritada alevli görüntülerle bezenmiş iki alan göze çarpar: Filistin ve Kürdistan. İşte süper bir güç olarak ABD, bastırılmayan Kürdistan'daki hareketi kendi potası içine almanın hesaplarını yapmak zorunda kalmıştır. Sahiplenme görüntüsünün altındaki ilk neden budur.

İkinci neden, süperlerin başlatmış oldukları genel yumuşama ile ilgilidir. Daha önce bir başka vesileyle değindiğimiz üzere, iki süper devlet bir süreden beridir, "Yerel çatışma odakları" adı verilen çeşitli ulusal ve sınıfsal kurtuluş mücadelelerini söndürmek için aralarında anlaşmış görünüyorlar. Angola'dan Afganistan'a kadar uzanan alanda etkileri hemence hissedilen bu uzlaşma, anlaşmazlıkları reformcu temeller üzerinde çözmek biçiminde kendini gösteriyor.

Bir yanda Polonya'daki Dayanışma'nın çeşitli reformlarla rejim içileştirildiğine tanık olurken diğer taraftan Filistin sorununun BM çerçevesinde çözülmeye çalışıldığını, tarafların (İsrail -FKÖ) bu çözüm doğrultusunda sıkıştırıldıklarını görüyoruz vs. Ve dikkat edilirse bu anlaşmazlıkların her birinde her bir ülkedeki ilişki ve etkinliğine bağlı olarak bir süper devlet çözüm için dikte edici rol oynamaktadır. Elbette iki süper devletin ortak müdahale ettiği alanlar da mevcut. Ancak genellikle herbiri kendi nüfuz sahasında daha aktif davranıyor.

İşte bu tablo içinde Orta-doğu'daki iki büyük anlaşmazlığın reformcu usullerle ve sistem içinde çözülmesi işi ABD emperyalistlerine havale edilmiş gibi görünmektedir. ABD'nin Kürdistan sorununda birden aktifleşmesinin altında yatan en önemli nedenlerinden biri de bu olmalı.

Bunlara, uzunca bir süredir azulanan düzeye çıkarılmayan, Irak-ABD ilişkilerindeki kimi olumsuzluklar ile Güney Kürdistan ulusal hareketine önderlik eden güçlerin emperyalizmle kolaylıkla uzlaşabilen pragmatizmini de ekleyebiliriz.

Böylece yukarda saydığımız ve ayrıntuya girmemek amacıyla atladığımız birçok faktörün sonucu olarak ABD, Kürdistan meselesinde

giderek aktifleşmektedir. Kimyasal silahlara karşı çıkması bu çerçevede gerçekleşti. Ancak hemen eklemek gerekir ki, onun bu çabaları çoğunlukla göstermelidir. Çünkü aklı başında hiç kimse savaşın sürdüğü uzun yıllar boyunca Türkiye üzerinden Irak'a iletilen kimyasal madde satışından ABD'nin habersiz olduğunu ileri süremez. ABD bu tür trafiklerde genellikle baş kontrolör mevkiindedir. İranganın skandalıyla ortaya çıkan gerçeklerin bir kısmı, bu savı doğrulamaya yetecek miktarda malzemeyi sundu dünya kamuoyuna. Bu bakımdan, ABD emperyalizminin Kürdistan'daki kimyasal katliam karşısında takındığı tavır kimseyi aldatmaya yetmeyecektir. Halkların sicilli katili Amerikan yönetiminin bütün yaptığı; ümitsiz göz yaşları dökmekten ibarettir.

Güney Kürdistan'daki kimyasal katliamda ABD ikiyüzlülük yapınca Sovyetlerin ondan geri kalması asla düşünülemezdi. Hakkını vermek lazım, Sosyal emperyalistler, ABD karşısında bu konuda başarılı bir yarış çıkardılar! Suratlarındaki sosyalizm maskesine ve sabah akşam çığırkanlığını yaptıkları "barış", "nükleer silahsızlanma" gibi teranelere rağmen Sovyetler, Halepçe'deki soykırımı çit çıkarmadan geçiştirdi. Öte yandan barış konusunda aktüel ajitasyon malzemesi olarak, hala, kırk yıl öncesinin Hiroşima ve Nagazaki katliamlarını kullanıyorlar.

Sosyal emperyalistlerin kimyasal katliam karşısında sessiz kalmaları sebepsiz değil elbet. Onlarında bu işte ortaklığı var.

Herşeyden önce katliamın icracısı olan Saddam yönetimi Sovyet işbirlikçisidir. Bu, çok önemli bir olgu. Çünkü ilgili bölümde anlattığımız gibi Irak ekonomik, siyasal ve askeri planda büyük ölçüde Sovyetler Birliği'ne bağımlı bir ülke. Özellikle ordunun bağımlılık düzeyi çok yüksek. Ülkenin savaş içinde olduğu göz önüne getirilirse, Sovyetlerin, bu ordu üzerinde ne kadar etkili olabilecekleri rahatlıkla anlaşılabilir. Bu bağımlılık düzeyiyle Sovyetler isteseydi, Saddam yönetiminin Kürdistan'daki sivil halk üzerinde kimyasal bomba kullanmasını engelleyebilirdi. Ama o, bunu yapmayı sosyal-emperyalist karakteri gereği tam tersi yönde davranarak, Irak'taki teknik elemanlarının bizzat kimyasal silah üretilmesinde çalışmasını temin etti.

Celal Talabani'nin 2000'e Doğru dergisine yaptığı açıklamalara bakılırsa, Güney Kürdistan'lı liderler, Sovyet teknisyenlerinin kimyasal silah üretilmesi işinde çalışuklarını tesbit edince durumu SBKP politbürosuna ve genel sekreterine iletip, bu teknisyenlerin geri çekilmesini talep etmişlerdir. Fakat sosyal emperyalistlerin o anki çıkarları aksi istikameti gösterdiği için bu talepler ciddiye alınmamış, kimyasal silahlara Sovyet katkısı devam etmiştir. Bunun üzerine Talabani'nin örgütü olan KYB'nin Merkez Yayın Organı Rebazi Nive, konuyu bütün ayrıntularıyla yayınlama yoluna gitmiştir. (Geniş bilgi için bk. 2000'e Doğru, Yıl:2, Sayı:49, s.22-23)

Sovyetler Birliği adına, 20 milyon Kürde yönelmiş bir soykırıma karşı çıkarılan tek ses Erivan radyosundan gelmiştir! Adı geçen radyonun Kürtçe yayında bunun bir soykırım olduğu belirtilmiştir, (Bk. M. A. Aslan, age. s.78) hepsi bundan ibaret!

Irak'ı bu katliamında yalnız bırakmayan bir diğer güç, dünyadaki önemli gericilik yuvalarından biri olan Arap Birliği'dir. Bu gerici birliğin Sözcüsü olan Clouis Maksud, Türkiye'nin BM heyetinin incelemesine karşı çıkarken bulduğu gerekçelerden daha mükemmel(!) bir akıl yürütmeye "1925 tarihli Cenevre Sözleşmesinde, bir ülkenin sınırları içinde kimyasal silah kullanılmasına ilişkin herhangi bir kayıt bulunmadığını ve konunun Irak'ın içişlerini ilgilendirdiğini söyledi." (M.A.Aslan, age. s.78)

Böylece Saddam Hüseyin'in son katliamdaki suçortaklarının tam bir listesi geçmiş oluyor elimize: Bunlar, Kürdistan'daki işbirlikçi milli hainler Kürdistan'ı sömürgeleştiren diğer sömürgeci devletlerden, Arap Birliği gibi gericilik yuvalarına kadar uzanıyor. Yani neredeyse dünyadaki bütün emperyalistlerle, bölgedeki tüm gericiler bu listeye dahil durumdadırlar! Bu da Kürdistan halkının yürüttüğü mücadelenin ne kadar haklı ve ne kadar devrimci bir mücadele olduğunu ortaya koyuyor. Her zaman ve her yerde olduğu gibi, Kürdistan'daki haklı ve devrimci mücadele de gericilik cephanesini çatırdatarak ilerlemek zorundadır. Bu noktada Kürdistan devriminin diğer devrimlerden farkı, doğası gereği daha geniş bir düşman stürüstiyle kapışmak durumunda oluşudur. Bu da tabiatıyla Kürdistan devriminin işini zorlaştırmaktadır.

Geçtiğimiz Ağustos ayındaki jenosit bunun en açık ve en yakın ifadesidir.

TÜRKİYE AĞUSTOS JENOSİDİNİN SUÇORTAĞIDIR!...

Konuya, geçen bölümde görece ayrıntılı anlattığımız gelişmeleri genel hatlarıyla hatırlatarak girmek istiyoruz. İran'la Irak arasında 18 Temmuz'dan itibaren ateşkes ilan edilmesinden hemen sonra, Irak güney cephesindeki birliklerini Kürdistan cephesine yığı ve Ağustos ayı başlarında saldırıya başladı.

Fakat olayların gelişmesi gösterdi ki, Güney Kürdistan halkı bu saldırılara karşı koyarken sadece Saddam rejimine karşı direnmiyordu. Eflakçı diktatörlüğün saldırısına iştirak eden bir dizi güç vardı. Ve konulan direniş bütün bu güçlere karşı bir savaşın niteliğini alıyordu. Ama bu güçler içinde Türkiye çok özel bir yere sahiptir. Önceki bölümlerde anlattığımız gibi Türkiye tarih boyunca Güney Kürdistan halkının özgürlük mücadelesine inatla karşı çıkmıştır. 80'li yıllar boyunca da bu durum değişmeden devam etti. Ama son Ağustos saldırılarında bu düşmanlık çok çıplak biçimde kendini ortaya koydu. Ağustos ayı başında Türkiye'ye gelen Taha Yasin Ramazan, dönerken Türkiye'nin aktif biçimde rol alacağı ortak bastırma hareketinin nihai planını taşıyordu çantasında.

TRT ve Ağustos Katliamı

Ağustos ayı boyunca açığa çıkan bütün olgular, Türkiye'nin bu bastırma hareketinin bizzat içinde olduğunu ortaya koyuyor. Bunlardan kimyasal silahların üretilmesi ve kullanılmasıyla ilgili olanlarını yukarda ayrıntılı biçimde anlattık. Şimdide genel hatlarıyla diğer olgulara bakalım.

Bu olgulardan birincisi Türk Televizyonunun olayları veriş biçimiydi. Savaş boyunca cepheyi mümkün olduğunca yabancı basın ve Televizyon ekiplerine kapatmış olan Irak, Ağustos saldırısıyla birlikte TRT kameramanlarını beraberinde siperlere götürmüştü. Belki

bu kadarına rastlantı denilip geçilebilir ama, TRT ekibinin haberleri veriş biçimine baktığımızda durumun hiç de böyle olmadığı belli oluyor.

TRT, bastırma hareketını nasıl verdi?

TRT'nin olayları verişinde iki önemli husus göze çarpıyordu:

Birincisi, zamanlamayla ilgilidir. Ağustos ayının ilk haftasında başlayan savaşla birlikte çekimler de başlamıştı. Ama nedense bu filmler, günü gününe değil de, Ağustos ayının son günlerinde yayımlandı. Habercilikte, bu normal değildir. Habercilik kavramının esprisi, haber anında neşrini öngörür. Hele başka kaynaklar atılarak elde edilmiş haberler sözkonusuysa. Bu durumda TRT'nin elindeki filmleri bekleterek, haftalarca sonra yayımlamasını nasıl yorumlamalı? Bu sorunun cevabı ikinci hususun anlatımında kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

İkinci husus, haberlerin kaydediliş ve anlatılış biçimiyle ilgilidir. Normal bir televizyon spikerinden farklı olarak TRT spikeri olayları öyle anlatıyordu ki, sanki hariçten olayları kaydetmekle görevli sivil bir muhabirle değil de, Irak Genelkurmayı tarafından savaş alanının filme çekilmesi işiyle görevlendirilmiş bir subayla karşı karşıyaydık. Güneydeki katliam epeyce yol alıp binlerce insan Türkiye sınırına yığıldığı bir sırada gösterime sokulan filmlerde spiker, önce, ertesi gün(!) Irak ordularının hareket tarzını çekim eşliğinde anlatıyordu. Mealen şöyle diyordu: "Irak topçusu bu akşam ve yarın sabah şu karşıda gördüğünüz tepeleri döverek, ertesi gün şu vadinin ele geçirilmesi için saldırı yapılacak vs. Sonra, ertesi gün yine görüntü eşliğinde bir önceki gün bildirmiş olduğu şeylerin gerçekleştirilişini, yani topçunun, bir önceki gün spiker tarafından tarif edilmiş olan tepeyi nasıl dövdüğünü veya askerlerin belirtilen vadiye yönelik nasıl bir saldırı başlatuklarını (anlatım eşliğinde) görüntülüyordu. Yani sivil bir kurum gibi görünen TRT öyle çekimler yapmıştı ki, bunların Irak Genelkurmayının saldırı planları önceden gözden geçirilmeden ve savaş esnasında Irak birlikleriyle ortaklaşa çalışmadan gerçekleştirmek mümkün değildi. Bu çekimler, televizyonlardan hergün dütinelercesini seyrettiğimiz normal savaş filmlerine hiç benzemiyordu. Daha ziyade,

harbokulu öğrencilerinin tatbiki eğitimleriyle ilgili savaş filmlerini andırıyordu.

Eşine ender rastlanacak bu durum, Türkiye ile Irak'ın Ağustos ayı boyunca icra edilen saldırı ve katliamı hangi ayrıntılarına kadar ortak planladıklarını oldukça açık şekilde sergilemektedir.

İkinci olgu, güneydeki jenosit gerçekleştikten sonra kuzeye kaçmak zorunda kalan sivil halkla karşı Türkiye'nin takındığı hasmane tutumdur. Bu tutumun ayrıntılı bir analizi, Türkiye'nin bu katliamın planlanması ve icraasında aktif rol aldığını yani jenoside ortak olduğunu ortaya koymaktadır.

Jenosit Kavramının Uluslararası Tanımı

Türkiye'nin olaylar karşısında takındığı somut durumu anlatmadan evvel kısaca jenosid kavramının uluslararası literatürde nasıl tanımlandığını ve jenosid eylemlerine karşı geliştirilmiş uluslararası anlaşmalara bakmak istiyoruz. Böylece Türkiye'nin de imzacıları arasında yer aldığı bu uluslararası normalara ne ölçüde uyduğunu ortaya çıkarma imkanı elde edeceğiz. Konuyla ilgili temel kaynağımız, ilgili sözleşme metinlerini ihtiva eden Mehmet Ali Aslan'ın yukarıda sıkça zikrettiğimiz çalışması olacak.

"Jenosidin Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkında Sözleşme" 9 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletlerce kabul edildi. Türkiye bu sözleşmeyi 23 Mart 1950 tarihli bir kanunla onaylamıştır.

Sözleşmenin 2. maddesi, Jenosidin tanımını yapmaktadır. Güney Kürdistan'da geçen Ağustos ayında gerçekleştirilen katliamın uluslararası anlaşmalar uyarınca Jenosid kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceğini anlamak bakımından bu maddeyi olduğu gibi aktarmayı yararlı görüyoruz. 2. madde şunları söylüyor.

"İşbu Sözleşmede, jenosit, milli, etnik, ırki veya dini bir gruba kısmen veya tamamen imha etmek amacıyla aşağıdaki fiillerden her hangi birinin irtikap olunması demektir.

"a) Grup azalarının katli;

"b) Grup azalarının bedeni ve akli melekelerinin ciddi suretle haleldar edilmesi;

"c) Grubun, bedeni varlığının kısmen veya tamamen imhasına müncer olacak hayat şartlarına kasten tabi tutulması;

"d) Grup içinde doğumları sekteye uğratabilecek tedbirler alınması;

"e) Bir grup çocuklarının diğer bir gruba zorla nakledilmesi."

(Akt. M. Ali Aslan, age. s.224)

Yukarıdaki tanım gayet açık ve ayrıntılıdır. Aklı yerinde olan herkes, bu tanımlamayı okuduktan sonra, bir tek bombardımanda Halepçe kasabasında yaşayan bütün insanların %97'sini yokeden Baas diktatörlüğünün Ağustos ayında Güney Kürdistan'ının tümüne yaymaya çalıştığı benzer katliamlarının hiçbir tereddüte meydan vermeyecek şekilde jenosit kapsamında eylemler olduğunu anlayacaktır. Bu nedenle güneydeki katliamın jenosit olup olmadığını uzun boylu tartışmamız gerekmiyor. Burada asıl konumuz bu jenositte Türkiye'nin katkısını gözönüne sermek olduğundan, Türkiye'nin güneydeki katliam karşısında takındığı tavrı ortaya koymaya çalışacağız.

Bunun için temel hareket noktalarımızdan biri şu olacaktır: Güneyde bu jenosit gerçekleştirilirken TC Devleti ne yapmakla mükellefi, ne yaptı?

1950 yılında jenositle ilgili sözleşmeye imza koymuş bir devlet olarak Türkiye'nin yapması gerekenler açıktır: Öncelikle, jenosidin durdurulması için Irak ve BM nezdinde harekete geçmeli, Irak'ın katliam çabalarını engellemelidir. İkinci olarak, jenoside konu olan Güney Kürdistan halkının bu durumdan kurtulması için onlara yardımcı olmalıydı. Bunun çeşitli biçimleri düşünebilir: hava sahasını Irak'a kapatmak; ekonomik ambargo uygulamak; Kerkük-Yumurtalık boru hatını keserek Irak'ın temel gelir kaynağı olan petrolün ihracını engellemek; Irak saldırıları esnasında sınırlarından içeri düşen bombaları gerekçe göstererek kuzeyden askeri olarak tehdit etmek; ve hepsinden önemlisi soykırımdan kaçan Güney Kürdistan halkına kapılarını açarak, sığınma imkanı tanımak vb.

Liste uzatılabilir. Fakat buna gerek yok. Çünkü biliyoruz ki, Türkiye'nin tutumu burada sıralananları gerçekleştirmek yönünde değil, tam tersi istikamette olmuştur.

Türkiye, Irak'a ekonomik ambargo koyacağına borçlarını

erteleme yoluna gitmiş ve böylece Irak'ın iktisaden soluklanmasına yardımcı olmuştur.

Türkiye, Irak'a giden silah sevkiyatına engel olacağına, bir önceki bölümde ayrıntılarıyla ortaya koyduğumuz gibi, katliamda kullanılan kimyasal silahların üretilmesi işine ortak olmuş, Irak'ın bu silahı kullanmasının şartlarını oluşturmaya yardım etmiştir. Türkiye hava sahasını Irak'a kapatacağına, Irak helikopterlerinin ve savaş uçaklarının Türkiye Kürdistanı'ndaki bazı köyleri bombalamasına bile ses çıkarmamış, yani saldırılarında Saddam yönetimini teşvik etmiştir. Ve nihayet Türkiye, katliamdan kaçan onbinlerce sivil halka kapıları açacağına, gelenleri, gerisin geri kimyasal silahların önüne atmak suretiyle katledilmelerine yardımcı olmuştur.

Bu listeyi de çoğaltmak mümkün. Fakat buna da gerek görmüyoruz. Çünkü sadece burada sıralanan hususların belgelerle kanıtlanması bile TC. Devletinin Güney Kürdistan'daki jenosidin suçortağı olduğunu kanıtlamaya yetecektir. Bu nedenle önceki paragraflarda üzerinde durduğlarımızı atlayarak son iki hususu belgelemeye çalışacağız.

Sınırların Mültecilere Kapatılması

Önce sınırın sığınmak isteyenlere kapatılması konusunu ele alalım.

Güney Kürdistan'da Ağustos ayının ilk günlerinde başlayan saldırıların üzerinden henüz on gün geçmişti ki, Türk basınında sığınmacılar hadisesi tartışılmaya başlandı. Örneğin 16 Ağustos 1988 tarihli Cumhuriyet gazetesinde şunları okuyoruz.

"Ankara'daki yetkili çevrelerin şu aşamada üzerinde durdukları konuların başında 'Kürt mülteci' sorunu geliyor. Irak'ın İran güçleri ile çarpışmalara fiilen son vermesinden sonra kuzeydeki Kürt ayrılıkçı unsurlara yönelmesi ve bölgede düzenlediği operasyonlardan kaçan Peşmergelerin küçük gruplar halinde aileleri ile Türkiye'ye geçici olarak sığınmaları, Ankara'da olası yeni bir sorunun habercisi olarak değerlendiriliyor." (Akt. M. A. Aslan, age. s.20)

Bu haber, diğer şeylerin yanı sıra, Türk yetkililerinin Güneydeki

katliamın gelişim seyrinden düzenli olarak haber aldıklarını gösteriyor. Elbette bu durum tek başına Türkiye'yi katliamın suç ortağı yapmaz. Asıl sorun, böyle bir katliamın başladığını öğrendikten sonra yapılanlar ve yapılmayanlardır. O halde Türkiye'nin neler yapıp, neler yapmadığına bakalım.

Daha Ağustos'un 16'sında Türkiye'ye sığınma durumunda kalan Peşmergeler ve ailelerinden sözedildiğine göre, Irak ordularının ilerleyişine paralel olarak, soykırımın boyutlarının genişleyeceği ve bunun da sınırdaki yığılmayı iyice arttıracağı rahatlıkla kestirilebilirdi. Dolayısıyla oturup bu muhtemel gelişme konusunda derhal bir politika tesbit etmek gerekiyordu.

Tespit edilecek politikanın istikametini belirleyecek olan faktör ise hiç kuşkusuz, politikayı belirleyecek olan gücün jenosit karşısındaki pozisyonudur. Jenositte çıkar umulduğunda takip edilecek politika ile, böyle bir çıkar ortaklığının sözkonusu olmadığı durumda belirlenecek politika, tamamen ters istikamette olacaktır.

Türkiye'nin o dönemde tespit ettiği politikaya baktığımızda bunun, Güney Kürdistan'daki jenositte çıkar uman bir politika olduğunu görüyoruz. Şöyle ki:

Konu Ağustos'un ilk günlerinden itibaren bilinmesine ve ay ortalarında basına aksettirilmesine rağmen, Türkiye, Ağustos'un son günlerine kadar sorun karşısında "ilgisiz" bir tavır takındı. Aslında ilgisizlik olarak adlandırılan bu tavır, pratikte, kimyasal silah kullanan Irak'tan yana bir tavır alışı. Çünkü Irak özellikle 25 Ağustos'tan sonra yoğun kimyasal silah kullanmaya başlamıştı. İşte Güney Kürdistan'da toplu kıyımların doruğa turmanmaya başladığı böyle bir süreçte hala sözümona "tarafsızlık politikası" gütmek, gerçekte jenositte ilgili sözleşmeler hilafına hareket etmek demektir. Yani bu tavır resmen soykırımcı Irak'ı desteklemek anlamına geliyordu. Sayıları yüzbine varan insan korku ve panik içinde Türk sınırına dayanmış beklerken, rüşvetçiliğiyle meşhur Milli Savunma Bakanı Ercan Vuralhan, 29 Ağustos günü basın toplantısından "konunun Irak'ın meselesi olduğunu" belirttikten sonra "Sınıra yığılan herkesi içeri alırsanız o zaman Ortadoğu'daki denge içindeki yerinizi sarsarsınız. İçeriye gelenlerin alınması konusunda hükümetin herhangi bir kararı yoktur"

(Ekonomik Panorama, Yıl:1, Sayı:23, s.8) diye ilave ediyordu. Yani sınırlar kapalı kalmaya devam edecekti.

Oysa öte yandan Güney Kürdistan'daki Kürt ulusal liderleri BM'ye, Kızıllaç'a ve TC. devletine çağrılar yaparak kimyasal silahlar karşısında sivil halkın sığınma talebinin kabul edilmesini istiyorlardı. Konuyla ilgili çok sayıdaki çağrı arasında iki tanesini zikretmek, olayı belgelemek bakımından yeterli olacaktır sanırım. İlk çağrı IKDP genel başkanı Mesut Barzani'ye ait. Gazeteci-yazar Erbil Tuşalp, çağrını şöyle özetliyor:

"Irak rejimine karşı savaşan 'Kürdistan Demokrat Partisi' lideri Mesut Barzani, Türkiye'nin on binlerce Kürde sınırlarını kapattığını öne sürdü...

"Barzani, Kürt mültecilerinin Irak tarafından hemen her gün düzenlenen kimyasal saldırılardan kaçuklarını ve Hakkari'de Çukurca yöresinde toplandıklarını belirtti...

"Barzani, özellikle çok sayıda çocuğun kimyasal silahlardan ötürü öldüğünü, çevrenin ve besin maddelerinin zehirlendiğini ve salgın hastalık tehlikesinin başgösterdiğini belirtti. Barzani, "Türk hükümetine çağrıda bulunuyoruz. İnsani nedenlerle hiç olmazsa kimyasal silahlarla zehirlenen çocuk ve kadınları kabul etsinler' dedi." (Erbil Tuşalp, 30 Ağustos 1988 Tarihli Cumhuriyet)

İkinci çağrı Talabani'yle Barzani'nin ortak imzalarını taşıyor:

"Türkiye'den Kürt mültecilerinin barındırmalarını istiyoruz. Bunun için gerekli girişimlerde bulunuyoruz. En kısa zamanda Birleşmiş Milletler olaya el koymadığı takdirde ve uluslararası Kızıllaç Teşkilatı'nın mültecilerimize sahip çıkmaması halinde elimizdeki intihar timlerimizle, şu anda elimizde bulunan kimyasal silahlarla Irak'ın önemli askeri yerleşim bölgelerine misillemede bulunacağız. Bir soykırımla karşı karşıya bulunmaktayız. Kaybedecek bir şeyimiz kalmamıştır. Kürdistan dağlarında son peşmergemiz kalana dek bizi hiç kimse durduramaz". (31 Ağustos 1988 tarihli Milliyet'ten akt. MA Aslan, age. s.46)

Çaresizlik içinde çırpınan savaşçıların bu kahredici çığıklarına Türkiye'nin cevabı, birazdan somut kanıtlarıyla sunacağımız gibi, her

nasılsa kendini sınırın bu yakasına atmayı başarmış sivil-savunmasız halkı toplayarak, idam etmeleri için, Irak yetkililerine teslim etmek şeklinde oldu.

Sorun bu kadarıyla konulduğunda kimileri bunu, Türkiye'nin kimyasal silahlarla yapılan katliamın suç ortağı sayılması için yeterli kanıt olarak görmeyebilirler. Böyle bir düşünce doğru olmamakla birlikte ciddiye alınmalıdır. Bu nedenle Türkiye'nin soykırımdaki rolünün, sadece, sınırları dışında patlak vermiş bir çatışma karşısında sözde "tarafsızlık politikası" gütmemesinden ibaret olmadığını belirtmemiz gerekiyor. Gerçekte, yukarıda aktardığımız jenosit tanımı gözönüne alındığında bu kadarı bile soykırımın suç ortağı olmak için yeterlidir. Ama biz yine de bununla yetinmeyelim. Böylece en kasıtlı gözler bile, TC Devletinin Güney Kürdistan halkına olan düşmanlığını görebilsinler.

İlk Sığınmacıların Geri İade Edilmesi

Türkiye, 30 Ağustos 1988 tarihinde, ilerde genişçe anlatacağımız sebeplerle sınırlarını Güney Kürdistan yurttaşlarına açıncaya kadar çeşitli yollarla sınırı geçmiş binlerce insanı Saddam güçlerine teslim ederek öldürülmelerini sağladı.

Günlük basında bu olguyu kanıtlayacak çok sayıda malzemeye rastladık. Milli menfaatler sözkonusu olduğunda çok "büyük bir sorumluluk blinciyle hareket etmeyi prensip haline getirmiş" sömürgeci Türk basınının bile gizleyemediği bu olgular, bölümün başından beri sürdürdüğümüz tartışmaya son verecek niteliktedir. Birkaçını aktaralım:

Örnek: 1

"Zevkanlı Safiye Macid beş günlük 'açlık yürüyüşünden' başarıyla çıkmış bu geçeye (Türkiye kastediliyor-b) varabilmişti. Ama içinde kocaman bir acı: İki çocuğu, Pırjin ve Delal'ı yitirmiş bu yürüyüşte. Ancak Safiye için başarının 'buruk sevinci' de uzun sürmedi. Çukurca'da evleri teker teker arayan polis, aralarında Safiye Macid'in de bulunduğu 147 kişiyi sınıra götürüp atıyordu. Çareyi Zav bölgesinde Irak askerlerine teslim olmakta bulan bu mültecilerden 'tek can' kurtulamamıştı;

hepsi de kurşuna dizilmişti ve günlerden 29 Ağustos 1988'di" (2000'e Doğru, Yıl:2 sayı:37, s.18)

2000'e Doğru dergisinin tanıklığına itibar etmeyenler için ikinci örneğimizi sömürgeci sistemin en sadık savunumlarından biri olan Hürriyet gazetesinden seçiyoruz.

Örnek: 2

"Irak'ın durmak bilmeyen saldırıları üzerine, Türkiye sınır şeridine kaçan kadın ve çocuklardan oluşan yüzlerce Peşmerge ailesi önceki gün yeniden Türkiye topraklarına geçerek sığınma isteminde bulundu. Sınırdaki giriş ve çıkışlar kontrol altına alınırken 49 numaralı sınır taşının bulunduğu, Bedkar ve Tekevler Köyü yakınlarındaki Mirve bölgesinden Türkiye'ye geçen yüzlerce Kürt'ün sığınma istemini güvenlik makamlarımız geri çevirdi. Bunun üzerine gelenler geri döndü. (Gerçekte zorla dönderildiler olmalıydı-b)" (29 Ağustos 1988 tarihli Hürriyetten akt. M. A. Aslan, age, s.35)

Son örnek bir başka burjuva grubuna ait bir yayın organından, Panorama'dan

Örnek: 3

"Bu açıklama (Ercan Vuralhan'ın yukarıda aktardığımız açıklaması kastediliyor-b) büyük bir şok etkisi yapıyor, sınırı geçen Kürtler yeniden Irak topraklarına doğru kaydırılıyordu. Çukurca'ya geçen 3 bin dolayında Iraklı Kürt bir süre sonra geri gönderiliyordu." (Ekonomik Panorama, Yıl:1, Sayı:23, s.8, abç)

Örnekleri artırmak zor değil. Günlük basında buna dair çok sayıda yazı, belge vs. bulunabilir. Biz, fazla yer kaplamasını engellemek amacıyla değişik karakterlere sahip üç yayın organından aldığımız bu üç örnekle yetiniyoruz. İsteyen favorisi olan yayın organındakine inansın. Bu pasajları, sömürgecilerin sıkıştıkları zaman hep yapukları gibi, "komünist iftiralar" diyerek geçiştirme imkanı da yok. Zira, kaynak olarak gösterilenlerin hiçbiri komünist yayın organı değildir, tersine, Hürriyet ve Gelişim yayınları, sömürgeci sistemin önemli sermaye gruplarına ait yayın organlarıdır.

Peki binlerce kişiyi, en temel insani haklarından biri olan

sığınma hakkından mahrum bırakarak soykırımcıların önüne atmak Jenoside ortak olmak değildir de nedir? Panorama dergisinin verdiği üçbin rakamı aslında gerçeği yansıtmaktan uzaktır. TC. Devletin Irak'a geri göndererek öldürülmelerine sebep olduğu insan sayısı bu rakamın çok üstündedir. Türkiye'nin 1974'teki Kıbrıs çıkarmasında öldüğünü iddia ettiği toplam asker sayısının beşbin olduğu hatırlanırsa, bu devletin sadece 25-30 Ağustos tarihleri arasındaki altı günlük sürede Güney Kürdistan halkı içinde sebep olduğu kıyımın boyutları daha rahat anlaşılır. Bütün bu anlatılardan sonra TC Devletin 1988 yılı içinde, ama özellikle Ağustos ayının son haftasında Güney Kürdistan halkına karşı Irak yönetimi ile yaptığı işbirliğinin boyutları ve sebep olduğu sonuçları bu devleti jenositin suç ortağı olarak adlandırmamızın olanaklı kılmasıdır.

Soykırma karşı çıktığımız için bizleri yargılamaya çalışan TC Devleti, böyle yapmakla kendi gerçek durumunu gizleyemez. Asıl yargılanması ve cezalandırılması gereken bu devletin kendisidir. jenositle ilgili yukarıda sözünü ettiğimiz sözleşmenin 3. Maddesi bu tespitteki haklılığımızı hiçbir kuşkuya yer bırakmaksızın kanıtlamaktadır. İşte ilgili maddeler:

"Madde: 3

"Aşağıdaki fiiller cezalandırılacaktır:

"a) Jenosit;

"b) Jenositi irtikap için anlaşma;

"c) Jenositi irtikap için doğrudan doğruya ve aleni surette tahrik;

"d) Jenosit'e teşebbüs;

"e) Jenosit suçunda ortaklık." (Kay: M. A. Aslan. age. S.224-225)

Bu bölümün başından beri anlatageldiklerimiz gözönüne getirilirse, Türkiye'nin, 3. maddenin b, c ve e bentlerinde tanımlanan suçların tümünü işlediğini tespit edebiliriz. Bu da savunmamızın şimdiye kadar ki ana teması olan TC Devletin Güney Kürdistan halkının düşmanı olduğu tezinin en mükemmel kanıtını oluşturmaktadır.

Biz yine de bu kadarla yetinmeyip, geçen Ağustos'ta Güney Kürdistan'da icra edilen soykırım esnasında TC Devletin Irak'la olan

işbirliğinin diğer veçhelerini sergilemeye devam edelim. Böylece 30 Ağustos 88'de sınırlarını Güney Kürdistanlı mültecilere açmak zorunda kalan Türkiye'nin, bu eylemine dayanarak takınmaya çalıştığı "Kürt dostu" imajının sahteliğini daha açık biçimde ortaya koyabiliriz.

Irak'ın TC Sınırları İçindeki Saldırılarına İzin Verilmesi

Yukarda belirttiğimiz gibi Türkiye altına imza attığı uluslararası anlaşmalar icabı Irak'ın jenosit çabalarına karşı durmak zorunda olmasına rağmen bunu yapmadı. Irak'ın kendi devlet sınırları içinde sivil halkı bombalamasına karşı tepki göstermediği gibi, bu saldırıların TC sınırları içinde devam etmesine karşı da ciddi bir tavır takınmadı. Bir devletin kendi hükümrانlık hakkına saldırı anlamına gelen bu tür tecavüzler karşısında sessiz kalmasının hemen akla gelebilen iki sebebi olabilir: Birincisi, askeri planda güçsüz oluşu ve saldıran devletle çatışmayı göze alamamasıdır. Bu çok sık görülen bir durum değildir. Çünkü bir devletin sınırlarını koruyabilmek güçten yoksun olması demek, günümüzün kapitalist haydutlar dünyasında sık sık harici saldırılara maruz kalması demektir ki, bunun kaçınılmaz sonucu devlet hükümrانlığını kaybetmektir. Örneğine çok rastlamadığımız bu durum, Türkiye örneğinde gerçeği hiç yansıtmamaktadır. Çünkü herkes biliyor ki, Türkiye, askeri planda, kendini Irak'ın sınır tecavüzleri karşısında koruyamayacak kadar zayıf değildir. Tersine, ilgili bölümlerde anlattığımız gibi, 80'li yıllar boyunca Irak devletinin kuzey sınırlarının koruyuculuğunu Türkiye yapmıştır.

İkinci sebebe gelince, bu iki devletin anlaşmasıyla ve ortak menfaatıyla ilgili bir husustur. Türkiye-Irak örneğinde karşılaştığımız tecavüzler bu türdendir. TC Devleti, Güney Kürdistan'daki soykırımın başından beri aktif elemanlarından biri olduğu için Irak'ın sadece kendi devlet sınırları içinde Kürtlere saldırmasına sessiz kalmayıp, TC sınırları içindeki saldırılarına da ses çıkarmamıştır. Yani ortada bir anlaşma sözkonusudur. 25 Ağustos'u izleyen günlerde hemen hergün Irak helikopterleri ve savaş uçakları Türk hava sahasını ihlal etmişler, sınırın Türkiye geçesine sığınmış olan sivil halk üzerine bombalar yağdırmışlardır. İşte bir kaç örnek:

"Irak'ın ayrılıkçı Kürtlere karşı sürdürdüğü operasyon devam ederken, sınır köylerimize bomba yağdı..."

"Son olarak dün sabah saat 04.00 sıralarında atılan üç Irak bombası yaklaşık 300 kişinin yaşadığı Uludere Işıkeren Köyü'nün 600 metre kadar yakınına düştü..."

"Çukurca'nın Irak sınırında bulunan Uzur dere kasabasıyla Çağlayan Köyü arasındaki topraklarımız. da Irak jetleri tarafından çok sayıda bomba atıldığı belirtildi.

"Dün son bombalama olayı, Uludere-Şırnak karayolunda meydana geldi. Irak topçusu tarafından atıldığı sanılan bir top mermisi araçların geçtiği Uludere-Şırnak karayolunun Yeşilyuva mevkiinde yolun yaklaşık 10 metre yanına düştü." (29 Ağustos 1988 tarihli Hürriyet gazetesinden ak. M. A. Aslan, age, s.36)

Irak'ın bu tür saldırıları, kapıların açıldığı 31 Ağustos tarihinden sonra da devam etti. İşte 4 Eylül '88 tarihli bir haber.

"Irak helikopterleri, Hakkari'de bazı köyler ile karayolunu bombaladı. Hakkari'nin Uludere ilçesine bağlı Yekmal ve Dağdibi Köyleri arasındaki karayolunu bombalayan Irak Helikopterleri zaman zaman Türk sınırları içine girerek Peşmerge ailelerine bomba yağdırdı..."

"Önceki gece de Irak uçakları, Şemdinli'nin Derecik köyünü bombaladı." (4 Eylül 1988 tarihli Milliyet'ten akt. M. A. Aslan, age. s.60-61)

Ortada bu kadar ihlal varken ciddi bir tepkinin gösterilmemiş olması, iki devletin jenosit konusundaki işbirliği ile açıklanabilir. Nitekim işbirliği Irak askerlerinin Türkiye sınırları içinde arama yapması noktasına kadar varınca, Kürdistan Yurtseverler Birliği'ne bağlı radyo "...Türkiye'nin Irak Silahlı Kuvvetlerinin Türk topraklarında sıcak takip hareketi yapması için ortam hazırladığını" ileri sürdü haklı olarak. Aslında Irak sınırında olup bitenlerin Türkiye'nin müsaadesiyle gerçekleştiğini anlamanın en basit yolu, bir an için, bütün bombalama ve sınır ihlallerinin bir başka ülkeyle olan bir sınırdaki, diyelim Yunanistan sınırında gerçekleştiğini varsaymaktır. Gerçekten de, Yunanistan, Trakya veya Ege sahillerine bu kadar bomba yağdırsaydı acaba ne olurdu? İki ülke arasında asgari olarak bir mini

savaş patlak vermeden hiç birşey durulmazdı herhalde. Ama aynı şeyi Irak yapınca basında çıkan bir-iki cılız ses ve bu tür sesleri susturmak için sınırdaki görevli birliklerin subayları düzeyinde gerçekleştirilen görüşmeler türünden göstermelik bir-iki müdahale dışında hiçbirşey yapılmıyor. Çünkü Türkiye bu katliama başından beri iştirak etmiştir. Ve dolayısıyla uluslararası planda çok büyük yankılar yapacak düzeye varmadıkça, Irak'ın Türkiye sınırları içindeki Güneyli Kürtleri katletmesine izin vermek zorundadır. Olayların sıcak olduğu dönemde bazı basın-yayın organlarında Türkiye Irak ilişkilerinin bozulduğuna dair çıkan haberlerin çoğu göstermeliktir ve jenositte ilgili Türkiye-İrak işbirliğini gizlemek maksadıyla bizzat devlet tarafından üretilmiştir. Nitekim, o dönemin basınını izleyenler, basında Türkiye ile Irak arasındaki ilişkilerin bozulduğuna dair bazı fırsatların kopartulmak istendiğini görebilirler. Kriuk dönemlerde, basının, MİT ve diğer ilgili bakanlıklar tarafından maniple edilmesi Türkiye'de sık görülen vakalardandır. Hele "milli menfaatler" sözkonusuysa.

Jenosidi izleyen günlerde basında bir bardak suda koparılan fırtına bir kenara bırakılır ve iki devlet arasındaki gerçek ilişkiye bakılırsa ciddi hiçbir olumsuzluğun olmadığı görülür. İki devlet arasındaki ilişkiler o kadar iyiydi ki, Türkiye, kendi sınırları içinde cinayet işleyen Irak askerlerini yakaladıktan sonra, bu fiil TCK'ya göre 24 yıl ağır hapis ile idam arasında bir cezayı ön görmesine rağmen, hiçbir işlem yapmadan Irak'a teslim etmekteydi. Kürt halkına karşı işlenen bu caniyane işbirliği ile ilgili haberleri okumak isteyenler 6 Eylül 1988 tarihli Cumhuriyet gazetesine bakabilirler. Orada, Türk sınırını ihlal ederek Güneyli Kürtleri katleden otuz Irak'lı askerinin hiçbir sorun çıkarılmadan Irak'a iade edildiği anlatılmaktadır. Ortada bu çapta bir işbirliği varken, iki devlet arasında bir gerginlikten veya çatışmadan nasıl sözedilebilir? Ama, belirtmeye gerek yok ki, büyük bir jenosit gerçekleştirilir ve yüzbinlerce insan toplu göçe zorlanırken ufak-tefek bazı pürüzler çıkabilir. Bu gayet normaldir. İşte böyle önemsiz sürtüşme ve gerginliklerin dışında Türkiye-İrak ilişkileri gayet olumluydu. Bunu Irak'ın Türkiye büyükelçisi Tarık Abdulcabbar Cevad şöyle teyit ediyor:

"Türk basınında Irak hükümetinin konuyla ilgili rahatsızlığına ilişkin haberler spekülasyon ürünüdür, resmi düzeyde ne

gerginlik ne de sorunlar yaşanmaktadır." (Bk. Ekonomik Panorama, Yıl:1, Sayı:23, s.10-11)

Panoramının röportajından da anlaşılacağı gibi bir çatışmadan söz etmek doğru değildir. Tersine bu dönemde Kürdistan'ı sömürgeleştiren ülkelerle Türkiye arasındaki bağların daha da sıklaştığından sözedilebilir. Bunun en önemli kanıtı aynı günlerde Türk Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Nüzhet Kandemir'in "başbakanın özel temsilcisi" sıfatıyla, İran ve Irak'ı kapsayan bir geziye çıkması ve bu ülkelere Kürdistan konusunda işbirliği yapmaya yönelik öneriler sunmasıydı. TC Devleti, körfez savaşının bitmesini İran, Irak ve Türkiye'deki Kürt ulusal muhalefeti boğmak için güzel bir fırsat olarak görüyor ve bu görüşü doğrultusunda İran'ı da işbirliğine katmak için çaba sarfediyordu. Kandemir'in gezisinin amacı kısaca buydu.

Kandemir'in bu çabalarının İran'ı ne ölçüde ikna ettiğini ve üç devlet arasında anti-Kürt olma temelinde somut bir işbirliği anlaşmasının imzalanıp imzalanmadığını, imzalandıysa bunun somutta nasıl bir kurumsal çerçeveye oturtulduğunu ortaya koyabilecek verilerden yoksunuz. Bu nedenle birşey söylemek istemiyoruz, ama İran'ın da, Güney Kürdistan'daki Ağustos katliamına bir ucundan katıldığını belirmeden tablonun tamamlanacağını da sanmıyoruz. Bu amaçla bir parantez açarak İran'ın soykırımdaki katkısına kısaca değinmek istiyoruz.

Ağustos Katliamına İran'ın Katkısı

İran'ın ateşkes kararını kabul edeceğini bildirmesinin hemen ardından, Güney Kürdistan'daki ulusal güçler karşı tutumunda değişiklikler meydana geldi. Aslında bu çok normal ve beklenen bir gelişmeydi. Çünkü İran "Kürt dostu" değildi ve hiç bir zaman da böyle bir misyona sahip olmamıştı. Sadece, belli dönemlerde, Irak devletine karşı olan düşmanlığı nedeniyle Güney Kürdistan ulusal muhalefetine geçici yardımlar yapmıştı. Bu tür yardımların niteliği ve miktarı, her zaman, İran'ın Irak karşısında ulaşmayı umduğu hedeflerce tayin edilmiştir. Amaç hasıl olduktan sonra İran, her seferinde, Kürtlere yaptığı yardımı kesmiş, hatta daha da ileri giderek bazen Irak'la birlikte bu güçleri boğazlamaya çalışmıştır.

Son savaştaki durum da farklı değildi. Humeyni diktatörlüğü kendi sınırları içindeki Kürt ulusal mücadelesini katliamlarla basturmaya çalışırken Saddam rejimiyle olan anlaşmazlığından ötürü Irak'ta "Kürt dostu" pozları takınıyor, bu ülkedeki Kürt ulusal güçlerine yardım ediyordu. Güney Kürdistan ulusal hareketinin liderleri, içinde yüzdükleri pragmatizmin ifadesi olarak "düşmanımın düşmanı dostumdur" düsturu gereğince hareket ettiklerinden, Humeyni rejimi ile düzeyi tartışılır bir işbirliğine girdiler. Konumuz bu davranışın doğru bir tutum olup olmadığını tartışmak olmadığından meselenin bu yanını geçiyoruz. Şimdilik bizi ilgilendiren İran'ın bu ilişkiyi ele alış biçimidir. İran açısından sorun Güney Kürdistan halkının özgürlüğüne kavuşması değildir. Tersine o, Güney Kürdistan'da elde edilecek bağımsızlık ve özgürlüğün sonuçta, İran Kürdistanı'nda bu yönlü istekleri besleyeceğini ve teşvik edeceğini bildiğinden böyle bir sonuca şiddetle karşıdır. Onun biricik hedefi, Saddam rejimiyle olan mücadelesinde Kürtlerden istifade edebilmektedir. Bu amaca uygun olarak, Güneyli Kürtlere cuzi bir yardımda bulunabilir. Ama şu iki koşul sağlandığı andan itibaren bu yardım son bulur ve yeniden **açık düşmanlık politikasına dönülür**: 1-Irak yönetimiyle bir uzlaşmaya varılması durumu; ve 2-Verilen yardımın da katkısıyla Güney Kürdistan'daki ulusal direnişin bağımsızlık noktasına varması veya bu noktaya varmasa bile, Kürdistan'ı sömürgeleşüren diğer sömürgeci devletleri tehdit eder bir noktaya ulaşması hali. Yardımların son sınırı bunlardır.

Güneydeki ulusal hareket bakımından bu iki koşul belli bir düzeyde gerçekleştiği için, İran, Ağustos ayındaki katliama kendi çapında katkıda bulundu. İran-Irak savaşı fiilen bitmesine rağmen resmen bir anlaşmaya varılamamış olması, Irak'ın Halkın Mücahidleri örgütüyle bütün ilişkilerini henüz koparmamış olması ve faaliyetlerine belli kısıtlamalar koymasına rağmen, bu örgütü gelecekte kullanabileceği bir araç olarak el altında tutmaya çalışması gibi sebeplerle İran, henüz Irak Kürdistanı'ndaki Kürt ulusal güçlerine karşı topyekün bir saldırı içine girmemişti. Bu yüzden, Ağustos ve Eylül ayında Güney Kürdistan ulusal güçleriyle İran'ın askeri birlikleri arasındaki çatışmalar şimdilik barış görüşmelerinin seyrine bağlı olarak gelişen "Jest"lere paralel arızı çatışmalar olarak kalıyordu. Fakat yine

de İran sömürgecilerinin Güney Kürdistan ulusal güçlerine karşı tutumlarını ortaya koymak bakımından anlamlı eylemlerdir bunlar.

Bu tür arkadan hançerleme eylemlerine örnek vermeden evvel bir hususun altını çizmek istiyoruz. İran'ın Güney Kürdistan ulusal güçlerini sırtından hançerlemesi eylemleri Türk kamuoyunun dikkatini fazlaca çekmediği için 1988 Ağustos ve Eylül ayında meydana gelen bu tür hadiseler basına çok kısıtlı biçimde yansdı. Bu nedenle olayların gelişim seyrini tüm boyutlarıyla sergileyebilecek verilerden yoksunuz. Yine de İran'ın bastırma eylemleriyle ilgili bazı örnekler vermek mümkün. '88 Ağustosunun ilk yarısında Urmiye'de cereyan eden bazı hadiseler tipik bir örnek olarak zikredilmeye değer.

Ateşkesin fiilen yürürlüğe girmesiyle birlikte soğumaya başlayan İran 'la Güney Kürdistan ulusal güçleri arasındaki ilişki Irak'ın kuzeye saldırmasıyla birlikte giderek çatışmalara dönüştü ve IKDP'nın Urmiye bölgesi yöneticisi Musa Kemal, İran Devrim Muhafızları tarafından öldürüldü. Bunun üzerine IKDP peşmergeleri misillemeye geçerek 27 devrim muhafızını öldürdüler. 27 kişinin ölümü, çatışmayı iyice alevlendirdi. IKDP peşmergelerini her zamanki saldırı usulleriyle etkisizleştiremeyeceklerini anlayan Devrim Muhafızları gizlice Türkiye topraklarına girerek peşmergeleri arkadan kuşatmaya kalkıştı. Ancak işler ters gitti. Türkiye bu izinsiz ihlalin farkına vardı ve daha önce benzer amaçlarla İran sınırını geçmiş, fakat hala orada tutuklu bulunan kendi askerleriyle takas edebilmek hesabıyla, bu Devrim Muhafızlarından yüz kadarını tutukladı. Türk kamuoyunun İran'ın peşmergelere karşı yürüttüğü bastırma harekâtından haberdar olmasını sağlayan bu tutuklama olayı basına yansdı, 2000'e Doğru dergisininin, Van'da tutuklu bulunan Devrim Muhafızlarınının komutanlarından yüzbaşı Ali Ekber'le yaptığı aşağıdaki söyleşi, ateşkestten sonra İran'ın Kürt ulusal güçlerine karşı nasıl bir tutum içine girdiğini gayet açık biçimde ortaya koyuyor.

"İran kendini Irak'a bir jest yapmak zorunda hissediyordu. Irak'a yapılacak en iyi jest de Kürtleri kendi başlarına bırakmaktı. Ama iş bu kadarla bitmedi. İran Kürtler konusunda Irak'la aynı mevziye düştü". (2000'e Doğru, Yıl:2, Sayı:35, s.21) Herşey gayet açık.

Benzer olaylar 25 Ağustosunda takip eden günlerdeki büyük katliam ve göçten sonra da meydana geldi. Kimyasal silahların kullanılmasıyla birlikte başlayan toplu kaçışın bir kısmı da İran istikametinde olmuştur. İran'a sığınmak zorunda kalan peşmergelerin silahları İran devrim muhafızları tarafından toplanmaya çalışılınca çatışmalar başladı. Bu silahların bir kısmının kısa bir süre önce bizzat İran tarafından peşmergelere verildiği hatırlanırsa, toplamadaki kasıtlılık ve amaç daha kolay anlaşılır: İran artık Kürt hareketi istememektedir. Çünkü ateşkesle oluşan yeni konjoktürde bu harekete fazla ihtiyaç hissetmemektedir.

Sanıyoruz anlattıklarımız Güney Kürdistan halkının uğratıldığı soykırımda İran'ın son andaki katkılarını ortaya koymaya yeter. Böylece tarih bir kere daha tekerrür etmiş, sömürgeci devletler, bütün ayrılıklarına rağmen, Kürdistan meselesinde kendi aralarında anlaşabilmişlerdir. Bu da, Kürdistan ulusal kurtuluşu güçlerine, bir sömürgeci devlete karşı mücadele edilirken, diğer sömürgeci devletlerle girecek ilişkiler hakkında çok değerli dersler sunmaktadır.

İran'ın, Güney Kürdistan'daki jenoside katkısıyla ilgili bu kısa parantezden sonra konumuza dönersek;

TRT'nin jenositle ilgili haberleri veriş biçiminden, Türkiye'ye sığınmış binlerce sivil insanın gerisin geri kimyasal silahların ve darağaçlarının önüne atılmasına, oradan, Güneyli Kürtlerin, Türkiye devlet sınırları içinde Irak tarafından bombalanmasına müsaade edilmesine kadar uzanan bir dizi gelişme, Türkiye'nin, altına imza attığı sözleşmelere uymadığını ve jenoside ortak olma suçu işlediğini ortaya koymaktadır. Bu, Güney Kürdistan halkına ve onun haklı özgürlük mücadelesine karşı duyulan düşmanlığın bir ifadesidir. Bu düşmanlık kendini sadece katliamın yapıldığı dönemde ortaya koymadı, Güneyli Kürtlerin Türkiye'ye sığınmasından sonra da çeşitli biçimlerde varlığını sürdürdü. İlerde ayrıntularıyla sergileyeceğimiz gibi bugün de sürdürmektedir. Ve Kürdistan bir sömürge, Türkiye ise bir sömürgeci ülke olarak kaldığı müddetçe bu ilişkinin değişmesi beklenmemelidir.

Institut kurde de Paris

BÖLÜM : 5

MÜLTECİLERİN TÜRKİYE'DE KARŞI KARŞIYA KALDIĞI VAHŞET

Kendi Ülkesinde Mülteci Olmak?

Güney Kürdistan'dan gelen mülteciler sözkonusu edilirken akla getirilmesi gereken ilk husus, hiç kuşkusuz, mültecilik kavramının kendisiyle ilgilidir. Mültecilik kavramı burada adlandırdığı olguya tam uygun düşmemektedir. Çünkü bu terim, genellikle yabancı uyruklu insanların bir başka devlete sığınmalarını akla getirir. Oysa Güney Kürdistanlılar örneğinde gerçekleşen tam olarak bu değildir. Evet, Kürtler bir devleti terkederek bir başka devletin sınırlarından içeri girmişlerdir. Bu anlamda mültecilik terimiyle paralel bir olay sözkonusudur. Ancak biraz yakından bakıldığında bu paralelliğin öze tekabül etmediği hemencecik görülür.

Güneyli Kürtler TC Devletinin sınırlarından içeri girdiklerinde, gerçekte kendi ülkelerinden başka bir yere gitmiş olmamaktadırlar. Yani olguya bir başka cepheden baktığımızda mültecilikten ziyade, "zorunlu göç"e benzer.

Fakat bir başka noktadan bakıldığında olgunun zorunlu göç'e de tam olarak benzemediğini görürüz. Özcesi, kategorik olarak uluslararası diplomaside sıkça kullanılan kavramlara pek uydurulamayacak özgün bir durumla karşı karşıya bulunuyoruz. Bu özgünlük, elbette, Kürdistan'ın parçalanmış bir sömürge olmasından kaynaklanmaktadır.

Mültecilik kavramıyla ilgili söylediklerimiz, bizim bu savunmada sözkonusu terimi kullanırken, ona bilinen klasik anlamdan öte bir mana yakıştırdığımız şeklinde anlaşılmalıdır. Durumu bütün özgünlüğüyle ifade edebilecek, uluslararası hukuk literatüründe kabul görmüş daha uygun bir terim bulamadığımız ve biçimsel hukuk kuralları bakımından mevcut durumu ifade etmeye en yakın terim bu olduğu için, rezervlerimiz saklı kalmak kaydıyla, Güneyli Kürtlerin sınır aşma eylemini, iltica/mültecilik kavramlarıyla karşılamaya devam edeceğiz.

Kullanılan kavramlarla ilgili bu kısa izahattan sonra konumuza, yani Güneyli Kürtlerin sınırı aştıktan sonra karşı karşıya kaldıkları vahşeti ve zulmü anlatmaya geçebiliriz. Ancak, daha evvel, uzunca bir parantez açarak üzerinde çokça demagoji yapılan bir konuya değinmek istiyoruz. Konu, bunca düşmanlığına rağmen Türkiye'nin güneyli Kürtlere neden sınırlarını açtığı sorusuyla ilgilidir.

Türkiye'nin Sınırlarını Açması Lütuf Değil Zorunluluktadır

Şayet olguların özüne inmeyip görüntüleriyle yetinirsek, TC Devletinin sınırlarını Güneyli Kürtlere açması olayını doğru kavrayamayız. Çünkü olayların özüne inilmezse, kimyasal silahlarla katledilmekte olan güneyli Kürtlere sınırların açılması, görünüşte onlara dostça bir eylem olarak görünür.

TC. Devleti de bu zahiri görüntüyü alabildiğine sömürmektedir. 1988 yılının Ağustos ayından beri Özal Hükümeti ulusal ve uluslararası planda yoğun bir propaganda faaliyeti içine girmiştir. Akıllamaz bir demagoji furyasıyla el ele yürütülen bu propaganda kampanyalarının temel amacı, uluslararası planda Türk devletine malolmuş "barbar", "Kürt düşmanı" ve "ırkçı" imajlarını yıkmaktır. Sözkonusu kampanyanın içerde ulaşmak istediği amaçlar ise çok daha başkadır.

Fakat, sömürgecilerin bu imaj tazelemek işinin fazla başarılı olduğu söylenemez. Çünkü Türkiye sömürgeci pozisyonu gereği, her geçen gün kendi propagandasının aleyhine işleyen veriler üretmektedir. Bunların bir kısmını şimdiye kadar olan satırlarımızda özetlemeye

çalıştık. Mültecilerin Türkiye Kürdistanı'na girişlerinden sonraki döneme ilişkin olanları ise ilerdeki paragraflarda anlatmaya çalışacağız.

Ama bu propagandanın tutmayışının tek sebebi mültecilerin kabulünden sonra sergilenen vahşi icraat değildir. Bunun yanı sıra, bizzat kabul eyleminin gerçek sebeplerinin anlatıldığı gibi olmaması da Türkiye'nin inandırıcılığına darbe vurmaktadır. Ağustos katliamının yaşandığı dönemdeki iç ve dış koşullardan az buçuk haberdar olan herkes, Türkiye'nin mültecileri kabul etmekten başka çaresinin olmadığını bilmektedir. Türkiye mültecileri kabul etmeye mecburdu. Dolayısıyla Türkiye'nin bu olayda övünebileceği şey mültecileri kabul etmiş olması değil, kabul için içerden ve dışardan gelen güçlü baskılara uzunca bir süre direnmemiş olmasıdır!

Bu kısa açıklamadan sonra TC Devletinin mültecileri kabul etmesini zorunlu kılan koşulların neler olduğu meselesine gelebiliriz. Neydi bu koşullar?

Davaya konu olan dilekçemizde de kısaca özetlediğimiz gibi, herbiri değişik öneme haiz birçok koşuldan sözedilebilir. Fazla ayrıntıya boğulmamak için belli başlı olanlarını sıralamayla yetiniyoruz.

Kuzey Kürdistan Halkının İnfiali: Güney Kürdistan halkının göz göre göre katledilmesi herkesten çok diğer parçalarındaki soydaşlarını etkilemiştir. Bu konuda Kuzey Kürdistan halkını özellikle anmak gerekir. Çünkü katliamın yaşandığı bölgeyle çok uzun bir sınırı vardır ve akrabalık ilişkileri çok güçlüdür. Bu nedenle Güneyde, yakınları kimyasal silahlarla soykırıma uğratılırken Kuzey Kürtlerinin sessiz kalması eşyanın tabiatına aykırı olurdu.

Bütün Ağustos ayı boyunca Türkiye Kürdistanı derin bir sessizliğe bürünmüştü. Güneyden gelen haberler kötüleştikçe sessizlik içten içe bir öfkeye ve homurtuya dönüşüyordu. Özellikle sınır mınukasında bu dönüşüm daha canlı biçimde izlendi. Bir avuç milli hain dışında hemen herkes, Güney'e yardım etmek arzusuyla, bu arzuvarını eyleme dönüştürmenin önündeki engeller arasında çaresizlikten kıvranıp durdu. Halkın, Güneyli Kürtlere yardım etme arzusunu illegal yollardan Kuzeye sığınan sivillerin sahiplenilmesi olgusunda görmek mümkündür.

Devletin, bu tür erken sığınanları toplayıp Irak'a teslim etmesi, halkı iyice etkiledi. Kızgınlık giderek toplumsal bir infiale dönüşüyordu. Bu, sömürgeciler açısından en korkulacak şeydir. Çünkü kitlesel kızgınlığın devam etmesi halinde ilerde nasıl biçimler alacağı kestirilemezdi. İşte, sömürgecileri kapıları açmaya zorlayan ilk önemli faktör Kuzey Kürdistan halkının bu infialiydi.

Gerçi halk, infialini açık protesto eylemleri biçiminde ortaya koyamadı, ama bu tamamen Kuzey Kürdistan'daki acımasız diktatörlükle ilgili bir olaydır. Yoksa açık protesto eylemlerinin sergilenememiş olması, Kuzey Kürdistan halkının Güneyli soydaşlarının katledilmesi karşısında duyarsız olduğu anlamında yorumlanamaz.

Batılı Emperyalist Devletlerin Baskıları: Irak'taki katliam ilerledikçe, Batılı emperyalist devletlerin Türkiye'nin sınırlarını mültecilere açmasına yönelik baskıları arttı.

Bu baskılar, Türkiye'nin sınırlarını açması üzerine önemli derecede etkide bulunmuştur. Çünkü Türkiye, başta ABD olmak üzere Batılı emperyalist devletlere binbir bağla bağlıdır. Bu bağımlılık Türkiye'nin direnişini çözmede önemli rol oynamaktadır.

ABD ve onunla uyumlu bir şekilde AT ülkeleri son yıllarda yeni bir Kürdistan politikası tespit etme eğilimindedirler. Bu değişikliğin birçok sebebi vardır. Demokratik kamuoyu baskısından, yeni dönemde içine girilen uluslararası yumuşama politikasına kadar uzanan bu faktörlerden hayati öneme sahip olanı, hiç kuşkusuz, Kürdistan ulusal hareketinin artık görmezlikten gelinemeyecek bir güç olarak dünya siyaset ve diplomasi sahnesine çıkmış olmasıdır. ABD'nin Kürt politikasındaki değişimleri ele aldığımız bölümde bu konuya genel hatlarıyla değinmiştik. Bir kere daha tekrar etmek yerine, aynı faktörlerin aşağı yukarı bütün AT ülkeleri için de geçerli olduğunu belirtmekle yetiniyoruz.

İşte Batılı ülkelerin Kürdistan politikalarında meydana gelen bu yeni yöneliş, Ağustos katliamında Türkiye'nin sınırlarını açmasını zorunlu hale getiren faktörler yumağının bir bileşeni olarak rol oynadı.

İlerici Demokratik Dünya Kamuoyunun Baskısı: Sömürgeci ve ırkçı karakterine rağmen TC Devleti ilerici dünya

kamuoyunun baskısından etkilenmektedir. Değişen dozlarda olmak kaydıyla bu durum bütün gerici diktatörlükler açısından geçerlidir. Bu tür rejimler insan haklarını ihlal konusunda fütursuzca davranmayı kural edinmelerine rağmen, ilerici-demokrat dünya kamuoyunun baskısını her zaman üzerlerinde hissederler. Aksi takdirde, başta efendisi devletler olmak üzere kendileri dışındaki ülkelerle ilişkilerinde sorunlar çıkar.

Bu durum TC Devleti açısından özellikle geçerlidir. 12 Eylül'e başlayan açık askeri faşist diktatörlük döneminde ilerici dünya kamuoyu önünde şiddetli biçimde tecrit olduğu için, takip eden dönemde hükümet, kendisini dış kamuoyuna karşı, görece daha duyarlı davranmak zorunda hissetmektedir. Elbette bu duyarlılık sahasının sınırları çok dardır, ama tümüyle yok olduğu söylenemez. Özellikle de Türkiye'nin AT'a kaulma çabalarının artmasına paralel olarak bu saha daha da genişlemek durumundadır.

Bunları söylerken elbette ki, Türkiye'nin kısa süre içinde AT'a girmeyi umduğunu ve bu nedenle de, başta hukuk mevzuatı olmak üzere, insan temel hak ve özgürlükleriyle ilgili konulardaki eksikliklerini kısa sürede gidermeye çalıştığını belirtmek istemiyoruz. Hayır, bir avuç safdil dışında hiç kimse Türkiye'nin kısa ve orta vadede AT'a kabul edilmesinin mümkün olmadığını, olsa bile, sömürgeci devletin gerici kurumlarının kendiliğinden tasfiye olmayacağını bilir. Fakat buna rağmen, Türk hakim sınıfları, burada sayma gereği duymadığımız bir çok iktisadi, sosyal ve siyasi sebepten ötürü, AT'a girmeyi planlamakta ve bu yönlü bir çaba içine girmektedir. Kısa sürede sonuca ulaşamayacağı bilirse de AT'a duyulan bu eğilim daha bir çok şeyin yanısıra, Türkiye'yi, iradesine rağmen AT ülkelerinin ilerici-demokrat kamuoyu karşısında hassaslaştırmaktadır. Bu ülkeler, ama özellikle İskandinav devletleri, Türkiye'deki insan hakları ihlalleri ve Kürtler üzerindeki baskılara karşı tavır almaktadırlar. Buradaki duyarlılığı motive eden önemli bir etken 12 Eylül'e birlikte sözü edilen ülkelere iltica etmek zorunda kalan Türkiyeli ve Kürdistanlı binlerce devrimci, demokrattır.

Netice itibarıyla, başta AT ülkelerinin kamuoylarından gelen baskılar olmak üzere bütün dünya ilerici-barışsever, demokrat

güçlerinin TC üzerinde tazyikte bulunması, sınırların açılmasında bir etken durumuna dönuştü.

Türkiyeli Komünist, Devrimci-Demokrat ve Liberallerin Baskısı: Etkisi çok güçlü biçimde hissedilmese de, kapıların açılması kararı üzerinde etkide bulunan bir faktör de, Türkiye'deki devrimci demokrat çevrelerin baskıları olmuştur. Bunlar şoven önyargıları ve/veya örgütsüzlükleri nedeniyle fazla etkin çalışmadılar. Ama tümüyle yok sayılmaları da mümkün değil. Örnek olarak, Türkiyeli sosyalistlerin cılız ajistasyonu, SHP sol kanat milletvekillerinin parlamentoda ve M. Ali Birand, gibi yazarların basındaki çabalarını zikredebiliriz.

Şimdiye kadar sıraladığımız dört başlık altında belirtilenler göstermektedir ki, Türkiye, mültecilere kapıların açılmasıyla ilgili olarak, içerden ve dışardan gelen güçlü baskılar altında kaldı. Kuzey Kürdistan halkı, emperyalist devletler, Türkiyeli devrimci-demokrat-Liberal çevreler ve dünya ilerici-demokrat kamuoyundan gelen bu baskılar, sömürgeci Türk devletini soluk alamaz hale getirdi. Direnmek artık olanaksızdı ve o saatten sonra bütün katliamın sorumluluğunu almak anlamına geliyordu. Böyle olunca kapıları açmak Kürt halkına karşı bir alicenaplık olmaktan çıktı bir zorunluluk halini aldı.

Fakat Türkiye'nin kapıları açmak için daha başka sebepleri vardı. Bunlar kısa ve uzun vadeli bazı hesaplarla ilgilidir. Bunların en önemlilerine değinmeden geçmek tabloyu eksik bırakmak olacaktır.

Nedir söz edilen hesaplar?

Bunların başında, Türkiye'nin Ağustos Katliamındaki Suçortaklığını Dünya Kamuoyundan Gizleme Hesabı gelir. Şu ana kadar yazdıklarımızı iki şeyi tartışma götürmez biçimde ortaya koymuştur: 1. Türkiye Güney Kürdistan halkının tarihten gelen yeminli düşmanıdır ve bu durum hiç değişmemiştir; 2. Türkiye Ağustos ayındaki jenosidin suçortağıdır. O katliaman her safhasında olanakları ölçüsünde yer almıştır. Dolayısıyla gelinen noktada bu suçortaklığının gizlenmesi hayati önem taşıyordu. İşte kapıların açılması bu noktada Türkiye için bulunmaz bir fırsat olmuştur.

Türk sömürgecileri, Güneydeki katliam kendileri açısından

istenilen olgunluğa eriştiği bir anda kapıları açarak, katliam konusunda o zamana kadar Türk Devleti ile ilgili olarak oluşan olumsuz imajları ters yüz edeceklerini hesapladılar. Nitekim sonraki dönemde, Türk misyonları özellikle Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok yerde imaj tazeleme kampanyaları örgütlediler. Bunlara yukarıda değinmiştik.

Fikrin parlak(!) olduğundan kuşku duyulamaz, ama yukarıdaki paragraflarda açıkladığımız nedenlerden ötürü fazla işe yaramadığı da bir gerçek.

Güney Kürdistan'daki Direnişin Sosyal Temelini Zayıflatma Hesabı. Katliamın boyutlandığı günlerde sorunun bu yanı pek dikkate alınmadı. Oysa, tarihteki bütün isyanların bastırılmasında sömürgecilerin Kürdistan'ın bütün parçalarında başvurduğu tedbirlerden biri de isyan sahasını nüfustan arındırmak olmuştur. İsyen sahasının boşalması, her seferinde Kürt gerillalarının dayanaklarını yok etmiş, bu da direnişin zayıflayıp çökmesine yol açmıştır. Sömürgeciler Ağustos saldırısında da aynı yöntemle başvurduklar. Kimyasal silahlar eşliğindeki saldırılarını sürdürürlerken, bir yandan da peşmerge direnişinin önemli merkezlerini tahliye etmekle uğraşıyorlardı. Tahliye işlemlerinin hızla sürdürüldüğü Eylül 1988 yılında hazırlanan bir rapor, durumu şöyle özetliyor:

"Rejimin geniş askeri hareketleri sonucu Dihok'a bağlı tüm köyler ile Ninova'ya bağlı tüm Kürt köyleri daha önce 'yasak bölge' ilan edildiğinden dolayı yerle bir edildiler. Buradaki insanların tek suçları göçe karşı çıkıp, kendi köylerinde, Kürt devriminin içinde yer almalarıydı. Bu köyler daha önce de bir kaç defa yerle bir edilmişlerdi. Ama ahali son senelerde yeniden kendi köylerini inşa etmişti. Ve savaşa karşı çıkanlar, siyasi teröre karşı çıkanlar gelip yerleşmişlerdi.

"İlk alınan bilgilere göre Dihok ve Ninova'ya bağlı 448 köy 25 Ağustos ile 15 Eylül tarihleri arasında yerle bir edildiler. Bu köylerde yaklaşık olarak 12000 aile yaşıyordu. Fakat bu rakamlar tüm köyleri ve aileleri kapsamıyor.

"Bu köylerin kazalara dağılımı şöyledir:

Kazanın Adı	Köy Sayısı	Aile Sayısı
Şexan	19	270
Dihok (il)	62	1720
Amadiye	232	6180
Zaxo	100	3350
Akre	35	560

"... Bunun dışında 150 köy de 1985-87 yılları arasında yerle bir edilmiştir." (Irak Kürdistanı Demokrat Partisi Yayın Bürosu Araştırma Bölümü'nün Eylül 1988 ortalarında yayınladığı rapordan alındı. Bk. Medya Güneşi, Sayı:8, Nisan 1989, s.56)

Tablo gayet açık. Irak sömürgecileri 1985'ten beri sistemli olarak kurtarılmış bölge halkını tahliye etmeye çalışmaktadırlar. Ağustos 88 tarihi, isyan sahasının boşaltılmasında doruk noktasını ifade ediyor. Kimyasal silahlarla yaratılan panik, tahliye işlemini olabildiğince hızlandırmıştır. İşte Türk sömürgecilerinin yeterli panik oluştuktan sonra sınırı açmalarının altında yatan hesaplardan biri de basınç altındaki sahada sıkışmış olan sivil halkın çıkış yapacağı bir delik aralamaktır. Böylece bölge tamamıyla insansızlaştırılacak ve direnişin toplumsal dayanakları dinamitlenecektir.

Bu durum, sınırların açılması operasyonunda Türk ve Irak sömürgecilerinin buluştuğu ortak noktalardan biriydi. Yani ortada Irak'ın muhalefetine rağmen, sınır açma olayı yoktur. Bu nedenle, sınırların açıldığı dönemde Irak'la Türkiye arasında varolduğu söylenen çekişmeler göstermeliktir. Buna ilerde daha geniş değineceğimiz için geçiyoruz.

Direnişçilerin toplumsal dayanaklarını yoketmeye yönelik tahliye işlemi çok yönlü yarar sağlayacak bir iş olarak hesaplanmıştı. Başlangıçtaki hesaba göre, operasyon hem Türkiye'ye, hem de Irak'a yarar sağlayacaktı. Türkiye'nin bu işten umduğu yararların bir kısmını sıraladık, kalanını aşağıdaki paragraflarda aktarmaya devam edeceğiz. Irak'ın payına düşenleri ise güneydeki direniş güçlerinden biri olan Kürdistan Demokratik Halk Partisi'nin başkanı Sami Abdurrahman'ın

aşağıdaki sözlerinde bulmak mümkün. Abdurrahman, bir konuşmasında son yenilginin nedenlerini tartışırken Irak rejiminin Güney Kürdistan'daki kırsal bölgeyi tamamen boşalttığını belirtiyor ve şöyle devam ediyor:

"Belki çok az sayıdaki köy; o da Hewler, Süleymaniye, Dıhok ve Kerkük gibi büyük şehirlerin çevresinde kalmıştır. Bundan başka kırsal alanda tek bir köy bırakılmamış hepsi yerlebir edilmiştir. Durum böyle olunca geniş şekildeki bir peşmerge savaşı çok zorlaşıyor." (Sami Abdurrahman'la röportaj Medya Güneşi, Sayı:6, Nisan 1989, s.34)

Röportajın 1989 yılında yapıldığı gözönüne getirildiğinde yapılan hesabın Irak açısından tuttuğu anlaşılır. Ancak, aynı şeyin, Türkiye açısından geçerli olduğunu söylemek zor. Çünkü ilk hesaplara göre isyan bölgesinden boşaltılanlar, ya İran gibi üçüncü bir ülkeye gönderileceklerdi, ya da af vb. yollarla Irak'a geri iade edeceklerdi. Böylece Irak bu kitleleri sorunsuz bir şekilde güneydeki çöllere nakletmiş olacaktı.

Bu plan ilerde genişçe anlatacağımız gibi belli ölçülerde hayata geçirildi. Ancak hesabın tam olarak tuttuğunu söylemek mümkün değil. Güneyli Kürtlerin önemli bir kısmı, Türkiye'den çıkmamakta direndi. Halihazırda elli bin dolayında mülteci Türkiye'de bulunuyor. Bu da, Türkiye için umulmadık sorunlar yarattı ve yaratmaya devam ediyor. Bu nedenle aradan bir yıla yakın zaman geçmiş olmasına rağmen, Türkiye hala kamplardaki mültecileri Irak'a dönmeye ikna etmeleri için Irak'lı yetkilileri kamplara taşıyıp duruyor. Bu satırların yazıldığı ana kadar gerçekleşen bir dizi ziyaretin sonucusu Mayıs'ın ortalarına denk geldi ve daha öncekilerinde olduğu gibi kamplarda provakasyonlara neden oldu. (Bk. 20-21 Mayıs 1989 tarihli gazeteler)

Türkiye'nin başına can sıkıcı sorunlar musallat etmesine rağmen, isyan sahasının tahliyesi işlemi, güneydeki direnişi geriletliği için sömürgecilerin stratejik hedefleri açısından olumlu rol oynamıştır. Çünkü, kurtarılmış bölgenin varolması halinde bunun Kürdistan'ı sömürgeleştiren devletlere (ve bu bağlam içinde Türkiye'ye) maliyeti daha yüksek olacaktı. Bu bakımdan sınırların açılmasının öyle sanıldığı gibi tamamen Türkiye'nin aleyhine bir durum olduğu söylenemez.

Olayın böyle bir yanı bulunmakla birlikte, tamamı bundan ibaret değildir. Stratejik planda bakıldığında tablo biraz değişmektedir.

Güney Kürdistan Halkı İçinde Prestij Kazanma Hesabı: Bilindiği gibi TC Devleti Türkiye Kürdistanı'nda faaliyet yürüten örgütlerin, ama özellikle de, devletle sıcak 'bir çatışma içinde bulunan PKK gerillalarının, Güney Kürdistan İaki kurtarılmış bölgeden lojistik destek vb. konularda yararlanmasından çok şiddetli rahatsız olmaktadır. Bu nedenle Güney Kürdistan halkını, Kuzey Kürdistanlı yurtsever devrimci güçlere karşı kullanabilmek için pek çok tertip içine girmektedir. Kapıların açılmasından umulan sonuçlardan biri de bu konuyla ilgilidir. Türk sömürgecileri, çok sıkışık oldukları bir anda Güneyli Kürtlere kapıları açarak, bu halk üzerinde, sempati ve prestij toplamak ve bunları Kuzey Kürdistanlı yurtsever devrimci güçleri kuşatmanın bir unsuru haline dönüştürmeyi ummuşlardır.

Bu amaçla, sığınmanın gerçekleştiği ilk günlerde güneyli Kürtler arasında aktif toplumsal ve siyasi mevkilere sahip insanlar PKK ve diğer yurtsever hareketlere karşı tavır almaya zorlanmışlardır. O günlerin basınıını izleyenler peşmerge komutanı veya benzer sıfatlarla nitelendirilmiş birçok insanın ağzından PKK ve Kuzey Kürdistan'daki diğer yurtsever devrimci güçlere karşı demeçlerin alındığına tanık olacaktır.

Fakat sonraki günlerde TC Devletinin mültecilere karşı takındığı tavırlar onun gerçek yüzünü bütün açıklığıyla ortaya koyunca, mülteciler içinde bu tür zayıflıklar gösterenlerin sayısı giderek azaldı. Yani bir kere daha evdeki hesap çarşıdakine uymamıştı.

Güneyli Kürtler içinde sempati toplama düşüncesi sadece Kuzey Kürdistan'daki ulusal muhalefeti (bu dönemde özellikle PKK'yı) lojistik destekten yoksun kılmak gibi kısa erimli hedeflere sahip değildir. Bu faaliyetin, "Musul-Kerkük Senaryoları"yla irtibatlandırılacak uzun vadeli bazı hedefleri de vardır. 'Sistemi'n sık sık "Kuzey Irak"ı Türkiye sınırları içinde gösteren haritalar ihtiva eden çözüm önerileri sunduğu bir coğrafyada böyle uzun vadeli hesaplar yapmak ihmale gelmezdir.

Kuzey Kürdistan Ulusal-devrimci Muhalefetini Terörist Olarak Sunabilme Fırsatı Yaratmaya İlgili

Hesapları: 1970'lerin ortalarından sonra büyük gelişme gösteren Kuzey Kürdistan'daki ulusal-devrimci ve komünist muhalefet TC Devletinin başına büyük dertler açmış vaziyettedir. Türkiye 1984'ten bu yana sıcak savaş biçimini almış olan bu mücadeleyi uluslararası kamuoyuna başından beri "adi terör faaliyeti" olarak lanse etmiştir. Ancak, son yıllarda, gerek Kürt ulusal-devrimci-komünist muhalefetinin kendini dünya kamuoyuna tanıtmaya imkanlarının artması, gerekse çeşitli emperyalist devletlerin Kürdistan konusunda yeni politik yönelişlere girmeleri sonucu TC Devletinin bu çabaları uluslararası planda eskisi gibi alıcı bulamaz oldu. Örneğin, Türk sömürgecilerinin bütün aleyhte çabalarına rağmen, son yıllarda ABD Kongresinin terörle ilgili raporlarında PKK, çok sayıda sivilin öldürülmesinden sorumlu tutulduğu halde, terör örgütü olarak zikredilmemektedir. Uluslararası kamuoyu dikkatlerini her geçen gün artan oranda Türkiye'nin Anti-Kürt hareketleri üzerinde yoğunlaştırmaktadır. İşte Türk sömürgecileri, sınırların açılmasını bu gelişmeleri durdurmak ve hatta mümkünse geri çevirmek için bir olanak haline getirme hesabıyla hareket ettiler. En sıkışık oldukları anda sınırları güncel Kürtlere açmak suretiyle dünya kamuoyuna Türk devletinin Kürtlere değil, "teröristlere" karşı olduğunu kanıtlayacaklarını umuyorlardı.

Referandumda Oy Toplamayla İlgili Hesaplar: Şimdiye kadar sıraladıklarımız genellikle sömürgecilerin devlet olarak hesaplarıyla ilgiliydi ve bu anlamda Kürdistan'daki sömürgecilik politikasını onaylayan her kesimin katıldığı şeyler durumundaydılar. Ancak referandumla ilgili son hesap böyle bir özellik taşıyor. Daha ziyade iküdardeki Anavatan partisiyle ilgili bir hesabı dile getiriyor.

Bilindiği gibi Ağustos katliamının doruğuna ulaştığı dönemde Türkiye, 12 Eylül öncesinin siyasetçilerini siyaset sahnesinden uzak tutup tutmamayla ilgili bir referandum kampanyasını yaşıyordu. Yıpranmakta olan Özal'ın siyasal istikrar sağlamayı umduğu bu referandumda zor durumda olması bir süreden beridir Kürt ulusallığını iç politikada bir faktör olarak kullanma eğilimini iyice kıskırttı. Özal, güneyli Kürtlere sınırları açmak suretiyle, Kürdistan'daki oylarını artıracığını umuyordu.

Tabi diğer partiler de bu durum karşısında boş durmadılar. Onlar da mültecilere sınırların açılması ve gelenlere insani yaşam

koşullarının sağlanmasıyla ilgili bolca demogoji yaptılar.

Bu durum sonuçta genel olarak sömürgeci sistemin Kuzey Kürdistan halkı içinde sempati toplaması gösterisine dönmüş oldu. Devlet böylece, uzun yıllar boyunca halkta kendisine karşı yarattığı korku ve yabancılaşmayı gidermeye çalıştı. Olguları tarihsel gelişim seyri içinde yerli yerine oturtabilecek bilinçten yoksun, geniş Kürdistan köylüleri, Nurettin Yılmaz gibi propaganda araçlarının da katkısıyla, sınırların açılması olayını, on yıllar boyunca sömürgeci zulümden çektikleri acıları unuttururan bir sevince dönüştürdüler?! Yani sömürgeci devlet Kürdistan halkına önce eşeğini kaybettirip sonra buldurarak mutluluk dağıtıyordu.

Belirtmeye gerek yok ki, yukardaki paragraflarda sıraladığımız birçok hesap gibi, bu da anlık, etkisi fazla sürmeyecek bir olguydu. Nitekim sığınanların içeri alınmasını takip eden günlerde sömürgecilerin mültecilere ve yerli halka yaptıkları, sözünü ettiğimiz aldatmacayı ömürsüz kıldı.

Sınırların açılmasıyla ilgili bu altbaşlıkta sunduklarımızı toparlarsak şunu söyleyebiliriz. TC Devletinin güneyli Kürtlere sınırdan geçiş izni vermesi, sunulmaya çalışıldığı gibi lütuf değil, bir zorunluluktur. Türk sömürgecilerinin sınırı açmaktan başka ikinci bir alternatifleri yoktu.

Buradaki alternatifsiz durum, dönemin olaylarını izlemiş olan herkesin üzerinde ittifak, ettiği bir husustur. Bir örnek olması bakımından, M. Ali Birand'dan "Mültecilerin alınmaması gibi bir seçenek var mıydı?" sorusuna verdiği cevaptan kısa bir bölüm aktarıyoruz.

"Hayır Türkiye'de değil Özal, 12 Eylül hükümeti de olsaydı, Demirel hükümeti de olsaydı, kimse hayır diyemezdi." (2000'e Doğru, Yıl:2, Sayı:41, 2 Ekim 1988, S.25)

Birand'ın sözleri de gösteriyor ki, devletin konuyla ilgili alicenaplık gösterileri kof demogajiler üzerine kurulmuştur. Böyle olması onun sömürgeci karakteriyle tam bir uyum içindedir.

Sömürgecilerin sınırları açmasının altında yatan gerçek nedenleri böylece sıraladıktan sonra, devletin konuyla ilgili demogojilerini yerle bir edecek olan olguları, yani sömürgeci Türk

devletinin, sınırı aşmasından itibaren güneyli Kürtlere uyguladığı baskı ve zulmü anlatmaya geçebiliriz.

Güneyli Kürtlerin Hukuki Statüleri Üzerine

İşe sığınma hakkı ve bu hakla ilgili uluslararası sözleşmelerden başlamak en doğrusu gibi görünüyor. Böylece, TC Devletinin hasmane tutumunu ortaya koyabilmek için genel kabul görmüş bazı kriterler saptayabileceğiz.

Türkiye'nin 6 Nisan 1949'da benimsediği, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi; "Herkes zulüm karşısında başka ülkelerden mülteci olarak kabulünü talep etmek ve bu ülkeler tarafından mülteci muamelesi görmek hakkına haizdir" der. Bu temel hükmün nasıl kullanılacağı konusu ise 1951 yılında Cenevre'de imzalanan "Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme"yle bir çerçeveye kavuşturulmuştur. (Bk. M. A. Aslan, age. s.125)

Söz konusu sözleşmenin 1. maddesinde mülteci tanımı şöyle yapılıyor:

"...ırki, dini, tabiyeti, muayyen bir içtimai gruba mensubiyeti veya siyasi kanaatleri yüzünden takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu memleket dışında bulunan ve işbu memleketin himayesinden istifade edemeyen veya mezkûr korkuya binaen istifade etmek istemeyen: yahut tabiyeti yoksa ve bahis konusu hadiseler neticesinde evvelce mutadan ikamet ettiği memleket dışında bulunuyorsa, oraya dönemeyen veya merkur korkuya binaen dönmek istemeyen şahıs " (M.A.Aslan, age. s.232)

Mu maddedeki tanımla Güney Kürdistan'da yaşanan jenosit bir arada düşünüldüğünde, Güneyden gelenlerin mülteci statüsüne dahil edilmeleri gerektiği hemen anlaşılır. Durum bu kadar açık olmasına karşın, Türkiye'nin Güneyli Kürtlere düşmanlığının kendini ifade ettiği ilk nokta burası oldu. Ve Türkiye, Güneyli Kürtlere statülerinin belirlenmesi konusunda sorun çıkardı. Mesele kısaca şöyle gelişti:

25 Ağustos 88'le birlikte yoğunlaşan girişler, geçen bölümde anlattığımız gibi, başlangıçta zorla engellendi ve sivil asker ayrımı yapılmadan yakalanan herkes, öldürülsün diye, Irak'a geri gönderildi.

Daha sonra, içerde ve dışarda gelişen kimi zorlamalar sonucu, 31 Ağustos günü toplanan Milli Güvenlik Kurulu, bir gün önce açılan kapılarla ilgili resmi karar aldı. Fakat içeri alınanlar, biçimsel hukuk kuralları açısından en çok mülteci konumuna sahip olmalarına ve kendileri de bu yönde talepte bulunmalarına karşın mülteci olarak kabul edilmediler. Etrafı tel örgülerle çevrilmiş, tecrit kamplarına alınarak günlerce asker kuşatması altında tutuldular.

Gelenlere ne ad verileceği konusunda resmi yetkililer tam bir karmaşayı sergiliyorlardı. (Basının durumu da bundan pek farklı değildi.) Legal platformlarda "Kürt" terimini yasaklamış oldukları için Gneyle Kürtlere gerçek isimleriyle hitap edemiyorlardı. Sonuçta herkes aklına geleni uyduruyordu. meğin, Coşkun Kırca gibi cuntanın akılhocaları "sergerdeler" terimini uygun bulurken (kendi gerçek kimliğini açığa vuruyor aslında), büyük çoğunluk, girenlerin sivil karakterlerini gözden kaçıracağı ve dolayısıyla bu insanlara reva görülen zulmü i ve dış kamuoyun önünde hazmedilmeyebilir kılacağı düşüncesiyle "Peşmerge" terimini tercih ediyordu. Gelenlerin hukuki statüleriyle ilgili olarak da benzer bir karmaşa hüküm sürmekteydi. Resmi makamlar "mülteci" terimini başından beri telaffuz etmediler. Bunun yerine ilk bir kaç günkü çoktan sonra "konuklarımız" deyimini kullanmayı yaygınlaştırdılar. Oysa sık sık başvurduğumuz Kürt Mülteciler adlı kitapta sorunun hukuksal boyutu üzerinde geniş biçimde durmuş ve ilgili hukuk metinlerini orjinal haliyle aktarmış olan M. A. Aslan'ın da belirttiği gibi, metinlerde ve ilgili literatürde "konuk" diye bir siyasi hukuki statü mevcut değildir. Varolan yasalara göre bu tür durumlarda uygulanabilecek beş tane statü mevcuttur: 1) Mülteci, 2) Göçmen, 3) Yabancı, 4) Savaş esiri, 5) 1949 tarihli Cenevre Antlaşmasına göre savaş zamanında korunması gereken sivil. (Bk. age. s.124)

Biçimsel hukuk kuralları açısından bakıldığında gelenlerin bu statüleri içinden en çok mülteci konumuna uyduklarını aklı başında herkes ilk bakışta farkedebilir. Nitekim, onlar da kendi konumlarına en yakın statü olarak mülteciliği görmüşler ve sınırı aşar açmaz siyasi iltica talebinde bulunmuşlardır. Bu taleplerini gerek kendi inisiyatifleriyle gerekse SHP milletvekilleri gibi dolaylı yollarla bir çok kez tekrarlamalarına rağmen Türk yetkililerinin tutumlarında hiç bir

değişme olmamış, Güneyli Kürtlerin hukuki statülerinin ne olduğu sorunu geçiştirilmeye devam edilmiştir. Şimdilerde bile tam bir homojelik sağlanmamakla birlikte hakim sınıf sözcüleri arasında konuklarımız tanımlamasında bir yoğunlaşma gözlenmektedir.

Tek başına bu durum TC Devletinin Güney Kürdistan halkına karşı takındığı hasmane tutumun sergilemeye yeter bir olgudur. Bu sebeple, kaynaklarına inmekte yarar var.

Türkiye, Güneyli Kürtlere mültecilik statüsü tanımaktan niçin çekiniyor? Kimileri bu soruya sözleşmelerden gelen hukuki engellerle cevap vermeye çalışıyor. Fakat bu tür cevaplar doğru değildir. Çünkü söz konusu hukuki engeller neden değil, sonuçtur. Şöyle ki:

Türkiye'nin 51 Sözleşmesine Koyduğu İrkçi Rezerv

Türkiye 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'yi (Bundan böyle sadece Mülteci Sözleşmesi diye geçecek) imzalarırken, Asya'dan gelen mültecilerle ilgili bir istisna koymuştur. Yani kapılarını kayıtsız şartsız, sadece Avrupa'dan gelecek mültecilere açacağını taahhüt etmiştir. Türkiye açısından Asya'dan gelebilecek ilüca talepleri için böyle bir yükümlülük mevcut değildir. Dolayısıyla Türkiye, Asya'dan gelen mülteciler için siyasi tasarruf hakkına sahiptir ve Asya'dan gelen mültecileri içeri almadığı zaman kimse onu anlaşmalardan gelen taahhütlerine uymamakla suçlayamaz.

Fakat şu anda tartıştığımız konu, Türkiye'nin Mülteci Sözleşmesinden kaynaklanan yükümlülüklerine uyup uymadığı değildir. Bu, ayrı bir konu. Şimdi sorun, Türkiye'nin sözleşmeye böyle bir rezervi hangi gerekçeyle koyduğudur.

Bu sorunun cevabına geçmeden evvel belirtilmesi gereken iki önemli husus var.

1) Sözü edilen rezerv, insan haklarına ayırkıdır. Çünkü insan hakları Evrensel Beyanname, koşulları oluştuğunda, sığınmayı hiçbir ayırım yapmadan herkes için hak olarak tanımlar. Türkiye, koyduğu rezervle, insanların bir kısmını bu hakkını kullanmaktan yoksun kılarak Beyannameye, açıkça ters düşmüştür.

2) Bu rezerv, açıkça ırkçı bir nitelik taşımaktadır. Çünkü, rezerv kapsamına giren insanları, Avrupalılar karşısında ikinci sınıf derecesine düşüren bir zihniyet üzerine şekillenmiştir. Ve bu da açıkça ırkçılıktır.

Sözü edilen rezervlerle ilgili olarak belirttiğimiz bu iki husus, Devletin karakterine ışık tutmak bakımından önemlidir. Bu devletin bütün hukuk mevzuatı, bu tür en temel insani değerlerin ihlali üzerine oturtulmuştur. Örnekler bunu bir kere daha kanıtlamaktadır.

Rezervlerin gerçek konuluş nedenine gelince, şunu belirtmeliyiz ki, "Asya" terimi burada basit bir kamuflej malzemesi rolü oynamaktadır. Aslında söylenmek istenen şey, Türkiye'nin Kürtleri mülteci olarak kabul etmeyeceğidir. Ancak rezervi bu kadar aleni biçimde koymanın iki sebepten ötürü olanağı yoktur. Birincisi, TC. Devleti resmi olarak, Kürt diye bir kavim tanımamakta, onlara "dağlı Türk" adını vermektedir. Dolayısıyla olmayan birşeyi uluslararası anlaşmalara geçirmek saçma olacaktır. İkincisi; Kürtlere ilişkin olarak düşmanlık ifade eden böyle bir rezervi açıkça belirtmek, dışarda demokratik kamuoyunun nezdinde yoğun tepki doğuracağı gibi, içeride de, başta Kürt halkı olmak üzere, geniş kesimde bir rahatsızlığa neden olur. İşte bu iki sebepten ötürü, rezervde "Kürt" sözcüğü açıkça telaffuz edilmemiş, ancak, rezerv öyle bir yazılmıştır ki, Kürtlerin mülteci olarak kabul edilmemesi için gerekli bütün şartlar yaratılmıştır.

Bu rezervin anti-Kürt olduğunu nereden anlıyoruz?

İki yerden; birincisi ifade edilışindeki biçimden, ikincisi ve en önemlisi, pratikteki uygulanışından. Kısaca açalım.

TC. Devleti ne zaman Kürtlerle, ilgili Özel bir yasaklama kanunu getirmek istese, şöyle bir yol izler: Yasaklamanın kapsamına alınacak kişi veya grup tanımlanırken, yasa metnine Kürt kelimesi konulmaz ama, öyle bir tanımlama yapılır ki, bu tanım, pratikte yalnızca Kürtleri kapsar. Bunun çok bilinen bir örneğine Kürtçenin yasaklanmasıyla ilgili kanun maddesinde rastlıyoruz.

Faşist 12 Eylül yönetiminin Kürtçeyi yasaklamak amacıyla kabul ettiği 2932 nolu ve 19 Ekim 1983 tarihli kanun şöyle ifade edilmiştir.

"Madde 2-Türk Devleti tarafından tanınmış bulunan devletlerin birinci resmi dilleri dışındaki herhangi bir dille düşüncelerin

açıklanması, yayılması ve yayınlanması yasaktır." (Resmi Gazete'de 22 Ekim 1983'te yayınlanmıştır. Akt. M. A. Aslan, age. s.345)

Bu maddenin tanzim ediliş biçimi çok dikkat çekicidir. Kanunun yasaklamayı amaç edindiği "Kürtçe" den hiç bir şekilde sözdilmemektedir. Ancak ucube tarafları bulunsa da öyle hesaplı bir tanım yapılmıştır ki, pratikte Kürtçe yasaklanmıştır. Çünkü Kürtçe, TC Devletin tanıdığı hiçbir devletin **birinci** resmi dili değildir. Bu arada Katmandu'daki falan kabilenin, veya filan Eskimo topluluğunun dili de yasak kapsamına alınmışsa bundan ne çıkar? Bu tür saçmalıklara, Kürtçeyi yasaklama uğruna rahatlıkla katlanılabilir. Kaldı ki, pratikte bu dilleri yasaklamak bir iş olarak gündeme hiç bir zaman girmeyecektir. Bu yasağın pratikte uygulanabileceği tek dil Kürtçedir.

Mülteci Sözleşmesine konulan rezervdeki durum da bundan farklı değildir. Rezervde genel bir "Asya" terimi kullanılmışsa da, bu, tıpkı Kürtçe terimini dolaylı olarak anlatan yukardaki tanımda olduğu gibi, sadece Kürtleri açıkça adlandırmaktan kaçınıldığı için zikredilmiştir.

Böylesi durumlarda işin biçiminden ziyade özüne bakmak gerekir. Yani yukarda ikinci şık olarak saydığımız pratikteki uygulamasına, 2932 sayılı kanun, teorik olarak ihtiva etse bile pratik olarak falan Bedevi kabilesinin dilini yasaklamak gibi bir işlevi görmüyorsa, bu kanunun Bedevi lehçelerini yasaklamak amacıyla çıkarıldığı söylenemez. Bu durumda Bedevi lehçeleri için söylenebilecek en fazla söz, Kürtçe'nin "Kurbanı" (!?) olduklarıdır. Çünkü kanun gerçekte Kürtçeye yöneliktir.

Mülteciler Sözleşmesindeki rezerv bakımından da durum böyledir. Türkiye, Asyalıların mülteci olarak kabul edilmesiyle ilgili rezerv koymuşsa, bunun gerçekte kimler için konulduğunu anlayabilmenin yolu, yasanın uygulanışına bakmaktan geçer. Çünkü soyut hukuki tanımların toplumsal olayların gelişim seyri üzerinde fazla bir etkisi yoktur. Bu alanda tayin edici olan şey toplumsal (giderek siyasal) güçlerin karşılıklı konumlanışlarıdır. Bu durum ele aldığımız konu açısından da böyledir. Türkiye, Asyalıların iltica talepleri ile ilgili kayıt koymuştur. Ama, bugüne kadar pratikte Asya ülkelerinden gelen iltica taleplerine çok özel durumlar dışında, hayır

dememiştir. Bu konuda üç ülkeden gelen mültecilerden vereceğimiz örnekler sanırım söylediklerimizi kanıtlamaya yeter.

Birinci ülke, Sovyetler'dir. Doğu-Batı blokları arasındaki soğuk savaşın sonucu olarak, Sovyetlerden, Türkiye'ye iltica telabinde bulunan insanların bu istekleri, bu güne kadar genellikle geri çevrilmemiştir.

İkinci ülke, Afganistan'dır. Pakistan'daki Afgan mültecilerinin binlercesi yakın zaman önce büyük devlet törenleriyle Türkiye'ye getirildi ve bilinçli olarak Kürdistan'ın çeşitli yerlerine yerleştirildi.

Üçüncü ülke İran'dır. İran devrimini müteakip Amerikan işbirlikçisi Şah yanlıları ile diğer muhaliflerden oluşan büyük bir kitle Türkiye'ye giriş yaptılar. Bu giriş özellikle 1983'ten sonra muazzam sayılara ulaştı. CIA'nın İran'ın içişlerini karıştırma amacına yönelik faaliyetlerini Türkiye'de konumlandırmış olmasının uluslararası bir destek sağladığı bu mültecilerin sayılarıyla ilgili olarak 500.000 ile 1 milyon arasında bir rakam telaffuz edilmektedir. Türkiye bu boyuttaki iltica talebini hiç ses çıkarmadan kabullenmiştir. Günlük basın izlendiğinde İstanbul'da oluşmuş büyük İran kolonisiyle ilgili ilginç ajanlık öyküleri görülebilir. MİT, CIA ve Savama'nın içinde cirit attığı birçok siyasal cinayetin işlendiği İranlı mülteci kitlesi, TC. Devletin çok değer verir görüldüğü iç güvenlik bakımından da pek iyi bir manzara arz etmemektedir. Buna rağmen, Türkiye bu insanlara mültecilik hakkı konusunda fazla güçlük çıkarmamaktadır.

Yazdıklarımız, kendi ülkelerinde yaşama imkanı bulamayan insanlara Türkiye'nin sığınma hakkı vermesine karşı olduğumuz şekilde anlaşılmalıdır. Hayır. Tartıştığımız mesele bu değildir. Bizim bu örnekleri sıralamamızdaki kasıt, 51 Sözleşmesine Türkiye'nin koyduğu rezervin pratikte nasıl uygulandığını gösterebilmektir. Rezervde genel bir "Asya" terimi bulunmakla birlikte, Türkiye, örneklerden de görüleceği gibi, çeşitli Asya ülkelerinden gelen mültecilere hayır dememiştir. Bu güne kadar Asya'dan gelip iltica talebinde buldukları halde, bu talebi reddedilen insanlar sadece Kürtler olmuştur.

Bu açıklamalardan sonra, sözkonusu rezervin altında yatan asıl gerekçe rahatlıkla anlaşılacaktır. Rezervin formüle edilmiş biçimi de,

pratikteki uygulaması da, bu kaydın sırf Kürtler için konulduğunu ortaya koymaktadır.

Söylemeye gerek yok ki, bu durum TC Devletinin anti-Kürt karakterinden kaynaklanmaktadır. Türk sömürgecileri, Kürdistan meselesi çözülmediği müddetçe, İran ve Irak Kürdistanı'ndaki soykırımlara paralel olarak, bu tür toplu iltica taleplerinin her zaman sözkonusu olabileceğini bildiklerinden ötürü, kökünü kurutmak için diğer sömürgecilerle işbirliği yaptıkları bu güçleri günün birinde, düşüncesizce atukları imza yüzünden, barındırmak zorunda kalmamak için, 51 Sözleşmesine kayıt koymayı tercih etmişlerdir.

Türkiye'nin Güneyli Kürtlere sığınma hakkı tanımamasını, Mülteci Sözleşmesine ilave ettiği kayıtlı açıklamaya çalışan sömürgeci ideologların bu tezinin geçerek niteliğini sergilemek amacıyla ortaya koyduğumuz yukardaki gerçekler, sözü edilen rezervin olayı açıklayamayacağını ortaya koyuyor. Asyalılarla ilgili rezervin konulmuş olması, Türkiye hiç Asyalı mülteci kabul etmeyecektir anlamına gelmez. Sadece, Türkiye'nin Asya devletlerine mensup insanlardan gelebilecek iltica başvurularını otomatik olarak kabul etmeyeceği anlamına gelir. Başka bir deyişle, burada Türkiye'nin siyasal tercih hakkı devreye giriyor. Türkiye, siyasal tercihini, talepleri kabul etme yönünde kullanabileceği gibi, reddetme yönünde de kullanabilir. Bu rezerv, sadece, Türkiye'nin bu tür talepleri reddetmesi durumunda suçlanmasını ve mahkum edilmesini engeller, hepsi o kadar.

Toparlarsak şunu söyleyebiliriz. Türkiye'nin, Güneyli Kürtlere mültecilik hakkı tanımamasının nedeni, 51 Sözleşmesine koyduğu rezerv değildir. Gerçek sebep, Güneyli Kürtlere ve bunların özgürlük ve bağımsızlık mücadelesine karşı duyulan düşmanlıktır. Savunmamızın başından beri her olgu ve aşamada bir kere daha örnekleyerek kanıtladığınız bu düşmanlık, Türkiye'yi, Güneyli Kürtlerin soykırımı uğratılmasında Irak'la işbirliğine götürmüştür. Yani, Güneyli Kürtleri iltica talep eder duruma düşürenlerden biri TC Devletinin bizzat kendisidir. Dolayısıyla, Irak Kürdistanı'ndaki ulusal güçlerin bu hale gelmesi için yıllarca didinen bir devletin, özlediği hedefe kısmen de olsa ulaştıktan sonra, bu güçleri kendi eliyle desteklemesi düşünülemez. Mültecilik talebinin reddedilmesinin alındaki gerçek

neden budur. Türkiye, eskiden beri düşman gördüğü bir güce yardımcı olmak istememektedir. Olay kabaca bundan ibarettir.

Bu düşmanlık, Güneyli Kürtler TC Devlet sınırları içine girdikleri andan itibaren kendini defalarca somutladı. Türkiye, gelenlerin hukuki statülerinin ne olacağı sorunundan başlayarak, her vesileyle, bunlara yönelik düşmanlığını ortaya koydu. İşte bir başka örnek:

Mültecilerin Zorla İran'a Gönderilmesi

30 Ağustosta sınırları açıp içeri aldığı insanlara İran'a göndermek için baskı yapması buna çarpıcı bir örnektir. Çukurca ve Şemdinli mınukalarından giriş yapan pekçok insan, yol paraları da kendilerinden tahsil edilerek, zorla kamyonlara bindirilip İran'a nakledildiler. O günlerin gazeteleri, konuyla ilgili haberle doludur. Bu uygulama, girişlerin durduğu ve gelenlerin çeşitli toplama kamplarına tıkıştırıldıkları günlerde de devam etti. Özellikle Hakkari'nin Yüksekova ilçesinde kurulmuş olan Suüstü ve Uzunsırt tecrit kamplarındaki mülteciler, İran'a gümeleri yönünde zorlandılar. İkona çabaları sonucunda kendi iradeleriyle İran'a giden küçük azınlık bittikten sonra, çeşitli bahanelerle, kamplarda huzursuzluk çıkartıldı, provakasyonlar ve fiziki baskılar artırılarak daha çok sayıda insanın İran'a gitmesi sağlanmaya çalışıldı. Aslında bu politikaya uzun bir süre devam edeceklerdi. Ancak İran sömürgecileri de Kürt mülteci istemiyorlardı. Ve bu yüzden Türkiye'nin açık zorlama (şiddet) yöntemleriyle İran'a mülteci gönderme taktiğini yumuşattı. Fakat baskı ve zor, ilerde ayrıntılı sergileyeceğimiz gibi, hiçbir zaman son bulmadı.

Oysa 51 Sözleşmesi gereğince, Türkiye'nin, kendisine sığınmış herhangi bir mülteciyi, istemediği halde geldiği ülkeye iade etmeye veya iradesi hilafına bir başka ülkeye göndermeye hakkı yoktur. İşte ilgili Sözleşmenin 33 maddesi:

"1- Hiçbir Akid Devlet bir mülteciyi, Irkı, dini, vatandaşlığı muayyen bir içtimai zümreye mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayat veya hürriyetinin tehdit edileceği ülkelerin hudutlarından her ne şekilde olursa olsun sınır dışı veya iade

edemez." (Akt. M. A. Aslan, age, s.248)

Madde gayet açık olmasına rağmen, Türkiye sığınanları İran'a göndermekle kalmayıp Irak'a geri dönmeye de zorladı. Sözünü ettiğimiz zorlama, yukardaki paragraflarda anlatığımız, Türkiye'ye kaçak olarak girenlerin yakalanarak zorla sınır dışı edilmeleri olayından ayrı bir uygulamadır. Burada anlatılan zorlama, sınırlar resmen açılıp sığınmacıların içeri alındıktan sonra gerçekleşti. Oysa ilk geri çevirmeler, sınır henüz resmen açılmamışken gerçekleşmişti. Olay kısaca şöyle gelişti:

Irak, kimyasal silahlarla saldırıyı Güney Kürdistan'daki direniş mevzilerini epeyce geriletikten sonra, böylesi durumlarda hep yaptığı gibi, genel bir af ilan etti. Celal Talabani dışında teslim olan herkesin affedileceğini beyan eden afı birlikte Türkiye'de mültecilere yapılan baskılar artmaya başladı. Devlet bir yandan ikna yoluyla, diğer yandan yaşam koşullarını kötüleştirerek, açık şiddet uygulayarak, kamplarda provakasyonlar tertipliyerek vb. gelenlerin tekrar Irak'a dönmelerini temine çalışıyordu. Niçkim, yetersiz bilinç ve TC Devletinin çıkardığı zorluklar sebebiyle, yığınlığa düşen 900'e yakın insan, aftan yararlanacağını beyanla Irak'a döndüler ve beklenildiği üzere kurşuna dizildiler. (21 Eylül 88 tarihli Milliyet'ten akt. M.A.Aslan age. s.143)

Af mizanseninin ardında, Türkiye'nin de bulunduğu kısa süre sonra açığa çıktı. Affın belirlenen süresi dolmak üzereyken Türk yetkililer bir açıklama yaparak, kendi istekleri doğrultusunda aftan yararlanma süresinin uzatıldığını bildirdiler. Böylece daha evvel af gerekçesiyle uygulanan baskı ve zorla geri gönderme politikasının nasıl bir işbirliği sonucu meydana geldiği de açığa çıkmış oldu. TC Devleti bu konuda da, Güney Kürdistan halkına karşı düşmanca bir tutum içine girmişti.

Peşmergelerin Silahlarının Zorla Gasp edilmesi

TC Devletinin Güney Kürdistan halkına karşı düşmanlığının bir diğer kanıtı gelen mültecilerin silahlarına el konulması olayında kendisini ortaya koymaktadır.

Güneyli Kürtler Türkiye'ye sığındıklarında yanlarında

silahlarının bir kısmını beraber getirmişlerdi. Bunun birçok sebebi var, getirilen silahların bir kesimi sivil halkın kendisine, diğer kesimi ise ulusal kurtuluşçu saflarda profesyonel olarak savaşın peşmergelere aittir. Peşmergelerin bir bölümü savaşukları siperler bozguna uğradığı ve bir geri çekilme zorunlu hale geldiği için, diğer bölümü ise, sivil halkın bulunduğu yerden sınıra nakledilmeleri sırasında güvenliklerinin sağlanması ve klavuzluk hizmetleri için silahlarıyla birlikte sınıra kadar sivil halka eşlik ettiler. Ayrıca, sivillerin ve mevzilerini terkeden peşmergelerin sınıra yığıldıktan sonra, TC Devleti tarafından bir katliama uğratılmaları ihtimaline karşı tedbir almak gerekiyordu. Bu ve benzeri sebeplerle sınıra çok sayıda silahlı insan yığıldı. Sivil halk resmen TC sınırları içine girdikten sonra, bu silahlı güçlerden tekrar peşmerge saflarına katılmak üzere gerekli yerlere yönelenlerin dışında kalanların bir bölümü, silahlarını gömdükten sonra içeri girmeyi tercih ederken, diğerleri Türkiye'ye silahlarıyla birlikte sığındı. Burada, ilk iki bölüm silahla ilgili söylenecek fazla bir şey yok. Ancak, TC Devletinin sınırlarından içeri giren silahların akıbetiyle ilgili olarak bazı şeyler söylemek zorunlu.

Türkiye silahlı olarak içeri giren peşmergelerin ve silahlı halkın ellerindeki bütün silahlara geri verilip verilmeyeceği konusunda hiçbir açıklama yapmadan ve bedel ödmeden elkoymuştu.

Elkonulan silah miktarına gelince, oldukça kabank bir sayıyla karşı karşıyayız. Günlük basından yaptığımız taramalarda, kesin rakam tespit edemediysek de, sayının bir hayli kabank olduğunu çıkarabildik. Örneğin 17 Eylül 1988 tarihli Hürriyet gazetesinde 2000 rakamı zikrediliyor. 2 Eylül 1988 tarihli Cumhuriyet gazetesi ise IKDP'ye bağlı yayın yapan Güney Kürdistan'daki bir radyonun, bir önceki güne ait haber bülteninde, Türk yetkililerine 4700 civarında silahın teslim edildiğini ve sayının 7000'i bulacağını söylediğini kaydediyor. Bunlar küçümsenecek rakamlar değildir. Tümenleri silahlandırmaya yetecek rakamlardan söz edilmektedir.

TC Devleti bu silahlara karşılıksız elkoymak suretiyle, gaspçı durumuna düşmüştür. Çünkü, Türkiye silahların sahiplerini sığınmacı olarak kabul etmiş değildir. Dolayısıyla, kendi vatandaşlarını silahsızlandırmayla ilgili kanunlarını bu insanlar üzerinde tatbik edemez. Devlet bunlara "konuk" demektedir. Konukların silahlarına

elkonulduğu nerede görülmüştür? Konukluk süresince misafirin silahını alıkoymak belki anlaşılabilir; fakat bu, bedel ödemedен elkoymak demek değildir. "Konuk"un silahına elkonulmaz, gittiğinde tekrar kendisine verilir. Dolayısıyla TC Devleti bu insanları mülteci olarak kabul etmediği müddetçe silahlara el koyamaz. Sadece "güvenlik gerekçesiyle" toplamak isteyebilir ki, bu durumda, iki şeyden birini yapmakla karşı karşıyadır: Birincisi, "konuklar" gittiğinde geri vereceği taahhüdünde bulunarak, silahları geçici olarak alıkoymak. İkincisi ise karşılıklarını ödeyerek satınalmak.

Türkiye'nin tutumuna baktığımızda bunlardan hiçbirine uymadığını görüyoruz. Gelenlerin "konukluk"ları sona erdiğinde, silahlarının geri verileceğine dair hiç bir açıklama yapılmadan ve karşılıkları ödenmeden silahlara el konulmuştur. Böylece sömürgeciler, kendilerinin çok kutsal saydıkları "özel mülkiyet prensibi"ni ayaklar altına almış ve açık gaspçı durumuna düşmüşlerdir.

Mültecilerin Mallarının Yağmalanması

TC Devletinin, Güneyli Kürtlerin mallarını yağmalaması eylemi, sadece, silahlara elkonulmasıyla sınırlı değildir. Silahların yanısıra mültecilerin beraberinde getirdiği canlı hayvanlar ve yükte hafif pahada ağır malları da yağmalandı.

Türkiye sınırına yakın mınukalarda yaşayan Güneyli Kürtler, pozisyonlarının uygunluğu sebebiyle Türkiye'ye sığınırken canlı hayvanlarını da beraberlerinde getirdiler. Bunun sebeplerini uzun uzadıya anlatmak gereksiz. Herkes rahatlıkla anlayabilir. Bu tür toplu göç anlarında, yükte hafif pahada ağır olanından başlamak üzere taşınabilecek her şey beraberinde götürülür. Çünkü terk edilen yerler çok kısa süre sonra yağmalanacaktır, ayrıca göç edilen yerde de maişet sorunu vardır. Yoksul Güney Kürtleri işte bu düşüncelerle, taşıyabildikleri bütün "servet"lerini beraberlerinde getirmişlerdi.

Türkiye'ye bu yoldan ne kadar "servet" girdiğini hesaplamak olanaksız gibi. Basın organlarında yalnızca çoğunluğunu büyük baş hayvanların oluşturduğu canlı hayvanlarla ilgili rakamlara rastlayabildik. Örneğin, Ekonomik Panorama dergisinin belirttiğine göre, Türkiye'ye Ağustos ayı sonlarında Mültecilerle birlikte 40 bin

baş hayvan girmiş. (Bk. yıl:1, sayı 29, s.11)

TC. Devleti soyguncu karakterini burada bir kez daha gösterdi ve her türlü yola başvurarak yoksul ve çaresiz durumdaki bu insanların elindeki-avucundakini yağmalamaya çalıştı.

İlk girişim canlı hayvanlarla ilgili olarak başlatıldı. Hayvanlarıyla birlikte sınırı aşan kabileler, bu tarafa geçer geçmez hemen hayvanlarından ayrıldılar. Hayvanlar ve sahipleri ayrı ayrı mekanlarda tecrit kamplarına konuldu.

Bu uygulamanın mantuki ve hukuki bir gerekçesini bulmak olanaklı değildir. Silahlara elkonulması olayında olduğu gibi burada da "özel mülkiyet prensibi"nin açıkça ihlali sözkonusudur. Sahiplerinden ayrılan hayvanlar göz göre göre telef oluyorlardı. Tam bu sırada yeni bir uygulama gündeme sokularak mal sahiplerinin hayvanlarını Et ve Balık Kurumuna satmaları istendi. Bu garip isteğin altında yoksul Kürdistan köylüsünün emeğine yok pahasına el koyma fikri yatıyordu. Yağmaya alışveriş süsü verilerek soygunun temelindeki "zor" unsuru örtbas edilecek ve yağmalama işlemine piyasa elbisesi giydirilecekti. Gerçekten de bu yöntem tüccar zihniyetli Türk yönetiminin mantığına çok uygun düşüyordu ve kısa sürede hayata geçirildi. Köylüler hayvanlarını yok pahasına satmak zorunda kaldılar. Çünkü hayvanlarından ayrılmışlardı. Bakımlarını yapamadıkları gibi ürünlerinden istifade edemiyorlardı. Hayvanların kaybolması, öldürülmesi boğazlanması durumunda hesap sorabilecekleri bir muhatap yoktu. İlk önceleri canlı asker zinciriyle, sonraları tel örgülerle çevrelenmiş tecrit kamplarında sağ kalmanın kavgasına düşmüşlerdi. Kendileri böyle bir pozisyonda iken hayvanlarına sahip çıkabilmeleri olanaksızdı. Türk devleti öyle koşullar dayatmıştı ki, mültecilerin hayvanlarını satmaktan başka çareleri kalmamıştı. Ve öyle yaptılar. Gerçek bir talan başladı. Hayvan fiyatları hızla düştü. 15 Eylül 1988 tarihli Milliyet gazetesinde belirtildiğine göre normal koşullarda 400 bin ile 500 bin arasında değişen katır fiyatları 10 bin liraya kadar inmişti.

Yağma ve talan sadece bu biçimiyle sürmüyordu. Gelenlerin ikisadi yünden yağmalanmaları, çadır kentlerin kurulmasından sonra da bütün şiddetiyle devam etti. Bu talanın işleyiş mekanizması çok

basitti: Devlet bir yandan, mültecilere yapılan iç ve dış yardımların muhataplarına ulaşmasını engellerken, diğer yandan çadırkentlerde kurduğu kantinlerde fahiş fiyatlarla mal satıyordu. Can havliyle Irak'ı terketmiş olan Güneyli Kürtler aç bilaç olduklarından elde avuçta ne varsa satarak karınlarını doyurmaya ve örtünmeye çalışıyorlardı. O günlerin günlük basını incelendiğinde pekçok kapitalist ülkenin geçmişinde yaşanmış olan ilkel birikim dönemindeki talanı andırır manzaraların mülteci kamplarındaki olağan uygulamalar haline geldiği görülür. Örneğin kilosu 3 bin lira olan yağın 10 bin liradan satılması veya torbası 14 bin lira olan unun 40 bin liraya fırlaması talanın boyutları hakkında fikir vermeye yeter sanıyoruz.

Denilebilir ki, böylesi toplu göç durumlarında anormal bir piyasanın oluşması doğaldır; bunu TC Devletinin Güneyli Kürtlere düşmanlık politikasına bağlamamak gerekir. Biraz mantıklı gibi görünse de böyle bir tezin gerçeği yansıtmadığı kanaatindeyiz. Kısaca açıklayalım!

Olağanüstü nüfus hareketlerinde bazı kıtlıkların oluşması ve bunların bazı malların fiyatlarını aşırı ölçüde yükseltmesi bilinen gerçeklerdendir. Böylesi şok halleri pek çok yer ve zamanda görülmüştür. Kürdistan'da yaşanan olay sadece böyle bir şok durumunun ifadesi olsaydı elbette bunu TC. Devleti'nin Kürtlere düşmanlığıyla izah etmezdik. Fakat olgunun kendisine baktığımızda, çok farklı şeylerle karşı karşıya olduğumuzu görüyoruz. Çünkü devlet böyle bir durumda gerekli olan tedbirleri almamış; tersine, durumu iyice akutlaştıracak yönde davranmıştır.

Bunu anlayabilmenin yolu, böylesi durumlarda alınması gereken önlemlerle, TC Devletinin icraatını karşılaştırmaktır.

Şu soruyla başlayabiliriz: aşırı nüfus hareketi sebebiyle doğan kıtlıkların neden olduğu yağma ve talanı engellemenin önlemleri nelerdir? Pekçok önlem arasında ilk çırpıda akla gelenler şunlardır:

1- Gelen nüfus fazlasını hızlı bir şekilde uygun alanlara yayarak yoğunluğu önlemeye çalışmak. Çünkü dar bir sahada yoğunlaşma artıkça geçim problemleri içinden çıkılmaz hale gelecektir. Dolayısıyla yükü hafifletmek için gelenleri mümkün olduğunca geniş bir sahada masnetmek gerekir.

2- K r piyasa güçlerinin egemenliğini kısıtlayıcı önlemler almak. Yani piyasaya fiyat artışlarını önleyecek biçimde müdahale etmek. Bunun en çok bilinen ve uygulanan yöntemi ise fiyat kontrolü ve karne sistemidir. En azından şok atlatılincaya kadar bu iki uygulamaya başvurmak zorunluluktur.

3- Bölgeye olabildiğince s ratlı bir biçimde n al ve hizmet akışı sağlamak. Bu işlemin ek kaynaklar gerektirdiğini söylememize gerek yok. Bu kaynaklar ise belli başlı olarak şuralardan yaratulabilir: a) afet, toplumsal yardımlaşma ve sosyal güvenlik gibi daha önceden özel olarak bu tür amaçlara yönelik olarak kurulmuş kurumların kaynakları (Kızılay, "Fak-Fuk-Fon" vb. kurumların kaynakları bunlar arasındadır). b) Halktan gelecek yardımlar. c) Yabancı devletlerden ve uluslararası kuruluşlardan gelecek yardımlar.

TC Devleti, Güneyli Kürtler sınırı aştıktan sonra, tamamen siyasi tercihlerin bir sonucu olarak, bu tedbirlerin hiçbirini zamanında ve etkin biçimde almadı. Bazı tedbirleri gecikerek ve yetersiz biçimde alırken diğer bazı tedbirleri kasten almadı. Hatta kendisine rağmen bu yönde meydana gelen çeşitli oluşumlara siyasi gerekçelerle karşı ıktı. Şimdi tek tek herbirini ele alalım.

Nüfus yoğunluğuyla ilgili ilk belirtilen husus bakımından TC Devleti çok şanslı bir konumdaydı. Güneyli Kürtlerin büyük çoğunluğunun sınırın bu tarafıyla akrabalık ilişkileri mevcuttu. Yıllarca zor günlerde birbirlerine sığınmanın verdiği alışkanlıkla, G neydekiler sınırı geçer geçmez kendiliğinden akrabalarının evlerine yöneliyorlardı. Yerli halkın da bu konukluktan fazlaca rahatsızlık duyduğunu söylemek mümkün değil. Dönemin gazeteleri karıştırıldığında bununla ilgili çok örnek bulabiliriz. Şayet işler doğal gelişim seyrine terk edilseydi, Güneyli Kürtlerin önemli bir bölümü akrabalarının yanına sığınarak yerleşim ve bir ölçüde de maişet sorunlarını  zmiş olacaklardı. Yani birinci tedbir bakımından işler büyük ölçüde halledilmiş olacaktı.

Fakat devlet buna müsade etmedi. Tamamen siyasi nedenlerle güneyden gelen Kürtlerin akrabalarının yanına sığınmasını engelledi. Bütün m ltecipleri toplama kamplarına hapsetmeyi yeğledi. Gayri resmi yollardan içeri girip akrabalarının yanına sığınmiş olanları da çeşitli

yöntemlerle topladı. 30 Ağustos'tan önce bu şekilde toplanmış olanlar yukarıdaki bölümlerde belirttiğimiz gibi, kurşuna dizilmek üzere tekrar Irak'a gönderildi. 30 Ağustos'tan sonra ele geçirilenler ise zorla tecrit kamplarına istif edildiler. Söylediklerimizin kanıtı olarak günlük basından birçok örnek gösterilebilir. Bir taneyle yetiniyoruz. Çukurca'dan bir esnaf olayları Milliyet muhabeirine şöyle aktarıyor:

"İlk gelenleri 28 Ağustos'ta, evimize götürdük. Ertesi gün polis hepsini tek tek evlerden topladı. Biz kaçırdık onlar yakaladı, geri yolladılar. Çocuk, kadındılar. Zaten çok kız alıp vermişiz, zaten Saddam rejimi malumumuz. Kucak açtık, bırakmadılar."
(20 Eylül 88 tarihli Milliyet)

"Kucak açık bırakmadılar" sözü gayet veciz bir ifade ve tartıştığımız konuyu mükemmel biçimde özetliyor. Olgular, mültecilerin geniş halk kitlesi içinde büyük oranda massedilme imkanının varlığına rağmen devletin, tam tersi yönde hareket ettiğini gösteriyor. Burada açıklanmaya muhtaç bir durumla karşı karşıyayız. Toplu sığınma olaylarının yaşandığı bir çok yer ve zaman, sığınılan ülke yönetimlerinin arayıp da bulamadıkları bir olanak mevcutken, TC yönetimi acaba neden kendi sorunlarını ağırlaşuran bir yol izlemiştir?

Bu, tamamen bir siyasal tercih sorunudur. Kürtlerin boyunduruk altında tutulmaları, TC Devletinin varlık koşullarından biri olduğundan, Güneyden gelen yurtsever kitlenin Türkiye Kürdistanı'ndaki geniş yığınlara sıcak direniş havası taşımaya "son Türk Devleti" göz yumamazdı. Böylesi bir davranış, gerçek bir gaflet örneği olurdu.

Aynı şekilde, TC Devletinin politikası sığınmacılara rahat koşullar sağlamayı değil, hayatı onları zehir ederek, Irak'a bu olmazsa İran gibi üçüncü bir ülkeye gitmelerini sağlamayı öngörüyordu. Bu politikayı gerçek kılabilmenin en etkili yollarından biri de mültecileri sürekli terör ortamında tutmaktır. Böyle bir terör estirebilmek içinse kurbanların herşeyden evvel halktan yalıtılmaları ve amaca uygun özel mekanlarda toplanmaları gerekiyordu. Çünkü halk kitlelerinin içine dağılmış büyük kalabalıklara bir tecrit kampında olduğu nitelikte ve ölçekte terör estirilemez. Dolayısıyla önce onları kitlelerden yalıtılmak lazımdı.

Sözünü ettiğimiz politik tercihin ortasında yatan bir diğer önemli etken, güneyden gelmiş olan yurtsever-devrimci güçlerin ama özellikle de peşmergelerin Irak'a dönerek saflarını sıklaşturmaları veya PKK gerillalarına destek vermelerinin önü tıkanmış olacaktır.

Bu ve bunun gibi birçok nedenden ötürü TC. Devleti Güneyli Kürtlerin yağmalanmalarını bir nebze olsun önleyecek tedbirler doğrultusunda değil, tarihsel düşmanlık çizgisine uygun doğrultuda davrandı ve Güneyli Kürtleri, akrabalarının yanından toplayarak tecrit kamplarına doldurdu.

Söz konusu kampların niteliği yaşam koşulları vs. şu andaki konumuzu oluşturmuyor. Biz, şimdilik, güneyli Kürtlerin bütün mal varlıklarının talan edilmesinde devletin iradi katkısını ortaya koymakla meşgulüz.

Birinci tedbirle ilgili olarak, gerekçenin tam tersi yönde bir tutum takınan Türk yetkilileri ikinci tedbiri de zamanında ve etkili olarak almadılar.

Bilindiği gibi Özal yönetimi serbest piyasadan yana tutumuyla tanınır. O kadar ki, Hükümet piyasacılığıyla övünmeyi temel icraatlarından biri haline getirmiştir. Ancak söylemdeki serbest piyasacılığın pratikte, korkunç bir müdahaleciliğe yerini bıraktığı da ayrı bir gerçek. Pekçok araştırmacı, ekonomiye müdahale bakımından görülen keyfiliğin Cumhuriyet döneminin hiçbir yönetiminde bugünkü boyutlara ulaşmadığını tespit ediyor. Müdahaleciliğin düzeyi ve keyfiliği zaman zaman öylesi boyutlara varıyor ki, Resmi Gazete neredeyse "şu firma batsın, bu firma çıksın" diyen bir bültene dönüşüyor.

Yeri geldiğinde firmalar bazına inecek kadar müdahaleci davranan Özal yönetimi, nedense Güneyli Kürtlerin yağmalandığı dönemde yerel piyasaya müdahale etme gereği duymadı. Oysa elinde her türlü tedbiri almaya olanak tanıyan yasal zemin de mevcuttu. Bilindiği gibi Olanaganüstü Hal Bölge Valisi, nam-ı diğer "Sömürge Valisi", gerekli gördüğü hallerde piyasaya istediği biçim ve dozda müdahale etme yetkisine sahiptir. Yönetim, yapmak isteseydi, sömürge Valisinin yayınlayacağı iki satır yazıyla, mültecilerin toplanmış olduğu sınır muntukasındaki kısıtlı sayıda tüccarın, elindeki mala o günün rayıç

bedeli üzerinden el koyar ve her zamanki fiyatına mültecilere satardı. Nitekim böyle kararlar aldığı çok olmuştur. Sömürge valisi, bir dönem sözkonusu yetkisine dayanarak, bölgedeki herbir ailenin alacağı kışlık erzak miktarını bile resmi olarak tayin edip bölge halkına bildirmişti. (Böylece sözde yöredeki PKK gerillalarının kışlık beslenme kaynakları kurutulacaktı) Çok geniş halk yığınları üzerinde bu tür tedbirleri uygulayan bir yönetimin, nüfusu birkaç bini geçmeyen sınırdaki iki-üç ilçenin birkaç düzine toptancısını denetim altına alması işten bile değildi. Ama yapmadılar. Çünkü, siyasal tercihleri mültecilere eziyet etmeyi, rahatsızlık çıkarmayı, hayatı zehir ederek geri dönmelerini sağlamayı öngörüyordu. Bu amaçla fiyat kontrolü yapmadıkları gibi, tecrit kamplarında kurdukları kantinlerde fahiş fiyat uygulayarak, canlı hayvan satımını zorunlu kılarak ve daha birçok yöntemle başvurarak, kendileri bizzat bu talanın gerçekleşmesinde aktif rol oynadılar.

Böyle davranmak, siyasal hesaplarına olduğu kadar iktisadi çıkarlarına da uygun düşüyordu. Bu sayede büyük vurgun vurdular.

Mültecilere Yapılan Yardımların Engellenmesi

Bütün bu gerçeklerin yanısıra devletin güneyli Kürtlerin talan edilmesini engelleyecek tedbirleri bilinçli olarak almadığının en iyi kanıtlarını üçüncü grupta sıraladığımız tedbirler sözkonusu olduğunda görürüz. Önce bu gruptaki tedbirlerin neler olduğunu sıralayalım sonra devletin davranışını ortaya koyalım.

Bu gruptaki tedbirler kısaca, bölgeye mal ve hizmet akışını sağlamak amacıyla Kızılay türü kurumların kaynaklarını seferber etmek ve bölgeye iç ve dış yardım yapılmasının imkanlarını yaratmak gibi işlerden oluşuyor. Sırasıyla ele almaya çalışalım.

Kızılay ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu (Fak-Fuk-Fon) gibi çeşitli kaynaklardan kısıtlı miktarda para ve malzemenin mültecilere aktarıldığı doğrudur. Ancak bu yardımların yeterli olduklarından söz etmek mümkün değildir. Alalım Kızılay'ın yardımlarını.

Kızılay olay karşısında başlangıçta tavırsız kaldı. Güney Kürdistan'da katliam sürtyorken, Kürt liderler, Kızılaç yetkililerine

olduğu gibi Kızılay'a da seslenip yardım talebinde bulundular. Fakat Kızılay bu çağrılara herhangi bir cevap vermedi.

Sığınmacıların sınırdan içeri girmesinden sonra durum iyice kritikleşti. Artık bizzat TC Devletinin sınırları içinde acil yardıma ihtiyacı bulunan birçok insan vardı. Kızılay buna rağmen ilgisiz davranma tutumunu devam ettirdi. Çünkü resmi yetkililer henüz sığınanların ne yapılacaklarına tam karar verememişlerdi. Siyasi kararın ne yönde çıkacağı hala tam belli değildi. Bu siyasal belirsizlik Kızılay'ı da atalete itiyordu.

Oysa bilindiği gibi Kızılay siyasi bir kuruluş değildir; görevi tamamen insanidir ve faaliyetlerinde siyasal kaygılar gütmemesi gerekir. Herhangi bir yerde afet vb. gibi kendi kuruluş gerekçelerinde yeralan bir durum meydana geldiğinde yardım yapmak için yeterli malzeme stokları mevcutsa, hiçbir siyasal kaygıya yer vermeden zor durumdaki insanlara yardım elini uzatmakla yükümlüdür. Böyle olmasına rağmen, sömürgeci sistemin yarattığı tüm diğer kurumlar gibi Kızılay da güneyle Kürtlere karşı hasmane bir tavır takındı ve görevlerini yerine getirmedi. Hükümetten işaret almayınca kadar hareketsiz bekledi. Ne zaman ki, hükümet gerekli izni verdi, ancak o zaman yetersiz miktarda bir yardım (ağırlıklı çadır ve battaniyeden oluşan bir yardım) yapmakla yetindi.

Diğer yardım kuruluşlarının durumları Kızılay'inkinden pek farklı değildir. Halk arasında "Fakir Fukara Fonu" (Fak-Fuk-Fon) olarak isimlendirilen sosyal yardımlaşma ve Dayanışma Fonu'ndan mültecilere bir miktar yardım yapılmıştır, fakat bu çok yetersiz kalmıştır. Bu fonun seçim dönemlerinde Hükümet tarafından nasıl savrukça kullanıldığı hatırlanırsa, mültecilere ilişkin cimriliğin sebepleri daha iyi anlaşılır.

Resmi veya yarı resmi kurumlardan yeterli yardımın yapılmadığı yerlerde gözler ister istemez halkın yardımına yöneliyor. Fakat baktığımızda devletin buradan gelen yardımları da engellediğini görüyoruz!?

Yukardaki bölümlerde belirttiğimiz gibi Kürdistan halkı güneiden gelen soydaşlarını büyük bir heves ve heyecanla karşıladı. Devlet, bu sıcak buluşmadan ürüp, gelenleri tecrit kamplarına

topladıktan sonra da aynı sevgi ve bağlılık devam etti. Mültecilerin zor koşullarda yaşadığını gören halkımız, kendi, insiyatifiyle yardım kampanyaları örgütlemeye başladı. İstanbul'daki Mahmutpaşa esnafından, Hakkari'deki köylüye kadar pek çok insanın katılmak için heyecanlandığı bu kampanya, yine siyasi kaygılarla devlet tarafından engellendi. TC Devletinin Güney Kürdistan halkına karşı düşmanlığı bir kere daha kendini açığa vuruyordu.

23 Haziran 1983 tarihinde kabul edilmiş olan 2860 tarihli Yardım Toplama Kanunu devletin engelleme çabalarının yasal dayanağını meydana getirdi. Faşist cunta yönetiminin yürürlüğe koyduğu bu yasaya göre "Kişiler ve kuruluşlar, yetkili makamlardan izin almadan yardım toplayamazlar" ve "izin almadan girilen yardım toplama faaliyetleri güvenlik kuvvetlerince derhal men edilir ve sorumlular hakkında kovuşturma yapılır" (Bk. M.A.Aslan, age, s.169)

TC yetkilileri bu yasaya dayanarak halkın Güneyli Kürtlere yardım toplamasını yasakladılar. Yani devlet mültecilere ne kendisi yeterli yardımı yapıyor ne de halkın yardım etmesine izin veriyordu. Olanaklarının kıtlığı yüzünden kendisinin yapacağı yardımları sınırlı tutması belki anlaşılabilir; ama bu durumda başkalarının yardımına karşı çıkmaması gerekirdi. Uygulama ise tam tersini işaret ediyor. Halkın yardımları bin bir yola başvurularak engellendi. Bunlardan birkaçını sıralayarak TC Devletinin yoksul ve mazlum Güney Kürdistan halkına karşı duyduğu sınırsız nefreti ve düşmanlığı tartışmaya yer bırakmayacak şekilde sergilemeye çalışacağız.

İçişleri bakanlığının 31 Ağustos 1988 tarihinde yayınladığı genelgeyle Irak'tan gelen mültecilere yardım yapılmasını, "siyasi istismara" sebep olabileceği gerekçesiyle yasaklamasının ardından (Bk. 2000'e Doğru, Yıl:2, Sayı: 37, S.19) çeşitli illerin valileri bu genelgeye dayanarak, halktan gelen yardım önerilerini reddettiler. İşte birkaç örnek:

Örnek-1:

"Hakkari'ye bağlı köylerden yardım yapmak isteyen yurttaşların çoğu askeri karakollar, korucular ve diğer güvenlik görevlileri tarafından engelleniyor." (3 Eylül 1988 tarihli Cumhuriyet)

Örnek-2:

İnsan Hakları Derneği başkanı Nevzat Helvacı:

"İçişleri Bakanlığı yardım kampanyamıza izin vermedi." (27 Ekim '88 tarihli Milliyet)

Örnek-3:

Diyarbakır'ın iktidardaki partiye mensup belediye başkanı Mehmet Baydur:

"Vali yardım komitesi kurmamıza izin vermedi" (27 Ekim '88 tarihli Milliyet)

İktidardaki partinin belediye reisine bile izin verilmemişse daha fazla örnek sıralamak anlamsızdır.

Peki devlet neden halkın mültecilere yardım etmesini engellemek istiyor? Bu soruya yetkililerin verdiği cevap aşağı yukarı her yerde aynıdır: "Zaten hükümet bu konuda gerekli yardımı yapmaktadır." (3 Eylül 1988 tarihli Cumhuriyet)

Oysa yukarıda anlattıklarımızdan da anlaşılacağı gibi, bu açıklama gerçekleri yansıtmamaktadır. Devlet hiçbir zaman mültecilere yeterli miktarda yardım yapmamıştır, yapacağı da yoktur. Tersine, mültecilerin elindeki avucundakini sağlamakla meşguldür.

O halde halktan gelen yardımların engellenmesinin gerçek nedenleri nelerdir?

Bu sorunun cevabı, TC Devletinin Güney Kürdistan halkına karşı duyduğu tarihsel düşmanlıkta yatmaktadır. Bu düşmanlık günümüzde, somut olarak, Güney'deki ulusal direnişin söndürülmesinde ifadesini bulmaktadır. TC Devletinin Güney Kürdistan'dan gelen sığınmacılara karşı siyasi-askeri ve ekonomik terör estirmesi buradan kaynaklanmaktadır. Dikkat edilirse, başından beri sergilediğimiz bütün olgularda, bir şey değişmeden kalmaktadır: TC Devletinin Güney Kürdistan halkına düşmanlığı bu halkın haklı mücadelesini boğmak için elinden gelen her çabayı sarfetmesi.

Bunun bir diğer örneğini TC Devletinin, mültecilere gönderilen uluslararası yardımları engelleme çabasında görmekteyiz. TC Devleti, mültecilere içerdeki halkın yardım yapmasını engellediği gibi, uluslararası kuruluşların yardımlarını da engelledi. Meselenin gelişimi olarak şöyle:

Yukardaki bölümlerde zikrettiğimiz mültecilerle ilgili sözleşmenin ilgili hükümlerine göre, mültecilere uluslararası yardımın örgütlenmesi de dahil, mültecilerle ilgili işleri yürütmekle görevli Birleşmiş Milletler, Kızılhaç, UNESCO-Dünya Sağlık Teşkilatı, BM Basın ve Tarım örgütü gibi uluslararası kuruluşlarla ilişki içinde sürdürür. Kendine sığınılan ülkenin hükümeti, yükün altından tek başına çıkamıyorsa, Yüksek Komserliğe başvurarak yardım talebinde bulunur. Komserlik başvuruyu değerlendirerek uluslararası yardımın gerçekleşmesi için çaba sarfeder.

TC Devleti, geçen ağustosta mülteci akınına uğradığında, hükümetin normal olarak yapması gereken şey, gelenleri geçindirebilme olanaklarını tespit ettiği anda talep ettiği yardımla Yüksek Komserliğe müracaat etmektir. Çünkü Türkiye sözleşmeye attığı imzayla bu tür konularda Mülteciler Yüksek Komserliğiyle işbirliği yapacağını taahhüt etmiştir. Bu taahhüde göre eğer mültecilerle ilgili yardım talebi olacaksa başvurusunu direkt Komiserliğe yapmak zorundadır. Tek tek devletlerden yardım talebinde bulunmak, sözleşmenin hükümlerine uygun değildir.

Türkiye bir taahhüdüne uygun davranmadı. Başlangıçta hiç uluslararası yardım ihtiyaçları yokmuş gibi bir görüntü verdi. Sığınmaların gerçekleştiği ilk günlerde, yönetim dışardan yardım istemeyecekleri yönünde beyanlarda bulunuyordu.

Sonraları nedense bu tutum terkedildi. Özal, bütün ülkelere seslendiğini söylediği bir konuşmasında, Irak'tan gelenlerin geçimlerini temin etmek için 300 milyon dolarlık dış yardıma ihtiyaçları olduğunu, insan haklarına saygılı devletlerin kendilerine yardım yapmasını talep etti. Üstelik yardımları aynı olarak değil döviz olarak istemekteydi. Aynı yardımlar kabul edilmeyecekti.

Bu kısa anlamımızdan da çıkarılacağı gibi, TC Devletinin dış yardımla ilgili tutumu başından sonuna kadar çelişkiler ve aykırılıklarla doludur. Önce bunları sıralayalım, sonra sebepleri üzerinde tartışalım.

İlk aykırılık durumu, sığınmaların gerçekleşmesiyle birlikte dış yardıma ihtiyaç duyulmadığının açıklanmış olmasıdır. Oysa gerçek durum bunun tam tersiydi. Türkiye, olanakları fazla büyük olmayan bir ülkedir. Öte yandan mülteci sayısı çok kabardık. Örneğin Eylül ayı

başlarında bir ara 120 bin kişinin giriş yapıpına dair söylentiler vardı. Bu kadar yüksek sayıda insanı halktan gelen yardımlar da engellenmişken Türkiye nasıl besleyecek? Açıktır ki, dış yardıma her durumda ihtiyaç vardır.

İkinci aykırılık, uluslararası yardım talebinin Yüksek Komserliğe değil, orta yere yapılmış olmasıdır. Özal'ın mültecilerle ilgili 300 milyon dolarlık dış yardım talep eden konuşmasının muhatabı net değildir. Sadece yardım istenilmektedir, o kadar.

Oysa konuyla ilgili sözleşmelerde mültecilere yardım işinin nasıl örgütleneceği açık biçimde belirtilmiştir. Yukarda geçerken özellediğimiz ilgili hükümlere göre Türkiye mültecilerle ilgili yardım almak istiyorsa şunları yapmalıydı: Önce, ihtiyaçların ciddi bir dökümü çıkarılıp isteyeceği yardımın miktarını tespit etmeli, sonra bu hesaplamalarla ilgili raporlarla birlikte Yüksek Komserliğe müracaat etmeliydi.

Fakat o, böyle davranmak yerine nasıl hesaplandığı bile belli olmayan 300 milyon dolar rakamını ortalık yere telafuz ediverdi. Ardından çeşitli ülkelerdeki misyonlarını konunun isusmarını yapacak tarzda görevlendirdi. Batılı ülkelerdeki Türk büyük elçileri merkezden aldıkları talimatlar uyarınca kapı kapı dolanarak para dilenmeye başladılar.

Hiç kuşkusuz bu çabalar sonuç vermedi. Konuyla ilgili yetkili mercinin BM Mülteciler Yüksek Komserliği olduğunu bilen ve yardım yapma konusunda zaten gönülsüz olan Batılı devletler, doğal olarak, Türkiye'nin yardım çağrılarına kulaklarını tıkadılar. Varsa yapabilecekleri yardımları ise Yüksek Komserlikle müzakereye devam ettiler.

Çağrısına ciddi hiçbir cevap alamayan Türkiye, dönüp bu olayı iç kamuoyunu şövenizm yönünde şartlandırmak için kullandı.

Peki, Türkiye bu tür yöntemlerle hareket edilmesi durumunda hiçbir devletin kendisini muhatap almayacağını bilmiyor muydu? Orta yerde 1951 Sözleşmesinin açık hükümleri dururken bu soruya olumsuz cevap vermek ancak aşırı saflıkla izah edilebilir.

Gelelim TC Devletini bu tür çelişki ve aykırılıklara düşmeye sevk eden nedenlerin izahına. Bu konuda söylenmesi gereken ilk şey,

nedenlerin birden fazla olduğudur. Üstelik, karmaşık olaylar yumağının her çeşidinde görebileceğimiz gibi burada da neden olarak karşımıza çıkan kimi faktörler yine neden pozisyonundaki başka bazı faktörleri nötralize eden bir rol oynayabilmektedir. Bu yüzden bütün nedenleri ard arda sıralayıp ayrıntılarda boğulmak yerine, en önemli durumdaki birkaçı üzerinde yoğunlaşmak, olguların izahı bakımından daha işlevsel olacaktır.

İlk önemli neden, Türkiye'nin, bir yolunu bularak mültecilerin tümünü olmasa bile önemlice bir bölümünü başından defetme hesabıyla ilgilidir. Yukardaki bölümlerde daha genişçe değindiğimiz gibi, Türkiye, geldikleri ilk andan itibaren mültecileri başından savmanın çarelerini aradı. Bu amaçla Irak ve İran'la görüşmeler yaptı. Mültecilere siyasi-askeri ve ekonomik terör estirdi vs. Onun bu politikası, dış yardımlar konusunda çelişkiler içine düşmesinin bir kaynağını oluşturdu. Şöyle ki: Şayet uluslararası kuruluşlardan ve yabancı devletlerden yardım isteseydi, bu, içeride ve dışarda Türkiye'nin güncüli Kürtleri mülteci olarak kabul etmeye razı olduğu şeklinde yorumlanabilirdi. Oysa Türkiye, öncelikle, gelen mültecileri bir başka ülkeye gönderebilme ümitlerinin var olduğu başlangıç döneminde böyle bir görüntü yaratılmasına şiddetle karşıydı. Başlangıçta, "bizim dış yardıma ihtiyacımız yoktur" şeklinde bir tavır takınmanın altında büyük ölçüde bu politika yatıyordu.

Bir diğer önemli sebep, istemeyerek de olsa "Kürt meselesi"ni kendi eliyle uluslararası politik ve diplomatik platformlara taşıma endişesiydi. Aslında bu durum, TC Devletinin kuruluşundan bu yana bir arada yaşamak zorunda kaldığı bir handikapı anlatıyor. Kürt meselesi ne zaman uluslararası diplomatik ve siyasi platformlara gelse, Türkiye sancılar içinde kıvranır durur. Çünkü Türkiye resmi olarak Kürtlerin varlığını kabul etmemektedir. Dolayısıyla yukarı tükürse bıyık, aşağı tükürse sakal kirlenecektir. Ya böylesi platformlarda yer alacak ve kaçınılmaz olarak Kürtleri yoksayan resmi politikasını zaafa uğratacaktır. Ya da tersi olacak, yani Kürtlerle ilgili resmi politikasını devam ettirecek, fakat bu durumda da, ilgili platformlarda söz söyleme hakkını ve başkalarını etkileme ve kazanma şansını zayıflatacaktır.

Mültecilerle ilgili olayda bu durum yeniden ve çok çarpıcı bir şekilde yaşandı. Türkiye, uluslararası yardım isteseydi herşeyden önce

gelenlerin kimliklerini açık biçimde tanımak ve bunların mülteciler olduklarını kabul etmek zorunda kalacaktı. Çünkü, BM Mülteciler Yüksek Komiserliğine yardım için başvurmak ancak bu iki koşulla mümkün olabilirdi. Oysa Türkiye'deki resmi Kürt politikası, bu iki sonucunda tam tersi bir istikamete işaret ediyordu. Yani hem resmi olarak Kürtlerin varlığı kabul edilmiyordu, hem de gelenlerin mülteci olarak kalmaları istenmiyordu. Dolayısıyla 51 Sözleşmesinin prosedürüne uygun olarak uluslararası yardım talebinde bulunmanın yolu Türkiye açısından daha başından tıkanmıştı. Türk sömürgecilerin normal prosedürü bir tarafa bırakarak olmayacak yollara başvurmalarının bir nedeni işte buydu.

Gerçekte Mülteciler Yüksek komiserliğine başvurmanın Türkiye açısından sakıncaları bununla sınırlı değildi. Böyle bir proje daha başka tehlikeleri de içeriyordu. İşte bunlardan biri: Mülteciler Yüksek Komiserliğine müracaat edebilmenin vazgeçilmez ön koşulu, sığınan insanların mülteci olarak kabul edilmesidir; dolayısıyla, Türkiye'nin böyle bir müracaatta bulunabilmesi için herşeyden önce Güneyli Kürtleri mülteci olarak kabul etmesi gerekiyordu. Ancak mültecilik statüsü bir kez kabul edildi mi 1951 Sözleşmesinde kabul edilmiş olan mülteci haklarının tümünü tanımak zorunluluğu vardır. Örneğin, mültecilerin kendi dillerinde eğitim yapabilme hakkı bunlardan biridir. Demek oluyor ki, Türkiye güneyli Kürtleri mülteci olarak kabul ettiği anda, Kürtçe eğitim yapmayı da serbest bırakmak zorundadır. Oysa bildiğimiz gibi, böyle bir hak Türkiye Kürdistanı'ndaki elli yıllık mücadeleye rağmen henüz kazanılmış değildir. Böylece, sömürgecilerin, Güneyden gelen Kürtlerle ilgili olarak inatla "konuk" terimini kullanmalarının sırrı biraz daha aydınlığa kavuşmuş oluyor.

Aynı şekilde, gelenlerin mülteci olarak kabul edilmeleri durumunda, uluslararası güçlerin bu insanların akibeti üzerindeki etki sahası genişleyecekti. Başta Yüksek Komiserlik olmak üzere yardım veren kuruluşlar, hem verilecek yardımın ulaştırılması ve dağıtımının denetlenmesi gibi işlerde, hem de bu insanların yerleşme dahil karşı karşıya kalacakları olumlu veya olumsuz bütün uygulamalar hakkında daha fazla ve sürekli olarak söz ve yetki sahibi olacaklardı. Bunun bir diğer anlamı TC Yönetiminin sözlü edilen konulardaki yetkilerinin

sınırlanmasıdır. Oysa, Kürtlerle ilgili olarak TC Devleti böyle bir tavizi ölümcül bir hata olarak görmektedir. Türk sömürgecilerinin elinden gelse o, bütün Kürtleri hiçbir şekilde kıpırdamayacakları bir denetim altına almayı ister. Nitekim böyle bir kurumlaşmayı yaratabilmek için yetmiş yıldır akla gelebilecek her türlü yöntemle başurmaktadır. Bu durumda kalkıp, Kürtlere mültecilik statüsü tanımak çok ters bir davranış olurdu. Bu nedenle, Türk sömürgecileri, Kürtlere karşı iç politikasını değiştirmektense, arabayı atın önüne koşmayı yeğlediler ve 51 Sözleşmesinin uluslararası yardım talep etmeyle ilgili prosedürünü çiğnediler.

Elbette arabayı atın önüne koşmak meseleyi çözmiyor. Kürdistan meselesi ve Kürt mültecilerin hakları böylede olsa böyle de olsa, Türkiye'nin ve uluslararası kamuoyunun gündemine bir daha çıkamamacasına girmiştir ve girmeye devam ediyor. Köprülerin altından çok sular akmıştır. Ve artık o suları geri çevirmenin ve eski duruma dönmenin imkanı kalmamıştır. Sömürgeci politikanın kalemi kan ve nefret damlayan ideologlarından, profesör ünvanlı Fahir Armaoğlu bu gerçeği görmenin verdiği kızgınlıkla Özal hükümetine şöyle yükleniyor:

"Başbakan Özal'ın peşmergeler meselesinde ne kadar düşüncesizce hareket ettiğinin bir başka örneği ise, hadisenin ilk günlerinde, dışardan kimseden yardım istemeyeceğiz derken, şimdi, Batı'ya dönerek ya bunların bir kısmını siz alın veya bana 300 milyon dolar yardım edin diyor. Her iki isteğe de Batı kulak tıkamış görünüyor. Bir defa, Batı bunları niye alsın Peşmergelerle Batı'nın etnik bağlantısı mı var? İkincisi, yine müşahademiz odur ki, peşmergelerin Türkiye'ye yerleştirilmiş olmalarını Batı, bunların 'tabii vatanlarına' dönmüş olduğu şeklinde telakki ediyor. 'Sevr'den söz edilmesinin sebebi budur. Başbakan Özal, yanlış politikası ile "Kürdistan" hikayesinin, ister istemez kapısını aralamıştır. Türkiye'yi son derece tehlikeli bir maceraya sokmuştur" (22 Eylül 1988 tarihli Tercüman)

Şimdiye kadar meselenin siyasi sebepleri üzerinde durduk. Oysa, dışardan gelen bir kısım yardımın reddedilmesinde siyasi sebeplerden tamamen bağımsız olmamakla birlikte iktisadi faktörlerin de rolü oldu. Bunlara da kısaca değinmek istiyoruz.

Bilindiği gibi, Özal hükümetinin mültecilere kapıları açarken yaptığı hesaplardan biri de bu sayede yüklü bir döviz elde etmektir. Bu hesabın temel dayanağı ise Batı'dan almayı umduğu yardımın döviz olarak ödeneceği varsayımıydı. Bu nedenle Batılı ülkelere yardım talebini iletirken aynı yardımı kabul etmeyeceklerini özellikle belirtmişlerdi. Nitekim sonraki günlerde gelen aynı yardım teklifleri Türk Hükümeti tarafından çeşitli gerekçeler ileri sürülerek geri çevrildi. İşte bir örnek:

İspanya'daki sol eğilimli Katalan Partisi öncülüğünde kurulan "Kürdistan'la Dayanışma Komitesi", mültecilere verilmek üzere 9860 kg giyim eşyası 1 ton yağ, ve 2,5 ton unun 17 Kasım 1988 günü Mersin Limanına gönderileceğini Madrid'deki Türk büyükelçiliğine bildirdi. Türkiye'nin bu yardım teklifine cevabı Mersin liman yetkililerine bir yazı göndererek, gelmesi halinde bu malzemenin kabul edilmemesi şeklinde oldu. Dışişleri Bakanı Müsteşar Yardımcısı Nurver Nureş, Dışişleri, Maliye ve Gümrük, İçişleri ve Ulaştırma Bakanlığının ilgili personeline "gizli" ve "çok ivedi" kaşeli bir yazı yazarak "Türkiye'nin yalnızca nakdi yardımları kabul ettiğini bile bile birçok kuruluşun ille de malzeme yollamak" istediğini, "Türkiye'nin malzemeye ihtiyacı" olmadığını belirtti ve bu çeşit amaçlı yardımların kabul edilmemesini bildirdi. (Bk. 2000'e Doğru, Yıl:2, Sayı:51, s.27)

Mültecilerin şiddetle ihtiyaç duydukları malzemeyi Mersin limanından içeri sokmayan TC Devletinin, aynı limandan kimyasal silah üretiminde kullanılan onbinlerce ton malzemeyi ithal etmesi, gerçek bir ironi sergilemekle kalmıyor, bu, sömürgeci devletin Kürt halkına karşı düşmanca tutumunu da çarpıcı biçimde deşifre ediyor.

Türkiye'nin Mülteciler Yüksek Komiserliğinden koparmaya çalıştığı yardımda, güneyli Kürtler içeri alınırken döviz gelirleriyle ilgili bir hesap yapıldığını ortaya koymaktadır. Şöyle ki;

Türkiye gelenleri mülteci olarak kabul etmemesine rağmen birçok uluslararası yardım kurumu gibi BM'ye de başvurdu. Daha doğrusu başvurmak zorunda kaldı. Çünkü yardım için başvurduğu her kapı kendisine Yüksek Komiserliği işaret ediyordu. Böylece bir müddet sonra komserlikte Türkiye arasında yardımla ilgili görüşmeler başladı.

Bu görüşmelerde Türkiye mümkün olabildiğince fazla döviz koparmak için elinden geleni yaptı. Güneyli Kürtlerin üzerindeki baskıların artırılması tehdidi kullandığı yöntemlerden biriydi. Bunu görüşmelerin sürdürüldüğü günlerdeki basından izleyebilme olanağı vardır. Görüşmelerin Türkiye'nin istediği doğrultuda gelişmeyeceğinin anlaşıldığı günlerde günlük basında birden bire "konukların yaramazlıkları"na dair haberler artmaya başladı. Örneğin böyle durumlarda MIT ve ilgili diğer devlet kuruluşlarıyla beraber çalıştığını gizleme gereği bile duymayan Tercüman gazetesi, aylar sonra (24 Nisan 1988) şu haberle güneyli Kürtleri yeniden manşete çıkardı: "Irak'lı Peşmergelerden Bir Grup Apo'yla Çalışıyor"- "Kamptan Kaçıp PKK'ya Katıldılar"

Sömürgeci basında bu tür garip manşetler, gerçekte açıkça ifade edilmeyen başka olgu veya gelişmelerin ifadesi olarak kullanılırlar. Böyle gerçek dışı, şüphe uyandıran haberlere rastlanıldığında haberin doğruluğu üzerine kafa yormanın gereği yoktur. Dikkatleri, bu haberin perdelediği veya dikkat çekmek istediği asıl gelişme veya gelişmeleri bulup çıkarmaya yönelmek gerekir. Bu, Türk basınına izlemede sürekli uyulacak bir yöntem olmalıdır. Nitekim, yukarıda aktardığımız manşetin ardından ne çıkacak diye çok beklememize gerek kalmadı: Üç gün sonra, 27 Nisan 1988'de, Türkiye ile BM Mülteciler Yüksek Komiserliği arasındaki pazarlığın olumsuz sonuçlandığını; Türkiye'nin istediği 85 milyon dolara (170 milyar TL) karşılık komiserliğin yalnızca 8 milyon dolar (16 milyar TL) verebildiğini; ve bunun sonucunda Türkiye'nin Yüksek Komiserlikle olan ilişkisini kestğine dair haberler günlük basını kaplamaya başladı! Böylece Tercüman'ın manşeti ve bu manşetin altına konulmuş olan uydurma haber anlam kazanıyordu. Türkiye, Komiserlikle olan pazarlığında konumunu güçlü kılabilmek için güneyli Kürtler üzerindeki baskıları artıracığına dair işaret veriyordu muhataplarına. Verilmek istenen mesaj gayet açıktı: "Bana yeterli yardımı yapmazsanız sığınmacılar üzerindeki baskılar artacaktır." Tabi bu tür işlerde her zaman olduğu gibi mesaj güdümlü basın aracılığıyla verilmekteydi.

Özetleyecek olursak, Türkiye, mültecileri bahane ederek kasalarına ne kadar fazla döviz sokabilirim hesabı içindeydi. Fakat görüldüğü kadarıyla bu konuda umduğunu bulamamıştır.

Elbette bir çok olay gibi, Türkiye'nin verilen yardımın yetersiz olduğunu beyan ederek BM. Mülteciler Yüksek Komiserliği ile olan ilişkisini kesmesi de tek boyutlu bir olay değildir. Türkiye'nin bu manevrasının altında birden fazla hesap yatabilir. Örneğin, Türk sömürgecileri yardım istediği her devletin kendisini ısrarla havale ettiği kapı olan BM Mülteciler Yüksek Komiserliği pürüzünden kurtulmayı hesaplamış olabilirler. Aynı şekilde sömürgecilerin bu yeni yönelişleri mültecileri zorlayarak orta vadede Türkiye'den çıkarma hesabının ilk adımı olarak da tasarlanmış olabilir. Yani bir yandan güneyli Kürtleri gerekçe göstererek kasalarına daha fazla döviz girişi sağlamak, diğer yandan Batılı devlet ve kuruluşlarla ilişkilerinde, Kürt göçmenlerini Batı'nın giderek taşımak istemeyeceği bir "yük durumuna dönüştürerek, orta vadede bu insanları Irak'a veya başka bir ülkeye göndermenin uluslararası alandaki koşullarını oluşturma çabası yan yana yürütülüyor olabilir. Henüz işin başında olduğumuz ve bu tür olaylar hakkında kesin belirlemeler yapabilmek, bizi konumuzdan uzaklaştıracak daha global analizler gerektiğinden, şimdilik bazı olasılıkları hatırlamakla yetiniyoruz.

Bu bölümde belirttiklerimizi toparlayacak olursak;

Sömürgeci Türk devleti, güneyli kürtlere olan düşmanlığını sığınmaların gerçekleşmesinden sonra da her adımda gösterdi. Gelenlerin mallarının yağmalanması, halkın ve uluslararası kuruluşların mültecilere yaptığı yardımların engellenmesi, bu düşmanlığın kendini ifade ettiği birkaç örnektir. Bütün bu uygulamalarda gözetilen temel hedef, Güney Kürdistan'daki ulusal muhalefetin ezilmesidir. Gelen mültecilere Türkiye'de kaldıkları müddetçe iktisadi baskıların yanısıra siyasi ve fiziki baskılar yapılması da aynı politik tutumun bir diğer ifadesidir. Şimdi kısaca bu konuyu inceleyelim.

Mülteci Kamplarının Fiziki Koşulları

Mülteciler Türkiye'ye giriş yapıktan şu anda tutuldukları yere gelinceye kadar birkaç konaklama merkezinden geçtiler. Bu merkezlerin fiziki koşullarını sergilemek, bir anlamda, Türk Devletinin güneyli Kürtlere hangi gözle baktığını ve onlara hangi, yaşam biçimini reva gördüğünü ortaya koymak demektir. Bu nedenle herbir konaklama merkezini tek tek ele alıp incelemeye çalışacağız.

Mültecilerin ilk konaklama merkezleri askerlerle çevrelenmiş açık arazilerden oluşuyordu. Yani gerçek bir yerleşim birimi sözkonusu değildi. Çukurca, Uludere gibi girişlerin yoğun olarak gerçekleştiği mıntikalardı, gelenler sınırdaki köylerin yakınlarında biraraya toplandılar ve etrafları üç metrede bir silahlı askerlerden oluşan insan zinciriyle çevrildi. Çukurca'nın Narlı Köyü, Uludere'nin Ortadağ bucağı ile Yıldız, Tarlabası ve Yemişli köyleri gibi bir düzine yerleşim biriminin çevresinde oluşturulan bu ilk toplama merkezlerine klasik anlamda "kamp" diyebilmek bile mümkün değildi.

Kamptaki insanlar mülteci den ziyade esirleri andırıyordu. Tepelerine çevrili namluların altında, Irak'a geri gönderilip gönderilmeyecekleri dahi belli olmayan bir durumda bekleyip duruyorlardı. Ağustos'un yakıcı güneşi ortalığı kasıp kavururken, onlar, nasıl bir akıbete uğrayacaklarına dair kafalarındaki binbir soruyla yaşam kavgası vermeye çalışıyorlardı. Yiyecek ve içecek çok kıt. Temizlik yapmak olanaksızdı. Bu kötü koşullar hızla salgın hastalıklara sebep oldu ve çok kısa bir süre içinde düzinelerce insan öldü. Örneğin Cumhuriyet gazetesinin 7 Eylül '88 tarihli nüshasında Halil Nebiler'in haberine baktığımızda, ilticaların başladığı 31 Ağustos'u takip eden bir hafta içinde Çukurca yöresindeki toplama merkezlerinde 40 kişinin öldüğünü görürüz. Çukurca'da olanın, Uludere'de ya da başka bir toplama merkezinde olmaması için hiçbir sebep yok.

İkinci aşamada, bu toplama merkezindeki göçmenler, Yüksekova, Silopi, Diyarbakır vb. yerlerde inşa edilen "çadırkent"lere nakledildiler. Henüz havalar sıcak olduğundan çadırlarda yaşama olanağı mevcuttu. Ayrıca Türkiye bu aşamada hala gelenleri geri gönderme veya üçüncü bir ülkeye devretme konusunda ümitlerini bütünüyle

yitirmişti ve bazı zorlamalarla bunu kısmen de olsa başarabileceğini ümit ediyordu. Bu nedenle mültecilere uzun erimli kalabilecekleri bir yer teminine gitmedi. Bunun yerine "geçici barınma merkezleri" adını verdiği çadırkentleri kurdu.

Çadırkentlerin fiziki koşulları da mültecinin ilk aşamada tutuldukları toplama merkezlerinininkinden çok farklı değildi. Çadırlar kurulmuştu ama, çadır başına düşen insan sayısı o kadar çoktu ki, buralarda yaşam çekilmez haldeydi.

Devletin az sayıda çadır kurdurmuş olmasını kasıtlılık dışında hiçbir şeyle açıklama imkanı bulamıyoruz. Çünkü çadır temin etmekle görevli olan Kızılay'ın yetkilileri o dönemde başına yaptıkları açıklamalarda, gelenlerin hepsine fazlasıyla yetecek kadar çadır ve battaniye stoklarının olduğunu beyan ediyorlardı. O kadar ki, aynı dönemde diğer ülkelerin Kızılay veya Kızılaç örgütlerinden gelen yardım tekliflerini bile geri çevirdiler. Örneğin aynı günlerdeki İran Kızılay'ının yardım önerisi Türk Kızılay'ı tarafından kibirli ifadelerle reddedildi.

Devletin, mültecileri daracık çadırlarda sıkboğaz etmesinin sebebi, yukarıda açıkladığımız amaçlarından ayrı değildir. Bu uygulamada amaç, mülteciyi taciz etmek ve bu suretle Irak'a veya üçüncü bir ülkeye göndermektir.

Çadır kentlerin altyapısı yok mesabesindeydi. Su, çoğu kez tankerlerle dağıtılıyordu ve oldukça yetersizdi. Tuvalet ve kanalizasyon işi aynı şekilde berbat durumdaydı. Bütün bunlar kısa sürede etkisini gösterdi ve bulaşıcı hastalıklar ortalığı kaplayıverdi.

Çadırkentler, telörgülerle çevrilmişti ve etrafında askerler nöbet tutuyordu. Yani buralar aslında yarıaçık cezaevi durumundaydılar. Kamptakilerin dışarıyla bağlantıları izne tabiydi. Mülteciler gerçekte tutuklu muamelesi görüyorlardı. Oysa ilerde mültecilerin haklarıyla ilgili uluslararası kuralları açıkladığımızda görüleceği gibi, güneyli Kürtlere böyle davranılması, Türkiye'nin altına imza attığı mültecilerle ilgili sözleşme hükümlerine aykırıdır.

Yemekler karavana usulü dağıtılıyordu. Bu yüzden de mülteciler yemek yerine hergün zehir yiyorlardı. Çünkü, yemeği dağıtanlar ve asayişini sağlamakla görevli olanlar, her gün yemek dağıtımında

insanları azarlıyor, horluyor, hakaret ediyor, verdikleri iki dilim ekmeği burunlarından getiriyorlardı... Bu tür hakaretler sonucu kişisel gururları incinen mülteciler herşeyi göze alarak bir çok sefer isyan noktasına geldiler. Çadırkentlerde bu türden birçok isyan girişimi veya resmen isyan olayı yaşandı.

Denilebilirki bu kampların tek düzenli yanı "güvenlik" sistemleriydi! Bütün kamp tel örgülerle çevrilmişti. Düzenli yapılmış sokakların başlarına birer hoparlör takılmıştı. Böylece güvenlikle ilgili merkezi emirleri anında her yere ulaştırabiliyordu. Neredeyse her çadır bir karakol haline getirilmişti. Kamplarda aşırı sayıda güvenlik görevlisi (Polis, MIT, Jandarma ve Özel tim) vardı ve bunlar olur olmaz herşeyi bahane ederek çadırlara girip halkı rahatsız ediyorlardı. Usülsüz aramalar, ahlaka aykırı davranışlar, dayak, terör o boyutlardaydı ki mülteciler can ve namus güvenliklerinin olmadığı bir noktaya geldiler ve bu da birçok huzursuzluğun kaynağı oldu. Kadınlarına sarkıntılık edilen mülteciler isyana yeltendiler. Olaylar birbirini takip etti. (Bk. 18-9-1988 tarihli Hüriyet)

"Çadırkent" dönemi mülteciler açısından terörün en yoğun biçimde yaşandığı bir süreç oldu. İleriki paragraflarda bu konuya ilişkin ayrıntılı örnekler sunacağımız için şimdilik noktalararak kampların fiziki durumlarını anlatmaya devam ediyoruz.

Havaların soğuması sonucu çadırlarda çocuklar ölmeye başlayınca mülteciler çadırkentlerden alınarak, yeni mekanlara yerleştirildiler. (Mardin Kızıltepe bunun istisnasıdır) Mültecilerin ikametgahlarında üçüncü ve şimdilik son gibi görünen halkayı oluşturan bu yeni yerleşim birimleri üç vilayete dağılmış bulunuyor: Muş, Diyarbakır ve Mardin. Kısaca buraların fiziki koşullarını da özetleyerek, tabloyu tamamlamaya çalışalım.

Mardin'deki yeni yerleşim birimi de çadırlardan oluşuyor. Yani buraya taşınan mülteciler açısından yeni bir konuk türüne yerleşmek sözkonusu değil. Yaklaşık 16 bin kişinin kaldığı bu kamp Mardin'in Kızıltepe ilçesinde kurulmuş. Binlerce mülteci bütün kış boyunca bu çadırlarda barınmak zorunda bırakıldı.

Kolayca tahmin edileceği gibi, soğuk, buranın en önemli problemlerinden biridir. Çünkü kış ayların da iklim oldukça serttir. Öte

yandan hiç bir zaman yeterli yakıt temin edilmedi. Bu da birazdan rakamlarıyla belirteceğimiz gibi birçok ölüme neden oldu. Özellikle çocuk ölümlerine.

Fakat kampın tek sorunu soğuk değildir. Diğer kamplarda olduğu gibi aşırı kalabalık ve sözümona "güvenlik" buranın en önemli başağrılarındandır. Kampın etrafı tel örgü ile çevrilmiştir. Mülteciler şehirden tecrit edilmişlerdir. Şehre ancak resmi makamlardan izin alınarak gidilebilir. İzinler önceden tespit edilmiş zaman dilimini aşamaz.

Kampın çevresi gibi içerisinde de yoğun "güvenlik" önlemleri alınmıştır. Polis, Jandarma, Özel tim, MİT, korucu vb. gibi akla gelebilecek her türlü "güvenlik" mensubu kampa cirit atmaktadır. Bu da yetmiyormuş gibi, mültecilerden oluşan bir inzibat ağı daha kurulmuştur. Yani kamp sakinlerinin soluk alması dahi kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır.

Diyarbakır'daki kamp, normal konutlardan oluşuyor. Halka ait, yeni tamamlanmış fakat henüz içine yerleşilmemiş konutlara ayda 30 bin lira gibi sembolik bir "kira" karşılığı el konuldu ve binlerce mülteci buralara tıkiş-tepiş yerleştirildi.

Buranın da birçok sorunu var. Başta yer sıkışıklığı olmak üzere diğer kamplarda varolan "güvenlik"(!) vb. bütün sorunlar burada da aynen yaşanıyor. 70 metrekairelik her bir konuta 30 kişi düşüyor. Bunun nasıl bir işkence olduğunu belirtmeye gerek yok. Şehire inişler çok kısıtlanmış durumda. Her bir mültecinin ayda bir kez ve en çok beş saatliğine şehire inme hakkı var. Bunun dışındaki özel durumlarda ayrıca izin almak gerekiyor. (Bk. 10.5.1989 Cumhuriyet)

Muş'taki yerleşim merkezine gelince, burada gerçek bir facia ile karşı karşıyayız. Buradaki yerleşim birimi, başlangıçta "köykent" olarak tasarlanıp inşa edilmiş, fakat müteahhidin malzeme çalması sebebiyle hakkında "oturulmaz" raporu verilmiş olan konutlardan oluşuyor. 1981 ve 1983 tarihlerini taşıyan bu iki ayrı raporun sahipleri Orta Doğu Teknik Üniversitesi ile Elazığ Fırat Üniversitesi. Sözü edilen konutlar yıllar evvel bitirilmelerine rağmen, çürük olmaları sebebiyle yerli halktan kimse gelip içine yerleşmeye cesaret edemiyordu. İşte bu harabeler 10 ile 27 Ekim tarihleri arasında alel

acele elden geçirildi ve üstünkörü bir tamirattan sonra Güneyli mültecilerin yerleşimine açıldı; (Bk. 2000'e Doğru Yıl:2, Sayı:55, S.25)

Yerli halkın hayvanlarını bile koymaya cesaret edemediği bu mezarlara binlerce mültecinin yerleştirilmesi tüyler ürperticidir. Çünkü bölge deprem kuşağında yer almaktadır. Dolayısıyla devlet, mültecileri bu konutlara yerleştirmekle, gerçekte, ölüm fermanlarını imzalamış olmaktadır. En küçük bir sarsınınun binlerce can kaybına sebep olacağı ki aynı üniversitenin raporuyla sabittir. Üstelik bunlar, Türkiye gibi her türlü sahte raporun rüşvetle rahat bir şekilde alınabildiği bir ülkede verilmiştir. Sahte rapor almanın çok yaygın olduğu bir ülkede bu binalara "sağlam" raporu verebilecek birileri çıkmamışsa konutların ne durumda olduğunu anlatmak için fazla söze gerek kalmıyor.

Fakat sorunlar burada bitmiyor. Daha önce çadırkentleri anlatırken, sözünü ettiğimiz kötü sağlık koşulları diğer iki kampta olduğu gibi burada da hayati öneme sahip bir sorun durumunda. Sebep olduğu can kayıplarının yüksekliği konuyu özel olarak ele almayı gerekli kıldığından kısaca değinmek istiyoruz.

Kampların Kötü Sağlık Koşulları Ve Toplu Ölümler

Çadırkentlerde olduğu gibi, mültecilerin nakledildikleri son kamp yerlerinde de sağlığı birinci derecede etkileyen faktörlerden biri temizlik yapmak için yeterli suyun bulunmamasıdır. Bu durum, tuvalet eksikliği vb. gibi diğer altyapı tesislerinin yokluğu, ya da yetersizliğiyle birleşince tifo kolera, sıtma gibi birçok bulaşıcı hastalık ortalığı kasıp kavurmaktadır.

Elbette, salgın hastalıkların oluşması ve gelişmesinin tek nedeni susuzluk ve altyapı sorunlarından kaynaklanan temizlik yetersizliği değildir. Mültecilerin yeterli beslenememeleri kimyasal bombaların etkisinde kalmış olmaları, binlerce kilometrelik göç yolunu çoğunlukla yaya yürümek zorunda kalmalarının doğrudan doğruya aşırı yorgunluk gibi diğer fiziki faktörlerle her an öldürülme ve dayak yemek korkusu gibi psikolojik faktörler de bu durum üzerinde önemli etkide bulunmaktadır.

Aynı şekilde mültecilerin ne çadırkentlerdeyken ne de şimdi

tutuldukları kamplarda doğru dürüst sağlık kontrolünden geçirilmemiş olmaları bunu etkileyen bir diğer etkidir.

Herşeyden evvel gerekli sağlık kontrollerinin yapılabilmesi için kamplarda yeterli alt yapı mevcut değildir. Binlerce insanın sıkış-tepış edildiği bu tecrit kamplarına bugüne kadar ne yeterli tıbbi malzeme gönderilmiştir, ne de hastahane vb. sağlık kurumları oluşturulmuştur.

Aynı şekilde kamplarda görevlendirilen sağlık görevlileri de hem nitelik hem de nicelik yönünden yetersizdir. Kimyasal silah yaralisından koleraya kadar her türlü vakanın görüldüğü onbinlerce insanın bütün sağlık sorunları birkaç hemşireyle uzman olmayan bir-iki pratisyen hekime havale edilmiştir! Örneğin 23 Eylül 1988 tarihli Milliyet'teki şu haber durumu bütün çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir. "On iki bin insanın bulunduğu Suüstü kampındaki sağlık ekibi iki hemşire ile bir doktordan oluşuyor."

Personelin nicelik ve nitelik yetersizliği bir yana varolan sağlık görevlilerinin büyük çoğunluğu Kürtçe bilmemektedir. Yani bu personelin kendisine gelen hastayla anlaşabilmesi imkansız durumdadır. Hastalığın teşhis ve tedavisi "tarzanca"nın insafına terk edilmiştir.

Belirtmeye gerek yok ki, bu uygulama da kasıtlıdır ve sömürgeci zihniyetin bir ifadesidir. Sağlık personeli arasında Kürtçe bilen eleman bulunmasaydı yapılanı mazur görmek belki mümkündü. Ama biliyoruz ki, sağlık bakanlığı bünyesindeki personelin binlercesinin ana dili Kürtçedir. Marmaris, Bodrum gibi turistik bölgelerde Avrupa dillerini bilen personel çalıştırmayı prensip edinen bir bakanlığın, mevsimlik turist akınına karşı gösterdiği hassasiyeti Kürtçe bilen personel bolluğuna rağmen mültecilerden esirgemesi kasıtlılık dışında hiçbir şeyle izah edilemez.

Kötü sağlık koşullarının bir diğer örneğini daha önce sözünü ettiğimiz canalıcı soğuklar oluşturmaktadır. Devlet, mültecilerin çadırlardan, soğuğa karşı dayanıklı konutlara aktarılması işini bilerek geciktirdi. Bundan amaç yaşam koşullarını çekilmez kılarak, mültecilerin gitmelerini sağlamaktır. Bu politikanın başarıya ulaşma derecesi çok tartışma götürür ama, bu zulmün sebep olduğu çocuk ölümlerinin tartışılacak bir yanı yoktur. Günlük basın kaydettiğine

göre soğuklara dayanamayıp ölen çocukların sayısı düzinelerle ifade edilmektedir.

Toparlayacak olursak, kamplardaki sağlık koşulları çok kötüdür ve bu yüzden birçok salgın hastalık ortalığı kasıp kavurmaktadır. Günlük basından konuyla ilgili üstünkörü bir tarama söylediklerimizi fazlasıyla kanıtlayacaktır.

28 Eylül 1988 tarihli Hürriyet:

"Suüstü, Uzunsırt, Mardin merkez, Silopi ve Diyarbakır şehir merkezi yakınlarındaki kamplarda yapılan sağlık taramasında sıtma ve bağırsak enfeksiyonuna rastlandı."

9 Eylül 1988 tarihli Cumhuriyet:

"On binlerce Kürdün %25'i göz tramvası (BM İnsan Hakları Komisyonunun Bast biriminin açıklaması bunun kimyasal silahtan ileri geldiğini ortaya koyuyor-b) görüldü. En çok sıtma ve bağırsak hastalıklarına rastlandı..."

11 Eylül 1988 tarihli Cumhuriyet:

"...Uzunsırt kampında sağlık denetimi yapan doktorlar, kampı ve Yüksekova ilçesini kolera ve tifo gibi salgın hastalıkların tehdit ettiğini" belirttiler.

2 Kasım 1988 tarihli Tercüman:

Diyarbakır Dicle Nehri kenarında bulunan geçici yerleşim merkezinde bulunan peşmergelerde, özellikle çocuklarda başta tifo, dizanteri ve sarılık olmak üzere bulaşıcı hastalıklar yayılırken, çadırkentte hastaneye gitmek için günlerce bekletilen... çocuklar ölümle pençeleşiyor.

"Peşmerge İdris Abdullah, çocuklarının hastahaneye gönderilmediğini ve 12 bin kişiye sadece bir doktorun baktığını ileri sürerek... bulaşıcı hastalıklara yakalanan çocuklara bakılmıyor. Bu yetmez gibi hastahaneye de gönderilmiyor. Bu yüzden 65 çocuk öldü. Diğerlerinin ölmesini istemiyoruz... dedi."

Örnekler uzatılabilir. Ancak gereksiz tekrarı önlemek için yeterli görüyoruz.

Bu kadar salgın hastalığın ve kötü sağlık koşullarının

kaçınılmaz sonucu toplu ölümler olduğundan mülteciler, sınırdan içeri ayak atukları günden beri, toplu mezar kazmakla meşguller. Türk sömürgecilerinin Kürt halkına karşı düşmanlığının en açık kanıtı olan bu toplu ölüm olaylarına ilişkin basından bazı rakamlar sunarak kötü sağlık koşullarıyla ilgili bu bölümü toparlamak istiyoruz. Ancak bunu yapmadan evvel konuyla ilgili rakamların yetersiz ve gerçeği vermektten uzak olduğunu belirtmeliyiz. Çünkü sömürgeciler böyle hassas konularda basın üzerinde katmerli baskıyı uygulamaktadır. Bu baskılara, sömürgeci basın tekellerinin "ulusal çıkarlar" gerekçesiyle uyguladıkları otosansürü de eklemek gerekiyor. Bütün bu engelleyici çabalara rağmen gizlenemez sayıya ulaştıklarında ölümlerin bir kısmı basına yansıyor. Biz bu rakamların bir kısmını gerçeği tam yansıttıkları için değil, fakat gerçeğin ne olduğu konusunda bir fikir edinmeye yardımcı olacağını düşünerek aktarıyoruz. İlk rakam, kısa bir süre zarfında sadece Mardin'deki toplama kampına ait ölüm sayısını veriyor ve Mardin Vali yardımcısı Ahmet Nevruz'a ait. Nevruz "kampta 91 kişinin öldüğünü" belirtiyor. (Bk. 10 Şubat 1989 tarihli Tercüman) Aynı Vali yardımcısı Bayan Mitterand ile olan konuşmasında ise "4 Eylül 1988'de açılan kampta bugüne değin 122 kişinin öldüğünü" belirtiyor. (3.5.1989 Cumhuriyet)

İkinci rakam Cumhuriyet'ten:

"Uzundere'de 12 çocuk dün soğuktan öldü." (9 Eylül 1988)

Üçüncü rakam, Muş'taki kampa ait. Peşmerge komutanı Hüseyin Bergüdan'ın kendilerini ziyaret eden Daniella Mitterand ile konuşmasından aldık.

"Kampta salgın hastalıklardan 160 kişi öldü."(Bk. 2.5.1988 Milliyet)

Son olarak birkaç rakam da 2000'e Doğru dergisinden:

"Uzunsırt'ta hastalıklar gırla... 23 ölü bilançolu yaz ishali henüz önlenebilmiş. Boğmaca, kızamık, tüberküloz ne ararsan var, sağlık taraması yok.... Yetkililer 43 kişinin öldüğünü söyledi. Kapatılan Sulüstü kampındaysa 19'du ölü sayısı. Silopi'de çoğunluğu çocuk 134 kişi öldü. Uzunsırt kampı sorumlularından Sait Ahmet, kampta gerçek ölü çocuk sayısının 71, yaşlılarla birlikte bu sayınının 94 olduğunu söylüyor.

İnandırmak için mezarları saymaya çağırıyor bizi. İran'a gönderilenler ancak bu ülkenin almadığı Suüstü mültecileri iki haftadan beri Şemdinli'nin Belene dağlarında barınıyorlar. Buradaki çocuk ölümlerinin 200'ü bulunduğu söyleniyor."

(Günay Aslan, 2000'e Doğru, Yıl:2, Sayı:45, s.24-25)

Sanırız bu kadar örnek کافی. Daha önce olduğu gibi buradaki kanıtları da değişik yayınorganlarından seçtik. Böylece kaynakların kasıtlılığı vb. konularda ilerisürülebilecek herhangi bir itirazı peşinen bertaraf etmiş oluyoruz.

Sağcısından solcusuna kadar bütün basın yayın organlarının bunca sansüre rağmen ortaya koydukları bir gerçek var: Türk sömürgecileri mültecilere ilişkin öyle aşağılık ve insanlık dışı uygulamalar gündeme sokmuşlardır ki, birkaç ay içinde çoğunluğu çocuk olmak üzere neredeyse binle ifade edilebilecek sayıda insan ölmüştür. Bu, gerçek bir katliamdır ve tek sorumlusu da uluslararası sözleşmelerdeki yükümlülüklerine uymayan TC Devletidir.

Kamplardaki esaret yaşantısı ve kötü sağlık koşullarıyla ilgili olarak çok şey söylenebilir. Bu bir insanlık borcu. Fakat fazla yer işgal edeceği için lafı uzatmıyoruz. Merkezi Frankfurt'ta (Federal Almanya) bulunan tarafsız sağlık örgütü Mediko International'in Muş, Diyarbakır ve Mardin'deki kampları gezdikten sonra hazırladığı raporun Milliyet gazetesinin sayılarına yansıyan bir paragrafını aktararak noktalamak istiyoruz.

"Ne kadar heyetler sadece özel Vali'nin himayesinde gezebildirse de, en azından mültecilerin serbest dolaşma hakkı olmadığı onların birer esir olduğu göze çarpıcı bir gerçek idi. Muş'ta kış koşulları çok zor geçti. Peşmergelerin yakıt sıkıntısı çok fazlaydı...Çok sayıda çocuk soğuktan öldü. Ancak Muş'un mezarlığının bu işe yetmediğini görüyorduk. 3 tane yeni mezarlık yapıldı. Her üçü de askeri bölge ilan edildi. Tel örgüyle çevrilmiş bu mezarlara basın ve yerel halk giremez. Ana, babalar bile kendi çocuklarının mezarlarını ziyaret edemezler. Bu mezarlıklar genellikle yabancı heyetlerden gizli tutulur. Kampın sağlık durumu kötü. Sağlık hizmetleri çok yetersiz (11 Nisan 1989 Milliyet)

Kamplardaki İşkence Terör Ve Provokasyonlar

Yukarıdaki paragraflarda kamplarda dikkati en çok çeken şeylerden birinin de sıkı güvenlik önlemleri olduğunu belirtmiştik. Gerek sınır boyundaki ilk toplama merkezlerinde, gerek sonraki "Çadırkent" döneminde ve gerekse mevcut kamplarda bu durum hiç değişmedi. Mülteciler, sürekli olarak inzibati bir çember içine hapsedildiler, dışarıyla olan tüm bağlantıları kesildi. Kamp dışına yapılan zorunlu çıkışlar ise izine ve sıkı denetime bağlandı.

Kamp çevresindeki sıkı tedbirler, birkaç misli şiddetle içerde de uygulandı, uygulanıyor. İçerde tam bir keyfi yönetim egemendir. Kendilerine resmi herhangi bir statü tayin edilmediği için, yasal yollarla haklarını koruma olanakları yoktur. Bu da polis'in Mit'in, Özel Timlerin ve korucuların mülteciler üzerindeki baskı ve tehditlerini artıran bir rol oynuyor. Kamplara gerçek anlamda Orman kanunları egemendir. Devlet ve onun silahlı güçleri, güneyle Kürtlere istedikleri işkenceyi ve zulmü rahatlıkla uygulayabiliyorlar.

Kamplardaki zor ve zulümün birçok icra yöntemi var ve bunları birbirlerinden bütünüyle ayrı gruplar şeklinde tasnif etmek olanaklı görünmüyor. Çünkü herhangi bir amaca yönelik baskı eylemi rahatlıkla bir başka biçimle birleşebiliyor, onun hedeflerini ve yöntemlerini kucaklayacak şekilde gelişebiliyor. Yani anlatımımıza konu olan malzeme tasnife fazla müsait değil. Fakat buna rağmen bazı ayırımlar yapmak ve baskı biçimlerini ayrı gruplara halinde anlatmak meselenin anlaşılması bakımından belli yararlar sağlayabilir. Bu nedenle konuyu belli baskı türlerini gruplandırmaya çalışan bir anlatımla sunmaya çalışacağız.

En yaygın görülen baskı yöntemi kaba şiddettir. Mülteciler sınırdan içeri girdikleri günden beri sırtlarından sopa eksik olmadı. Sömürgeci Türk Devleti ordusuyla, polisiyle, Mit'yle, korucusuyla, kısaca elinde silah tutan her çeşit kurumuyla, bu savunmasız ve mazlum insanların üzerine yürüdü ve her gelişmeyi kaba şiddet uygulamasının gerekçesine dönüştürdü.

Sömürgeciler kaba şiddeti akla gelebilecek her durumda ve mekanda uyguluyorlar. Kampın orta yerinde bütün insanların gözü

önünde "meydan dayağı" atmaktan polis ve MIT'in denetimindeki sorguevlerinde özel yöntemlerle işkence yapmaya kadar her yerde. Kamptaki bir insan her an kafasına kalasların ve copların ineceğini bilerek yaşamak zorundadır. Hiçbir yer onun için güvenli değildir. Tam bir terör cenderesi içine alınmıştır.

Yine de bu kaba dayak ve işkencenin yetersiz kaldığı durumlar sözkonusu olabilmektedir. Böylesi hallerde Türk sömürgecilerinin uyguladığı temel yöntem mültecileri açıktan açığa kurşuna dizmektedir. Washington Times gibi emperyalist tekellerin yayın organı gerici bir gazeteye bile "Türk askerleri kürtleri kışkırtıyor, sonra da ateş açıyor" dedirten bu uygulama, kaba dayak ve fiziki işkence kadar yaygın olmamakla birlikte, özellikle belli provakasyonlarda sıkça başvurulan bir yöntem oldu. Bunun örneklerini birazdan vereceğiz.

Mültecilere karşı uygulanan yöntemler sadece dayak, fiziki işkence, kurşuna dizme gibi uygulamalardan ibaret değil elbette. Bunların yanısıra sistemli bir psikolojik işkence de uygulanmaktadır.

1) **Sürekli tehdit uygulaması.** Kamp sakinleri sürekli tehdit altında yaşıyorlar. Tehdit için pekçok şey kullanılmakta, fakat en çok başvurulanı, Irak'a geri gönderme tehditidir. Sömürgecilerin, bu tehdidi etkili kılmak için zaman zaman mültecileri zorla Irak'a gönderdiğini bu arada belirtelim. Bunun örneklerini birazdan sunacağız.

2) **Horlama ve tahkir.** Sömürgeciler kamplarda her olayı bahane ederek mültecileri aşağılamaktadırlar. Aşiret gelenekleri içinde yetiştiklerinden güneyli Kürt mültecilerde kişisel gurur çok önemli bir yere sahiptir. Bunu bilen işkenceciler her vesileyle mültecilerin kişisel gururunu incitici tutumlar içine girmektedirler. Bu da yer yer patlamalara sebep olmaktadır.

3) **Kadınları rahatsız etmeye yönelik eylemler.** Kürtlerin kendilerine has "namus" kavramı gözönüne getirilmezse, bu başlık altındaki eylemlerin neden ayrı bir madde olarak sıralandığı anlaşılabilir. Sömürgeciler mültecilerin bu konudaki hassasiyetini bildiklerinden, kamplarda kadınlara sarkıntılık etmeyi özel bir uygulama haline getirmişlerdir. Olur olmaz saatlerde Çadırlara girerek, uygunsuz aramalar yapmak hatta kadınları tuvaletteyken rahatsız etmek

vb. bu amaca yönelik eylemlerdir ve mültecilerde infiale sebep olmaktadır. Pek çok şeyi sineye çekebilen mülteciler özellikle bu konularda hassas davranmakta ve sık sık isyan noktasına gelmektedirler. Örneğin Yüksekova'nın Suüstü kampında güvenlik görevlilerinin kadınlara ve kızlara sarkıntılık yapmaya yeltenmeleri bardağı taşıran son damla olmuş ve saldırıp silahlarını almışlar ve tartaklamışlardır. (Bk. 18.9.1988 Hürriyet)

4) **Siyasal eğilimleri tespit etmeye yönelik uygulamalar:** Türk sömürgecileri açısından mültecilerle ilgili temel sorunlardan biri de gelenler içindeki peşmergelerin tespit edilmesi olmuştur. Bu amaçla mültecilerin kamplara yerleştirilmelerini takip eden günlerde hepsinin tek tek kayıtları yapıldı ve meslekleri tespit edildi. Bu kadarının olağandışı bir tarafı yok gibi görünse de, kayıtlar esnasında mesleğinin "peşmerge" olmadığını beyan eden sivil insanlara "hayır sen peşmergesin" diye diretilmesi ve bazı sivillerin kayıtlara zorla bu şekilde geçirilmiş olması, uygulamanın pek olağan olmadığını ortaya koymaktadır. (Bk. 2000'e Doğru, Yıl:2, Sayı:43, s.26) Sömürgeciler, kayıtlara "peşmerge" olarak kaydettikleri mültecileri sonraki günlerde her vesileyle taciz ettiler ve bu durumu fiziki ve manevi eziyetin bir parçasına dönüştürdüler. Ancak sorun, girişteki kayıtlarla sınırlı kalmadı. Ardından mültecilerin bazı haksız uygulamalara karşı gösterdikleri haklı tepkiler bahane edilerek "peşmergelerin psikolojik durumlarının tespiti" adı altında bir uygulama başlatıldı. Bu uygulama, tahmin edileceği üzere, kamplarda aktif sosyal role sahip şahsiyetleri, meslekleri Peşmerge olarak kaydedilmiş kişileri ve peşmerge olduğundan şüphelenilen mültecileri tespit ve terörize etmeyi hedefliyordu. Adının psikolojik muayene olması hiç kimseyi yanıltmamalı. Bu; basit bir kamuflajdan ibarettir. Gerçekte yapılan şey, Kürdistan ulusal davasına bilinçli olarak bağlanmış insanları tespit ve terörize etmektir.

Bu tür uygulamalarla insanlar siyasi inançlarından ötürü açık bir baskı altına alınıyor ve herbir mültecinin Kürdistan davasına bağlılığındaki kararlılık tespit edilmeye çalışılıyordu. Peşmergelerin önümüzdeki süreçlerde davaya karşı nasıl bir tutum takınacakları, Türkiye Kürdistanı'ndaki ulusal muhalefete nasıl baktıkları, Türkiye'de kaldıkları sürece bu güçlere katılıp katılmayacakları, TC. Devletine

sadakat ve güven dereceleri vb. gibi birçok konularda sorgulamalar yapıldı, bilgiler toplandı.

Elbette bu çalışma boş yere yapılmıyordu. Devlet böylece kamplardaki mülteciler içinde kimleri saun alabileceğini, kimleri tarafsızlaştırabileceğini ve kimleri sürekli baskı altında tutması gerektiğini tespit etmeye çalışıyordu. Genel baskı uygulamalarının yanısıra bu özel seanslarda edinilen bilgiler ışığında sonraki günlerde kamplarda birçok tertip sahnelendi, insanlar dövüldü, sorguya alındı, işkencehanelerden geçirildi. Türkiye'yi terketmeye zorlandı vs. Kürdistan ulusal hareketine sadakatlarını kararlılıkla sürdürenler devletin birinci dereceden takip ettiği ve baskı altına aldığı insanlar oldular. Aynı şekilde, peşmerge olmadıkları halde aktif toplumsal role sahip kişiler de bu uygulamalardan nasiplerini fazlasıyla aldılar. Bu tür uygulamalara örnek olarak daha önce sözünü ettiğimiz peşmerge komutanı Hüseyin Bergüdar'ın ifadesini hem kısa olduğu, hem de tipik bir durumu yansıttığı için aktarıyoruz. Bayan Mitterand'la olan konuşmasının bir yerinde Bergüdar şunları söylüyor: "Irak'a dönmek isteyenleri engellediğim iddiasıyla götürüldüğüm karakolda görevli iki yıldızlı bir komiser bana işkence yaptı." (2.5.1988 Milliyet)

Bu baskılar genellikle yıldırma ve pasifize etmeye yönelik uygulamalar olarak gündeme geliyordu. Fakat devlet bununla sınırlı kalmadı. Daha da ileri giderek mültecilerden ajan ve korucu devşirmeye çalıştı. Yukarda anlattığımız baskılarla yakından bağlantılı olmakla birlikte devletin bu tür faaliyetlerini ayrı bir uygulama grubu içinde değerlendirmek daha doğru görünüyor.

Kamplarda Ajan ve Korucu Devşirmeye Yönelik Faaliyetler

Bu tür uygulamalar sadece "psikolojik işkence" kapsamındaki baskılardan oluşmuyor. Burada psikolojik yöntemler, diğer fiziki baskı uygulamalarıyla bir arada yürütülmektedir.

Mülteci kampları kuruldukları günden beri Irak ve Türk istihbaratçılarının cirit attığı merkezler durumundadır. Bunlar Kürt ulusal hareketi içinde kısa ve uzun vadeli planlara uygun birçok faaliyet yürütmektedirler. Konumuz bu faaliyetlerin bütünüdür anlatmak

olmadığından sadece ajan devşirmeyle ilgili kısmına değinip geçiyoruz.

Sömürgecilerin kısa dönemli hedeflerinden biri de kamplarda olup bitenden haberdar olmak ve her türlü faaliyeti denetim altına almaktır. Bunun için sadece asker, polis ve MIT gibi yabancı kurumların aldığı tedbirler yeterli olmaz. Böyle işlerde etkili olabilmek için yerli bir ajan şebekesi de gereklidir. İşte sömürgecilerin, baskı, terör, "psikolojik tedavi" gibi birçok uygulamasının varmaya çalıştığı hedeflerden biri de budur. İnsanlar zorla ajanlaştırılmak istenmektedir. Ajan olmaya zorlama kamplarda başlı başına bir zulüm türü olmuştur. Bir örnek vererek konuyu bağlamaya çalışalım. 2000'e Doğru dergisi Yüksekova'daki kampların durumunu anlattığı bir yazısında şunları belirtiyor:

"Kamplarda çok sayıda ajan da bulunuyor. Ayrıca mültecilere de ajanlık önerisi yapılıyor. Peşmerge Ahmed Rıza 'devletimizin ajanlık önermediği kimse kalmadı. En son da bana teklif ettiler' diyor." (2000'e Doğru, Yıl:2, Sayı 43, 16 Ekim 1988, s.26)

Aynı durum koruculukla ilgili olarak da geçerlidir. Devletin kamplardaki temel faaliyetlerinden biri, peşmergelerin ve diğer kamp sakinlerinin Türkiye Kürdistanı'ndaki ulusal muhalefete katılmalarını önlemek, hatta mümkünse güneyli Kürtleri Kuzey Kürdistan ulusal muhalefetine karşı vurucu bir güç olarak kullanmaktır. Bu amaçla yürütülen faaliyetlerin önemli bir parçası da başta peşmergeler olmak üzere kampta yaşayanları korucu olmaya zorlamaktır. Konuyla ilgili haberi yine 2000'e Doğru dergisinden aktarıyoruz:

"Uzunsırt kampında devlet bir de korucu taraması yapmış, ilk elde 15 kişi kabul etmişti öneriyi. Alelacele işlemleri tamamlanarak hergün daha çok sayıda silah bırakan Türkiyeli korucuların yerine, Şemdinli'ye operasyona gönderildiler. Azad Ramazan... 'bu tekliflere yatacak yüzlerce insan çıkabilir, zorlanıyor, mecbur bırakılıyorlar' diyor." (2000'e Doğru, Yıl:2, Sayı:45, 30 Ekim 1988, S.25)

Provokasyonlar

Bundan önceki paragraflarda sıraladığımız uygulamalar kamplar kurulduğundan beri şu veya bu dozda, ama sürekli olarak icra edilen

baskılardır. Devlet bu "normal" baskının dozunu artırmak istediğinde bu tür her günkü uygulamaların ötesine geçerek özel provakasyonlar tertipler. Bu, provakasyonlar, öz itibarıyla, her günkü uygulamalardan farklı bir baskı ve işkence türünü sergilemezler. Ancak biçim olarak "normal" uygulamalardan belli farklılıklar arzettikleri için ayrı bir başlık altında ele almak bize daha doğru geliyor.

Her biri farklı farklı biçimlerde patlak verse de bu tür provakasyonların ortak bazı özellikleri vardı. Örneğin, güvenlik görevlileri ve ajanlar aracılığıyla çeşitli tertipler içine girerek mültecileri kışkırtmak ve ardından gelişen haklı tepkileri gerekçe göstererek amansız saldırılara girişmek bu provakasyonların temel işleyiş mekanizmasını oluşturur. Tipik karakter taşıyan iki örnek üzerinde durumu görmeye çalışalım.

Örnek olarak seçtiğimiz provakasyonlar Irak'ın sahte af ilan ettiği ve mültecilerin bu gerekçeyle zorla geri gönderilmek istendiği bir döneme denk geliyor. Kuşkusuz bu bir tesadüf değil. Yukardaki paragraflarda da belirttiğimiz gibi, Türkiye mültecileri, hiçbir zaman kendi devlet toprakları üzerinde kalıcı olarak görmedi. Bunları içeri alırken, olayı becerebildiği ölçüde sömürdüktan sonra mültecileri uygun bir biçimde ve zamanda İran veya Irak'a geri göndermeyi ümit ediyordu. En azından mültecilerin büyük çoğunluğu için öyle planlar yapmıştı.

Ancak evdeki hesap çarşıdakine uymadı. Gelenler ne Irak'a ne de İran'a gitmek niyetindeydiler. Böyle olduğunun anlaşılmasıyla birlikte devreye zor yöntemleri sokuldu. Türkiye, elindeki ilk fırsatı kaçırmasa, mültecileri kolay kolay başından defedemeyeceğini anlamıştı. Bu nedenle biraz teşhiri göze alarak gelenleri geri göndermek için açık şiddetin dozunu iyice artırdı. Yoğun bir provakasyonlar dönemine şahit olduk. Bu dönemde istisnasız bütün mülteci kamplarında acımasız bir terör estirildi, Irak'lı ajanların da işbirliğiyle cinayetler işlendi vs. İşte seçtiğimiz iki örnek bu dönemin provakasyonlar serisinden alınmışlardır.

Birinci örnek Yüksekova'nın Uzunsırt ve Sulüstü kamplarında sahnelendi. Önceki dönemlerde Çukurca-Şemdinli arasındaki sınırdan giriş yapan mültecilerin büyük ölçüde İran'a nakledildiklerini

anlatmıştık. İran, başlangıçta, kolay tahmin edeceğimiz sebeplerden ötürü, bu nakil işlerine fazla sorun çıkarmadı. Ancak gelenlerin sayısı biraz kabarıncı itirazlar başladı.

Öte yandan, artık zorlamadan İran'a gidecek Kürt mültecileri de kalmamıştı. O ana kadar uygulanan türden görece ufak çaplı baskılar para etmiyordu. Dolayısıyla sömürgeciler açısından tek çare birtakım provakasyonlar sahneleyerek şiddetli baskılara yönelmekti. Belki bu sayede bir kısım insan daha İran'a gülmeye "razı" edilebilirdi.

İşte bu amaçla bizzat Ankara'dan gönderilen direktifler uyarınca (Bk. 2000'e Doğru dergisinin konuyla ilgili röportajı, Yıl:2, Sayı:43, s.26) Yüksekova'nın Uzunsırt ve Suüstü mülteci kamplarında şiddetli bir provakasyon sahnelendi. Olaylar kısaca şöyle gelişti:

Önce basına Irak'taki bir kısım PKK gerillasının mültecilerin içinde Türkiye'ye girdiğine dair haberler sızdırıldı. Böylece mültecilere saldırı için gerekli kamuoyunun oluşması sağlanmak isteniyordu. Sonra sözü edilen kamplar 17 Eylül 1988 günü sabahın erken saatlerinde kuşatıldılar. İddiaya göre kampta PKK gerillaları barınmaktaydı ve onların ele geçirilmesine yönelik bir "genel arama" yapılacaktı. Oysa yapılanın adam aramayla ilgisi yoktu. Arama adı altında vahşice bir saldırı tertiplendi. Kadınlara sarkıntılık edildi, mültecilerin mallarına zarar verildi, askerlerle tartışanlara meydan dayağı atıldı vs. Operasyon neticelendiğinde 17 mülteci yedikleri dayaktan ötürü yaralanmış halde gözaltına alındılar. (Bk. 2000'e Doğru a.y. ve 18.9.1988 tarihli Hürriyet) Bir o kadarı da hastahanelik olmuştu.

O günlerin basınıni takip eden herkes, basın da dahil, sömürgeci kurumların nasıl bir koordine içinde provakasyonu icra ettüklerine tanık olacaktı. Kamplarda öyle ortam yaratılmıştı ki, mültecilerin önünde kaçmaktan başka çare kalmamıştı. Böylece, kabul edilip edilmeyeceklerini dahi bilmeden binlerce mülteci İran yolunu tuttu. Provakasyonun etkili olması uygulayıcılarını sevindirmişti. Sömürgeciler bundan cesaret alarak baskılarını giderek arturdılar.

Elbette süreç tek yönlü gelişmiyordu. Provakasyonlara karşı direnenler de oldu. Örneğin kamplarda yemek boykotu türünden kitlesel direnişler örgütlendi. (Bk. 18.9.1988 Hürriyet) Provakasyon Türkiye ve uluslararası kamuoyu nezdinde teşhir edildi vs.

İkinci örnek Diyarbakır kampından.

Saddam'ın TC Devletiyle koordinli biçimde genel af ilan etmesinin ardından, Irak'a dönüşleri hızlandırmak amacıyla birçok tertip yapıldığını yukarıda belirtmiştik. Bu tertiplerin aşağı-yukarı tümü Türk-Irak gizli servislerinin ortak faaliyeti olarak icra edilmiştir. Irak ajanları başından beri mültecilerin içinde faaliyet yürütmektedirler. Bunlar, güneyli Kürtler arasındaki aşiret, parti, mezhep vb. her çeşit ayrılığı kışkırtmayı temel faaliyet biçimine dönüştürmüşlerdir. Irak'taki uyduruk 'genel aftan sonra mülteciler içindeki bu yönlü çabalar iyice hızlandırıldı ve birçok çatışma yaratıldı. Ekim 1988'in ikinci haftasından itibaren basına kısa bir gözatan herkes, kamplarda bu şekilde tertiplenmiş birçok kavga ve çatışma haberine tanık olacaktır. Bu provakasyonların tümü aşağı-yukarı aynı esas üzerine temellendirildiği için 7 Ekim 1988 günü Diyarbakır mülteci kampında sahneye konan provakasyonu anlatmak, diğerleri hakkında da gerekli bilgiyi sağlayacaktır. Söz konusu provakasyonun gelişimi kısaca şöyle:

Kampta faaliyet gösteren Iraklı ajanlar, Türk sömürgecilerinin sürekli terör politikasının yarattığı uygun ortamdan istifade ederek af konusunda mülteciler arasında bir çatışma yarattılar. Sonra devlet bu ufak tefek çekişme ve tartışmaların üzerine gidip olayı iyice körükledi ve en sonunda bu olayı bahane ederek şiddetli bir saldırıya girişti. Sonuç, düzinelerce yaralı, bir o kadar gözaltı ve iradelerine rağmen kamyonlara doldurularak Irak'a teslim edilen yüzlerce mülteciydi. Yine kanıt sıkıntısı çekmiyoruz. Sömürgeci sistemin en sadık savunucularından biri olan Tercüman gazetesinin kamyonu bindirilmiş Irak'a gönderilmekte olan peşmerge Salih'le yaptığı konuşmadan aşağıya aktardığımız satırlar, herşeyi açık seçik ortaya koyuyor.

"Bizler kendi rızamızla gitmiyoruz. Üç gün önce kampa iki kişi sızdı. Bunlar Irak istihbarat elemanlarıydı. Bölge sorumlumuzla saatlerce konuştuktan sonra kampı terk ettiler. Sonra bu dönüş işi çıktı. Gidiyoruz ama Saddam'ın bize ne yapacağını bilmiyoruz." (8.10.1988 tarihli Tercüman)

Saddam'ın dönümlere ne yaptığını anlatmaya gerek yok. Buna daha önce değinmiştik. Ancak peşmergelemlerin ölüm emrini infaz etme işinin her zaman Saddam'a düşmediğini belirtmeliyiz. Bazen TC

Devleti de bu görevi yerine getirebiliyor. Silopi kampında, basın mensuplarının kampı gezmeleri sırasında iki Irak ajanının Saddam Hüseyin'in posterini açmasıyla başlatılan provakasyonda (Bk. 15 Eylül '88 tarihli Cumhuriyet) Türk askerlerinin kitleyi kurşun yağmuruna tutması sonucu ölen mülteciler buna örnektir. Pro' akasyonlarla ilgili son kanıt Washington Times gazetesinden Tırcüman gazetesi özetlemiş, bize aktarmak kalıyor.

"Washington Times gazetesi yedi sütun verdiği bir haberde.... Kürt Demokrat Partisi başözcüsü Nosniar Zebari'nin Türk yetkililerin kasıtlı olarak bir an önce Irak'a dönmelerini sağlamak ve problemlerden kurtulmak için Iraklı Kürt mültecileri taciz etiklerini söylediğini yazıyor.

"Gazeteye göre, Zebari ve öteki kaynaklar, olayların Türkiye'nin Iraklı yetkililere [Irak ajanları kastediliyor-b] mülteci kamplarına giriş izni vermesinden, Türk askerlerinin Kürt mültecileri ve Türkiye'nin niyetlerinden kuşkulanan Kürtleri kışkırtmasından kaynaklandığını belirtiyorlar. Bu kaynaklar, Türkiye'nin güneydoğusundaki çeşitli mülteci kamplarında meydana gelen bir dizi olayda 12 kadar mültecinin öldürüldüğünü de söylüyorlar: Zebari ve İngiliz fotoğrafçı Nick Danziger, 18 Eylül'de Mardin'in Silopi ilçesi mülteci kampına Türk askerlerinin Kürtlere ateş açtığını söylediler.... 18 Eylül'den beri 12 kişinin öldürüldüğü yolunda haberler olduğunu öne süren Danziger, 'Türk askerleri Kürtleri kışkırtıyor, sonra da ateş açıyor' dedi." (1.10.1988 tarihli Tercüman)

Tablo gayet açık. Türkiye, mültecileri kovmak için her türlü yöntemle başvuruyor. Kurşuna dizmek de bu yöntemlerden biri.

Yukardan beri anlatageldiğimiz baskı ve provakasyonlar sonucu binlerce mülteci iradelerine rağmen Irak'a ve özellikle İran'a gönderildi. 1988 yılının Eylül ve Ekim aylarına ait günlük basın izlendiğinde bu trafiği izlemek mümkün. Uzunsırt ve Suüstü kamplarındaki provakasyonu izleyen günlerde İran'a geçişler artık onbinlerle ifade edilmeye başlanmıştır. O kadar ki, İran zorla göndermeleri durdurması için sonuçta Türkiye ile görüşme masasına oturmak zorunda kaldı. İran Başbakan yardımcısı Muayyeri'nin Ekim ayı ortalarındaki (1988)

Ankara ziyaretinin esas konusu buydu. (Bk. 16.10.1988 tarihli Milliyet)

Mültecilerin Sözleşmelerden Gelen Bazı Hakları

Mültecileri zor ve baskıyla ülkeden çıkarmaya çalışan Türk Devleti, bu insanların mülteci konumundan gelen en temel haklarını vermemek için de direniyor. Birkaçına kısaca değinelim.

Serbest Çalışma Hakkı:

Türkiye'nin de altına imza attığı mültecilerle ilgili sözleşmenin 17. maddesi, "Akit devletler, ülkelerinde muntazam surette ikamet eden her mülteciye, ücretli bir meslekte çalışma hakkı bakımından aynı şartlar içinde yabancı bir memleketin vatandaşına bahşedilen en müsait müameleyi bahşederler." (Bk. M.A.Aslan, age, s.240) demesine karşın Türkiye, Kürt mültecilere iş bulup çalışmayı yasaklamıştır. Mülteciler etrafı telörgülerle çevrili yarı-açık cezaevi koşullarında aç bilaç yaşamaya mahkum edilmişlerdir.

Seyahat Etme Özgürlüğü:

Seyahat özgürlüklerinin kısıtlanmış olması bir diğer örnektir. Önceki paragraflarda belirttiğimiz gibi, devlet kamplara hapsediği mültecilerin bu kamplardan dışarıya çıkmasını yasaklamıştır. Muş kampında haftada birgün, Diyarbakır kampında ayda bir kez olmak üzere beş saatliğine dışarıya çıkma izni vardır. (Bk. 10.5.1989 Cumhuriyet) Oysa devlet, altına imza attığı sözleşme gereği, mültecilere seyahat özgürlüğü konusunda en az diğer yabancı uyruklulara tanıdığı ölçüde bir hak tanımak zorundadır. Hatta ilgili sözleşmenin 28. maddesi uyarınca Türkiye, bu göçmenlere, başka ülkelere gidip gelmelerine bile olanak sağlayacak seyahat belgeleri tanzim etmekle yükümlüdür.

Fakat dış ülkeleri bir yana bırakıyoruz, mültecilerin kendi yaşamlarını idame edebilmek amacıyla buldukları kamplardan ayrılmalarına dahi izin verilmemektedir.

Ama aynı devlet, Afganlı mülteciler sözkonusu olduğunda seyahat ve iş bulma özgürlüğüne hiçbir kısıtlama getirmemekte;

tersine, Afganlı göçmenlerin "üretici duruma getirilmesi" için özel kanun (No:17638, Resmi gazetede ilanı: 19 Mart 1982) çıkarmaktadır. (Kanun metni için, bk. M.A.Aslan, age, s.318,320)

Birine teşvik ve himaye için özel yasa, diğerine esir muamelesi. Türk devletinin ırkçı karakterini bundan güzel sergileyebilecek örnek bulunabilir mi? İrkçılık bu devletin tepeden ırnağa kadar bütün zerrelerinin egemen özelliğidir. İlginç olan nokta, böyle bir devletin, biz Kürdistanlı devrimcileri ırkçılıkla suçlamaya yeltenmesidir. Komedinin en büyüğü burada yatıyor.

Anadilde Eğitim Hakkı:

Güneyli Kürt mültecilerin gaspedilmiş haklarından biri de anadillerinde eğitim olanaklarının tanınmamasıdır. Bilindiği gibi, Güney Kürdistan'da temel eğitim Kürtçedir. Bu, hem kurtarılmış bölgenin varolduğu dönemde bu bölge halkı için geçerliydi, hem de Saddam yönetiminin elindeki sahte otonom bölge için geçerlidir. Yani gelen mültecilerin hangi dilde temel eğitim yapıpklarıyla ilgili hiç bir tartışmalı durum yoktur. Öte yandan mültecilerle ilgili 1951 sözleşmesinin bu konudaki hükümleri gayet açıktır; mültecilerin kendi dillerinde eğitim yapmalarını varetmektedir. Bu durumda imzacı devletlerden biri olarak TC sözleşme hükümlerine uyarak kamplarda Kürt dilinde temel eğitime başlamak zorundadır. Fakat hayır! Sömürgeci devlet bu insanları cehalete mahkum etme hakkını kendinde bulabilmektedir.

Kampların yaş kompozisyonu gözönüne getirildiğinde bu konunun önemi daha rahat anlaşılacaktır. Güney Kürdistan'daki son jenosidi anlattığımız bölümlerde de belirttiğimiz gibi katliamdan kaçan insanların büyük çoğunluğu çocuklardan kadınlardan ve yaşlılardan oluşmaktadır. Bu üç grup içinde en büyük kitleyi ise çocuklar meydana getiriyorlar. Bir fikir vermesi bakımından Kadir Gürsel'in Mardin-Kızıltepe kampına ilişkin haberindeki rakamları aktarıyoruz.

"Mardin-Kızıltepe kampının 16 bine yaklaşan nüfusunun 4548'i 0-5 yaş arası, 3588'i de 6-14 yaş arası çocuklardan oluşuyor." (10.5. 1989 Cumhuriyet)

Demek oluyor ki, 0-14 yaş grubu arasındaki çocukların bütün

kamp nüfusuna oranı %51'in üzerindedir. Sadece 6-14 yaşlar arasındaki temel eğitim çağına gelmiş çocukların kamp geneline oranına baktığımızda yaklaşık olarak %25 sayısını buluyoruz ki, aynı şekilde muazzam bir oranı ifade ediyor. Kızıltepe kampının Türkiye'de kamplarda yaşayan bütün mülteci nüfusunun yaklaşık olarak üçte birini teşkil ettiği gözönünde bulundurulursa bu kabiliyeti taşıdığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu sonuca göre Türk sömürgecileri, toplam göçmen nüfusunun dörtte birini eğitimden mahrum etmiş vaziyettedirler. Ve tabii bu oran, her geçen gün artarak devam edecektir.

Asıl ilginç olan şudur ki, Türk sömürgecileri sözleşmelerden doğan yükümlülüklerini yerine getirip mültecilere Kürtçe eğitim olanakları yaratacaklarına tam ters yönde hareket ederek onları da Türkleştirmeye çalışmaktadırlar! Günlük basını karıştırdığımızda Kamplardaki insanların zorla Türkleştirmeye yönelik uygulamalara maruz bırakıldıklarına dair birçok uygulama görüyoruz. Devletin, kampın dışına adım attırmadığı insanlara zorla Kürtçe öğretmeye kalkışması bu tür uygulamaların küçük bir örneğidir.

Güneyli Kürtlerin TC. Devletinin sınırlarından içeri girdikleri günden itibaren karşılaştıkları durumların bu bölümde sunduğumuz kısa özetinden çıkan sonuç nedir? Sanınız bu sonucu Güney Kürdistan halkına karşı duyulan amansız bir düşmanlık olarak özetlemek mümkündür. Yani iddia makamının hakkımızda dava açmasına sebep olan dilekçemizdeki tespitler hayatın gerçekleri tarafından doğrulanmaktadırlar. Türk sömürgecileri 1800'lerin başlarındaki Baban isyanından günümüze kadar uzanan süreçte bir tek gün bile Güney Kürdistan halkına karşı dostane bir tutum takınmamışlardır. İzledikleri politika, sürekli düşmanlık, sürekli saldırı, sürekli katliam politikası olmuştur.

Institut kurde de Paris

BÖLÜM : 6

CUMHURİYET DÖNEMİ SÖMÜRGEÇİLİĞİ

GİRİŞ:

12 Eylül 1988 tarihli dilekçemizde TC. Devletin sadece Güney Kürdistan halkına düşman olmadığını, onun aynı şekilde Türkiye Kürdistanı halkına da düşman olduğunu belirtmiştik. Bu tespitimiz, iddia makamı tarafından art niyetlerimizi ortaya koymak şeklinde yorumlanmış. Geçen bölümlerde, 19. ve 20. yy içindeki örneklerini genel hatlarıyla ele alarak, TC Devletin Güney Kürdistan halkına olan düşmanlığını ortaya koyduk. Şimdi sıra, aynı yöntemle, TC'nin Kuzey Kürdistan halkına olan düşmanlığını ortaya koymaya geldi. Bu bir anlamıyla Kuzey Kürdistan'daki Cumhuriyet dönemi sömürgeciliğinin ortaya konulması anlamına geliyor. Çünkü sömürgecilik ilişkisi konumuzu ilgilendiren bütün meseleleri içermektedir. Askeri işgal, fiziki zulüm siyasal baskı, yağma talan, iktisadi sömürü, kültürel imha, kişiliksizleştirme vb. insanoğlunun tarihi boyunca tanıdığı bütün melanetler sömürgecilik ilişkisinin içinde mevcuttur. Bu nedenle savunmamızın bu bölümünde sırasıyla şu konuları ele alacağız: Kürdistan'ın askeri olarak işgal edilmesi, siyasal ilhakın tamamlanması, buna karşı direnişler, ekonomik sömürü, talan ve kültürel imha.

Bütün bunların anlatılması, sömürgeciliğe karşı mücadelenin anlatılışını da içerecektir. Çünkü bu ikisi aynı madalyonun iki yüzü durumundadır. Biri, diğeri olmaksızın varolamaz. Böylece Baban isyanıyla başlattığımız ayaklanmalar zincirinin yüzünlü başında çatallaşan anlatımının ikinci patikasını da izleme olanağı bulacağız. Bu, aynı zaman da Kürdistan'daki toplumsal gelişmenin önümüzdeki uğrağı ile bu uğrağa giden yolun belirgin köşe taşlarını, ele alma imkanı da sunacaktır ki, onu bir sonraki bölüme bırakıyoruz.

Kürdistan'da Askeri İşgal Ve Siyasal İlhak

Cumhuriyet dönemi, Kürdistan'ını karakterize eden olgu, eski, feodal imparatorluk dönemine ait sömürgecilik ilişkisinin yerine, Cumhuriyet'in yeni karakterine uygun yeni bir sömürgecilik ilişkisinin inşa edilmesidir. Tahmin edileceği gibi bu kolayca başarılamamıştır. Çünkü herşeyden evvel Kürdistan'ın her tarafında kapitalist ilişkilerin doğasına uygun tam bir siyasal denetimi gerektiriyordu. Kürdistanla sömürgeci devlet arasındaki feodal dönemin, iktisadi yalıtılmışlıktan gelen, görece, özerk ve gevşek ilişkileri yeni devletin mevcut karakterine ama herşeyden çok ulaşmaya çalıştığı kapitalizm hedeflerine uygun düşmüyordu. Dolayısıyla Kürdistan'ın tam bir askeri ve siyasi denetim sağlanacak şekilde yeniden biçimlendirilmesi gerekiyordu. Bu, bir anlamıyla Kürdistan'ın yeni baştan işgal ve ilhak edilmesi demekti. Ve bu politika daha milli kurtuluş savaşı yıllarında hayata sokulmaya başlandı. Kısaca görelim.

Milli Kurtuluş Yılları ve Kürtler:

Mondros Mütarekesini takipeden emperyalist işgal yılları eski Osmanlı İmparatorluğunun toprakları üzerinde çok sayıda gücün nüfus sağlamaya çalıştığı bir dönem oldu. Bu karmaşık ve çatışmalı ortamda konumuzu ilgilendiren iki temel güç vardır. Kemalist hareket ve Kürt milliyetçi hareketi. Diğer güçlerin durumunu bu ikisiyle özellikle de ikincisiyle ilişki içinde olduğu ölçüde ele alacağız.

Soruna konumuzu oluşturan Kuzey Kürdistan'ın sözü edilen yıllardaki durumunu özetleyerek girmek istiyoruz.

Tarihsel gelişmeleri anlattığımız 2. bölümde belirttiğimiz gibi, Yüzyılın başlarında bugün yaygın biçimde Türkiye Kürdistanı olarak bilinen Kuzey, Kuzey Batı Kürdistan'da Osmanlı, Fransız ve Rus işgali mevcuttu. Sykos-Picot anlaşması uyarınca güneyden işgale girişen Fransızlar, Antep, Urfa ve Maraş'a kadar olan bölgeyi işgal ettiler. Aynı anlaşma uyarınca güneye sarkan Rus orduları da Dersim'in kuzey eteklerine dayandılar. Bu iki işgal sahasının dışındaki bölge ise eskiden beri süregelen Osmanlı işgali altında kalmaya devam etti.

Belirtmeye gerek yok ki, bütün bu işgal sahalarında ama özellikle Osmanlı zulmünden kaçmış yerli Ermenilerin yoğun olarak içinde yer aldıkları Rus ve Fransız işgal ordularının ele geçirdiği bölgelerde Kürt halkının güçlü bir direnişi oldu. Bu anti-emperyalist direniş, birkaç yıl sonra Şeyh Sait isyanında bir kere daha görüleceği gibi dini bir hüviyet kazanmıştı. Halifeyi ve ümmet-i islami gavura karşı savunmak esprisi onun anti-emperyalist karakterini gölgelemiyor elbette.

İşte bu çapraşık durum, üçüncü işgalci güç olan Osmanlıların işine yaradı. Osmanlı hanedanı tarafından Anadolu'nun görece geniş bir mıntikasını teftiş etmekle görevlendirilmiş olan M. Kemal, daha sonraları kendi adıyla anılacak olan milliyetçi hareketi yaratmaya çalışırken, ilk elde, Kürtlerin bu direnişçi pozisyonlarının üzerine oturacak ve bunu temin maksadıyla islamiyeti ortak bir payda olarak kullanacaktı.

Kemal, Samsun'a gidişinden kısa bir süre sonra Anadolu'da dağınık halde yayılmış ve kendisi gibi düşünen askeri komutanlarla kontak kuracak ve savaş sonrasında dağıtılmadan kalmış ender birliklerden biri olan 15. kolordunun bulunduğu Erzurum'u hareketin politik çıkışının yapılacağı yer olarak seçecekti. Ama bu seçimin altında yatan tek etken 15. Kolordu merkezinin Erzurum olması değildi hiç kuşkusuz. Daha da önemli bir faktör, o günün koşulları içinde, anti-emperyalist direniş potansiyeli itibarıyla en diri pozisyonda bulunan güçlerden birinin Kürdistan halkı olmasıydı. Otoritenin parçalandığı, herkesin denetimini kabul edebileceği tartışma götürmez

bir direniş mihrakının henüz oluşmadığı bir dönemde, Kemalist harekete bu konumu sağlayacak olan şey Kürdistan'daki hazır potansiyeli kendi dayanaklarından biri haline getirmekti. Erzurum kongresi bu amaçla toplandı ve M. Kemal'in kurtuluş savaşındaki ilk önemli politik başarısı oldu.

Kemal bunu nasıl sağladı? Kürt halkının bir kısmının desteğini hangi yollara başvurarak elde etti? Bu soruların cevabını kısaca incelemekte yarar var. Çünkü bu gelişmeler Kürdistan'ın daha sonraki hikayesi üzerinde oldukça önemli bir yere sahip.

Kemal, bölgeye geldikten sonra Kuzey Kürdistan'ın işgal altında olsun olmasın, bütün yörelerinin ileri gelenleriyle ilişki kurmaya ve onları işgalci güçlere karşı birleşmeye çağırdı. Bu çağrısında ikna edici olabilmek için işgalin kalkmasıyla birlikte Kürt haklarının tanınacağı taahhüdünde bulundu. Çünkü bu tür vaatlerde bulunmaması halinde Kürtler içinde önemli bir etkinlik sağlanamayacağı açıktı.

Aynı şekilde bu etkinliği pekiştirmenin bir diğer yolu, Kürtlerle-Türkleri ortak paydada birleştirecek güçlü bir ideolojik bağ olan din kardeşliği propagandasına hız vermektir.

Kemalist tarih yazıcıları nedense, Kemal'in politik eyleminin başlangıç dönemine damgasını vuran bu iki hususu atlamayı yeğlemektedirler. Örneğin onlar Kemal'i, başından beri Hilafet makamına karşı tavır almış bir kişilik olarak sunuyorlar. Yani Kemalist eylemin belli bir aşamasından sonra kazanmış olduğu biçimi anakronik biçimde hareketin bütün dönemlerine teşmil hale getiriyorlar.

Oysa biliyoruz ki, başlangıçta Kemal'in saraya ve hilafet kurumuna karşı herhangi bir tavır yoktur. Tam tersine, Kemal bulunduğu konuma bizzat sarayın yardımıyla getirilmişti. Buradaki yardım ve işbirliği o boyutlardaydı ki, bazı tarihçiler, Anadolu da bir direniş örgütlenme misyonunun Kemal'e bizzat saray tarafından verildiğini dahi iddia edebiliyorlar. (Bk. Dr. Selahattin Tansel, Mondros'tan... C.I. s.226-35) Bu iddianın gerçekte ilişkisini tayin etmek tarihçilerin işi. Burda bizi ilgilendiren şey, böyle bir misyonun Kemal'e bizzat halife tarafından verilir verilmeyi tartışmak değil, Kemalist eylemin başlangıcındaki "islamcı" ve "halifeci" tutumunu

ortaya koymaktır.

Hareketin başlangıç yıllarında Kemal, Kürtlerin desteğini alabilmek için Kürdistan halkı arasında çok etkili olan islamiyeti ve halifelik kurumunu bir ajitasyon aracı olarak özellikle kullanmıştır. Örneğin Erzurum Kongresini açış konuşmasının son sözleri şöyledir:

"En son olarak yakarım (niyazım) şudur ki, istekleri gerçekleştiren yüce Tanrı, Sevgili Peygamberi adına bu kutsal yurdun sahibi ve savunucusu ve yüce islam dininin kıyamet gününe sadık koruyucusu olan soylu ulusumuzu ve saltanat katını ve yüce halifeliği korusun... Amin." (Atatürk'ten Bize, İstanbul, 1987 Hüriyet Vakfı Yay. s.299).

"Gavurların elinde tutsak kalmış halifenin kurtarılması" şiarı o günlerde Kemal'in dilinden eksik olmuyordu. Bütün Kürt ileri gelenleriyle temaslarında işlenen iki temel konudan biri buydu. Oldukça çok sayıda örnek arasından tipik olan birini aktararak konuyu belgelemek istiyoruz. Aktaracağımız satırlar, o dönemde M. Kemal'in birçok Kürt ileri gelenine çektiği telgraflardan birinden alındı. M.Kemal, Malatya Mutasarrıfı Vekili vasıtasıyla Hacı Kaya ve Şatzade Mustafa Ağalara çektiği telgrafında şunları söylüyor:

"...Sizler gibi din ve namus sahibi büyükler oldukça Türk ve Kürdün yekdiğerinden ayrılmaz iki öz kardeş olarak yaşamakta devam eyleyeceği ve Makamı Hilafet etrafında sarsılmaz bir vücut halinde dahil ve hariç düşmanlarımıza karşı demirden bir kale halinde kalacağı şüphesizdir. Cenabıhak mesainizi meşkür eylesin." (Nimet Arsan (derl.), Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri IV. Türk İmkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, s.63)

Kürt halkını etrafına toplamak için hilafet propagandasını alabildiğine kullanan Kemal ve onun takipçileri bir kaç yıl sonra 1925'te, bağımsız bir Kürt devleti kurmak amacıyla aynı şeyi yapan Şeyh Sait ve yandaşlarını gericilikle suçlamaktan çekinmediler.

Kemal'in bu dönemde Kürt halkını arkalamak için yaygın olarak işlediği bir diğer tema, kurtuluşla birlikte Kürt haklarını kabul edileceği vaadiydi. Özellikle hareketin başlangıç aşamasında, Kemal, Kürt ileri gelenleriyle yaptığı bütün konuşma ve temaslarında bu konuyu mutlaka işlemiştir.

Dönemin resmi metinlerinde de bunun izlerini açık olarak görmek mümkün. O dönemde Vatan, kurulacak devletin karakteri vb. gibi meseleler anlatılırken bugünkü gibi "Türk milleti" "Türk Vatanı" vb. söylemlere pek başvurulmazdı. Dönemin egemen jargonu, "Ümmet-i İslam", "anasır-ı İslam" (müslüman milletler anlamında) vb. gibi. Türklerin yanısıra başka müslüman milletlerin varlığını da ima eden (veya bazen açıkça ifade eden) bir ağızdır. Örnekler aktararak fazla yer kaplamak istemiyoruz. Dileyen konuyla ilgili örnekleri başta Erzurum ve Sivas kongre tutanakları ve Sonuç bildirimleri olmak üzere dönemin Kemal'e ait konuşmalarına bakabilir. Konuyla ilgili malzemenin bolluğu bugün Kürdistan sorununa Kürtlerin varlığının ve bazı kültürel haklarını (ana dilde konuşma, eğitim vb. gibi) tanımayı Kürt meselesine ilişkin, Kürdistan konusunda inkarcı bir politikadan yana olan mevcut yönetime karşı mücadelelerinde bu malzemeyi resmi makamlar karşısında kendilerine savunma kalkanı yapmaya götürmektedir.

Kemal'in Kürt ileri gelenlerini arkalamak maksadıyla Kürt haklarına ilişkin vaatler yönündeki propagandasının dozu ve aleniyeti, Kürdistan'daki gelişmelere ve kendi pozisyonuna bağlı olarak değişiklik göstermiştir. Kürt ulusal muhalefesinde bir canlanmanın belirdiği ve/veya kendi pozisyonunun zayıfladığı dönemlerde Kürt haklarıyla ilgili ajitasyon da artma, tersi durumlarda azalma olmuştur. Örneğin, (23 Temmuz-6 Ağustos 1919 tarihleri arasında yapılan) Erzurum Kongresi metinlerinde bir millet olarak Kürtlerin varlığından çok açık biçimde söz edilmez ve "anasır-ı İslam" türünden genel ifadeler kullanılırken İstanbul hükümetiyle Kemalist hareketin ortak platformu niteliğini taşıyan ve bu yüzden de çok daha geniş bir mutabakana ifadesi olan 2. Amasya protokolünün (20-22 Ekim 1919) metinlerinde Kürtlerin durumu, isimleri zikredilerek belirtilmiş ve alınan kararların "Kürtlerce bilinmesi" özellikle istenmiştir.

Savunmanın başlangıç paragraflarında izah ettiğimiz sebeplerle bu protokolün tam metnine ulaşamadık. Ulaşabildiğimiz parça protokolün 1. maddesinin küçük bir kısmından ibaret. Saçak dergisinin sayfalarna yansıdığı kadarıyla aktarıyoruz.

"1- Beyannamenin birinci maddesinde Osmanlı devletinin düşünölen ve kabul sınırı **Türk ve Kürtlerin oturduğu araziye kapsadığı ve Kürtlerin Osmanlı topluluğundan ayrılmaması imkansızlığı** izah edildikten sonra, bu sınırın en az bir istek olmak üzere elde edilmesinin temini lüzumu müştereken kabul edildi. Bununla beraber yabancılar tarafından görünüşte **Kürtlerin istiklali maksadı altında yapılmakta olan tezvirlere önüne geçmek için de bu hususun şimdiden Kürtlerce bilinmesi uygun göröldü...**"

"Ekim 1919 Amasya Malakası 2. Tutanağı, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi s13'ten akt. Saçak, Sayı: 39, s.14, abç.)

Kurulacak yeni devletin oluşum platformu niteliğini taşıyan bu belgede göze batan ilk husus Kürt topraklarının Türk topraklarından ayrı olarak zikredilmiş olmasıdır. Tek başına bu durum, ayrıca Kürt haklarının varlığının ima edilmesi anlamına gelir. Nitekim önlü Kürt Tarihçisi Kendal, hangi kaynaklara dayandığını açıklamadan, protokolün 1. Maddesiyle ilgili olarak şu yorumu yapıyor:

"Belirsizlik içinde ifade edilmiş olan 1. Madde 'Kürtlerin ulusal ve toplumsal haklarını tanıdığı' için: Kürtlerin otonomi ilkesini kabul etti. Belli başlı Kürt liderler durumundan haberdar edildiler." (Kendal, and Kurdistan, London, 1982 içinde s.56)

Sonraki dönemlerde Kürtlerin haklarının daha açık biçimde tanımlandığı durumlar da sözkonusu olmuştur. Örneğin Sovyet Dışişleri Halk Komiseri Çiçerin'in TBMM başkanı M. Kemal'e yazdığı mektupta şunlar belirtiliyor:

"Başında Ankara Büyük Millet Meclisi bulunan yeni Türk hükümetinin dış politikasının temel ilkelerini Rus Sovyet Hükümeti, büyük bir memnunlukla öğrenmiş bulunmaktadır.

"Bu ilkeler şunlardır:

...

"4) Büyük Millet Meclisi'nce alınan karara göre Türkiye Ermenistan'ın **Kürdistan'ın Lazistan'ın Batum bölgesinin, Doğu Trakya'nın ve bütün Türk-Arap halklarının karma olarak yaşadıkları devlet topraklarına, kendi kaderlerini kendi eliyle tayin etme hakkının tanınması.**"

Kaynak: Stefanos Yerasimos, Sovyet -Türk İlişkileri, İstanbul 1978, içinde, 42 nolu belge, (s.235)

3 Haziran 1920 tarihli bu mektuba cevapta, Kürdistan'ın kendi kaderini tayin hakkıyla ilgili hiçbir itiraza yer verilmemiş olması ilginçtir. Kemal şunları söylüyor:

"Rusya Sovyet Cumhuriyeti Dışişleri Halk Komiserliği'nin 3 Haziran 1920 tarihiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı adına gönderdiği mektubun içeriğini sevinçle bilgi edindik. Cevabımızı aşağıda sunmakla şeref duyarız.

"1-Türkiye'ye ilişkin olarak bildirilen ilkeler, aslında bizim içten ve ciddi ilkelerimizdir. B u ilkelerin uygulanmasına engel olan Batı devletlerine karşı sadece bu nedenle mücadele ediyoruz. İçten ve elverişli nedenler sağlandıkça tümüyle uygulayacağız." Kaynak: S.Yerasimos, age: içinde 43 nolu belge, (s.240) Yerasimos metni yeni Türkçeye çevirerek sunmuş, Orijinalinde son cümle şöyle: Samimi ve ameli esbabı temin ettükçe kamilen tatbik edeceğiz." (Bk. A.T.T.B. S.338)

Görüldüğü gibi Kürtler de dahil imparatorluk bünyesindeki milliyetlerin kendi kaderlerini tayin hakkına karşı çıkmak bir yana, pratik araçları oluştuğunda bunların tamamıyla uygulanacağı söylenmektedir. Belgenin hiç bir yerinde Kürdistan'la ilgili herhangi itirazın veya şerhinin bulunmaması aynı hakkın Kürtlerle ilgili olarak da düşünüldüğünü ortaya koymaktadır.

Fakat bunun samimi bir tavır olmadığını hemen kaydetmemiz gerekiyor. Burada Kemalist hareketin o anda karşı karşıya kaldığı sorunları hafifletmeye yönelik basit bir diplomatik manevrayla karşı karşıyayız. Bir yanda Kemalist hareketin güçsüzlüğü ve bütün Kürtler üzerinde etkili olamayışı, öte yanda Kürdistan'ın birçok yerinde ulusal istemli isyanların patlak vermiş olması (örneğin Koçgiri) veya böyle bir potansiyelin varlığı, aynı şekilde, ulusların kaderlerini tayin hakkı konusunda SSCB'nin genel planda hassasiyet göstermesi gibi bir çok faktör, Kemalistleri böylesi metinler hazırlamaya götürmekteydi. Yoksa onlar hiç bir zaman, Kürtlerin kaderlerini tayin konusunda samimi bir tutum içinde olmadılar. Nitekim Kemal, Sovyet Dışişleri

Halk Komiserliği'nin mektubuna verdiği cevapta Kürtleri hariç tutmadan, milliyetlerin kendi kaderlerini tayin haklarını tanıyacıklarını beyan ederken, aynı mektubu TBMM'de görüşürlerken Kürtlerle ilgili olarak böyle bir şeye gerek olmadığını açıkça belirtiyor. Yani dışarıya başka, içeriye başka tavır, işte Kemal'in 3 Temmuz 1920 tarihli TBMM Gizli Oturumunda Sovyetlerin konuyla ilgili yaklaşımını ele alırken sarfettiği sözleri:

"Mektubumuzu almışlar, memnun olmuşlar..."

"Yalnız pakt nasyonalde ufak bir fark mevcuttur. O mevcut olan fark da, hududu millimizin dahilindeki muhtelif ırklara mensup ahali islamiyenin de reyine müracaat edilmesi meselesidir."

".....Sonra bizim kabul etmiş olduğumuz prensipler (Yukarda Çiçerin'in mektubunda sadece 4. gününü aktardığımız prensipler kastediliyor-b), nazarı tetkikten geçirilecek olursa, Rus Sovyet Cumhuriyeti, bazı şeyleri tabii buluyor. Mesela Ermenistan'daki insanların kendi mukadderatını kendi reyleriyle tayin ve tespit etmeleri: Erivan Cumhuriyetinin tesis ve teşkil eden Ermenilerin müstakil olmalarını ve bu bapta arzuları her ne ise zaten kabul etmişizdir. Fakat Kürdistan, Lazistan vesaire hakkında değil.

"Sureti umumiyede prensip şudur ki, hududu milli olarak çizdiğimiz daire dahilinde yaşayan anasını muhtelifi islamiye; yek diğerine karşı ırki, muhiti, ahlakibütün hukukuna riayetkâr özkardeşlerdir.

"Binaenaleyh onların arzuları hilafında birşey yapmaya biz de arzu etmeyiz. Bizce katı olarak muayyen olan birşey varsa o da hududu milli dahilinde Kürt, Lâz, Çerkez, vesair bütün bu islam unsurları müşterekülmenfaadır. [Çıkarları ortaktır....]

"Binaenaleyh hiç şüphe etmeyin ki, Kürt, Lâz vesaire, reyî sorulduğu zaman bu reyî vereceklerdir." (TBMM Gizli Celse Zabıtları, C.I. s.73)

Aktardıklarımız, Kemal'in Kürt meselesine ilişkin Ali Cengiz oyunlarına güzel bir örnek teşkil ediyor. Bugün herşeyi, ertesi gün tam tersini söylemek, ya da bugün birşey söyleyip ertesi gün tam tersini yapmak, Kemalist pragmatizmin Kürdistan politikasının özünü

oluşturmuştur. Ve bu durum milli kurtuluş Yılları boyunca hiç değişmeden kalmıştır. İşte bir örnek daha. Bu seferki örneğimiz belki de Milli Kurtuluş Yılları boyunca Kürtlerin varlığı ve haklarıyla ilgili olarak yazılı belgelere geçmiş ve kamuoyuna yansıtılmış en ileri ifadeleri içeriyor. M. Kemal, 16 Ocak 1923 tarihinde İstanbul gazetecileriyle olan mülakatında, Kürtler için ulusal kültürel özerklik formülü çerçevesinde bir çözüm öneriyor. Yeni Türkçeye çevrilmiş halini 2000'e Doğru dergisinden aktarıyoruz:

"Kürt meselesi; bizim yani Türklerin menfaatine olarak da kesinlikle söz konusu olamaz. Çünkü bildiğiniz gibi bizim milli sınırlarımız içinde bulunan Kürt unsurlar öylesine yerleşmişlerdir ki, pek sınırlı yerlerde yoğun durumdadırlar. Fakat yoğunluklarını kaybede ede ve Türk unsurların içine gire gire öyle bir sınır oluşmuştur ki, Kürtlük adına bir sınır çizmek istesek, Türklüğü ve Türkiye'yi mahvetmek gerekir. Sözgelisi, Erzurum'a kadar giden, Erzincan'a, Sivas'a kadar giden, Harput'a kadar giden bir sınır aramak gerekir. Ve hatta, Konya Çölleriindeki Kürt aşiretlerini de gözden uzak tutmamak gerekir. Dolayısıyla başlı başına bir Kürtlük tasavvur etmektense, bizim anayasa gereğince zaten bir tür yerel özerklikler oluşacaktır. O halde hangi ilin halkı Kürt ise onlar kendi kendilerini özerk olarak idare edeceklerdir. Bundan başka Türkiye'nin halkı sözkonusu olurken, onları da birlikte ifade etmek gerekir. İfade olunmadıkları zaman, bundan kendilerine ait mesele çıkarmaları daima beklenir. Şimdi Türkiye Büyük Millet meclisi hem Kürtlerin hem Türklerin yetkili vekillerinden oluşur ve bu iki unsur bütün menfaatlerini ve kaderlerini birleştirmiştir. Yani onlar bilirlerki bu ortak birşeydir. Ayır bir sınır çizmeye kalkışmak doğru olmaz." (M. Kemal'in İzmit Konuşmasından akt. 2000'e Doğru, Yıl:2, Sayı:46, s.8-10)

Burada bizzat adı konulmuş haliyle otonom yönetimler sözkonusu edilmekte ve bunun anayasanın teminatı altına alınacağı belirtilmektedir. Fakat biliyoruz ki, 20 haziran 1924'te kabul edilen anayasada konuyla ilgili maddelere yer verilmedi.

Demek oluyor ki, 1919'daki başlangıcından 1923'teki Cumhuriyetin ilanına kadar olan dönemde Kemalist iktidar, Kürdistan

konusunda ikiyüzlü ve demogojik bir faaliyet yürütmüş, güçsöz olduğu dönemde Kürtlerin desteğini alabilmek için riyakarca manevralara girmiş, ancak Cumhuriyetin ilanıyla birlikte siyasal iktidarını görece sağlamlaştırdıktan sonra bu tür iki yüzlü tutumları bir kenara bırakarak gerçek yüzüyle, Kürtleri millet olarak yoksayan ve onları imha eden kimliğiyle ortaya çıkmıştır.

Bu durum Mustafa Kemal'in başından beri Kürt düşmanı bir karektere sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Aslında bu niteliğini hiçbir zaman gizlemiş de değildir. Kürdistan'a geldiği 1919 yılında misyonunun Kürt ulusal bağımsızlık hareketini boğazlamak olduğunu biliyordu. Bu görev ona bizzat padişahın kendisi tarafından verilmişti. Kemal İstanbul'dan ayrılmadan Saraya yaptığı son ziyaretinde, Padişah, kendisinden bağımsız bir Ermeni ve Kürt devleti kurulmasına izin vermemesini isteyince şu cevabı vermişti:

"Zat-ı şahaneleri müsterih ve mutmain (fikren rahat olma) bulunsunlar ki bu havalide kurulması muhtemel bir Ermenistan ve Kürdistan'ın teşekkülüne sebep ve bahane addedilecek en küçük bir hususa meydan vermeyeceğim. Bunu size arz ve vazife bilirim." (Bk. Selahattin Tansel, Mondrostan... C.I. s.234)

Kemal gerçekten de padişah verdiği söze sadık davrandı. Bir yandan Kürt hakları ve halifelikle ilgili yoğun demogojiyle Kürt halkını bölmeye, onları Kürt ulusal muhalefetinin etkisinden uzaklaşmaya ve kendi arkasına almaya çalışırken, diğer yandan Kürt ulusal kimliği ile ortaya çıkan bütün oluşumlara karşı amansız davrandı ve tümünü acımasızca ezdi. Bu konudaki sayısız örnek içinde hemen akla geliverenler Diyarbakır Kürt Kulübü'nün kapatılması, Cemil Çeto, Koçgiri vb. gibi isyanların basurılması hadiseleridir. Kısaca değinelim.

Diyarbakır Kürt Kulübü İngilizlerin kışkırtmasıyla İngilizlerin koruyuculuğunda bir Kürdistan kurulması amacını güttüğü anlaşıldığından kapatılmıştır. Üyeleri hakkında yasal kovuşturma yaptırılıyor." (Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ten Bize, Hürriyet Vakfı Yay. İstanbul, 1987, C.I., s.275)

Derneğin kapatılmasına gerekçe olarak gösterilen İngiliz koruyuculuğuyla ilgili suçlamanın ciddiye alınır bir yanı yoktur.

Özellikle de İngilizlerle işbirliği kurmayı çok arzulamış ve buna teşebbüs etmiş Kemalistlerin ağzından çıktığında bu sözlerin hiçbir inandırıcılığı bulunmuyor. (Konuyu 2. bölümde daha geniş ele aldığımız için yeniden değinme gereği duymuyoruz.

Burada kısa bir parantez açarak milli kurtuluş yıllarında Kürdistan'daki belli başlı politik güçlerin Kemalist harekete karşı tavırlarına kısaca bakmak istiyoruz. Kendi içinde belli bir homojenlik ve istikrar taşımamakla birlikte bu dönemde Kuzey Kürdistan da Kemalist harekete karşı tavır bakımından farklılaşmış iki belirgin politik tutum/güç göze çarpıyor.

Birincisi, Kemal'in Kürt haklarıyla ilgili vaatlerine kanarak Kemalistlerle işbirliği içine giren güçtür. Önde gelen temsilcilerini I. Meclisin Kürdistan'dan giden üyelerinin oluşturduğu bu kesim, M. Kemal'in Kürdistan politikasının gerçek hüviyetine kavuşmasına paralel olarak kendi içinde ayrılmıştır. Ayrışma sonucunda bir grup, mevcut haliyle yeni rejime adapte olmuş ve sonraki yıllarda Cumhuriyet dönemi sömürgeciliğinin Kürdistan'daki sosyal-siyasal dayanaklarını oluşturmuştur. Sınıfsal karakteri itibarıyla birincisinden hiçbir nitelik farkına sahip olmayan ikinci grup ise, Kürt milliyetçiliğinden daha fazla etkilenmiştir, görece daha güçsüzdür ve önceki bölümlerde anlattığımız Musul pazarlıkları sırasında belirgin biçimde Kemalist hareketten uzaklaşmaya başlamıştır. Başını Yusuf Ziya Bey (Koçoğlu) gibi milliyetçi aydınların çektiği bu kanadın Kemalist hareket karşısında yaşadığı hüsrana ve giderek bu harekete karşı duyduğu tepki, onları, birçok konuda meclisteki Kemal karşıtı İkinci Grupla birlikte hareket etmeye itmiştir. Süreç içinde belirginleşen ayrılık ve zıtlık, kemalist hareketin peş peşe gelen anti-Kürt atakları sonucunda giderek açık bir çatışmaya dönüşmüştür. Bildiğimiz gibi bu zevat Azadi Cemiyeti vb. komiteler halinde örgütlenerek bazı isyanlara karıştılar ve Kemalist hareket tarafından amansızca ezildiler.

Birinci kesimle ilgili olarak üzerinde durulması gereken en önemli husus, bu güçlerin nasıl olup da Kemal'in sözde vaatlerine inandıklarıdır. Çünkü yukarıda örneklerini sunduğumuz gibi Kemal'in Kürt haklarıyla ilgili demagojilerinin yenilir yutulur tarafı yoktu. Örneğin Kemal, hiçbir resmi metinde açık ve tartışmaya yer

bırakmayacak biçimde Kürt haklarından sözetmemiş, buna dair bir program ortaya koymamıştır. Milli Kurtuluş yıllarının son dönemlerine denk gelen özerklikle ilgili yukarıya aktardığımız İzmit Konuşması dışında, Kürtlerin varlığı ve hakları, imalar, dolaylı anlatımlar veya çok genel belirlemeler şeklinde ifade edilmiştir. Üstelik bu tür beyanların istikrarlı oldukları da söylenemez. Yukarıda örneklerini sergilediğimiz gibi, bir gün söylenen söz, ikinci gün rahatlıkla tekzip edilebilmiştir.

Sözde söylenenler bir yana, Kemalist hareket her günkü pratiğiyle de Kürt hareketinin karşısında olduğunu ortaya koymuştur. Cemil Çeto, Ali Batı Milli aşireti ve Koçgiri İsyanlarının bastırılmaları görülemeyecek çapta olaylar değildir. Özellikle sonucusunun bastırılması sırasında uygulanan vahşet, bu kesimin temsilcilerinin de içinde yer aldığı birinci mecliste günlerce tartışılmıştır. Dolayısıyla bilinmemesi imkansızdır. Bütün bunlara rağmen Kemal'in Kürt haklarıyla ilgili vaatlerinin gerçek niteliğinin döneminin kürt önderlerinin önemli bir bölümü tarafından görülememiş olması ve bu önderlerin bir kaç sözlü taahhüdü yeterli saymaları gerçekten ilginçtir ve sebeplerinin aydınlatılmasını beklemektedir. Macid R. Cafer, yukarıda sözünü ettiğimiz çalışmasında konuyla ilgili olarak şunları söylüyor:

"Yönetimin ele geçirilmesinden hemen sonra, Türklerin 'bağımsızlık savaşında' Kürtlerin bu savaşa destek olmaları ve aktif katılımlarına karşılık olarak verilen vaat ve güvencelerin kırıcıları yine Kemalistler oldular. Kasımlı'nun dediği gibi, 1920'deki sözde 'Ulusal Pakt'ın bir bölümünü oluşturan deklarasyon, savaş için Kürtlerin desteğini almak ve onların aktif katılımını sağlamak için ülkede ulusal azınlıkların haklarını fazlasıyla vurgulamıştır. Kürtlerin en büyük hatası (çağdaş tarihlerinde çok kez yineledikleri bir hatadır bu) onların somut (ve yazılı) antlaşmalarda ısrar etmekten çok Kemalistlerce (çoğunlukla sözlü olarak) yapılan yüzeysel değerdeki üstü kapalı ve genel vaatleri kabullenmiş olmalarıdır. Bu -öyle görünüyor ki- tüm bunların, Kürt liderlerinin iyi niyetleriyle yapıldığını ve onların 'ulusal' bir kriz döneminde çok isteyen ve uzlaşmaz bir biçimde götürmek istemediklerini, yine bu liderlerin -gelenekçe

savaş düsturlarına sadık olduklarından bu belirsiz, genel ve (sözde kalan) söz ve vaatlere içtenlikle inanmış olduklarını göstermektedir." (M.R.Cafer, Az Gelişmişlik içinde Geri Bırakılmışlık, İstanbul, 1979 s.236-37)

Cafer'in konuya getirdiği izah, bize oldukça idealist ve yetersiz görünüyor. Tarih biliminde idealist yöntem, olayları ve tarihsel gelişmeleri kişilerin niyetlerine, cahilliklerine ya da başka subjektif özelliklerine bağlı olarak izah eder. Burada da meselenin kürtlerin "iyiniyetleriyle" açıklanması benzer bir durumu ifade ediyor.

Kanımızca Kürdistan tarihinin idealist görüş açısından yapılan bu yorumu, Kürt gerçekliğini yansıtmıyor. Yüzyılın başındaki Kürt egemenlerinin safdillikleri ve iyiniyetleri (eğer varsa tabii) tarihsel gelişmeler üzerinde şöyle ya da böyle bazı etkilerde bulunmuş olabilirler. Fakat bu etkilemenin düzeyi hiçbir şekilde, toplumsal gelişmenin seyrini belirleme mertebesine yükseltilemez. Burada, kendisine belirleyicilik rolü atfedilebilecek yegane faktör, Kürt toplumunun sözkonusu dönemdeki iktisadi ve sosyal yapısıdır. Ve bu durum sadece Kürt toplumuna özgü bir olay da değildir. İktisadi ve sosyal bünyenin oluşturduğu altyapının, siyasal oluşum ve kurumları eninde sonunda tayin etmesi kuralı bütün toplumlar açısından geçerlidir, evrensel bir nitelik taşır.

Bu genel tespitin ışığında olguyu analize çalışırsak şöyle bir tabloyla karşılaşırız:

Önceki bölümlerde de belirttiğimiz gibi [Türkiye'nin] Kurtuluş Savaşı yıllarında Kürt toplumu kapitalizmin henüz yeni yeni nüfuz etmeye başladığı ve uluslaşma sürecinin fazla derinleşmediği bir toplumdur. Kürt egemenleri arasında kökleri prenslikler dönemine kadar uzanan kendi tebaası üzerinde hükümran olarak yaşama özlemi güçlü olmakla birlikte, kapitalizm, ortaya güçlü bir burjuvazi ve bununla bağlantılı olarak güçlü bir uluslaşma çıkarmamış olduğu için bu özlem Kürt egemen sınıfları açısından henüz bütün olarak ulusal egemenlik sevdasına dönüşebilmiş değildir. Hiç kuşkusuz, Kürt egemen sınıfları içinde ve bunların sözcükleri durumundaki kimi aydınlar arasında ulusal bilinç belli düzeylerde gelişmiştir. Ama genel toplumsal gerilik, hem bu olgunun bütün Kürt egemenlerini kucaklamasını, hem de kendi

içinde feodal ve geri ögelerden arınarak daha "saf" ve daha "olgun" biçimler almasının önünü tıkamıştır. Örneğin, din Kürt egemen sınıfı ve aydınları arasında çok güçlü bir faktördür. Dolayısıyla o dönemde ümmet fikri ulus fikrini birçok yerde rahatlıkla bastırabilmektedir.

Nitece itibarıyla, kapitalist gelişmenin ve bununla bağlantılı olarak uluslaşmanın geri bir düzeyde bulunması, dönemin bütün siyasal kurumlarına damgasını vurmuştur. Kokuşmuş feodal ilişkilerin aralarındaki en etkili unsur olduğu dönemin Kürt egemen sınıfları bu nesnel zorunluluk sonucu çoğunlukla ulusal bilinçten yoksundurlar. Bütün hedefleri kendi dar tabloları üzerinde egemenlik sağlamakla sınırlıydı. Ulusa topluca bakabilecek bir ufuk edinememişlerdi. Bu tipler açısından Halifelik "Kürdlük" kavramından daha anlamlı ve kutsal bir şeydi. Elbette ki bu halleriyle Kemalist hareket karşısında Kürt haklarını talep edebilecek ve bu taleplerinde ısrarlı davranabilecek durumda olamazlardı. Dolayısıyla günümüz Kürdistanı'ndaki milliyetçiliğin kriterleriyle o dönemin Kürt egemenlerine yaklaşmak ve onlardan ısrarlı bir Kürt ulusçuluğu davası gütmelerini beklemek, anakronik bir hataya düşmek olur.

Kürt Hakim sınıfları içinde o dönemde kendilerinden Kemal'in manevraları karşısında az çok direnme kabiliyeti göstermesi beklenebilecekler ki, bunların büyük çoğunluğu yollarını zaten Kemalist hareketten ayırmışlardı. Bu grup bizim buradaki analizimizde ikinci kesime dahildir ve aşağıdaki paragrafları bunların durumlarını anlatmaya ayıracağız. Şimdi konumuzu oluşturanlar ise milliyetçi fikirlerinden değişik düzeyde etkilenmelerine ve o tarihsel momentte Kürdistan'ın bağımsızlığı için savaşanlarla dirsek temasında olmalarına rağmen Kemalist hareketle birlikte yürümeyi tercih eden çevrelerden oluşuyor.

Bir açıdan bakıldığında bu çevreler, Kürt hakim sınıfları içinde ulusal kimlik taşımayan ümmetçi, işbirlikçi kesim ile, Kürdistan'ın bağımsızlığından yana tavır takınan kesim arasında bir geçiş türünü oluşturuyorlar. Nitekim, sonraki süreçte bunlar arasındaki önemli isimlerin Kürt ulusal hareketine katılmış olması geçiş karakterleriyle ilgili bir durum olsa gerektir.

Birinci kesim içinde hareketin Kürt hakları konusundaki

yalpalama, aldatma ve demogojilerine karşı tavır takınmak ancak bu tür Kürt milliyetçiliğinden etkilenmiş çevrelerden beklenebilirdi. Nitekim böyle olmuştur. Kemal'in Kürdistan konusundaki uygulamalarına karşı meclis tutanaklarına yansıyan tek tük cılız sesler esas olarak bu çevrelerin sözcülerinden çıkmıştır. Bunların bir kısmını önceki sayfalarımızda (Musul meselesi tartışmalarıyla ilgili paragraflarda) aktarmışık. İleriki sayfalarda da değineceklerimiz olacak.

Fakat bu güçlerin Kemalist çizgiye karşı sonuç alıcı bir muhalefet etmeleri ve Kemal'i, bağlayıcı programlarının altına imza atmaya zorlamaları düşünülemezdi. Çünkü bu iş için çok çok zayıflar.

Zayıflıkları sadece nicelik itibarıyla değildir. Nitelik olarak da çok zayıftırlar: Ulusal bilinçleri çok geriydi. Çoğu için Kürdistan kavramı, üzerinde yaşadıkları malikaneyle en fazlası ille sınırlıydı. Siyasette acemiydiler; modern dünyayla ilişkileri çok geriydi; evrensel kültürle ciddi bir alışverişleri olmamıştı; feodal parçalanmışlığı aşabilen bir perspektif oluşturamamışlardı vs. Bütün bunların bir sonucu olarak örgütlü değillerdi. Davranışlarına feodal parçalanmışlığın yarattığı atomizasyon damgasını vuruyordu.

İşte dönemin Kürt ileri gelenlerinin Kemal karşısında zorlayıcı ve sonuç alıcı bir muhalefet yapamamalarının esas sebebi bu nesnel olgularda yatmaktadır. Bunu, iyiniyet geleneksel savaş ahlakına bağlılık vb. subjektif etkenlerle izah etmek doğru değildir. Tali faktörleri esas faktörlerin yerine geçirmek anlamına geliyor.

İkinci kesime gelince, bunlar, Kürt ulusal muhalefetinin menfaatinin Kemalistlerle birleşmemekte olduğunu düşündükleri için geçmişi savaş öncesi döneme uzanan örgütlenmelerini, yeni dönemin yarattığı olanaklardan da yararlanarak, pekiştirmeye ve Kürdistan'ın kaderi üzerinde söz söyleyecek pozisyona sahip bir güç haline gelmeye çalıştılar. Ağırlıkla feodallerin ve biraz da tüccarlarla aydınların oluşturduğu bu kesimin tarihsel geçmişine önceki bölümde genel hatlarıyla değinmişik. Kaypak, tutarsız, reformcu ve emperyalizmle uzlaşan bir siyasal kümelerinmeyi ifade ediyorlardı. Kürdistan'ın konumuzdaki köklü değişikliklerin yarattığı sorunlar karşısında kendi aralarında bölündüler. Davayı terkeden Şerif Paşa vb. nin tavırlarına

itibar etmeyen görece daha radikal bir kanat, Kürdistan'a yönelerek çeşitli isyanlar örgülemeye çalıştı. En büyük olumsuzluklarından biri emperyalizmle işbirliğine yeltenmeleri ona güvenmeleri olmuştur.

Bu güçlerin Kemalist hareket ile ilişkisi çatışma sözcüğüyle özetlenebilir. Kemal'in Kürt sorunuyla ilgili bütün demogojilerini yerle bir eden en önemli icraatı, bu güçlerle olan çatışmasıdır. Kısa birkaç örnek verecek olursak, Diyarbakır Kürt Kulübünün kapatılması; Cemil Çeto, Ali Batu, Milli aşireti ve Koçgiri isyanlarının katliamlarla bastırılması vb. gibi eylemleri sıralayabiliriz.

Bu eylemlerden isyanların bastırılmasıyla ilgili olanlarına değinmekte yarar var. Çünkü sözkonusu isyanlar Cumhuriyet dönemi boyunca ardı arkası kesilmeyecek olan ayaklanmalar zincirinin ilk halkalarını oluşturuyorlar. Ayrıca, Milli Kurtuluş Savaşı yıllarında Kürdistan'ın içinde bulunduğu durumu yansıtmaları bakımından taşıdıkları önem de onlara değinmemizi zorunlu kılyor.

Ancak daha önce, bu yıllarda Kürdistan'daki belli başlı siyasal kümelenmelerle ilgili yukarıda yaptığımız gruplandırmanın niteliğiyle ilgili önemli bir hususa değinmek istiyoruz. Kürdistan'ın sözkonusu dönemdeki Kemalizme karşı tavır noktasından siyasal tablosunu ortaya çıkarmak amacıyla yukarıda yaptığımız tasnif her bir grubun, hem kendi içinde hem de diğer gruplar karşısında istikrar kazanmamış olduğunu ihtiva eden bir dipnot düşünülemezse gerçekleri yansıtmayacaktır. Önceki bölümlerde de belirttiğimiz gibi dönemin Kürdistan'ını karakterize eden olay, istikrarsızlık ve atomlaşmadır. Toplumsal sistemde feodal yapının egemenliği başta olmak üzere akla gelebilecek herşey o günün Kürdistan'ında bir bölünme ve parçalanma gerekçesidir. Bugün şu gruptan olan ya da öyle görünen biri, yarın rahatlıkla tam karşı grupta yer alabilmekteydi. Bu açıdan ele alındığında, gerçekte, tasnife fazla müsait olmayan bir malzemeyle karşı karşıyayız. Aslında bu olgu, modern sınıf ilişkilerinin oluşmadığı her toplumda şu veya bu düzeyde geçerlidir.

Bu kısa açıklamadan sonra dönemin isyanlarına geçebiliriz. Sözkonusu dönemde patlak vermiş olan en önemli dört isyan, tarih sırasına göre, Ali Batu, Cemil Çeto, Milli Aşireti ve Koçgiri isyanlarıdır. Aynı sırayla ele alalım:

Ali Batı isyanıyla ilgili fazla bilgimiz yok. Derleyebildiğimiz kıt bilgilere göre, isyan 1919 Mayıs ayı başlarında patlak vermiştir. İsyan mıntukası güney şeridindeki Cizre, Nusaybin, Savur ve Mardin yöresidir. İsyanın doruğu 11 Mayıs günü Nusaybin merkezinin basılmasıdır. Ardından çatışmalar bütün bölgeye yayılır ve bölge büyük ölçüde isyancıların denetimine geçer. Fakat uzun süren çatışmalar sonucu 18 Haziran 1919'da Ali Batı öldürülünce isyan da bastırılır. (Bk. Selahatin Tansel, Mondrostan C.1, s.133-134)

İsyan, Kemalist tarih yazıcıları tarafından hep yapılageldiği gibi İngiliz kışkırtması olarak gösterildi. (Bk. age. s.134) Oysa gerçek hiç de böyle değildi. İsyan sırasında bölgede bulunan ünlü Binbaşı Noel, anılarında, bölgeye ve yaptığı görüşmelere ilişkin olarak çok ayrıntılı bilgiler vermesine rağmen, Ali Batı'yla görüştüğüne dair hiçbir şey belirtmemiştir. Tersine bu anıları okumuş olan M. Kemal Öke'nin özellemesine bakılırsa, Noel, isyan bölgesinde anti-İngiliz bir havanın egemen olduğunu kaydetmektedir. (Bk. N.K.Öke, İngiltere'nin... s.29-30)

Cemil Çeto ayaklanmasıyla ilgili olarak da fazla birşey bilmiyoruz. Kısıtlı kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre Cemil Çeto daha önce M. Kemal'in aynı saflarda savaşmak talebiyle kendilerine telgraf çektiği Kürt ileri gelenlerinden biridir. (Bk. M.K.Öfke, İngiltere'nin.... s.87) Ancak Çeto'nun M. Kemal'in davetini fazla ciddiye almadığı anlaşılıyor. Çünkü 1920 yazında Garzan bölgesindeki diğer aşiretlerle birleşerek isyan kanlı bir şekilde bastırılıyor. (Bk. Meydan Larosse Ansiklopedisi, Milli Kurtuluş Savaşı girişi, c.7, s.664)

Milli Aşireti isyanıyla ilgili olarak da çok fazla şey bilmiyoruz. Meydan Larousse'un yukarıda andığımız girişinde belirtildiğine göre, Viranşehir yöresinde Ağustos 1920'de başlayan isyan 8 Eylül günü bastırıldı. (ay. s.663-64)

Koçgiri isyanına gelince adını, isyanın patlak verdiği Sivas'ın İmraniye kazasına bağlı Koçgiri mıntukasından alır.

Ayaklanma Kürdistan Teali Cemiyeti (KTC) ile direk ilişkidir. Özellikle isyanın hazırlık safhası derneğin faaliyeti kapsamındadır. Koçgiri aşiretinin lideri Haydar Bey, KTC üyesidir. Ve 1919 ortalarından itibaren Koçgiri mıntukasında derneğin faaliyetlerini başlatmıştır. Bu çalışmalarında ona daha başka aydınlar da yardımcı

olmuşlardır. Sonraki dönemde Dersim isyanının da kurmay heyeti içinde yer alacak olan Nuri Dersimi ve Alişir Beyler bunların en tanınmışlarıdır.

Sözkonusu önderler 1920 yılına kadar olan dönemde Koçgiri bölgesinde bir isyan için gerekli ön-çalışmaları örgütlediler: Birçok aşireti, Bağımsız Kürdistan amacıyla yanyana getirdiler; 'Jepin' adlı bir gazete çıkardılar.

Bütün bu faaliyetler belli bir noktadan sonra fiili bir isyana dönüştü. İsyanın tam olarak hangi tarihte başladığını tespit edemedik. Ancak 6 Mart 1921 tarihinde İmraniye merkezindeki askeri birliğe saldırılması, alay komutanı binbaşı Halis Bey'in öldürülmesi ve birçok askerin tutsak edilmesi isyanın gelişmesinde en önemli safhayı oluşturuyor.

Yapılan plana göre, isyan Koçgiri'de başlatılacak, Dersim üzerinden Diyarbakır vb. Kürdistan'ın diğer illerine yayılacaktı. Bu plana uygun olarak, Dersim aşiretleri arasında da faaliyet başlatıldı. Bu faaliyet neticesi toplanan 500 atlı, Haydar Bey'in kardeşi Alişan'ın komutasında harekete geçti ve Koçgiri'deki ihtilalcilere katıldı.

İsyan sahasının hızla geliştiğini gören Kemalistler, kanlı katliamcılığıyla ün salmış Sakallı Nurettin Paşa'yı isyanı basturmakla görevlendirdiler. Nurettin Paşa, kendisi gibi gaddarlığıyla tanınmış Topal Osman'ın güçleriyle birleşerek isyancılara saldırdı. Sonuç; tarifi mümkün olmayan bir katliamdı....

Katliamın boyutları ve acımasızlığı o dönemde uzun boylu tartışmalara sebep olmuştur. Başta meclisteki Kürt milletvekilleri olmak üzere pekçok kişi, Nurettin Paşa'nın gaddarlığını sergilemişler ve yapılan katliama karşı tavır takınmışlardır. Dönemin Kemalist Sivas Valisi Ebubekir Hazım Tepeyran da bunlar arasındadır. Ünlü gazeteci-yazar Oktay Akbal'ın dedesi olan Tepeyran, katliamın gerçekleşmesini müteakip Sivas'a vali olarak tayin edilmiştir, görev yerine gittiğinde karşılaştığı olaylar bir insan olarak onu dehşete düşürmüştür. 1982 yılında yayınlanan anılarında bu olaya çok geniş biçimde yer vermiştir. (Bk. Ebubekir Hazım Tepeyran, Belgelerle Kurtuluş Savaşı Anıları, İstanbul, 1982, s.53-88)

Tepeyran'ın anılarını önemli kılan husus, Nurettin Paşa'nın

canavarlıklarının bir Kemalist vali tarafından kaleme alınmış olmasıdır. Tepeyran'ın Kemalist konumu bu olayları anlatırken onu çok zor durumda bırakmışa benzemektedir. Çünkü bir yandan Nurettin Paşa'nın vahşeti atlanır gibi değildir, öte yandan bu katliamın icracılarını Kemalist hareketin dışında göstermek çok zordur. Birinciyi inkar etmektense ikinciyi zorlamayı tercih eden Tepeyran, Koçgiri'de sivil halka karşı acımasız bir katliamın yapıldığını belirtiyor, fakat bunu tamamen Nurettin Paşa'nın gaddarlığına bağlıyor. Böylece Kemalist hareketi akladığını sanıyor.

Oysa biliyoruz ki, ne Nurettin Paşa'nın bu isyanı basturmaya memur edilmesi tesadüfidir, ne de Koçgiri'ye vasil olan Paşa'nın orada sivil ve savunmasız halk üzerinde icra ettiği soykırım.

Denilebilir ki burjuvazinin önderlik ettiği her askeri harekette veya büyük savaşta yapılması zorunlu bazı "kirli" işler vardır. Bu işlerin varlığı otomatik olarak, böylesi vazifeleri yerine getirmekte ustalaşmış kişileri de yaratır. Burjuva tarih yazıcılığı, her zaman bu tür "kirli adamları" savaşın kahramanları olarak sunulan asıl fatihlerin büyüklüğünü ve erdemlerini kanıtlayanın çerezi olarak sunmaya çalışır. Tepeyran'ın Sakallı Nurettin Paşa'yı günah keçisi yapmasında bu anlayışın eseridir. Kemal'e şan ve şeref kaumanın yolu, kirli işleri Nurettin Paşalara veya Topal Osmanlara yıkmaktır. Nurettin Paşa, bir bakıma Kemal Paşa'nın leke ilacıdır. Ve çok etkili bir leke ilacının kullanılmış olması, onu kullananın lekesizliğine değil, lekenin büyüklüğüne delalet eder.

Fazla yer kaplamaması için Koçgiri kasabı Nurettin Paşa'nın katliamı üzerine yazılıp çizilenleri aktarmak istemiyoruz. Sadece Tepeyran'ın yazdıklarından bir özet çıkarırsak, Koçgiri tedibau sırasında bölgedeki 137 köy yerle bir edilmiş, çoğu sivil halktan olmak üzere 272 kişi öldürülmüş ve "binlerce masum ahali açlıktan, sefaletten ölüme mahkum edilmiştir." (age. s.66-77)

Nurettin Paşa'nın bu acımasız katliamı, Meclisteki Kürt milletvekillerinin kızgınlığına sebep olmuş ve Paşanın görevinden alınarak cezalandırılması talep edilmiştir. Ancak M. Kemal, Başkumandanlık yetkilerini kullanarak birçok hileye başvurmuş ve sonuçta Paşa'nın yargılanmasını önlemiştir. (Bu olay, Tepeyran gibi

katliamı Kemal'in sorumluluğu dışında tutmaya çalışan yorumculara verilebilecek en iyi yanıtı oluşturuyor.) Bir müddet sonra ise I. Ordu komutanlığına terfi ettirilmiştir. I. Ordunun lağvedilmesi üzerine 1924 yılında Yüksek Askeri Şura üyeliğine terfi ettirilmiştir. Kemalistler, böylece Koçgiri'den başka Pontus ve İzmir yöresi Rumlarını da katliama uğratan bu caniyi en büyük mükafatlarla ödüllendirerek halk düşmanı karakterini açığa vurmuşlardır. (Bütün bu gelişmelerle ilgili olarak bk. Tepeyran age. s. 55-88;TBMM Gizli Celse Zabıtları, C.II. s.248-256, 262-287, 403-409, 622-630 vd; mete Tuncay, Tek parti.... s.117-118)

İsyan bastırıldıktan sonra her zaman olduğu gibi bir divanı harp kuruldu. Başta Nuri Dersimi ve Alişir olmak üzere hareketin önderleri hakkında idam kararları verildi. İsyana aktif olarak katılan aşiretler zorla Türkiye'ye sürüldüler veya değişik bölgelerde geçici mecburu ikamete tabi tutuldular.

Bu isyanın en önemli özelliği ulusal nitelikleri belirgin biçimde ifade edilmiş ve meşrutiyet yıllarına kadar uzanan İstanbul'daki Kürt örgütleriyle az çok ilişki içinde örgütlenmiş olmasıdır. (KTC isyan sırasında olmasa bile, örgütlenme safhasında gelişmeler üzerinde etkili olmuştur).

Bu olumlu niteliklerinin yanı sıra isyanın pekçok olumsuzluk ve yetersizliği de mevcuttu. İsyana herşeyden evvel Kürdistan'ın yukarıda kabaca değindiğimiz olumsuz koşullarıyla kuşatılmıştı. Bu nedenle, güneye doğru gelişerek bütün ulusu kucaklayan bir harekete dönüşemedi. Fakat böyle bir perspektife sahiptir ve bu nedenle Türk hakim sınıfların oldukça korkutmuştur.

Koçgiri isyanı Milli Kurtuluş yılları içinde bastırılan son büyük Kürt isyanıdır. Ancak, Kürdistan'daki isyanlar Koçgiri'yle son bulmadı. Çünkü savaşı kazanıp konumunu güçlendirdikten sonra Kemalist iktidarın Kürtlerle ittifak diye bir sorunu kalmamıştı. Artık bütün muhalif akımlar gibi Kürtleri de açıktan açığa ezmeye yönelebilirdi. Nitekim öyle yaptı. Bu da kaçınılmaz olarak Kürtlerin karşı ayaklanmalarına yolaçtı. Böylece Cumhuriyetin ilanından 1940'lara kadar uzanan bir ayaklanmalar dönemi başlamış oldu. Şimdi genel hatlarıyla bu dönemin isyanlarına değinelim.

Cumhuriyet Dönemi Kürt Ayaklanmaları:

Bu isyanlar içinde en önemlisi hiç kuşkusuz Türkiye Kürdistanı'nın yaklaşık üçte birini (bk. Kendal, "Kurdistan in Turkey" age, s.62) kontrol altına alan Şeyh Said isyanıdır. Çünkü Şeyh Said İsyanı sadece kucakladığı alan bakımından gelmiş geçmiş en büyük isyan olmakla kalmıyor, aynı zamanda kendinden sonraki Kürdistan ve Türkiye Tarihi üzerinde derin etkiler bırakan bir özelliğe de sahip.Bilindiği gibi bu isyanı bastırma gerekçesiyle ilan edilen sıkıyönetim ve Takrir-i Sükün yasası, sonraki yıllarda sadece Türkiye Kürdistanı'nın kaderini değil, Türkiye'deki pekçok gelişmeyi de birinci dereceden etkiledi.

Şeyh Said İsyanı:

Üzerinde yoğun tartışmalar yapılması itibarıyla, hakkında diğer, Kürt ayaklanmalarından daha fazla bilgiye sahip olduğumuz bir isyandır. Burada konuyu ayrıntılarına girmeden özetlemeye çalışacağız.

Bilindiği kadarıyla isyanın hazırlık çalışmaları, patlak verdiği 1925 yılından çok öncesine uzanır. Milli Kurtuluş yılları boyunca Kemalistlerce aldatılan Kürtler, bu durumun bilincine vardıkları ölçüde Kemalist harekettten ayrıştılar ve ona karşı bir konum almaya başladılar. Yunan ordularının Anadolu'dan çıkarılmasıyla pozisyonu görece pekişmiş olan Kemalist İktidar, Kürtler karşısındaki gerçek niyetlerini artık daha korkusuzca açığa vurabiliyordu. Geçen bölümde örneklerini verdiğimiz ve zaman zaman Kürtlerin varlığından ve haklarından sözeden jargon gitmiş, yerine daha Türkçü bir söylem gelmişti. Ve bu süreç Kemalist iktidarın kendi pozisyonunu pekiştürmesine paralel olarak iyice derinleşiyordu. Örneğin, Kürtler, daha önce vaadedilen şeyler uyarınca savaşın bitiminden sonra Kürt haklarını teminat altına alan bir anayasa beklerken, 1924'te kabul edilen Cumhuriyet'in ilk anayasası Kürt ulusunun varlığını yadsıyan ırkçı temeller üzerine oturtuldu. Kürtçenin resmi dil olması beklenirken, yasaklandı vb. (Bk. Dr. K.M.Ahmet, "1925 Büyük Kürt Ayaklanmasının Niteliği Üzerine" Medya Güneşi, Sayı: 7 Ocak-Şubat 1989, s.20-21)

Bütün bu olgular başta Kürt aydınları olmak üzere bütün Kürt halkı içinde düş kırıklığı ve öfke birikimine sebep oldu. Elbette bu

birikimlerin bazı sonuçları olacaktı. Nitekim, dönemin uzak görüşlü bazı kişileri, Kürtlere karşı takınılan olumsuz tutumların ilerde baş ağrıtaacağına dikkat çekmişlerdir. Ünlü tarihçi Arnold Toynbee bunlardan biridir. Dr. Kemal Mazhar Ahmad'ın yukarıda andığımız makalesinde aktarıldığına göre Toynbee Kürtleri yoketmeye yönelik bu politikanın eninde sonunda "bir zamanlar Arnavutların Osmanlı İmparatorluğuna sorun ve başağrısı olduğu kadar, Kürtlerin Ankara'ya sorun ve başağrısı olmasına yol açacağı" sonucuna varacağını belirtmişti. (agy. s.21)

Hiç kuşkusuz, Toynbee'nin belirttikleri kehanet değildi. Toplumsal gelişmenin yasalarından az buçuk haberdar olan herkes bir ulusun yokedilmesi politikasının tepkisiz kalamayacağını bilir. Nitekim, Kürtler de çok geçmeden Kemalist iktidarın bu imha politikasının karşısına çıktılar. Özellikle Kemalistlerin Kürt haklarıyla ilgili vaatlerine kanıp onlarla birlikte davranan Kürt aydın ve ileri gelenleri duruma müdahale edebilmek için bazı örgütlenme çabaları içine girdiler. Önceki bölümlerde sözünü ettiğimiz Azardi Cemiyeti bu çabalarının eseri olarak doğdu.

Azadi Cemiyeti hakkındaki bilgilerimiz oldukça kıttır. 1923 yılında kurulduğu biliniyor. Ancak kurucularının tam olarak kaç kişi olduğu, nerede kurulduğu, örgütün tüzüğü, örgütsel şeması vb. gibi konularda fazla bilgi yok. Konuyla ilgilenen uzmanların araştırmaları, bu örgütü sürekli olarak iki kurucu isimle bir arada anıyor: Cıbranlı Bey ve Yusuf Ziya Bey (Koçoğlu).

Yusuf Ziya Bey hakkında önceki bölümlerde kısaca bilgi verilmişti tekrara gerek görmüyoruz. Cıbranlı Halit Bey'e gelince, Abdülhamit'in ünlü "Aşiret Mektebi"nde okuduğunu ve daha o yıllarda Kürt milliyetçisi fikirlere sahip olduğunu biliyoruz. Pek sağlıklı bir kaynak olmamakla birlikte M. Şerif Fırat, Halit Bey'in Kürdistan Teali Cemiyeti'yle ilişki içinde olduğunu belirtiyor. (Bk. M. Şerif Fırat, Doğru İlleri ve Varto Tarihi TKAE yay. Dördüncü baskı. 1981, s.171) Azadi Cemiyetini kurduğu ve bu örgüt aracılığıyla bir isyan hazırlığına giriştiği dönemde orduda yüzbaşı rütbesiyle görev yapıyordu.

Yüzbaşı Halit Bey ve Yusuf Ziya Bey gibi ön plana çıkmış iki üyesiyle Azadi örgütü, Kürdistan'da Kemalist iktidara karşı biriken

öfkeyi örgütlemeye çalıştı. Bu amaçla Kürdistan'ın birçok yöresinden insanlarla ilişki kuruldu, bu insanlar bir isyan için ikna edilmeye çalışıldı.

Sözü edilen çalışmaların mahiyet ve kapsamıyla ilgili olarak sağlam kaynaklara dayalı ayrıntılı çalışmalar yapılmamıştır. Kısmen Nuri Dersimi gibi isyanın bizzat örgütleyicisi olmayan kişilerin anlatımlarına dayanılarak yapılan çeşitli özetlemelerin ortak çizgileri ise şunlardır:

Örgüt, sözü edilen çalışmalarının bir parçası olarak Yusuf Ziya Bey'i Şeyh Sait'le görüşmeye gönderir. Görüşme sonunda isyan konusunda Şeyh'le mutabakat sağlanır. Daha başka aşiretlerin de bu mutabakata dahil olmalarıyla birlikte iç destek önemli ölçüde sağlanmış olur. Böylece dışardan destek aranışları başlar. Bu aşamada akla gelen ilk yerler, Kürdistan'ın diğer parçaları olur. Bu amaçla, o dönemde Doğu ve Güney Kürdistan'ın etkili liderleri olarak zikredildikleri sırayla İsmail Simko ve Şeyh Mahmut'la işbirliği kararı alınır. Yapılan plana göre isyancıların silahlandırılması sorunu bu iki liderle gerçekleştirilecek işbirliği sayesinde çözülecektir. Benzer şekilde Suriye Kürdistanı ile de ilişkiye geçilir. Şeyh Sait'in oğlu, Halep'e kadar gider ve önde gelen Kürt liderleri mevzuu konuşur.

Aynı esnada Türkiye Kürdistanı'ndaki çeşitli güçlerin ikna edilmesi çalışmaları da sürmektedir. Şeyh Sait bu amaçla Dersim beyleriyle irtibat kurar. Keza Bingöl ve Varto'nun alevi Kürtleri de ikna edilmeye çalışılır. Ancak ne Dersim'den ne de diğer alevi Kürtlerden olumlu karşılık alınabilir. Kamil'in yeni kurduğu Cumhuriyetin halifelik gibi suni mezhebinin temel dayanaklarından birini kaldırmış olması, tüm Türkiye'deki aleviler gibi bilincin yokluğu, o dönemde bu tür suni bölünmeleri sık sık ulusal çıkarın önüne çıkarabilmektedir.

Bazı kaynaklara göre isyanın hazırlık aşamasında dış devletlerden yardım alma konusu da tartışıldı. Örneğin Hollanda'daki Kürdologlardan Martin Van Bruinessen'in "Aga Skeikh and State: On the Social and Political Organisation of Kurdistan (Ağa, Şeyh ve Devlet; Kürdistan'ın Toplumsal ve Siyasal Örgütlenmesi Üzerine) adlı doktora tezinin Türkçeye çevrilmiş olan bir alt bölümünde Azadi Cemiyeti'nin ilk

kongresinde alınan kararlar özetlenirken, kaynak belirtilmeksizin şunlar söyleniyor:

"Hareket gerekli dış destek İngiliz, Fransız ve Ruslar'dan sağlanmaya çalışılacaktı. Fakat bu son adaya bir çok misil komutanı itiraz etti. Dinsel nedenlerle Rusları kendilerinin en büyük düşmanı sayıyorlardı. Şeyh Sait onları inançsızlıklardan yardım almanın mübah olduğuna inandırdı. Hemen Gürcistan'a bir kurye gönderildi. Sovyetler, hareketi desteklediklerini fakat yardım edebilecek şartlarda olmadıklarını bildirdiler. Türk hükümetine bu konuda hiçbir şekilde destek çıkmayacakları güvencesini verdiler." (Martin Van Bruinessen, "Şeyh Sait İsyan Özgür Gelecek, Sayı:3, Şubat 1989, s.26-27)

Burada Sovyetlerle ilgili söylemler bir hayli kuşku gördüğünü belirtmeden geçemeyiz. Sonuçta isyan hiçbir dış devletten destek alamadı. Varsa böyle bir kararları, hayata geçmeden kaldı. İsyanı ne İngilizler ne de Fransızlar destekledi. İlerde daha geniş biçimde açıklayacağımız gibi, İngilizler hareketi Türklerin kıskırtmış olabileceğinden kuşkulandıkça, Fransızların desteği Kemalist yönetim lehinde oldu.

Şimdiye kadar anlattıklarımızı toparlarsak, isyanın epeyce uzun süren bir ön çalışmasının olduğunu söyleyebiliriz. Fakat buna rağmen bütün gelişmeler önceden planlandığı biçimde yürümez. İsyan planlanandan erken patlak verir. Kimi kaynaklar, isyan tarihi olarak Kürt milli bayramı olan Newroz gününün (21 Mart 1925) kararlaştırıldığını ileri sürerken (Bk. Behram Arda, "Şeyh Sait Ayaklanması: 'Dinsel irtica'mı? "Toplumsal Kurtuluş Sayı:8 Şubat 1988, s.52) bazıları da 1926 yılı başlarından söz ediyorlar. (Bk. M.K.Öke, "Türkiye Musul ve Kerkük'ü Nasıl Kaybetti", 19 Kasım 1986 tarihli Tercüman). Tarihlerdeki farklılık bir yana, isyanın yeterince hazırlanmadan patlak verdiği anlaşılıyor. Bunda, ayaklanmayı istihbar etmiş olan Kemalist iktidarın provakasyonları kadar halkın Kemalist iktidarın uygulamaları yüzünden patlamaya hazır hale gelecek ölçüde sıkışmış olmasının da payı vardır. Şimdi kısaca konuya değinelim.

İsyan kokusu almış olan Kemalist iktidar, isyanı örgütleyen Azadi Cemiyeti'nin önderlerini toplamayı tasarlıyordu. Tam bu sırada Hakkari'deki Nasturi hareketinde meydana gelen sınır ihlali olayı,

iktidara aradığı bahaneyi sağladı. Yönetim bu sınır ihlalini bahane ederek Azadi Cemiyeti mensuplarını toplamaya başladı. Türkiye'deki rejim muhalifleriyle ilişki kurmak için İstanbul'da bulunan Yusuf Ziya Bey ile Erzurum'da subaylık görevinde bulunan Halit Bey de bu şekilde toplandılar ve askeri mahkemede yargılanmak için Bitlis'e gönderildiler.

İsyan böylece başsız kalmış oluyordu. İşte tam bu sırada Cemiyet üyesi olmayan Şeyh Sait ön plana çıkarak ipleri eline aldı. Kürdistan'ın çeşitli bölgeleriyle ilişkiye girdi. İsyanın asgari hazırlıklarını oluşturmaya çalıştı. Bu çabaların bir ifadesi olarak bir Savaş Konseyi Kuruldu. Yapılan plana göre savaş beş cephede yürütülecekti. Kuzey/Kuzey-doğu, Harput, Ergani, Fargin(Silvan) ve Diyarbakir Cepheleeri, (Bk. M. Van Bruinessen, agy, s. 30) Neticede isyan 8 Şubatta patlak verdi. İlk olay kısaca şöyle gelişti. Şeyh Sait hazırlıklarla meşgulken Piran'ın bir köyünde bazı olaylar olur ve Jandarma, Şeyhin bulunduğu köyden olayların faillerini almaya kalkışır. Şeyh, şahsen rica ederek köylülerin alınmamasını ister. Buna rağmen jandarma ısrarlı davranınca patlamak üzere olan halk galeyana gelir ve bütün birliği kurşuna dizerler. Böylece isyan başlamıştır. Burjuvasıyla, feodaliyle, köylüsüyle, şehirdeki küçük esnafıyla, lümpeniyle, bütün bir Kürdistan halkı isyana katılırlar. İsyana akıl almaz bir hızla yayılır. Şehirler ve kasabalar peşpeşe düşmeye başlarlar. O dönemleri yaşamış birisi olarak Dr. Hikmet Kıvılcımlı bu patlamayı 1930'larda yazdığı bir yazısında şöyle dile getiriyor.

"Bütün bu isyanların (Şeyh Sait ve Ağrı isyanları kastediliyor- b) müşterek bir vasfı var: salgınlıkları. Bir başladılar mı harikulade bir suratle, mevcut temel devlet cihazlarını panik derecesinde bozguna uğrataraktan, çorap söküğü gibi yayılmaları... Bu vasıf Kürdistan halkının vasfı, Kürt köylülüğünün zulüm karşısında patlak vermek için fırsat kollayan ve her gün biraz daha keskinleşen ihtilalciliğidir.... Kürt isyanlarında hiç umulmadık bir suratle birkaç şehrin bir günde zaptediliverişi, daima bu isyanda mazlum halkın reaksiyonundaki özelliklerle izah edilebilir" (Dr. Hikmet Kıvılcımlı: İhtiyat Kuvvet Milliye (Şark) s.188-189)

Böylece Şeyh Sait olayların sürüklenmesi sonucu zamansız

biçimde patlak veren bir isyanın başına geçmiş oldu. Darahênê geçici olarak Kürdistan'ın başhberi ilan edildi. 26 Şubat'ta Elazığ alındı. (Bk. Kendal, agy. s.62, Borciennesen, 23 Şubat tarihini veriyor. s.30) Aynı anda değişik yönlere doğru ilerleyen isyan hareketi, önüne gelen her yeri silip süpürdü. Bingöl düştü, Kığı'nın önemli bölümü isyancılara katıldı. Malazgirt, Bulanık Muş ve Bitlis isyanın kuzey, kuzey-doğu, doğu sınırını oluşturdular. Güneyde, Çermik ve Maden alındı, ve Diyarbakır kuşatıldı. Uzun süren kuşatma bir ara yarıldı ve 7/8 Mart tarihlerinde Şehre girildi. Fakat tutunmak mümkün olmadı. Batıda Malatya'nın kapıları zorlanıyordu. Sonuç olarak isyan Türkiye Kürdistanı'nın çok geniş kesimlerini denetim altına aldı.

Ancak bu durumu korumak ve isyan sahasını genişletmek mümkün olmadı. Çünkü isyana önderlik eden güçler, böyle bir işin üstesinden gelebilecek niteliklerden yoksundular. Doğru dürüst örgütlenmeleri yoktur. Her bir cephe bir şeyhin ya da feodalın komutasındaki eğitimsiz, düzensiz, disiplinsiz aşiret birliklerinden oluşuyordu. Ele geçirilen şehirler kısa sürede yağmalanıyor, şehir halkının isyancılara olan sempati ve desteği kısa sürede sona eriyordu. Bütün bunlar güçleri zayıflatıyor ve giderek saflarda bozgunlara yolaçıyordu.

Öte yandan düşman, yani Kemalist iktidar, oldukça güçlü bir şekilde bölgeye yüklenmişti. İsyana haber alınır alınmaz, askeri komuta hiyerarşisinde resmi hiçbir görevleri olmayan, fakat Milli Kurtuluş Savaşında epeyce tecrübe kazanmış, Kemal Atatürk, İsmet İnönü ve o sırada Berlin Büyükelçisi görevinde bulunan Kemalettin Sami (Gökçen) gibi komutanlar, askeri hareket planını bizzat yapmışlar (bk. Mete Tunçay, age. s.135-136), ordunun isyancıları arkadan kuşatması için Türkiye-Suriye sınırını oluşturan demiryolu hattından asker taşınabilmesi amacıyla Fransızlardan gerekli izinleri almışlar ve kısa süre içinde Kürdistan'a muazzam askeri güç yığmışlardı.

Askeri saha dışındaki hazırlıklar da kısa sürede tamamlandı. Özellikle hukuksal alandaki tedbirlerin alınış usulleri dikkat çekmektedir. Aşırı sert tedbirlerin alınması konusunda tereddütlü davranan başbakan Fethi Bey, bu tutumundan ötürü görevinden alınmış, hükümet istifa ettirilmiş ve İsmet Paşa 4 Mart 1925 günü yeni hükümeti kurmuştur. (Bk. Bülent Tanör, "Sıkıyönetim",

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.4, s.945) Hükümetin kuruluşu ile, isyanın bastırılması için gerekli hukuksal zemini oluşturan Takrir-i Sükûn yasasının kabul edilmesi aynı güne rastlar! (Bk. Mete Tunçay, "İstiklal Mahkemeleri" Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi C.4, s.941)

Üç maddelik Kanun metnine göre, Hükümet sadece cumhurbaşkanının onayını alarak her türlü muhalif faaliyetin üzerine istediği keyfilikle gidebilecekti. (Kanun Metni için bk. Mete Tunçay, Türkiye'de Tek Parti Yönetiminin Kurulması, s.139) Yeni Hükümet bu yasaya dayanarak 24-25 Şubat 1925 tarihinde ilan edilmiş olan sıkıyönetimi uzattı. Ayrıca yine aynı yasadan aldığı yetkiye dayanarak biri Ankara'da, diğeri İsyân bölgesinde faaliyet gösterecek olan iki tane İstiklal Mahkemesi kurdu.

Böylece bütün hazırlıklarını tamamlayan iktidar dört bir koldan saldırmaya başladı. Güçler çok dengesizdi. Türk hükümetinin bölgeye gönderdiği asker sayısı muazzam rakamlara ulaşıyordu. Bu sayıyı tam olarak bilemiyoruz. Tarihçiler sabit bir rakam üzerinde anlaşmıyorlar. Kendal 80.000 askerden söz ederken (Bk. age, s.62) Bruinessen 35.000 kişiden söz etmektedir. Buna karşılık Sureyya Bedirhan'ın 1927 tarihinde yazdığı tahmin edilen The Case of Kurdistan Against Turkey adlı kitapta sadece Türk ordusunun kayıplarıyla ilgili olarak 50.000 rakamını vermektedir. vb. (Bk. Mete Tunçay, Tek Parti... s.136) Ancak bu rakamlara yerli halk milislerinin dahil edilmediğini belirtelim. İsyân sırasında çok etkili hizmet görmüş olan bu yerli işbirlikçi kuvvetler genellikle alevi Kürtler arasında devşirildi. Devlet alevi-suni çelişkilerini kışkırtarak isyancılara karşı savaşacağı muazzam güçler elde etti. Dersim Bingöl ve Varto yöresinin alevi Kürtleri isyana karşı şu veya bu ölçüde milis kuvvet olarak yer aldılar ve denilebilir ki, isyanın kuzey, kuzey-doğu yönlerine gelişmesini durduranlar onlar oldu. Ünlü millî hainlerden M. Şerif Fırat, yukarıda adını andığımız kitabında, o isyân sırasında milis kuvvetler komutanlığı yapmış birisi olarak, sömürgeciler adına yoksul Kürdistan köylüsünün isyanını nasıl bastırdıklarını övünerek anlatır. (Bk. M. Şerif Fırat, Doğu Illeri ve Varto Tarihi s.171-209)

Sömürgecilerin ve onların Kürdistan'daki işbirlikçilerinin muazzam güç dengesizliğinden kuvvet alan saldırıları, isyanın kendi iç

olumsuzluklarıyla da birleşince çözüme başladı. İsyancılar bütün çabalarına rağmen hiçbir yerden dış destek de alamamışlardı. Bu da, tek tek muharebelerin yenilgiyle sonuçlanmasını kolaylaştıran bir rol oynadı.

İran'a geçme kararında olan Şeyh Sait ve adamları, 14 Nisan 1925 günü Murat nehri üzerinde yakalandıklarında Kürdistan'ın büyük bir bölümü viraneye çevrilmişti. Binlerce köy yıkılıp yerle bir edilmiş, onbinlerce insan katledilmişti. Dönemin zaiyatına ilişkin gerçek rakamlara ulaşmak imkansız olmakla birlikte, işlenen vahşeti kafamızda canlandırmamıza yardımcı olabilecek bir tabloyu aktarmak istiyoruz. Bir kere daha belirtelim ki, bu tablonun gerçeği tam olarak yansıtabilmesi olanaklı değil. Sadece genel bir fikir verebilmek amacıyla aktarıyoruz. Bu tabloda, 1925'i takip eden iki yıl içinde yakılan köy ve öldürülen insan sayısı şöyle verilmiş:

Bölgeler	Köy Sayısı	Yıkılan Ev sayısı	Katledilen Halk
Lice	30	1284	6370
Darahênê	54	2197	1357
Erdoşin	127	125	295
Çapakçur	11	567	350
Nasibin	10	440	384
Habab	21	905	902
Elian	19	790	1706
Midyat	6	450	618
Becerin	15	548	978
Kerbaran	3	72	172
Hasankeyf	3	138	176
Genç	16	643	1094
İfnas	13	590	609
Diyarbakır	9	138	176
TOPLAM	206	8758	15200

Kaynak: Dr. Bletch Chirguh, La Question Kurde, Kahire, 1930, s.52'den akt. L. Rambaut.

Elbette bütün vahşet köy yıkma ve adam öldürmekten ibaret değildi. İsyan mintokası istiklal mahkemesi, olanca hızı ve şiddetiyle çalışıyordu. Mahkemenin savcılığını yapmış olan Karesi milletvekili Süreyya Bey'in açıklamasına göre, bu olağanüstü mahkeme 1926 Aralığına kadar 15 bin sanık hakkında Tahkikat ve muhakemat icra etmiştir." (Bk. M. Tunçay, age, s.167)

Dönemin istiklal mahkemeleri olağanüstü yetkilerle donatılmışlardı. Astuğı asuk, kestiği kestikle hareket ediyorlardı. Düzinelerce idam kararı verdiler. Bu kararlar anında infaz edildi. Şeyh Sait ve 46 arkadaşı için 28 Haziran 1925 tarihinde verilen idam kararı dışında Kürdistan'un önde gelen şahsiyetlerinden düzinelercesi hakkında da idam hükmü verildi ve infaz edildi. Seyit Abdulkadir ve oğlu Seyit Mehmet, KTC, emektarlarından Kör Sadi, Şeyh Eyüp ve Dr. Fuat, Dersim mebusu Hasan Hayri vb. bunlardan sadece bir kaçıdır.

Söz edilen "Şark İstiklal Mahkemesi" hukukla alakası olmayan bir kuruluştur. Merkeze köpekçe bağlıydı ve bunu belirtmekte hiçbir sakınca görmüyordu. Misyonu "Kürdistan davasını öldürmek"ti. Bu amacını da hiçbir şekilde gizlemedi. Mahkemenin savcısı olan zatun Başbakanı gönderdiği mektup bu konuda çok çarpıcı bir örnek teşkil ediyor. İşte bu mektuptan küçük bir parça:

"Ayaklanma bağımsız bir Kürdistan kurmak amacıyla çıkmıştır. Birçok seneler hep bu amaç için çalışılmış olduğu kesindir. Bu ruhun ölmesi ve öldürülmesi en kutsal milli bir görevdir. Bunun için Kürdistan'da baş olabilecek bütün zararlı kişilerin kesinlikle af edilmemeleri gerekir." (Ergun Aybars, İstiklal Mahkemeleri 1923-27, Ank. 1979'dan akt. M. Tunçay, age. s.169-170)

Savcının sözlerinden de anlaşılacağı gibi aman verilmemesi gerekenler sadece isyan edenler değildir. Kürdistan da baş olabilecek potansiyel taşıyan herkes mahkemelerin hedefleri arasındadır.

Sanıkların avukat tutmalarına izin verilmemesi de benzer bir keyfilik örneğidir. (Bk. M. Tunçay, age. s.170)

İşte böyle hukuk dışı mahkemelerde yargılanan düzinelerce insan idam edildi. Binlercesi hapis ve kürek cezalarına çarptırıldı, onbinlercesi yerlerinden yurtlarından edilerek sürgüne gönderildi.

İstiklal mahkemelerinin yaptıkları dışında da özel sürgün yasaları çıkarıldı ve bunlara dayanarak kitlesel göçler yapıldı. Ünlü bilim adamı Mete Tunçay konuyla ilgili olarak şunları kaydediyor:

"Şeyh Sait Ayaklanmasına karşı, yalnız askeri ve kazai önlemler almakla kalınmamış, bu bölgede yönetimin yeniden düzenlenmesi yoluna da gidilmiştir. Ayrıca Osmanlı Devletinde tehlikeli sayılan azınlıklara yapılageldiği gibi, sorun çıkaracağı düşünülen bir takım kişiler ve topluluklar başka bölgelere zorla göçürülmüş ve daha sonra bunların yerlerine Türk göçmenler yerleştirilmiştir. Henüz askeri hareket devam ederken, CHF Grubu, 'isyandan sonra Şark Vilayetlerinde yapılacak İslahat Lâyihası'nın Meclis tatile girmeden önce sonuçlandırılmasına karar vermiştir. Bu amaçla çıkarılan, 20 Nisan 1341 tarih ve 134 sayılı Heyet-i Umumiye Karar, 'isyan sahası teşkilat-ı mülkiyesinde tadilat icrası, için hükümete selâhiyet ile' etmektedir." (Mete Tunçay, age, s.173-174)

Sonuç gerçek bir yıkım olmuştu. Ama Kürdistan savaşçıları silahlarını ellerinden bütünüyle bırakmadılar. Hareketin liderlerinden bir kısmı Güney veya Doğu Kürdistan'a kaçtı. Bunlar Kürdistan'ın diğer parçalarında kaldıkları süre boyunca boş durmadılar. Çeşitli faaliyetleriyle sonraki isyanlara katkıda bulundular. Örneğin Şeyh Sait isyanını takip eden ilk ciddi ulusal isyan olan Ağrı direnişinin liderliğini yapan İhsan Nuri, bu şekilde güneye geçmek zorunda kalmış bir Kürt lideridir.

İçerde kalanlar ise silahlarını alıp dağlara çekildiler. Birleşik ve güçlü bir isyan örgütleyemediler, ama sürekli biçimde sömürgecilerin başını ağrıtmaya devam ettiler. Nitekim bunlarla başa çıkamayacağını anlayan hükümet sonuçta 1928 yılında af ilan etti. Ancak bu affın da hiçbir sorunu ciddi olarak çözmediğini belirtmeliyiz.

Türkiye Kürdistanı'ndaki gelmiş geçmiş en geniş ölçekli isyan olan Şeyh Sait kalkışmasıyla ilgili bölümü bitirmeden, bu ayaklanmanın karakteri ile ilgili olarak resmi tarih tarafından ileri sürülen iki iddiayı da kısaca ele almak istiyoruz.

Bu iddialardan ilki, isyanın bir ulusal hareket olmayıp halifelîği geri getirmeyi amaçlayan bir irticai kalkışma olduğu yolundadır. Kemalist historiografinin artık ipliği pazara çıkmış bu iddiasına göre,

Kemalist iktidar, ilerici ve devrimci bir karektere sahiptir. Halifeliği kaldırmaması ve modern bir Türkiye kurma yolunda adımlar atması halifelik kurumunun ve feodallerin yeni rejime karşı ayaklanmaları sonucunu doğurdu. Şeyh Sait bu gericilik özlemlerini isyana dönüştürmüş mürteci bir Nakşi şeyhidir. Elbette bütün bu irticai hareketin İngiliz kışkırtması olduğunu söylemek de ihmal edilmez.

Oysa toplumsal gerçeklik bu iddialarla taban tabana zıttır. Sadece görüntülere takılıp kalmazsak bunu rahatlıkla görebiliriz. Fakat Kemalist tarihyazıcılar işin özünü ilgilenmiyor, birtakım görüntülere takılıyorlar.

Onlara göre bir ulusal isyan zinhar dinsel kisvelere bürünemez. Şeyhler ve din adamları ulusal bir harekete önderlik edemezler vs. Çünkü Şeyh Sait isyanının ulusal değil irticai bir hareket olduğunu ileri sürerlerken gösterebildikleri bütün kanıtlar bu tür şeylerden ibarettir.

Oysa gerçekte, ulusal bir hareket her zaman saf milli biçimlere bürünemeyebilir. Ezen ve ezilen ulus arasındaki iktisadi sosyal-siyasal ve kültürel ilişkinin niteliği, ezilen ulusun ezen ulus egemenlerine karşı başlattığı ulusal mücadelenin biçimi üzerinde etkide bulunur, ona hiç umulmadık biçimler kazandırabilir. Tarihte bunun çok ilginç örneklerine rastlarız. Ama dinsel biçim kazanan örneklerine daha sık tesadüf ederiz. Hemence aklımıza geliveren bir iki örnek sıralarsak, İrlanda'nın İngiliz emperyalizmine karşı vermekte olduğu haklı ulusal kurtuluş mücadelesini hatırlatabiliriz. Buradaki hareket, sadece görünümlerden yola çıkılırsa, bir ulusal kalkışma olarak değil, katoliklerin İngiliz protestanlığına karşı savaşımı olarak görünebilir. Oysa biliyoruz ki, gerçek hiç de böyle değildir. Ulusal hareketin Katolik-protestan çatışması biçimini alması tamamen savaşan güçlerin kültürel-ideolojik kimliklerinin çatışmaya kattığı bir renkten öte birşey değildir.

Aynı şekilde, Libya'nın İtalyan emperyalizmine karşı Ömer Muhtar liderliğinde verdiği haklı ulusal kurtuluş mücadelesi de bir müslüman-hıristiyan çatışması görünümü kazanmıştı. Ve orada da dinin gavura karşı korunması şiarı kitleleri yönlendirmede etkili bir slogan olarak kullanıldı. Hareketin önderi Ömer Muhtar kitleler içinde dinsel bir görünüm yaratmaya özen gösterdi. Ama bütün bunlar olayın

özünü hiçbir şekilde değiştirmedir. Geçmişte de, bugün de, herkes Libya'dakinin bir ulusal direnme hareketi olduğunu biliyor.

Örnekler oğaltulabilir ama gerek yok. Ayrıca bunun için fazla uzaklara gitmek de anlamsız Türkiye'nin geçmişinde de toplumsal muhalefetler birkaç kez kendilerini dini kisveler altında ortaya koymuşlardır. Osmanlı dönemindeki yoksul köylülüğün sınıfsal tenkileri istisnasız bu Őekilleri kullanmıştır. (Alevilik, babailik vb.) sonraki yıllarda gelişen ulusal kurtuluş savaşları da ezilen ulusun Osmanlılardan dinsel farklılık taşıdığı her yerde dini motifleri etkili biçimde kullanmışlardır. Balkanlardaki ulusal hareketlerde bu durum hemen hemen evrensel bir durumdur. Ermeni ulusçuluğu bir diğer rnektr.

Örnekler o kadar çok ki, bir genelleme bile yapılabilir: Son yüzyılda komünistler dışındaki bütün muhalefet odakları şu veya bu düzeyde islamiyete bulanmışlardır. Yalçın Küçük bu durumu bir tez olarak şoye formüle ediyor:

"Tanzimat'tan sonraki bütün hükümet karşıtı hareketler, bir islamik ton taşıyor" (Yalçın Küçük, Aydın zerine Tezler 1830-1980, İstanbul, 1984 Birinci kitap, s.438)

Kemalist hareketin kendisi de bu genellemenin dışında değildir. Geçen bölümlerde belirttiğimiz gibi Kemal'in kendisi de hareketi örgütlemeye çalıştığı ilk dönemde, anti-Ermenilik, anti-Rumluk ve toplam olarak anti-gavurluk temelinde yoğun dinsel bir propaganda yapmış, halifeyi kurtarma amacında olduğunu açıklamış, din kardeşlerini gavurun elindeki halifeyi kurtarmaları için mücadeleye ve birliğe çağırmıştı.

Beş yıl sonra şeyh Sait'in ve Kürt milliyetçilerinin yaptıkları, gerçekte bundan farklı birşey değildi. Değişen tek şey, 1919'da en büyük işgalci gler Bauılı emperyalistlerdi, halk onlara karşı dinsel bir ajitasyonla toplanmaya çalışılıyordu. Cumhuriyet'ten sonra Kürdistan'da bu işgalci mevkiye Kemalistler oturduğu için halk Kemalistlere karşı mücadeleye çağırıldı. Bir halkın işgalcilere karşı kendi kaderini tayin ederken dini propaganda malzemesi kullanmasını olumlarken bir diğer halkın aynı şeyi yapmasını gercilikle suçlamak doğru bir tutum olamaz. Bu yolla ne Kemal'in ilericiliği ne de şeyh Sait'in gericiliği kanıtlanabilir.

Olgular, isyanın kitleler tarafından çok açık bir biçimde ulusal bir kalkışma olarak anlaşıldığını ortaya koymaktadır. Örneğin Türkiyeli müslümanlar içinde halifelğin geri getirilmesi için o dönem Kemalistlerle mücadele içinde olan gericilerin neden Şeyh Sait ayaklanmasına destek vermedikleri sorusu bu konuyu aydınlatmada hayli yardımcı olabilir. Eğer hareket gerçekten ulusal değilse dinsel bir isyan olsaydı, mantıken Türkiye'deki bütün hilafet yanlılarını, bütün mürtecileri kendi bayrağı altında toplaması gerekmez miydi? Oysa biliyoruz ki, bırakalım Türkiye'yi, Kürdistan'ın çeşitli illerindeki halifelikten yana olan sofu Türkler bile isyana katılmamışlar hatta karşı tavır almışlardır. Örneğin, isyan güçleri Harput'a girdiklerinde, kendilerine karşı en güçlü direnme halifelğin geri getirilmesinden yana olan ve çoğunlukla Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na mensup Türk kökenli sofu eşraftan geldi. Ünlü tarihçi Toynbee, Türkiye'li bir dostunun bu durumu kendisine aktaran mektubu üzerine şu yorumu yapıyor:

"Bu vilayetin (Memurettül Aziz) Doğu Anadolu'nun en bağınaz vilayetlerinden biri olduğu göz önünde tutulursa, bura halkının davranışı, ayaklanmanın hiç dinsel bir nitelik taşımadığını ve muhalefet fırkasının (Terakki Perver Fırkası kastediliyor-b) asilerle herhangi bir ilişkileri olmadığını kanıtlamaktadır." (Survey of International Affairs 1925/1, London 1927, s.509'dan akt. Mete Tunçay, age. S.147)

Olgular, resmi tarihi yalanlamaktadır. Bu dönemde Kemalistler gibi, onların muhalifi şeriatçı-hilafetçi Türk sofuları da Şeyh Sait isyanına karşı tavır almışlar, en azından bu isyana destek olmamışlardır. Örneğin, İsyandan kısa süre sonra çıkarılan şapka inkalabına karşı ayaklanan ve şeriat isteyen Erzurumlu sofu Türkler Şeyh Sait isyanına karşı ilgisiz davranmışlardır. (Mete Tunçay, age. s.129-130)

Bütün bunlar gösteriyor ki, isyan halk kitleleri nezdinde belirgin biçimde ulusal bir hareket olarak algılanmıştı. Halifelikle ilgili talepler yoğun dinsel söylem, o anda içinde bulunulan çeşitli objektif ve subjektif faktörlerin eseri olarak gündeme gelmiştir ve hareketin ulusal karakterini gölgelemez.

Gerçekten Kürt ulusal hareketi içindeki dinsel söylem ne Şeyh

Sait'le başlamıştır, ne de onunla sona ermiştir. Şeyhler ve din adamları feodal toplumun egemen toplumsal ilişki biçimi olduğu dönemde Kürdistan'daki bütün isyanlarda etkili rol oynamışlardır. Böyle olması da çok doğaldır. Çünkü o dönemde aydınların yetişebileceği tek kaynak dini okullardı. Dönemin aşağı yukarı bütün Kürt aydınları medrese eğitiminin ürünleriydiler.

Öte yandan, Şeyhlerin ve Seyitlerin Kürt halkı içindeki etkinlikleri biliniyor. Bütün toplumsal gelişmeler üzerinde olduğu gibi isyanların örgütlenmesi meselesinde de şeyhlerin bu etkilerinden istifade edilmiştir. Bunun ilk gelişkin örneğini Şeyh Ubeydullah hareketinde görüyoruz. Sonra ki dönemlerde de gerek Doğu ve Güney Kürdistan'da olsun, gerekse Türkiye Kürdistanı'nda olsun ulusal hareket içinde birçok dini şahsiyete rastlamaktayız. Bunun en yakın örneği Doğu (Iran) Kürdistanı'ndaki halihazırda sürmekte olan mücadele içinde tartışılmaz bir etkinliğe sahip olan Şeyh İzzettin Hüseyin'dir.

Türkiye Kürdistanı' söz konusu edildiğinde dinsel hareketle burjuva feodal Kürt milliyetçisi hareket arasında aktif bir etkileşimden söz edebiliriz. Feodal yapının çok güçlü olduğu bir yer olarak Türkiye Kürdistanı, Türkiye'de dini ideolojiden de en çok etkilenen bölge durumundadır. Bu hal kaçınılmaz olarak iki akım arasında karşılıklı bir etkileşim doğurmaktadır. Tipik iki örneğini geçmişteki Saidi-Kürdi (Sonradan Said-i Nursi) hareketi ile günümüzün Refah Partililerinde görebiliriz. Said'i Kürdi'nin müritleri geçmişte Kürdistan'daki propagandalarında Kürt gerçeğini inkara yönelik bir tutum içine girmedikleri gibi (istisna durumları yadsımıyoruz) Kürt milliyetçiliğinin siyasal yaşam üzerinde etkili olduğu yörelerde bazen hafif tertip "Kürtçü" bile geçinmişlerdi. Aynı durum günümüz Refah Partisi içinde geçerlidir. Bu partinin Kürdistan'daki mensupları, ulusal muhalefetin yükseldiği günümüzde Kürt ulusunu ve onun haklarını açıktan inkar eden bir tutum içinde olmadıkları gibi Kürt milliyetçiliğinin etkili olduğu alanlara yönelik propagandalarında Kürt milliyetçisi bazı motifler de kullanmaktadırlar. Bunun en son canlı örneğini Mart 1989 yerel seçimlerinde gördük. Diyarbakır başta olmak üzere Kürt milliyetçiliğinin öy getirdiği yörelerdeki Refah Partililer Kürt meselesinde diğer bütün burjuva partilerinden daha radikal görünümlü bir söylem tutturdular.

İşin özüne bakıldığında bu tutumun sahteliği kuşku götürmez. Refah Partisi de dahil, dinsen görünümlü bütün hareketlerin Kürt meselesi karşısındaki sahiplenme tutumları boş demogojiden ibarettir. Fakat konumuz açısından önemli olan bu değildir. Burada bizi ilgilendiren esas mesele, Kürt ulusal hareketinin dini hareketle etkileşim içinde olması ve bazı dinsel görünümler kazanmaya olan yatkınlığıdır. Dolayısıyla, harekette dini motiflerin varlığını onun ulusal karakterini yadsıyan bir kanıt olarak ileri sürmek,saçmalamak olacaktır. Tarihsel olguların bize kanıtladığı gerçek budur.

Toparlayacak olursak; gerek genel olarak ulusal hareketlerin her zaman "saf" haliyle ortaya çıkmamaları gerçeği, gerekse tarihsel olgular , Şeyh Sait isyanının dini motifleri yaygın biçimde kullanmış bir ulusal hareket olduğunu ortaya koymaktadır . Nitekim Seyh Sait ve arkadaşlarını yargılayan İstiklal Mahkemesi de bu gerçeği itiraf etmiştir. Mahkeme başkanı Mazhar Müfit Kansu'nun mahkeme sonunda söyledikleri konuyla ilgili bütün tartışmaları noktalayacak netliktedir:

"Kimimiz hasis şahsi menfaatlerinize bir zümreyi alet, kiminiz ecnebi kışkırtmasını ve siyasi hırslarını rehber ederek, hepimiz bir noktaya yani müstakil Kürdistan teşkiline doğru yürüdünüz". (Behçet Cemal, Şeyh Sait İsyanı, İstanbul 1955, s.113'ten akt. Mete Tunçay, age, s.129)

Mahkeme başkanının söyledikleri tam da bir ulusal isyan gerçekliğini anlatıyor. Her ulusal isyan ona katılan insanların sonsuz çeşitlilikteki talep, özlem, menfaat, hoşnutsuzluk vb. nin ürünü olarak patlak verir. Ancak bireysel düzlemdeki bu sonsuz çeşitlilik, bir üst düzeyde soyutlanarak sadeleşir ve bu sadelik, hareketin temel hedeflerinde ve şiarlarında ifadesini bulur. Şeyh Sait isyanında bu hedef, mahkeme başkanının ifade ettiği gibi Bağımsız Kürdistan! gagesidir.

Herşey bu kadar açıkken, Kemalist tarih yazıcılığı neden tarihsel olguları çarpıtma ihtiyacı duyuyor? Bu sorunun cevabı oldukça uzundur. Biz ayrıntılı bir anlatım yerine belli başlı iki neden üzerinde duracağız. Kısaca ifade etmek gerekirse; Şeyh Sait isyanının Kemalist tarihçiler tarafından ulusal değil, irticai bir isyan olarak sunulmasının en önemli iki nedeni şunlardır:

1- Kürt ulusal bilincinin gelişmesi ve derinleşmesini önleme amacı.

2- İsyanı sadece Kürtlerle sınırlı bir hadise olmaktan çıkararak, Türkiye'deki diğer rejim muhaliflerin ezmenin gerekçesine dönüştürme gayesi.

Bunlardan birincisini anlamak çok zor değildir. Her ezilen ulus hareketinde olduğu gibi Kürt ulusal hareketinde de önemli bilinç derinleşmesi bizzat pratik eylemin kendisiyle gerçekleşir. Ulusal bilinç sadece barışçı dönemin propagandasıyla oluşup derinleşmez. Daha da önemli olarak bizzat ulusal nitelikli büyük halk hareketleri tarafından derinleştirilir. Bu tür ulusal isyanları bir bakıma ulusal bilincin sıçrama yaptığı momentlerdir. İşte sömürgecilerin en çok korktukları şeylerden biri de Kürdistan'daki bilinç gelişmesi olgusudur. Bunu engelleyebilmek için imha, baskı, sapırma vb. akla gelebilecek her yola başvurumaktadırlar. Şeyh Said isyanının ulusal niteliklerinden soyularak tümüyle irticai bir hareket olarak sunulması da bu çabaların bir parçasını oluşturmaktadır.

İkinci neden ise daha geniş kapsamlı bir sahaya ilgilidir. Her yeni rejim iktidara geldikten sonra kendi geçici yol arkadaşlarıyla kaçınılmaz bir hesaplaşma içine girer. Devrimlerin kendi çocuğunu yediği yolundaki meşhur özyeş buradan kaynaklanır. Kemalist iktidar da, Cumhuriyetin ilanıyla birlikte ipleri daha çok kendi elinde toplama girişimlerine yöneldi. Aslında Kemalistler daha kurtuluş savaşının ilk günlerinden beri, kendileriyle ayrı bir ideolojik-siyasal söyleme sahip olan muhaliflerini ezme politikası güdüyorlardı. Mustafa Suphi ve Çerkez Ethem gibi "sol" tandanslı muhalifler daha harf yıllarında ekarte edildiler. Ancak bu birincilerine oranla daha etkili bir muhalefeti oluşturan Kazım Karabekir, Rauf Orbay vb. gibi daha Osmanlıcı ve hilafetçi eğilimlere sahip diğer muhalefet odaklarını dağıtmak savaş sonrasına kaldı.

Cumhuriyetin ilanı, hilafetin kaldırılması vb. gibi bazı tedbirlerin peşpeşe gelmesi bu güçlerin iktidardaki Kemalist harekete karşı olan muhalefetini şiddetlendirmişti. Bir yanda Kürt ulusal hareketi, diğer yanda merkezde gelişen muhalefet Kemalistleri giderek bir tecrit ve güçsüzlük içine sürüklüyordu. Siyasal ve toplumsal bir tecrit çemberi gün geçtikçe daha etkili biçimde varlığını

hissettiriyordu.

Bütün bunlar, güçlü ve acımasız bir diktatörlükle el ele yürümek zorunda olan karşı tedbirleri gündeme sokuyordu. Ancak bu sayede iktidarın etrafındaki tecrit çemberi kırılabilir, yeni rejimin oturabilmesi için gerekli tedbirler alınabilir ve yeni kurumlar yaratılabilirdi. Ama bütün bunları olanaklı kılmak için önce bütün iplerin ele geçirildiği bir hukuksal sistem oluşturulması ve keyfi yönetime olanak verecek acımasız bir diktatörlüğün oluşturulması gerekirdi. İşte uzun yıllar boyunca devam edecek Türkiye ve Kürdistan halklarını inim inim inletecek olan tek parti diktatörlüğü bu gereksinmelerin sonucu olarak doğdu. Kemalist iktidar Şeyh Sait isyanını bir hareket olarak tanımlamasının altında yatan önemli bir diğer etken bu hesaptır.

İsyan irticai bir kalkışma olarak sunulduğunda Türkiye'deki muhalif unsurların üzerine gitmek kolaylaşacaktı. Hesap kısaca buydu.

Nitekim, Takrir-i Sûkun Yasası sadece isyan sahasıyla ilgili bir yasa olarak formüle edilmedi. Hiç kuşkusuz asli hedefi Kürdistan'dı. Gerek yasanın yürürlükte olduğu yıllarda, gerekse onu takip eden dönemde yine bu yasayla kurumlaşmış olan sonraki uygulamalardan en çok Kürdistan muzdarip oldu. Bu, tartışma götürmez. Ama en az bunun kadar gerçek olan bir diğer husus, Takrir-i Sûkun yasasıyla Türkiye'deki muhalefet odaklarının da ezilmiş olduklarıdır. Birkaç örnekle konuya açıklık getirelim.

Takrir-i Sûkun yasası ertesinde iki tane İstiklal Mahkemesi kurulmuştur. Bunlardan biri Diyarbakır'da faaliyet yürütmüş ve isyan bölgesi olaylarına bakmıştır. İkincisi ise, Ankara'da görevlendirilmiştir. İşte bu ikincinin görevi, Türkiye'deki muhalefetin sindirilmesi olmuştur. Bu amaçla, o dönemin TKP'sinin üzerine gidilmiş, üyeleri tutuklanarak mahkum edilmişlerdir. Aynı şekilde, İç Anadolu başta olmak üzere pek çok yöredeki rejime karşı patlak veren ayaklanmalar ve direnişler bu mahkeme vasıtasıyla kovuşturulmuş, faillerine ağır cezalar verilmiştir. Bunlara basının susturulmasına yönelik baskılarla ilgili faaliyetler eklenebilir. TKP üyelerinin tutuklanmalarıyla paralel olarak, Aydınlik ve Orak Çekiç gazeteleri kapatılmıştır. Ama muhalif basına yönelik asıl baskılar her türlü burjuva basınına da kapsayacak biçimde Diyarbakır İstiklal Mahkemesi

aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Şeyh Sait isyanını kışkırttıkları gerekçesiyle, içlerinde Eşref Edip Abdulkadir Kemali, ('Örgütçü' soyismini alacak olan bu şahıs ünlü romancı Orhan Kemal'in babasıdır), Ahmet Emin (Yalman) gibi meşhur isimlerin de aralarında yer aldığı bir düzine gazeteciyi tutukladılar, Diyarbakır'a getirip yargıladılar. Aynı şekilde şapka kanununa karşı yönelen tepkilerin sindirilmesi işi de Ankara İstiklal Mahkemesinin görevleri arasında olmuştuk. Daha da ilginci, 1926 Haziranında İzmir'de Kemal'e yönelik planlandığı ileri sürülen suikast girişimi ve bu girişim vesilesiyle hesabı görelmesi gereken kişisel muhaliflerin defterlerini dürmek gibi bazı şahsi problemlerin halledilmesi işi de Ankara İstiklal Mahkemesine verildi. (Ankara İstiklal Mahkemesinin burada aktarılan faaliyetlerinin daha geniş bir anlatımı için bk. Mete Tunçay, "İstiklal Mahkemeleri" Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi C.IV. s.941-943) Böylece iki yıl içinde Şeyh Sait isyanı vesilesiyle oluşturulan yasal sistem ve kurumlar sayesinde sadece Kürdistan'daki isyan bastırılmakla kalmamış, Türkiye'deki önemli muhalefet odakları da dağıtılmış, etkisizleştirilmiş, gerektiğinde fiziki olarak yok edilmiştir. Sonuçta Kemalist diktatörlük bütün acımasızlığıyla Türkiye ve Kürdistan halkının tepesine çöreklenmiştir. İşte Şeyh Sait İsyanı'nın resmi histogiografı tarafından irticai bir hareket olarak sunulmasının altında yatan en önemli nedenlerden biri bu sonucu elde etme hesabıdır.

Kemalist tarihçiliğinin Şeyh Sait isyanına ilişkin bir diğer iddiası da bu hareketin İngiliz kışkırtması olduğu yolundadır. Şeyh Sait ayaklanmasıyla ilgili anlatımımızı bu iddiaya değinerek sonlamak istiyoruz. İddiayı atlamak konuyu eksik bırakmak olacaktır.

Önceki bölümlerde çeşitli vesilelerle değindiğimiz gibi, resmi tarih Kürt ulusal hareketlerini, gerçeklik payı olsun veya olmasın, mutlaka emperyalizmle işbirliği içinde bir hareket olarak lanse etmiştir ve etmektedir.

Kemalist tarihçiler, bunu yaparlarken somut bir olguya dayanmak yerine faraziyelerden ve uydurulmuş bilgilerden hareket etmektedirler. Şeyh Sait isyanının İngiliz kışkırtması olduğunu iddia eden çok sayıda Kemalist yazarın bu iddialarını kanıtlamak için ileri sürdükleri usamlama ve kanıtlar özetle şöyledir:

Şeyh Sait İsyanı, Türkiye ile İngiltere'nin Musul meselesinden

ötürü karşı karşıya geldikleri bir dönemde patlak vermiştir. O halde bu isyandan en çok istifade edecek olan İngiltere'dir. Çünkü, İngilizler bunu, Kürtlerin Türklerle birlikte yaşamak istemediklerinin kanıtı olarak kullanacaklardır. Bu da Milletler Cemiyetinde çözülmeyi bekleyen Musul sorununun İngiltere lehine neticelenmesine katkıda bulunacaktır. İşte Şeyh Sait İsyanının İngiliz kışkırtması olduğu iddiasının kanıtı bundan ibarettir.

Akıllara durgunluk verecek bu kanıtlama yönteminin elle tutulur bir tarafı yoktur. Neresinden tutulursa tutulsun dökülmektedir.

Bu somut bir kanıt değil, bir akıl yürütmedir. Üstelik saçma sapan bir akıl yürütme. Herhangi bir isyanın bir emperyalist devlet tarafından kışkırıldığını kanıtlamanın yolu her yöne çekilebilecek bir türden genel akilyürütmeler ortaya atmak değil, somut olguları sıralamaktır. Bu da dönemin belgeleri üzerinde bir çalışmayı gerektirir.

Kemalist tarihçilerin bir kısmı bu tür çalışmalar yapmışlardır. Ancak vardıkları sonuçlar ileri sürülen tezlerin tam tersini ortaya koymuştur. Bilebildiğimiz kadarıyla Prof. Ömer Kürkçüoğlu ile Doc. M. Kemal Öke'nin Şeyh Sait İsyanının İngiliz belgelerinde bu yönde herhangi bir belge veya bulguya rastlamamışlardır. Mim Kemal Öke, bu konuda şunları söylüyor:

"Kürkçüoğlu, Şeyh Sait ayaklanmasının Musul bunalımı sırasında patlak vermesinin İngiltere yönünden bir tesadüf olup olmadığı sorusunu gündeme getirmektedir. Kürkçüoğlu bu konuda 'İngiltere'nin kesin rolünü ortaya koyacak bir belgeye rastlayamadığını' ifade etmektedir. Biz de daha kapsamlı çalışmamızda bu tür bir vesikayla karşılaşmadığımızı itiraf edelim." (Mim Kemal Öke, Türkiye Musul ve Kerkük'ü Nasıl Kaybetti", 20 Kasım 1986 tarihli Tercüman)

Fakat belge yokmuş ne gam! Ruhların sömürgecilere satmış bu kiralık kalemler yine de Şeyh Sait'in İngiliz piyonu olduğunu propaganda etmeye devam ediyorlar! Oysa belgelerdeki gerçekler İngilizlerin o dönemde bırakalım Şeyh Sait isyanını desteklemeyi, bu isyanın bizzat Ankara tarafından, tertiplenmiş olacağından kuşkulandıklarını ortaya koymaktadırlar. Prof. Kürkçüoğlu'nun yıllar evvel ortaya koyduğu bu gerçeği (bk. Yalçın Küçük, Türkiye Üzerine Tezler. 1908-1978 İkinci Kitap, Tekin Yay. İkinci baskı, s.195-196)

yıllar sonra Mim Kemal Öke de tespit etmiştir. İşte Mim Kemal'in sözleri:

"Elimizdeki İngiliz belgelerini karıştırınca son derece ilgiçekici başka bir yorumla da karşılaşmamız mümkündür. Şöyle ki, Londra, Şeyh Sait İsyanı'nın 'doğrudan doğruya Türkiye tarafından planlanmış olabileceğinden' kuşulanmıştır!

"4 Mart 1925 tarihli bir dışişleri raporunda Şeyh Sait İsyanını Ankara'nın şu amaçlarla düzenlemiş olabileceği öne sürülmektedir. a) Asillerin elebaşlarının sınırı aşıp 'kardeşlerini kurtarmak üzere' Musul'a girmelerini ve sonra da bütün bu bölgeyi Türkiye'ye teslim etmelerini sağlamak; b) Irak Kürtleri'nin Türkiye'de başarılı bir ayaklanmayı gerekçe yapıp Türkiye Kürtleriyle birleştiklerini ilan etmeleri ve sonunda bir bütün halinde Ankara'ya bağlanmalarını sağlamak; c) Hiç olmazsa ayaklanmayı bahane edip Irak Sınırına yığınak sağlamak." (Mim Kemal Öke, Türkiye Musul... 20 Kasım 1986 tarihli Tercüman)

Şeyh Sait Ayaklanması'nın İngiliz kıskırtması olduğunu kanıtlamak için İngiliz arşivlerine dalan bu kiralık kalemlerin mahsenlerden tam tersi yönde belgelerle çıkmaları bilimsel namus kavramı açısından ibretlik bir durum olsa gerek.

Belgelerin de kanıtladığı gibi Şeyh Sait İngilizlerle işbirliği yapmamıştır. Bazı belgeler böyle bir arzusunun olduğunu ortaya koyuyor. Ama herşey bundan ibaret.

Emperyalizmle uzlaşma yolları araması onun feodal-aşiretçi sınıfsal karakteriyle ve hilafetçi özlemleriyle uygunluk arzemektedir. Bu bakımdan bütün siyasal güçler şu veya bu düzeyde emperyalizmle uzlaşma eğilimleri taşırlar. Kimileri bu eğilimlerini gerçeğe dönüştürür. Kimileri dönüştüremez. Şeyh Sait, ikinci gruba dahil bir önderliği ifade ediyor.

Gerçeklik böyle olmasına rağmen, Kemalist histonografinin hareketi İngiliz işbirliğiyle suçlamasının nedeni kendine ilerici devrimci bir süs verme ve dünya ilerici, devrimci, demokrat kamuoyunun desteğini kazanma ihtiyacıyla ilişkili olsa gerektir. Nitekim bunu belli ölçülerde başarmış olduğunu da söyleyebiliriz.

Başta Sol Kemalist bir konuma sahip Türkiye Komünist Partisi

olmak üzere, Komintern'e kadar uzanan geniş bir cephe, Kemalist iktidarın isyanla ilgili "irtica" ve "ingiliz işbirlikçisi" nitelendirmelerini aynen benimsemiş ve Kemalist iktidarla aynı cepheden harekete saldırmıştır.

Şöven TKP bu ideolojik yapılanmasıyla uyumlu olarak isyana karşı Kemalistlere yaltaklanarak siyasal varlığını devam ettirmeye çalışan dönemin TKP'si, kısa bir süre sonra Kemalistlerin bu isyanı gerekçe göstererek tepelerine çörekleneneğinden habersiz bir şekilde kendi yayın organı Orak ve Çekiç'ten isyancılara şöyle saldıyordu:

"İrticain başında Şeyh Sait değil, derebeylik duruyor; irticaa karşı mücadelesinde Halk Hükümetlerdir."

"Kahrolsun irtica.... Ankara Büyük Meclisi'nde müfrit sol burjuvazinin turnakları kafasına kurun-u vustayı (ortaçağı) dolamış yobazların gırtlığına yapıştı."

"Yobazların Sarıkları Yobaz zümresine kefen olmalı! Yobazlarıyla, Ağalarıyla, Şeyhleriyle Halifeleriyle, Sultanlarıyla birlikte Kahrolsun Derebeylik! irtica ve Derebeyliğe karşı mücadele için: Köylüler (Köy meclisleri) Ameleler (sendikalar) etrafında teşkilatlanmalıdırlar."

("İngilizlerin oynattığı irtica kuklası" Akt. Mete Tunçay, Tek Parti.... s.132-133)

Görüldüğü gibi şöven TKP, harekete karşı propagandayla da yetinmemekte halk kitlelerini Kemalistlerle aynı safta Kürt ulusal hareketine karşı mücadeleye çağırmaktadır. Bu açıkça halkın menfaatlerine ihanet eden bir tutumdur ve komünist taktiklerle alakası yoktur.

TKP'nin bu gerici faaliyetlerinin verdiği zararlar Türkiye'yle sınırlı kalmadı. Daha da önemli olarak, uluslararası komünist hareketin yanıltılmasında birinci dereceden rol oynadı. Komünist Enternasyonal'in Türkiye Seksiyonu durumundaki bu sosyal-şöven parti, hareketin karakteriyle ilgili olarak yaptığı sol-Kemalist nitelikteki değerlendirmelerini Enternasyonal'e taşıdı ve böylece Enternasyonal'in konuyla ilgili hatalı değerlendirmeler yapmasına katkıda bulundu.

Enternasyonal'in o dönem yayınladığı değerlendirmelerinde

"Kürdistan'daki Şeyh Sait Ayaklanması... Türk gericiliğinin İngiliz emperyalizmi ile ittifak halinde bir geri dönüş girişimi olarak" ele alınmaktadır. (26 şubat 1925 tarihli Moskova kaynaklı "Kürdistan'daki Ayaklanmanın Anlamı" başlıklı yazıdan akt. M. Tunçay age, s.133)

Hiç kuşku yok, Enternasyonal'in böyle yanlış değerlendirmelerde bulunmasının tek suçlusu sosyal şöven TKP'nin sapıncı faaliyetleri değildir. Enternasyonal de başından beri Kemal'e ilişkin olarak olumlu yönde çok aşırı değerlendirmeler mevcuttur. Aynı şey Kemalist hareketin niteliği vb. şeyler için de büyük ölçüde geçerlidir. Bunun kanıtı olarak, Konintern belgelerinde yer almış bir yazıdan kısa bir parça aktarmak istiyoruz.

"Türk-Yunan savaşı bugünkü dünya siyasetinin merkezi bir sorunudur. Çünkü aşağıda belirtilen son derece önemli sorunlara sıkı sıkıya bağlıdır:

"1- İttifak devletlerinin varolması ya da yok olması." (A. Bolgar, "Yakındoğu'da Bunalım". Internation ale press, 1922, Sayı:193'ten akt. Emre Adıgüzel, (deril.) Komintern Belgelerinde Türkiye Kurtuluş Savaşı İst. 1985, s.57 abç)

İttifak devletlerinin varolmalarını veya yokolmalarını bile Kemalist hareketin yenilgi veya zaferine bağlayan bir değerlendirmenin, Kemal'e çok aşırı ve anlamsız bir önem atfettiği ve kör bir subjektivizmle mahil olduğu açıktır. Elbette A. Bolgar'ın Enternasyonal'in genel eğilimini ne ölçüde temsil ettiği tartışmalı bir konudur, ama sorunumuz bu değil. Sorunumuz, Enternasyonal'de Kemal hakkında bu tür saçma değerlendirmeler yapılabilmesine olanak tanıyan bir havanın varlığıdır. Bu havanın etkisiyle sonraki süreçte Kemal'e karşı gelişen her hareket, rahatlıkla emperyalizmin (özellikle de İngilizlerin) işbirlikçisi olarak suçlanabilmiştir. Şeyh Sait hadisesinde de olan budur. Enternasyonal'in başından beri Kemalist harekete olması gerekenden fazla önem veren düşünce sistematığı TKP'nin sosyal şöven değerlendirmeleriyle birleşince bilinen sonuç teşekkül etmiştir.

Ancak bu tür palitükaların halkın ve proletaryanın menfaatine olmadığı kesindir. Her kim ki, kendi sömürgeci burjuvazisiyle birlikte, ezilen ulus hareketine saldırır o, kendi sonunu da kendi eliyle hazırlar. Nitekim, Kemalistlerin

çanakyalayıcılığı dışında ciddi hiçbir işlev yerine getirmemiş olan dönemin TKP'si kısa bir süre sonra azdırdığı şovenizmin kurbanı olmuş, partinin yayın organları, Şeyh Sait'e karşı hararetle Kemal'i desteklemelerine rağmen kapatılmışlardır. Parti üyeleri tutuklanmış, örgüt çöktürülmüştür. Hatta Y. Küçük gibi kimi araştırmacıların belirttiklerine bakılırsa parti uzunca bir dönem kapsayacak bir tasfiyeye uğramıştır.

Belirtmeye gerek yok ki, bütün bu darbeler yenilirken TKP'nin sosyal şoven değerlendirmelerini uzun boylu incelemeden onaylayan Enternasyonal'e sadece durumu seyretmek kalmıştır.

Şeyh Sait isyanıyla ilgili bu acı deney bugün Türkiyeli komünistleri, devrimci-demokratları ve ilericileri sürekli uyaran bir ders olmak durumundadır.

Şeyh Sait'le ilgili bu bölümü özetlersek, Kurtuluş Savaşı yıllarından beri Kemalistler tarafından aldatılan Kürdistan halkı, Cumhuriyetten sonra artan diktatörlüğe karşı fazla tepkisiz kalmadı. Olaylar hızlı bir şekilde Şeyh Sait isyanını doğurdu. Ancak isyan, sömürgecilerin muazzam güçleri karşısında, kendi iç çelişkilerinin de katkısıyla yenilgiye uğradı. Yenilgi silahların tümüyle bırakılması demek değildi. Böylece Kürdistan'da sürekli bir direnmeler dönemi başladı.

Bu direnişler bazen güçsüz ve fazla ses çıkarmayan biçimde sürüyordu, bazen de tam tersine, Ağrı ve Dersim isyanlarında olduğu gibi güçlü ulusal ayaklanmalara dönüşüyorlardı. Şaşmayan kuralı sürekli direnme haliydi. Ünlü bilimadamı Mete Tunçay bu olguyu şu sözlerle dile getirmektedir.

"Türkiye yakın tarihinin 1920'li ve 1930'lu yıllarıyla ilgili çok önemli bir konu, sürekli Kürt ayaklanmalarının yarattığı iç savaş benzeri durumdur. Anlaşılan Şeyh Sait Ayaklanmasının yenilgiyle sonuçlanması üzerine, Kürtler mücadelelerini nizami-olmayan savaş (gerilla) yöntemiyle sürdürmeye çalışmışlar, hatta 1927 güzünde Ağrı'yı başkent sayarak kendi kendilerine bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir." (Mete Tunçay, age. s.127-128)

Tunçay'ın gözlemi oldukça isabetlidir. Şeyh Sait'i izleyen dönemde sömürgeciler denilebilir ki, Kürdistan'ın her karış toprağını

yeniden işgal etmek zorunda kalmışlardır. Bu amaçla sürekli tedip seferleri tertiplenmiş, kitleler katliama uğratılmış, onbinlerce aile Türkiye'ye zorla göç ettirilmiş, köyler ve direnme sahaları yıkılarak yerle bir edilmiştir. M. Tunçay'ın Genel Kurmay Harp Dairesi Başkanlığı tarafından 1927 yılında yayımlanan "Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar" başlıklı kitabında aktardığına göre günlük bastırma faaliyetleri dışında sömürgeci ordu Kürdistan'a şu isyanlar için bastırma hareketleri tertiplemiştir.

- 1- Şeyh Sait Ayaklanması (13 Şubat-31 Mayıs 1925)
- 2- Raçkotan ve Raman Tedip Harekatı (9-12 Ağustos 1925)
- 3- Sason Ayaklanmaları (1925-1937)
- 4- I. Ağrı Ayaklanması (16 Mayıs-17 Haziran 1926)
- 5- Koçuşağı Ayaklanması (7 Ekim-30 Kasım 1926)
- 6- Mutki Ayaklanması (26 Mayıs-25 Ağustos 1927)
- 7- II. Ağrı Harekatı (13-20 Eylül 1927)
- 8- Bicar Tenkil Harekatı (7 Ekim-17 Kasım 1927)
- 9- Asi Resül Ayaklanması (22 Mayıs-3 Ağustos 1929)
- 10-Tendürek Harekatı (14-27 Eylül 1929)
- 11-Savur Tenkil Harekatı (26 Mayıs-9 Haziran 1930)
- 12-Zeylan Ayaklanması (20 Haziran-Eylül başı 1930)
- 13-Oramar Ayaklanması (16 Temmuz-10 Ekim 1930)
- 14-III. Ağrı Harekatı (7-14 Eylül 1930)
- 15-Pülümür Harekatı (8 Ekim-14 Kasım 1930)
- 16-Dersim Tenkil Harekatı (1937-1938)

Kaynak: M.Tunçay age. s.127-128

Burada yer alan ve almayan isyanların tarihleri göz önüne alındığında Kürdistan'da isyansız geçen gün yok gibidir. Bu çok haklı ve doğal bir durumdur. Çünkü hiçbir ulus, kendisinin zincire vurulmasına kayıtsız kalamaz.

Tepkisini şu veya bu şekilde dile getirir. Kürdistan halkı da bunu sürekli isyanlar şeklinde ifade etmiştir.

Ne yazık ki, bu isyanlar birleşip güçlü ve tüm Kürdistan'ı kapsayan merkezi hareketlere dönüşmemişlerdir. Herbiri çıktığı dar alanla sınırlı kalmış, bu da yenilgiyi kaçınılmaz kılmıştır. Bu anlamda

Kürdistan'ın bugünkü kaderi o günden çizilmiştir diyebiliriz.

Kaynak sıkıntısı çekmeseydik, ülkemizin bugünkü kaderi üzerinde bu kadar etkili olan isyanlar üzerinde uzunca durmak isterdik. Ancak, kaynak yokluğu böyle davranmamızı engelliyor. Zorunluluklar bizi bütün isyanlara değinmek yerine, görece geniş sahalara yayılma becerisi gösterebilmiş ve bu anlamda Kürdistan tarihinde daha derin izler bırakmış olan Ağrı ve Dersim isyanlarıyla yetinmeye zorluyor.

Ağrı İsyanı:

Bu isim her ne kadar kısa bir dönem içinde parlayıp sönen klasik ayaklanmaları çağırırsa da Ağrı isyanı, gerçekte çok daha uzun bir döneme yayılmış sürekli direnmeler dizisini ifade eder. Ve bu direnmelerin başlangıcı Şeyh Sait isyanına kadar uzanır. Geçen bölümde belirttiğimiz gibi, Şeyh Sait isyanı yenilgiye uğradığında isyancıların bir bölümü Doğu ve güney Kürdistan'a geçerken, diğer bir bölümü de Türkiye Kürdistanı'ndaki savaşıma müsait dağlık mıntukalara sığınarak, sömürgecilerin zulmüne karşı direndiler. Bu şekilde direnme yolunu seçenlerin bir kısmı da Ağrı mıntukasına sığınmışlardı. Bunlar uzunca bir süre direnişlerini sürdürdüler.

Öte yandan Şeyh Sait ayaklanmasını bastıran hükümet giderek mümin hale gelen yerel direnişleri kırmanın tek yolu olarak nüfusun göç ettirilmesi tedbirine yöneldi. 1925'ten 1928'e kadar bir milyona yakın insan göçettirildi. Bunların onbinlercesi yiyecek ve iyeşe kıtlığı ve Anadolu'nun zorlu kışında göçmeye zorlandıkları uzak mesafeler yüzünden yolda öldüler." (Kendal, Kurdistan in Turkey... s.63)

Yoksul Kürt köylüsünün içine itildiği bu katliam, vahşet, açlık ve sefalet, kitleleri yeniden ihtilacı yollara sevketti. Hikmet Kıvılcımlı yukarda adını andığımız çalışmasında halkın o günkü psikolojisini şöyle anlatıyor:

"Şurasını muhakkak surette kabul etmek lazımdır ki, Ağrı Dağı isyanında isyandan evvel, halk bütün gönlünü ve hülyalarını böyle bir isyana kaptırmıştı." (Hikmet Kıvılcımlı, age, s.196)

İşte tam böyle bir ortamda Kemalist iktidarla bütünleşmemiş Kürt egemenleriyle, Milliyetçi Kürt aydınları Kürdistan'da yeni bir isyanın hazırlıklarına başladılar.

Bu hazırlıkların öyküsü, 1927 yılında Lübnan'ın Bihamdun şehrinde kuruluş kongresini toplayan Hoybun Örgütünün hikayesiyle örtüşür. Bu nedenle kaba hatlarıyla da olsa Hoybun Cemiyeti ile ilgili gelişmelere gözatma zorunluluğumuz var.

Hoybun Cemiyeti, kendisine ön gelen ve birçoğu artık faaliyet yapamaz durumdaki dağınık Kürt örgütlerinin (Kürt Teali Cemiyeti, Kürt İstiklal Komitesi, Teşkilat-ı İctimaiyye gibi) birleşmeleriyle oluştu. Yeni örgüt Ermenilerle de ittifak içindeydi ve bu ittifakın sembolü olarak Ermeni Taşnak Partisi liderlerinden Vaham Papayan örgütün kuruluş kongresine iştirak etmişti. (Bk. Kendal, age, s.64) Yurtdışında oluşmakla birlikte örgüt, kısa bir süre içinde, Türkiye Kürdistanı'nda ihtilalci faaliyetler içine girdi. Ağrı'daki isyanın örgütlenmesi işi de bu faaliyetin bir parçasıydı.

Uzunca bir süredir Kemalist imha hareketine karşı yerel direniş hareketi içinde bulunan Ağrı halkı Hoybuncuların bu çabalarına olumlu cevap verdi. Hoybun tarafından genel komutan olarak atanan İhsan Nuri bu direniş güçlerini bir araya toplayarak düzenli bir örgütlenme gerçekleştirdi. Bu şekilde 1929 yılına kadar yürütülen faaliyet sonucu Ağrı dağından Van Gölünün kuzeyine kadar olan bölgeler isyancıların denetimine geçti. (Bk. Kendal, age, s.64)

İsyan önceki Kürt ayaklanmalarına oranla daha modern bir görüntü veriyordu. Bu durum dönemin hemen bütün gözlemcilerinin üzerinde görüşbirliğine vardıkları bir husustur. (Bk. H. Kıvılcımlı, age, s.192,193,194,195 vd.)

Kurtarılan bölgelerde isyan yönetimi kendi idari teşkilatını kurmaya çalıştı. Hesiki Tello yönetimindeki bu hükümet hükümlerinde olduğu sahalarda kendi üç şeritli bayrağını dalgalandırmayı ihmal etmedi.

Hükümet, işlerin kötüye gittiğini görüyordu. Yerel direniş hareketleri karşısında aciz hale düşüncü isyancılarla görüşme yolunu tuttu. Eylül 1928'de İhsan Nuri Paşa ile hükümet yetkilileri arasında gerçekleşen görüşmelerden (bk. Rambout, keza, Tunçay, age, s.64) bir sonuç çıkmadı. Hükümet her zaman yaptığı gibi oy alıyor, zaman kazanmaya ve isyancı saflarda çatlaklar yaratmaya çalışıyordu.

Ağrı isyanı, önekinelerine oranla daha modern bir nitelik arzetsede Kürdistan'ın ağır feodal koşullarından bağımsız değildi. Esas olarak

aşiret birliklerine dayanıyordu ve bu da çok sık bölünme ve ihanet demektir. Kemalistler, Şeyh Sait hareketini acımasız biçimde bastırdıklarında, savaşıma devam eden küçük bir azınlık dışında isyanda yer almış olan feodaller ihanet ve işbirliği yolunu seçmişlerdi. Başlangıçta Kemalistleri Kürdistan'dan kovarak Kürt emekçilerini tek başına soyabileceklerini hayal eden Kürt egemenleri, bu savaşı kaybettiklerini anlayınca diğer ülkelerdeki benzerleri gibi kişiliksiz bir tutum sergileyerek düşmanla işbirliğine yöneldiler. Yani Ağrı isyanı, Kürt egemenlerini kucaklamak bakımından Şeyh Sait isyanından daha dezavantajlı koşullarda bulunuyordu.

Bu boşluk ancak bir emekçi insiyatifi ile doldurulabilir ki, o günkü koşullarda bunun koşulları yoktu.

Dolayısıyla isyan bütün modern görünüşlerine rağmen başından beri çok olumsuz koşullar içinde gelişti. İsyana sahaları içindeki birçok feodal bey ve aşiret reisi isyan etmek yerine sömürgecilerle işbirliğini tercih ettiler. Sömürgeciler bu sayede güçlü milis birlikleri oluşturarak isyancıların üzerine saldırtılar.

Fakat bütün olumsuz koşullarına rağmen, isyan sahaları 1928'den 1930'a kadar olan dönemde giderek genişledi. Kemalist iktidar günlük bastırma faaliyetleriyle isyanın üstesinden gelemeyeceğini anlayınca çok geniş çaplı bir tenkit hareketi hazırladı. Harekatin plan çalışmalarında tupki Şeyh Sait isyanına yönelik tenkil hareketinin planlama aşamasında olduğu gibi resmi sıfatı olmayan Berlin sefiri Kemalettin Sami Bey gibi eski komutanlar görev aldılar. (Bk. Mete Tunçay, age, s.241) Bu komutanların yaptığı plan esas itibarıyla isyancıların çevreden tecrit edilmesini ve acımasız bir jenositle imha edilmesini hedefliyordu.

Bu amaçla önce, İran sınırının denetim altına alınması işini hallettiler İsyancılar İranla olan sınırın bir kısmını denetimlerine geçirmiş oldukları için Doğu Kürdistan'daki İsmail Simko hareketiyle ilişkiydiler ve oradan yardım alıyorlardı. Hükümet bu destek yolunu kapatabilmek için İran hükümetiyle görüşmeler yaptı. Sonuçta Türk birliklerinin isyancıları kuşatmaları için İran topraklarına girme izni alındı. Böylece sömürgeci güçler Kürt ulusal hareketi karşısında bir kere daha işbirliği yapmış oluyorlardı.

Sömürgeci Türk Devleti daha sonra, yapılan işi kitabına

uydurmak ve bir isyan sırasında kontrolü çok güç olan bu dağlık mıntukanın ilerde tekrar sorun çıkarmasını önlemek gayesiyle, Van'ın kuzeyindeki verimli toprakları karşılık olarak verip bu bölgeyi İran'dan aldı. (Konuyla ilgili anlaşma 28 Ocak 1932'de imzalanmıştır. Bk. Kendal, Kurdistan in Turkey, s.65)

İsyanın bastırılmasına yönelik tedbirler içinde yargılamayla ilgili olanlar da eksik değildi. Kürdistan'daki bütün isyanlar istisnasız olağanüstü mahkemeler veya yargılama usulleriyle muhakeme edilmişlerdir. Bu kural Ağrı isyanı sırasında da bozulmadı. Gelişmeleri Mete Tunçay'dan izleyelim:

"1930 Martının sonlarında Ceza Usulü Muhakemeleri Kanununda bir değişiklik yapılmak istenmiş ve I. Umumi Müfettişlik mıntukasında (bu mıntika aşağı yukarı bütün Kürdistanı kapsıyordu -b) 'şekavet, fesatçılık, devlet otoritesine karşı koymak' gibi cürümlerin beş kişilik bir mahkemede yargılanarak verilecek hükümlerin Temyize tabi olmadan kesinleşmeleri öngörülmüştür." (Mete Tunçay, Tek Parti... S.241)

Bu tür askeri ve yasal tedbirler asgari ölçüde tamamlandıktan sonra sömürgeciler tenkil harekâtını başlatular. 11 Haziran 1930'da Salih Omurtak komutasındaki iki kolordu saldırıyı başlattı. Kanlı çarpışmalar sonunda Türk ordusundan 1700 kişi esir edildi. 1700 makinalı tüfek ve 24 top ele geçirildi; 12 uçak düşürüldü. Her iki taraf açısından insan kaybının çok yüksek olduğunu, belirtmeye gerek yok. Zilan deresinde sivil ve savunmasız halka karşı girişilen katliam yöre halkı arasında hala tüyler ürpertmeye devam etmektedir.

İsyanın bastırılmasında resmi silahlı güçlerin yanısıra milis güçlerde kullanıldı. (Bk. M. Tunçay, age, s.252) Bütün bu katliama bulaşmış olan insanları aklamak için hükümet bir kanun çıkardı. 1850 numaralı bu yasanın birinci maddesinde 20 Haziran'dan 10 Aralık'a kadar I. Müfettişlik sahasındaki bütün alanlarda hükümet güçlerinin yanında hareket edip adam öldüren ve başka suçlar işleyen kişiler hakkında takibat yapılmayacağı beyan ediliyordu. (Madde metni için bk. Kendal, Kurdistan in Turkey, s.65)

Gelişen katliam karşısında Hoybun Cemiyeti düşman güçlerini bölmek amacıyla Urfa yöresinde bir ayaklanma girişiminde bulunduysa

da bunda başarılı olamadı.

Sonuçta Ağrı'da bir soykırım daha yaşandı. Yüzlerce köy yerle bir edildi. Onbinlerce insan öldürüldü, onbinlerce aile sürgüne gönderildi...

Yakalananların yargılanmaları ise ayrı bir komedidir. Konuyu örnekleme amacıyla Hikmet Kıvılcımlı'nın Cumhuriyet gazetesinden aktardığı bir haberi ve bu habere ilişkin yorumunu aktarıyoruz. Adana mahreçli haberi Kıvılcımlı şöyle yorumluyor:

Ağrı şakilerinden 700 kişinin mahkemesine Adana Ağır Ceza Mahkemesinde bu hafta içinde başlanacaktır. Şimdiye kadar şehrimize 192 kişi getirilmiştir."

"Bunun manası nedir bilir misiniz? Bayazıt vilayetinden (Ağrı-b) 700 kişi olarak çıkarılan maznunlardan (sanıklardan) yalnız 192'sinin Adana'ya sağ ve salim olarak kavuşabildiği... Ötekiler yollarda ne mi oldu?... O, 'ne siz sorun, ne biz söyleyelim' bahsidir." (Hikmet Kıvılcımlı, age. s.197)

Fazla söze gerek yok sanıyoruz.

Ağrı isyanı böylece yenilgiyle neticelendi. Yakalanamayan liderlerin bir kısmı İran'a sığındılar.

Fakat Türkiye Kürdistanı'nda isyanların arkası kesilmedi. Türk sömürgecileri sürgün etmek için halkı kovaladıkça onlar dağlara çekildiler ve direndiler. O kadar ki, Kürdistan'da isyan günlük bir hadise haline geldi. Hele 1930'lu yıllardaki günleri yazan H. Kıvılcımlı bu durumu çok nefis dile getiriyor:

"İsyan, ezilen Kürdistan köylüsünün yemek içmek kadar zaruri ihtiyacı ve hergünkü meşguliyetidir.
(age. s.187)

Bu ruh haliyle ve alışkanlığıyla Kürdistan köylüsü her yerde isyan etti. Ağrı'da, Sason'da, Şemdinli'de, Oramar'da kısaca Kürdistan'ın her karış toprağında... Bütün bu isyanlar dönemi 1937-38 yılındaki Dersim isyanıyla kapandı. Şimdi, kısaca dönemi kapatan bu son isyana bakalım.

Dersim İsyanı: Sömürgeciler Kürdistan'ın diğer bölgelerinde denetimi şöyle böyle sağladıktan sonra Dersim'e yöneldiler. Bu bölge, uzunca bir süredir devlet kontrolünün dışında bulunuyordu. Koçgiri

isyanı sırasında Dersim'e yönelik kısmi hareketler olduysa da bunlar denetimi tesis etmekten uzak kaldı. 1930'lara geldiğimizde Dersim'de sömürgecilerin güçlü bir kurumlaşmasından söz etmek henüz mümkün değildi. Diğer bölgelerin defteri dürüldüğüne göre, artık sıra Dersim'e gelebilirdi.

Bu amaçla önce işin yasal tarafları hazırlandı ve "Dersim Kanunu" adıyla meşhur bir yasa çıkarıldı. 25 Aralık 1935 tarihli ve 2884 tarihli bu yasa, kendisinden önce çıkarılan (14 Haziran 1932) ve en az birincisi kadar meşhur olan iskan yasasıyla birlikte sömürgecilere, her türlü keyfi yönetim olanağını sağlıyordu. Örneğin bu kanuna göre, vali ve askeri komutan bölgede bakanların bütün yetkilerine sahip olabilecek, Kaymakamları ve belediye başkanlarını atayabilecek, ilçe ve bucak merkezlerini değiştirebilecek, gerekli gördüğünde istediği şahısları il dışına gönderebilecekti. Yine bu yasaya göre yargılamalar da özel yöntemlere göre yapılacaktı. (Bk. 50. Yılında Dersim İsyanı, Nokta Dergisi, Yıl:5, Sayı:25, s.13)

Bu kanunla elde edilmeye çalışılan şey her şeyden önce denetimdi. Dolayısıyla ilkin, bölgeye askeri amaçlı yollar ve stratejik noktalara karakollar yapılmaya başlandı. (Bk. Nokta, s.16; Keza Kendal age, s.67)

Yine aynı dönemde yürütülen bir diğer önemli faaliyet silah toplamayla ilgiliydi. "...1936'da Askeri Vali General Alpdoğan... Dersim halkından resmi otoritelere 200.000 silah teslim etmelerini isteyen bir resmi tebliğ yayınladı." (Kendal, age, 167)

Bütün bunlar Dersim halkının gözünde adım adım yaklaşan bir fecaatin göstergeleriydi. Çünkü Şeyh Sait'ten beri Kürdistan'ın diğer bölgelerinde de benzer senaryolar sahnelenmişti ve sonuç biliniyordu. Kaldı ki, Dersim'e yönelik bu planlar yeni de değildi. Daha Osmanlı döneminden beri sömürgeci yönetim, Dersim'e ilişkin olarak benzer senaryolar kurgulamıştı. Örneğin 1903'te yazılmış olan bir raporda Dersim'de denetimin sağlanabilmesi için alınması gereken tedbirler şöyle sıralanmıştır.

A) Dersim dahilinde merkezleri Ovacık, Nazımiye, Mazgirt, Çemişgezek olmak üzere bulundurulmuş 5'er yüz mevcutlu 4 tabura ilaveten iki tabur ve iki top ilave olunur ve işe Margirt ve Hozat cihetlerinden başlanarak tedilata devam oluna oluna bir

koldan Kızılkilise (Nazımiye-b) ve Kalan (Tunceli merkezi-b), diğer koldan Ovacık cihetlerine gidilirse asıl amaca ulaşılabilir.

B) Ancak bu hareketler yapılırken, Dersimlilerin elindeki her türlü silahı tamamen toplamak;

C) Kurra bakayasını (askere gitmeyenleri) toplayıp uzaklara göndermek;

D) Seyit, Dede ve Ağa ünvanı altındaki eşkiyalık fesat kışkırtıcıların yakalayarak, bir daha Dersim'e ayak basmamak üzere İşkodra, Trablusgarp ve Fizan gibi uzak yerlere sürmek;

E) Kalan vergileri toplamak. (Arif Bey'in 28 Ekim 1903 tarihli içişleri Bakanlığına sunulan raporundan akt. Yeni Demokrasi, sayı:8, Şubat 1988, s.27)

Kısaltarak aktardığımız bu rapor aşağı yukarı 35 yıl sonra Kemalist iktidarın yaptıklarını önceden haber ediyor.

Hiç kuşkusuz sömürgecilerin Dersim halkına olan bu nefreti ve haince planları Dersim halkı tarafından sezinlenmişti. Ve Dersim halkı bu yüzden daha Koçgiri günlerinden itibaren, hükümetin yörede askeri denetim sağlamaya yönelik icraatlarına karşı çekimser ve itirazcı bir tutum takınmıştı. Dersim adının Tunceli olarak değiştirilmesini takip eden Tunceli Kanunu ile yapılmak istenilenler Dersimliler tarafından hemen anlaşıldı ve bu çabalara karşı bir isyan faaliyeti başlatıldı.

Koçgiri'deki isyanın kurmay takımı içinde yer almış olan Nuri Dersim ve Alişir'in yardımcılıklarını yaptığı Seyit Rıza'nın önderlik ettiği bu faaliyetler; bir süre sonra semeresini verdi ve çeşitli aşiretler bağımsız Kürdistan hedefinde biraraya geldiler. Aynı şekilde, isyanın Dersim'de sıkışıp kalmaması için Dersim dışındaki sünni mezhebine bağlı Kürtlerin desteği de arandı. Ancak feodal parçalanmışlık, ruhlarını Kemalist iktidara satmış feodal işbirlikçilerin etkinliği ve nihayet ulusal bilincin çoğu yerde dinsel çelişkileri basturacak ölçüde gelişmemiş olması gibi etkenler sonucu bu çabalar sonuçsuz kaldı. Yaklaşık on yıl evvel Şeyh Sait isyanında yaşananlar bu kez tersinden Dersim isyanında yaşanıyordu. Nitekim, 1925'te Şeyh Sait'i kuzeyden kuşatanlar arasında Dersim aşiretleri milis güç olarak yer alırlarken, bu kez başta Palu Kürtleri olmak üzere, isyan mıntukasının güneyinde yaşayan sunni Kürtleri devlete milis hizmeti yaptılar.

İsyan faaliyetlerinin çapı genişledikçe devletin endişeleri de

artıyordu. Ve bu endişelere paralel olarak sömürgeciler de bölgede faaliyetlerini artırıyorlardı. Aşiret reisleri içinden işbirlikçi devşirmek gibi çabaları bu faaliyetin önemli bir parçasıydı. Yöre halkını isyancılardan uzak tutabilmek için hükümet Kürtçe bildirimler bile dağıtmaktan çekinmedi. Nokta dergisinin, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı tarafından yayımlanmış olan "Türkiye Cumhuriyeti'nde ayaklanmalar" başlıklı çalışmasından aktardığına göre, bildirilerden birinde "Kürtçe ve Osmanlıca harflerle mahalli lisanda" şunlar yazılmıştı:

"Sizi ayaklandırmaya çalışan zavallıları Cumhuriyet hükümetine teslim ediniz veyahut onlar kendileri teslim olmalılar. Bu takdirde cümleniz masum kalacaksınız. Aksi takdirde... cumhuriyetin kahredici orduları tarafından mahvedileceksiniz." (Nokta Dergisi, Sayı:25, 29 Haziran 1987, s.15)

Devletin karşı faaliyetleri birşeyi değiştirmede ve 1937 ilkbaharında isyan patlak verdi. Sömürgeciler üç kolordu (Bk. Kendal, age. s.67) ve "özel olarak gönderilen muhafız alayı" (Nokta, ay, s.23) ile birlikte saldırıya geçtiler. Ancak isyanı bastırmak mümkün olmadı. Ertesi yıl ilkbaharda daha güçlü bir saldırı başlatıldı ve Kürdistan tarihindeki en kanlı katliamlardan biri gerçekleştirildi.

Savaş esnasında yoğun hava bombardımanı ve topçu atışı yanında zehirli gaz kullanılması (Bk. Kendal, age. s.67) ölüm oranını yükselten önemli bir olguydu.

Sömürgeciler gayet hazırlıklı ve tecrübeliydiler. Onyıllardan beri Kürt ayaklanmalarıyla uğraşa uğraşa bastırma işinde ustalaşmışlardı. Örneğin bakanlar kurulunun 4 Mayıs 1937 tarihli gizli kararı bunun bir ifadesidir:

"Sadece taarruz hareketiyle ilerlemekle iktifa ettükçe isyan ocakları daimi olarak yerinde bırakılmış olur. Bunun içindir ki, silah kullanmış olanları ve kullananları yerinde ve sonuna kadar zarar veremeyecek hale getirmek, köyleri kamilen (tamamen-b) tahrip etmek ve aileleri uzaklaştırmak lüzumlu görülmüştür." (akt. Nokta Dergisi ay. s.15)

Aynı şekilde saldırganlara evleri nasıl yıkacaklarına kadar yol gösteren "klavuz kitap"lar bile hazırlanmıştı. Sömürgeciler katliamı

gayet modern(!) yöntemlerle gerçekleştiriyorlardı. Nokta savfalarmada klavuz kitapla ilgili söylenenler herşeyi çıplak biçimde ortaya koyuyor:

"Kılavuz, bir tenkil hareketi için gerekli tüm bilgileri içeriyordu. Örneğin, 'köyde eşkiya araması' bölümünün 6. maddesinde 'Silah atan köy yakılmalıdır' denilirken, 7. maddede bu işin nasıl yapılacağı anlatılıyordu...

"Kılavuzun 'silah toplama' bölümünde de şu 'bilgiler'e yer veriliyordu: Silah teslimine mecbur etmek için kadın ve çocukların toplanarak hükümete teslim edileceğini söylemek çok kere iyi netice verir' (Nokta Dergisi, ay. s.21)

Resmi belgelerde bu kadar açık ve ayrıntılı tarif edilmiş cinayet yöntemlerinin gerçek hayatta hangi biçimlerde uygulandığını tahmin etmek zor olmasa gerek. Yöre halkı, aradan elli yıldan fazla zaman geçmiş olmasına karşın isyanın bastırılması sırasında yaşanan vahşeti hala korkunç duygularla anıyor. Köylüleri asker-sivil genç yaşlı erkek-kadın ayırımı yapmadan meydanlara toplayıp gaz dökerek yakmak, gebe kadınların karınlarını süngüyle deşmek, kadınlara ve genç kızlara tecavüz etmek, isyan mıntukasındaki köylülerin saktandıkları mağaraların ağzını duvarlarla örerek havasızlıktan ve açlıktan öldürmek, fiziki işkence yapmak, sürgüne göndermek vb. gibi uygulamalar ılık elde akla gelen tenkil yöntemlerinden sadece birkaçıdır.

Bütün bu uygulamalar sonucu Dersimde onbinlerce insan katledildi. Diğer isyanlarda olduğu gibi bu isyan sırasında da sivil halktan ve sömürgeci ordudan kaç kişinin öldüğü tarafımızdan tam olarak bilinmiyor. Katliamı yaşayan halkın verdiği rakamlara bakılırsa onbinlerce insanın öldüğü sonucuna varılır. Dönemi konu edinen bazı çalışmalarda benzer sayılar telafuz ediyorlar. Örneğin I. Rambout 40 bin kişinin öldürüldüğünü yazıyor. Ancak bu rakamın nasıl elde edildiği pek açık değil. Sömürgecilerin resmi kayıtları da bu konuda net rakamlar vermiyorlar. "Örneğin 'tarama bölgesinden ölü ve diri 79... kişi çıkarılmıştır' gibi ölü sayısının bilinemeyeceği ifadeler" kullanıyorlar. (Nokta Dergisi ay. s.23) Sömürgecilerin bu belirsizlikleri de ölü sayısının onbinlerle ifade edilecek düzeyde olduğunu kanıtıyor. Trabzon'daki İngiliz konsolosunun merkeze gönderdiği 27 Eylül 1938 tarihli memrandumda da benzer şeyler söyleniyor: "Kadınlar ve

çocuklar dahil olmak üzere binlerce Kürt katledildi.... pek çok kişi de Fırat Nehrine atıldı. Daha az kötü muameleye tabi tutulan bölgelerde yaşayan binlercesi ise mallar, mülkleri ve hayvanları alıkonularak Orta Anadolu'nun çeşitli illerine yollandı." (Ak. Nokta Dergisi, ay. s.15) Sonuç itibariyle, hangi kaynaklara bakılırsa bakılsın 1937 ilkbaharında başlayıp 1938 sonbaharında biten 1,5 yıllık Dersim tenkil hareketinde onbinlerce insan öldürülmüş, onbinlercesi yaralanmış ve bir o kadarı da sürgüne gönderilmiştir.

Elbette bu vahşet ve soykırımın tek sorumlusu sömürgeciler değildi. Onlarla işbirliği içindeki milli hainler de bu işte en az sömürgeciler kadar sorumludurlar. Başta hareketin aydın önderlerinden Alishir olmak üzere pek çok insan bizzat bu hainler tarafından katledilmiştir. Sömürgecilerin giremedikleri mıntıkalara araziyi bilmekten gelen avantajları sebebiyle ilk olarak milisler girmişler ve sömürgeci orduya kılavuzluk etmişlerdir.

Ancak sömürgecilerin Dersim'deki suçlarını kendi halkına karşı işledikleri bütün bu suçlarını karşılığında sömürgecilerden armağan beklerken, isyan sonrası toplu göçettirmeden kendilerini kurtaramadılar. Sömürgeciler işleri bittikten sonra bu milli hainleri buruşturup çöp sepetine atmakta hiç tereddüt göstermediler. Pek çoğu İç Anadolu'ya gönderilen sürgün kabilelerinin başında yeraldı(!)

İsyan mahkemelerinin sahte yargılamalarına gelince, onlardan sözetme gereği bile duymuyoruz. Bunca vahşetin yaşandığı bir yerde yazılı hukuk kurallarının ne hükmü olabilir ki?

Kürdistan'daki bu son büyük kitlesel kalkışma, önderlerinin direnerek ele geçmeleri veya hileyle kandırılıp yakalanmaları sonucu imha edilince yenilgiye uğradı. Ancak diğer isyanlarda olduğu gibi bazı isyancılar silahlarını bırakmadılar. Dersim dağlarının en sarp yörelerine çekilerek 1940 yılına kadar hükümet güçleriyle çatışmaya devam ettiler. Sömürgeciler Dersim'de geniş bir mıntukayı tümüyle boşalttı ve yerleşim yasağı koydu. "Yasak bölge" halkının sürgün yerlerinden kısmen geri dönüp eski yerlerine yerleşmeleri uzun yıllar aldı. Bu süre içinde Kürdistan'ın birçok yöresi insansız ülke durumundaydı.

Dersim isyanıyla ilgili bölümü bitirmeden, ayaklanmanın İngiliz kıskırtması olduğu yolundaki Kemalist yaygaraya da kısaca değinmek istiyoruz.

Diğer bütün isyanlarda olduğu gibi, Dersim isyanında da hükümet, isyancıların mülteci ve İngiliz işbirlikçisi olduğuna dair propaganda yapmıştır.

İşin ilginç yanı, Kemalizm şakşakçısı TKP de bu propagandaya destek vermiştir. Örneğin, TKP genel sekreteri İsmail Bilen'in 'Resmi Dava' adıyla kaleme aldığı 29 Temmuz 1937 tarihli bir yazıda şunlar söyleniyor:

"Ankara hükümeti Dersim bölgesinde Kürt aşiretlerinin yeni bir gerici ayaklanmasını basturmakla uğraşiyor.... Bugün Kemalist hükümetin enerjik reformları yüzünden kendi iktidarlarını tehdit altında hisseden feodal unsurların ümitsiz bir direnişiyile karşı karşıya bulunuyoruz." (Akt. Nokta Dergisi ay. s.20)

Sosyal şöven TKP'nin, Şeyh Sait'ten beri alışık olduğumuz bu gerici tutumu gerçekleri örtbas etmeye yetmiyor. Çünkü Dersim isyanında feodal güçlerin yer aldığı hatta isyana önderlik yaptığı ne kadar doğruysa, bu hareketin ulusal bir isyan olduğu da o kadar doğrudur.

Hareketin İngiliz işbirlikçisi olduğu yolundaki iddia ise bugün açığa çıkan belgeler karşısında tutunamıyor.

Nokta Dergisinin bu konuda İngiliz arşivlerinden çıkarıp yayımladığı belgeler oldukça önemli.

Bu belgelere göre isyanın önderleri İngilizlerden yardım almak için bazı girişimlerde bulunmuşlardır. Örneğin söz konusu derginin orijinalini yayınladığı ve isyanın önderi Seyit Rıza'nın imzasını taşıyan bir mektup bu tür çabaların bir ifadesi olarak alınmalıdır. Seyit Rıza 30 Temmuz 1937 tarihinde İngiliz Dışişleri Bakanına hitaben yazdığı mektubunda açıkça yardım talebinde bulunmaktadır:

"Üç milyon Kürt benim sesimden Ekselanslarına sesleniyor ve bu hükümetinizin yüksek manevi etkisinden Kürt halkını yararlandırmanızı sizden istirham ediyor." (Akt. Nokta Dergisi, ay. s.14)

Ancak İngiliz dışişleri bakanı Seyit Rıza'nın yardım talebini ciddiye almıyor. Bununla da yetinmeyip İstanbul'daki Konsolosuna 5 Ekim 1937 tarihinde gönderdiği bir yazısında "Türk hükümetine mektubun tarafımızdan dikkate alınmadığı"nın "gayri resmi olarak

bildirilmesini" istiyordu. (Bk. Nokta Dergisi ay. s.19) Bu gelge, Kemalist historiografinin, isyanın İngilizlerin güdümünde olduğu yolundaki bütün iddialarını yerle bir ediyor.

Kemalist tarihçilerin isyanı Sovyetler Birliği'yle ilişkilendiren iddialarının da (Bk. Kendal, age, s.105, 40, dipnot) aynı şekilde ciddiye alınır bir tarafı yoktur. TKP'nin konuyla ilgili yukarıda kısmen aktardığımız tavrı biliniyorken, bu iddialara ancak gülünür.

Ali Batı İsyanından 1940'a kadar olan dönemdeki olayları anlattığımız bölümü iki sözcükle özetlemek gerekseydi bunlar "Katliam" ve "vahşet" olurdu herhalde. Cumhuriyet dönemi sömürgeciliğin gerekli kıldığı, sıkı askeri ve siyasi denetimin sağlanması, Kürdistan'da, yukarıda sadece belli başlılarını anlatabildiğimiz düzinelerce isyana sebep oldu.

Bütün bu isyanlarda devletin izlediği bastırma yöntemleri aşağı yukarı benzer özellikler gösteriyor. Bunları kabaca şöyle sıralamak mümkün:

- 1- Şiddetli askeri tenkil ve katliam;
- 2- İsyan sahasının insandan temizlenmesi ve muhtemel isyan odaklarının aileleriyle birlikte İç ve Batı Anadolu'ya sürgün edilmeleri;
- 3- Özel, olağanüstü yargılamalar;
- 4- Boşaltılan sahalara devlete sadık Türk, Laz vb. göçmen nüfus yerleştirilmesi;
- 5- Denetimi ele geçirilen bölgenin, öncelik stratejik noktalarda olmak kaydıyla, karakol ve askeri kışlalarla örülmesi;
- 6- Feodal ağalar ve tüccarlar başta olmak üzere yerel egemen sınıfların işbirlikçi hale getirilmesi ve bir ajan şebekesinin örgütlenmesi.

Sömürgeci devlet belli başlıları bunlar olan tedbirlerle 1940'a kadar Kürdistan'ı adım adım "yeniden" fethetti. Denetimin şöyle böyle sağlandığı alanlarda hemen Cumhuriyet dönemi sömürgeciliğinin bir vechesini oluşturan zorla Türkleştirme çabalarına girişti.

1919-40 dönemi Kürdistan'ında göze çarpan tek düzenlilik sömürgecilerin yöntemleri değil elbette. Onlara karşı gelişen isyanların da bazı ortak özellikleri var. Kısaca göz atacak olursak isyanlarla ilgili şu belirlemeleri yapabiliriz:

1-İstisnasız bütün isyanların komuta merkezindeki egemen unsur feodal ağalar ve aşiret reisleridir. Bazı isyanlarda aydınların, tüccarların ve şehirli önde gelenlerin rolü görelî olarak daha büyük olsa da bu, genel tabloyu değiştirmeye yetmemektedir.

2- Feodallerin ve şehir eşrafının önderliğindeki bu isyanlarda demokratik bir muhteva aramak boşunadır. Bunlar düpedüz milli isyanlardır ve köylü tebaanın verili feodal ve yarı feodal sömürü ilişkileri içinde kalmasını arzulamışlardır.

3- Feodal-burjuva önderlik, sınıf karakteri gereği atomize vaziyettedir ve bu atomizasyon siyasal istikrarsızlığın en önemli nedenlerinden biri olmuştur. Sömürgecilerin güçlü milis teşkilatları örgütleyebilmelerini mümkün kılan da bu yapıdır.

4- Bastırılan her isyan ve Kemalist iktidarın kazandığı her başarı, zaten çözümlenme sürecinde bulunan Kürt feodallerinin ve burjuvaların "millî dava"ya olan bağlılıklarını giderek azaltmıştır. Kürt egemen sınıfları bu gerilmelerine paralel olarak Kürt emekçilerini sömürmede Türk burjuvazisiyle işbirliğine giderek daha çok razı olmuşlardır. Bu da isyanın önderliğinde yeni zayıflıkların kaynağı olmuştur.

5- Kürdistan'daki isyanların feodal-burjuva önderlikleri, sınıf karakterlerine uygun olarak, emperyalizmle işbirliğine yönelmişlerdir. Ancak bu yöneliş Kemalist historiografinin uydurmalarının tersine, somut gerçek bir işbirliğine dönüşmemiştir. Sözkonusu dönüşümlü olanaksız kılan Kürt önderlerinin bağımsızlıkçı tutumları değil, emperyalizmin, menfaatlerini Kemalist iktidarla işbirliğinde görmesidir. Yani emperyalizmin gerçek işbirlikçisi Kürt ulusal isyanlarının önderleri değil, Kemalist iktidarın kendisidir. Ama bu durum, Kürt feodallerinin ve beylerinin emperyalizmle uzlaşma arzu ve girişimlerini yoksaymamızı gerektirmez.

6- Bütün isyanlarda gerici bir ideoloji olarak din önemli bir rol oynamıştır. Bu ideolojik bukağı, isyanları sürekli biçimde geriye çeken önemli bir etken olmuştur.

7- Kürdistan köylüsü istisnasız bütün isyanların temel gücünü oluşturmuştur. Açlık, sefalet, korku, vahşet ve katliamlar karşısında

direnmekten başka çare bulamayan köylüler, her seferinde, kurtuluş hülyalarıyla aşiret reislerinin, feodal beylerin ve burjuvaların arkasından isyana katılmışlar, en büyük özveriyle savaşmışlar ancak her seferinde yenilgiye uğramışlardır. Kürt isyanlarındaki tek demokratik öge, köylülerin hareketi bakımından potansiyel bir durumu ifade ediyordu.

Ancak, onlara yön verecek devrimci bir örgütün ve demokratik bir programın yokluğu, bu potansiyelin, Şeyh Sait isyanında en çıplak biçimde gördüğümüz gibi zenginlerin mallarını yağmalamayı temel faaliyet haline getiren yaygın bir çapulculuğa dönüşmesine yolaçtı. Dünyanın her yerinde benzer durumlarla karşılaşmak mümkün. Başka ülkelerde de devrimci şiarlarla yönlendirilmediği müddetçe köylülerin demokratik potansiyeli, en fazlasından, çapulcu bir yığın hareketi yaratabilmiştir; ordan ötesini değil.

8- İsyanların adım adım bastırılması süreci bir başka açıdan bakıldığında Kürdistan' daki egemen sınıfların sömürgecilerle işbirliğini tamamlama sürecidir. Bu demektir ki, Kürt egemen sınıfları Kürt ulusal sorununu çözme potansiyellerini tarihsel olarak tüketmişlerdir. Başka bir deyişle Kürt egemen sınıflarının, milli programları artık iflas etmiştir. Dersim isyanının bastırılması bunun resmen ilanı olmuştur. Bu tarihten sonra Kürdistan ulusal sorununu çözmeye yönelik ciddi bir hareket ve program ancak başka sınıf ve sosyal tabakaların damgasını taşıyacaktır. Elbette bu, Kürt feodal ve burjuvalarının artık Kürdistan'daki ulusal hareket içinden tamamen çekildikleri anlamına gelmiyor. Sömürgecilik olgusu varoldukça, Kürt egemenleri içinde ulusal güdülerle hareket edecek insanlar her zaman varolacaktır. Bu, eşyanın tabiatı gereği böyledir. Ancak bu cılız muhalif pozisyon, Kürt ulusal sorunu gibi köklü dönüşümleri gerektiren bir çözümü omuzlamaya yetmeyecektir. Nitekim Dersim isyanından sonraki dönemde, Kürt egemen sınıflarının ciddi bir ulusal çabasına rastlayamıyoruz. Tersine, eskiden ulusal isyanlara şöyle ya da böyle bulaşmış ailelerin çocuklarını, yeni dönemde, artık Millet Meclisi sıralarında, ya da benzer başka kurumlarda görüyoruz. Bu dönemden sonra, Kürdistan'daki ulusal muhalefet, bir geçiş sürecini temsil ettiği ileri sürülebilecek 49'lar hadisesi dışında, esas olarak, daha modern ve aşağı sınıflardan gelmiştir. Bunu ilerde ele alacağımız için şimdilik noktalıyoruz.

1940 Sonrası Sessizlik Yılları

Dersim isyanının bastırılmasıyla birlikte Kürdistan'daki büyük isyanlar dönemi, sona erdi. Cumhuriyet dönemi sömürgeciliğinin gerekli kıldığı askeri sesi denetim sağlanmıştı. Bundan sonraki dönem, tarihçi Kendal'ın deyimiyle "Sessiz Yıllar" dönemiydi

Elbette sessiz yıllar demek, Kürdistan'da bütün hareketlerin sona erdiği ve bütün muhalefet odaklarının yokolduğu anlamına gelmiyor. Eskisi kadar geniş çaplı ve silahlı olmasa da bir muhalefet alttan alta geliyordu. Fakat en küçük gelişme fakkedildiği anda büyük bir baskıyla sindiriliyor, hatta gerektiğinde insanlar kurşuna diziliyordu.

Buna ilişkin en çarpıcı örnek, Van'ın Özalp kazasında kurşuna dızilen 33 köylüdür. Önceki bölümlerde de belirttiğimiz gibi İran Kürdistanı'nda kısa bir süre sonra Mahabat Kürt Cumhuriyeti'ni kuracak olan milliyetçi hareket, sadece Doğu Kürdistan'la sınırlı bir etki yaratmadı. Başta Türkiye olmak üzere diğer parçalar üzerinde de etkili oldu. İnanla Türkiye arasında kaçakçılık yapan Kürt köylüleri çoğu kez bu etkilerin taşıyıcıları durumundaydılar. Durumu fark eden General Mustafa Muğlalı, bu tür faaliyetlerin kökünü başından kazmak amacıyla, Kürtçülüklerinden kuşkulandığı 33 Kürt köylüsünü 1943 'te sorgusuz sualsiz kurşuna dizdi. Sonraki yıllarda şair Ahmet Arif'in en güzel şiirlerinden birini yazmasına sebep olacak olan bu olay, Türk sömürgecilerinin vahşetini göstermek bakımından anlamlıdır.

40'lar ve 50'ler Kürdistanı'nda bu tür bazı olaylar geliştirse de, o dönemi karakterize eden esas olgu hiç kuşkusuz İkinci Dünya Savaşı sonrasında kapitalizmin Kürdistan'a etkili biçimde girişidir. Bilindiği gibi savaş sonrası dönemde ABD emperyalizminin gündeme getirdiği Marshall planının kapsamına Türkiye de dahil edilmişti. Bu, kapitalizmin Türkiye'deki gelişmesini hızlandırdı. Türkiye'deki gelişme etkisini kısa süre içinde Kürdistan'da da hissettirdi. Gerçi Kürdisian'ın kapitalizmle tanışması eskilere uzanıyordu ama, bu ölçüde bir etkileşim ilk defa gerçekleşiyordu. Sonraki yıllarda hızlanarak artacak olan kapitalizmin Kürdistan'a bu nüfuz edişi, pek çok değişikliği beraberinde getirdi: Eski feodal beyler giderek sermayedar haline dönüştüler. Kırsal alana traktör vb. modern araçlar girdi. Bu giriş, Kürdistan kırsında belirgin bir toplumsal çözülüşe sebep oldu;

Kürdistan'ın ve Türkiye'nin büyük şehirlerine göç başladı. Modern sınıflar ve sosyal tabakalar oluşmaya, eskiden var olanlar giderek belirginleşmeye başladılar. Modern sınıf ilişkileri artık Kürdistan'da da kendisini hissettiriyordu.

Bütün bunlar, sömürge bir ülke olarak Kürdistan'ın Türkiye'yle ilişkilerinde belirgin değişiklikler yarattılar. Örneğin yol vergisi türünden angarya usullerin yerini ticarete dayalı görece modern sömürü usuller aldı vs. Sözü ettiğimiz değişiklikler başlı başına bir inceleme konusudurlar. Ancak kaynak kıtlığı yüzünden biz böyle bir ikisadi-sosyal incelemeye giremeyeceğiz. Burada daha çok, bu değişikliklerin Kürt ulusal muhalefetinin üzerindeki etkilerine değinmekle yetiniyoruz.

Modern sınıf ilişkilerinin gelişmeye başlaması Kürt ulusal muhalefetine görece modern sınıfların damgasını vurması için gerekli nesnel zemini yarattı. Kürt ulusal muhalefetinin odağı kırsal kökenli feodal ağalar ve aşiret beylerinden şehirlere kaydı. Yeni dönemde şehir damgalı bir muhalefete yüz yüzeyiz. Elbette değişim bir anda ve çok köklü biçimde olmadı. olamazdı. Aşiret reisleri ve ağaların yerini artık onların yüksek okullarda eğitim görmüş görece modern ilişkileri soğurmuş çocukları almaya başlamıştı. Aynı şekilde tüccarlar ulusal muhalefet içinde daha aktif biçimde yer alıyorlardı. Ama hareketin gövdesini tartışmaya yer bırakmayacak şekilde şehir ve kır kökenli küçük burjuvalar oluşturmaya başlıyordu. Proleterya henüz güçlü ve ayrışık bir sınıf olarak sahneye çıkmamış olduğundan harekete onun katkısını sezmek henüz mümkün değildi.

Kürt ulusal hareketinin bu yeni bileşimi, özünde, hareketin Dersim hareketine kadar olan dönemdeki niteliğiyle günümüzde ulaşılmış olduğu nitelik arasındaki bir geçiş evresini ifade ediyordu. Bu geçiş evresini en uygun biçimde 49'lar olayında izleyebiliriz.

49'lar HADİSESİ; adını, 1950'li yıllarda derlenip toparlanmaya çalışan Kürt ulusal muhalefetinin, güneysideki 58 sonrası atılımının da katkısıyla güçlenmeye başlaması sonucu Menderes hükümetinin başlattığı bir tutuklama operasyonundan alır. Operasyon sonucu hangi kriterlere göre toplandığı pek belli olmayan 49 kişi gözaltına alınır, ağır işkencelerden geçirilir ve tutuklanırlar. Haklarındaki resmi

suçlama, sanıkların Av. Ziya Şerefhanoglu'nun (ünlü Şerefname'nin yazarının torunlarından) başkanlığında 1958 yılında gizli "Kürt İstiklal Partisi"ni kurdukları ve Kürdistan'ın bağımsızlığı uğrunda faaliyet yürüttükleri yolundadır.

Gerçeğin tam olarak böyle olduğu kuşkuludur. Kesin olan birşey varsa o da aydın ağırlıklı 49 sanığın Kürdistan'ın sömürge statüsüne (bu statünün varlığını teorik olarak tespit etmiş olsunlar veya olmasınlar farketmiyor) karşı herbiri değişik perspektiflere sahip bir muhalefet yürüttükleridir. Bunlardan bir kısmının Güney Kürdistan ve Lübnan'daki Kürt ulusal hareketleriyle ilişki içinde buldukları da doğrudur. Ancak tümünün illegal bir parti kurdukları iddiası kanıtlanamamıştır, Sanıkların kendi aralarında değişen düzeylerde ilişki içinde oldukları bilinmekle beraber, bunun iddia edildiği türden bir partililik ilişkisi olup olmadığı bilinmiyor. En azından tümünü kapsayacak bir parti ilişkisi kanıtlanmış değildir.

Sanıkların mesleki dağılımına baktığımızda büyük çoğunluğunun üniversite öğrencisi olduğunu görürüz. Bunlar Kürdistan'daki feodallerin ve eşrafın çocukları olmaları itibarıyla bir yanları Kürdistan'ın geçmiş ulusal muhalefetine uzanır. Öğrenciler dışında doktor, subay, avukat, tüccar, mühendis, gazeteci, elektrikçi, toprak ağası, müteahhit gibi mesleklerden gelen sanıkların sınıfsal bileşimi genel olarak şehirli küçük ve orta burjuva ağırlıklıdır.

Bu ara sınıf karakteri, onların toplumsal ve siyasal olaylara yaklaşımını da tayin etmiştir. Orneğin Av. Ziya Şerefhanoglu gibi görece eski feodal geleneğin izlerini taşıyan bir kesim, mahkeme safahatında olduğu gibi sonraki dönemde de sömürgecilerle uzlaşan bir tutum izlerken; başını Dr. Sait Kırmızı Toprak'ın (sonraki adıyla meşhur Dr. Şıwan) çektiği ikinci bir kesim gerek mahkeme safahatında, gerekse daha sonraki dönemde sömürgecilerle uzlaşmayan radikal bir tutum benimsemişlerdir.

Aynı şekilde, belirgin bir homojenlik arzetmese de bu iki farklı kesimin toplumsal sorunlara yaklaşım ve benimsedikleri dünya görüşlerinde de bir farklılaşma mevcuttur. Birinci kesim, ağırlıklı sağcı görüşler taşıırken, ikinciler sol, sosyal adaletçi ve giderek sosyalizmden etkilenmiş fikirlerin sahipleri oldular.

Bu farklılaşma, özünde, Kürt ulusal hareketi içindeki iki farklı akım arasındaki bir ayrışmayı, yani eski dönem isyanlarına damgasını vurmuş olan feodal-burjuva geleneğin tarihsel olarak eskimiş çözümlerini ve pratik davranışlarıyla, Kürdistan toplumunun orta ve aşağı tabakalarının Kürdistan'ın sorunlarına getirdiği çözümlerini ve pratik davranışları arasındaki bir ayrışmayı ifade ediyordu. Birincilerin yüzü geriye dönmüştü; eskinin, bir anlamda anakronik uzantılarıydılar ve yeni oluşan toplumsal ilişkiler zemini açısından tarihte kalmış bir çözümlerini temsil ediyorlardı. İkinciler ise, tersine, Kürdistan'ın yeni biçimlenişinin temsilcileriydiler. Yani daha modern bir toplumsal, siyasal ve ideolojik konumlanışları vardı ve geleceğe yakın çözümlerinin taşıyıcıları onlardı. Nitekim toplumsal pratik bunu doğruladı. Birinciler sonraki yıllarda büyük ölçüde siyaset sahnesinde çekilir veya sömürgeci sistemle bütünleşirlerken ikinciler bu sahneye daha kalıcı biçimde yerleştiler. Kendilerinden sonraki kuşaklara birşeyler kaldıysa; bu değerleri taşıyanlar ikinciler oldu.

Yinede bütün bu ayrışmanın saf biçimiyle ortaya çıktığını söylemek zordur. Böylesi, Kürdistan'ın o gün içinde bulunduğu sınıflar ilişkileri nedeniyle imkansızdı. Çünkü sınıfsal ayrışma bugünkü netlikte değildi. Dolayısıyla her bir eğilimin mensupları, birçok konuda rahatlıkla karşıt eğilimin düşünce ve tezlerini savunabiliyorlardı. Küçük bir örnek verelim. Kürt milliyetçiliği konusunda, Av. Şerefhanoglu gibi daha sonraları Yeni Türkiye Partisi saflarında siyaset yapacak birine göre daha radikal düşüncelere sahip olan ve ilerde bu uğurda çileli bir illegal mücadeleyi göze alarak, Türkiye Kürdistanı Demokrat Partisi'nin kurucuları arasında yer alacak olan Sait Elçi, bu tutumundan ötürü Kürdistan konusunda benzer bir radikalizmin taşıyıcısı durumundaki Sait Kırmızıtoprak'la yan yana olması gerekirken, dünya görüşü itibarıyla sağcı fikirlere sahipti ve birincilere yakın duruyordu.

Bu örneğin de ortaya koyduğu gibi 49'ların Kürt ulusal hareketi içinde bir geçiş sürecini ifade ettikleri yolundaki yukardaki çözümlerimiz, 49'lar içinde görmezden geçinemeyecek ölçüde belirginleşmiş bir saflaşmanın tespit edilmesiyle değil, embriyon halinde varolan eğilimlerin soyutlanmaları yoluyla ulaşılmış bir genellemedir.

49'lar hadisesi hem Kürt ulusal hareketi içindeki mühim bir ayrışmanın cereyan ettiği zemin olması, hem de sessizlik yılları olarak tanımladığımız 1940 sonrası süreçte, Türk hakim sınıflarının, Kürt ulusal hareketindeki en küçük bir kıpırdanma karşısında ne kadar acımasız davrandıklarını göstermesi bakımından önemlidir. DP iktidarı, bugünün kriterleriyle ele alındığında çok şekilsiz ve netlikten uzak bir muhalefeti temsil eden 49'ların üzerine acımasızca gitti; yakalayabildiklerini TCK'nın 125. maddesine muhalefetten yargulayarak uzun süre idamla tehdit etti. Böyle davranmaktaki amaç, Kürdistan halkı içinde korku ve dehşet yaratabilmektir. Ve bunu bir ölçüde başardılar da. İsyanlar dönemi jenositlerinin anıları henüz tazeliğini koruyorken, 49 önde gelen şahsiyetin ansızın toparlanmaları ve idam talebiyle yargılanmaları kitleler içinde şok etkisi yaratmıştı. Sömürgeciler bu olayı Mc Cartyci yöntemlerle sonuna kadar kullandılar.

49'lar hadisesi, Türk hakim sınıflarının değişik kanatlarının aralarındaki bütün ayrıklara rağmen, Kürt ulusal muhalefeti karşısında aşağı yukarı benzer tavırlar takınacaklarını göstermesi bakımından da önemli bir olaydır. Ne demek istediğimizi kısaca açalım.

Bilindiği gibi olay 17 Aralık 1959'da oldu. 1960 darbesi yapıldığında sözü edilen 49 kişi hala tutuklu bulunuyordu. 60 darbecileri, DP iktidarına yönelik bütün düşmanlıklarına rağmen bu iktidarın içeri tıktığı 49 Kürdü çıkarılan genel affın dışında tuttular. Cezaevi kapılarının bu 49 "Kürtçü" dışında herkese açılması yeni yönetimin ırkçı karakterini olduğu kadar, Kürdistan meselesinde muhalifleriyle uygulama aynı içinde olduklarını da ortaya koydu.

49'lar olayı ile ilgili olarak söylemek istediğimiz son şey, bütün belirsizliğine, zayıflığına, netsizliğine, hatta şekilsizliğine rağmen bu olayın Kürdistan'daki "sessiz yıllar"ın sonuna işaret eden bir gelişme olduğudur. Kürt ulusal muhalefeti 49'lar olayından sonra her geçen gün daha belirgin biçimde toplum sahnesine çıktı.

Bunda 1961 Anayasasının getirdiği nisbi özgürlük ortamının rolü yadsınamaz. 60 darbecilerinin Kürt düşmanı karakterlerine karşın getirdikleri anayasanın Kürt ulusal muhalefetinin nitelik ve nicelik olarak gelişmesi üzerinde olumlu katkıda bulunması, herhalde,

sömürgeciliğin çağdışı karakteri ile toplumsal gelişmenin doğrultusu arasındaki terslikten doğan tarihsel bir ironidir. Olayları kısaca hatırlayalım.

60 darbecileri iktidara geldiklerinde açıktan açığa anti-kürt bir çizgi izlediler: Darbeciler toprağağalarına karşı tedbir adı altında "485 Kürt aydınını ve aristokratını" Sivas'ta kurulan bir askeri kampa topladılar, gelişen tepkiler üzerine dört ay sonra bunlardan Kürdistan'da nüfuz sahibi 55 tanesini Anadolu'da sürgüne gönderdiler ve kalanları serbest bıraktılar; Kürt Köylerinin isimlerini Türkçeleştirmeyle ilgili bir yasa çıkardılar; asimilasyonu hızlandırmak amacıyla çok sayıda Yatılı Bölge Okulu açtılar; çevredeki Kürtçe radyo yayınlarının dinlenmesini engellemek için Kürdistan'da Türkçe yayın yapan "yarım düzine" radyoevi kurdular vb. Darbecilerin Kürdistan'a yönelik bu tedbirlerinin özel bir anlatımı için (Kendal, Kürdistan in Turkey age, S. 74-75)

Öte yandan 61 Anayasasıyla getirilen basın yayın, toplantı ve dernek kurma özgürlüğü, Türkiye'deki toplumsal muhalefet gibi Kürdistan'daki ulusal muhalefeti de canlandırdı. Özellikle basın yayın alanındaki gelişmeler hareketin gelişmesi üzerinde olumlu katkıda bulundular. Bu nedenle kısaca göz atmakta yarar görüyoruz.

İsyanlar döneminde yayınlananlar hariç tutulursa özel olarak Kürdistan'ın sorunlarıyla ilgilenen yayın organlarının geçmişi, 1950'lere kadar uzanır. Bu dönemde Kürdistan'ın geri kalmışlığını kendine temel mesele olarak almış, fakat henüz billurlaşmış Kürt ulusalcı kimliğine bürünmemiş olan "Doğuculuk" adıyla bilinen bir akımdan sözedebiliriz. Genellikle burjuva liberal aydınlardan meydana gelen bu oluşum Kürdistan'daki iktisadi, sosyal ve kültürel geri kalmışlığı, sosyal adaletçi bir jargonla ortaya koyan çeşitli yayın organları etrafında kümelenmişti. Bu yayınlardan ilki 1958 sonbaharında Diyarbakır'da çıkarılan **İleri Yurt** gazetesiydi.

1961 Anayasasının basın alanında getirdiği görece serbetlik ortamı zamanla bu tür yayınların sayısında ve niteliğinde değişmelere yol açtı. Artık direk olarak Kürt dili ve kültürü üzerine yayın yapan çeşitli periyodiklere rastlamak mümkündü. Örneğin, Türk Sanayi ve Ticaret Odaları'nın kurucularından ve bir dönem M. Kemal'in çok

yakınlarında bulunmuş olan Ahmet Hamdi Başar'ın yönetmenliğindeki **Barış Dünyası** adlı dergi 1962 yılında Musa Anter'in Kürt dili, edebiyatı ve folklorü üzerine incelemelerini yayımladı. Aynı yılın Eylül ayında Türkçe-Kürtçe iki dilde yayın yapan **Dicle Fırat** adlı aylık bir dergi yayın hayatına girdi. Kapatılmalarına rağmen Kürtçe yayınların arkası gelmedi. Örneğin, Deng (Ses) ve Riya Newe (Yeni Yol) adlı Kürtçe dergiler birbiri arkası sıra çıktılar vs. (Bk. Kendal, age. s. 76)

Bütün bu yayınlar, belli belirsiz bir haldeki 49'lardan başlayarak, 'Doğuculuk' gibi her niyete yenilebilecek genel ve legalist, burjuva-liberal bir oluşumda konaklayan Kürt milliyetçi hareketinin ileriye doğru yürüyüşünü kolaylaştıran bir rol oynadılar.

Öte yandan Türkiye "sosyalist" hareketi de bir ucundan Kürt ulusal sorunuyla ilgilenmeye başlamıştı. O dönemde bu uğraş henüz "Doğu Sorunu" gibi işin özüyle fazla alakalı olmayan bir ad altında yürütülmektedir ama, Kürdistan'daki gelişmeler üzerinde olumlu etkiler yaratmıştır. Türkiye İşçi Partisi'nin konuyla ilgili çalışmalarını bu bapta anmak mümkün. Sonraki yıllarda Kürt ulusal hareketi içinde önemli roller alacak olan birçok isim, bu dönemde, TİP bünyesinde faaliyet gösteriyordu. TİP üyesi veya ona yakın duran Kürdistan'lı yurtseverlerin tertipleedikleri "Doğu Mitingleri"ni özellikle anmalıyız. Çünkü bu mitinglerin, Kürdistan yakın dönem ulusalcılığının oluşum gelişimindeki katkıları tartışılmazdır. Kürdistan'daki ulusal baskıdan rahatsız olan insanlar mevcut rejime karşı en radikal eleştiriyi yönelten TİP'e akıyorlardı. Fakat bu akışın sonuçları tek yanlı değildi. Kürt aydınlarının ve milliyetçilerinin TİP'teki bu yığılışı, TİP içinde Kürt hareketiyle ilgili tartışmaları alevlendiriyordu. Çünkü toplumsal gerçeklik, TİP'in öngörülerıyla pek uyuşmayan bir rotada seyrediyordu.

Bu da TİP'in "doğulu" taraftarlarını sürekli bir arayış içine itiyordu. Bu arayış ve tartışmalar sonuçta Kürdistan'daki ulusal muhalefeti zenginleştiren bir rol oynadılar.

Fikir Klüpleri Federasyonu (FKF) için de benzer şeyler söylenmelidir. Genellikle üniversiteli aydınların yer aldığı bu örgütlerin içindeki Kürt aydınları, süreç ilerledikçe giderek artan oranda Kürt ulusal muhalefetine angaje oluyorlardı. Bu tür kitle örgütlerinin kontrolünü elinde bulunduran Türkiye'deki sol ve sözde sosyalist

hareketlerin Kemalizmin derin etkisinde olmaları ve TKP geleneğinde kaba ifadesini bulan sosyal-şöven bir yapılanma içinde bulunmaları Kürt aydınlarının bu örgütlerden kopuşunu ve Kürt ulusal hareketine katılmalarını hızlandıran bir rol oynuyordu.

Böylece 70'li yıllara yaklaşırken, Türkiye'deki sol ve "sosyalist" çevrelerden giderek uzaklaşan ve Kürt ulusal muhalefetine bağlanan ve ağırlıkla aydınların oluşturduğu bir akışkanlığa şahit oluyoruz.

Ama o dönemde Kürt milliyetçi hareketini besleyen tek kaynak bu aydın akışı değildi elbette, Kürdistan'da başından beri Türkiye'deki sosyalist veya solcu muhalefet odaklarıyla hiç bütünleşmemiş olan milliyetçi bir kesim daha vardı. Bu kesimin kır ağırlıklı beslenme kaynakları çok çeşitliydi ama bir tanesi var ki, anmadan geçemeyiz. O da güneydeki Barzani hareketidir.

İlgili bölümde daha ayrıntılı biçimde anlattığımız gibi 1958'de 2. Faysal'ın devrilmeeesiyle kurulan yeni Cumhuriyet döneminde Kürt hareketi gerçek bir atılım yaptı. Barzani'nin popülaritesi ve Kürdistan halkı üzerindeki etkisi iyice arttı. Bu etki Türkiye Kürdistanı'nda da kendini hissettirdi. Türkiye KDP'sinin kuruluşu (1965) bu etkileşimle yakından ilişkilidir. Yüzyıllar boyunca dünyadan habersiz yaşamış olan Kürdistan köylüsü, kapısına kadar gelen radyodan kendi anadilinde Güney Kürdistanı'nda olup bitenleri dinledikçe, Barzani'nin kişiliğine bu kişilikte simgeleştirdiği milliyetçi fikirlere karşı sempetiyle doluyordu. İşte bu ve benzeri gelişmeler, Türkiye Kürdistanı'nda milliyetçi hareketin gelişmesine bir başka kanaldan katkıda bulundu. Bunun en belirgin kanıtı 12 Mart'ta Diyarbakır sıkıyönetim mahkemesince tutuklananlar arasında "Barzani'ye yardım etmek türünden suçlamalarla yargılanan köylü kökenli sanıkların sayısındaki kabarıklıktır.

Böylece çok değişik kanallardan beslenen Kürt ulusal muhalefeti 1960'ların sonlarına geldiğimizde ulaşmış olduğu nitelik ve nicelik duruma uygun bazı ararışlara girdi, Sait Kırmızıtoprak gibi 49'lardan gelme eski kuşak yurtsever devrimcilerin de katkılarıyla 1969'da kurulan Doğu Devrimci Kültür Ocakları (DDKO) bu ararışların sonucu olarak doğdu.

İlk şubeleri Ankara ve İstanbul da açılan, ardından kısa bir süre içinde Kürdistan'ın önemli illerine yayılan bu dernekler, Kürt ulusal hareketinin günümüzde şekillenışı üzerinde önemli etkide bulunmuşlardır. Bu nedenle üzerinde kısaca durmayı hak ediyorlar.

DDKO'lar legal kitle örgütleriydi. Resmiyette kendilerini kültürel kurumlar olarak tanımlıyorlardı, ama tarihte de örneklerini gördüğümüz benzer türde dernekler gibi, faaliyetlerini, hiçbir zaman sadece kültürel etkinliklerle sınırlamadılar. Kürdistan köylüsünün çeşitli ulusal ve demokratik istemlerinin tercümanı oldular. Komandoların ünlü köy baskınlarını, köylülere meydan dayacağı atılmasını, Kürdistan'ın iktisadi-siyasi —kültürel geri kalmışlığını vb. teşhir ettiler. Bu amaçla 1970'ten itibaren DDKO bülteni adlı 30.000 tirajlı bir yayın çıkardılar ve bunu Kürdistan'da ulaşabildikleri her yere ve Türkiye'deki devrimci demokrat çevrelere, işçi kuruluşlarına vb. dağıttular (Bk. Kendal, age. s. 92)

Bu çalışmalardan rahatsız olan yönetim 1970'in sonlarında DDKO yöneticilerini tutuklamaya başladı. Zaten kısa bir süre sonra 12 Mart faşist darbesi yapıldı ve Türkiye'deki bütün devrimci-demokratik kitle dernekleri gibi DDKO'lar da sıkıyönetim mahkemelerinin konusu oldular.

Dernek üyelerinin sosyal kimliklerine baktığımızda ağırlıkla, Kürdistan'ın orta ve küçük burjuva sınıfının mensuplarıyla büyük bölümü eski konumlarını yitirmiş soylu ailelerin çocuklarına rastlarız. Ama her halukârda küçük burjuva unsur başat durumdadır.. Böylece DDKO ve çağdaşı diğer oluşmaların şahsında, yüzyılın başındaki, feodallerin ağırlıkta olduğu Kürt ulusal muhalefetinden, görece daha modern sınıfların egemen olduğu bir ulusal muhalefete ulaşmış bulunuyoruz.

Ancak bu muhalefet de geçmişin olumsuzluklarından bütünüyle arınmış değildi. Örneğin bu muhalefetin Kürdistan gerçekliği ve bu gerçekliğin nasıl dönüştürüleceği konularında net düşünceleri yoktu. Legalist çerçeveye sıkışıp kalmış reformcu çözüm önerileri etrafında dönüp durmuktaydılar. Yani legal tüzüklerindeki çerçeveyi fazla aşmış değillerdi. Aslında bu kadar homojen oldukları bile söylenemez. Kürdistan'ın sömürge olduğu gerçeği ve bunun gerekli kıldığı

bağımsızlık savaşı, illegal örgütlenme, silahlı mücadele vb. konularda oluşumun tümü üzerinde etkili olmuş sistemli görüşlerden söz edilemez. En iyimser bir tutumla tek tek kişilerin kendi kişisel tecrübe ve araştırmalarıyla üretebildikleri bazı fikir kısıntılarından bahsedebiliriz. Türkiye sosyalist hareketiyle çok yakın ilişki içinde olmalarına rağmen sosyalist ideolojinin sorunlarıyla fazla ilgili değillerdi. vb.

Bütün bunlar aslında her ülkenin devrimci demokratik muhalefetine gözlemlenebilecek olgulardır. Bu tür muhalefet odakları hemen her ülkede, reformcu liberal-milliyetçi kümelenmeler olmaktan kurtulabilmek için zamana ve mücadeleye ihtiyaç duymuşlardır. Zaman, sınıfların karşılıklı konumlanışlarını netleştirdikçe bu şekilsiz kümelenmelerin netleşmesi, ve kendi iç ayrışmasının nesnel zemini de doğar ve bu nesnel zemin sözü edilen gelişmeleri mümkün kılar.

Nitekim Kürdistan'da da böyle oldu.

12 Mart darbesiyle zindanlara tıkılan Kürdistan devrimci demokratik muhalefeti, buradan bölünmüş ve kendi içinde saflara ayrılmış vaziyette çıktı. Bütün netsizliklerine rağmen üç ayrı oluşum dikkati çekiyordu. 1— Sovyet modern revizyonizmin etkisindeki akım 2— Kürt milliyetçisi akım; 3— Marksizmden etkilenmiş akım

Bu üç belirgin akım, 1975'te DDKO'ların benzeri olarak Ankara ve İstanbul'daki Kürt ulusal muhalefetine mensup öğrencilerin öncülüğünde kurulan Devrimci Demokratik Kültür Dernekleri (DDKD) içinde de kısa sürede varlığını hissettirdi. Ve giderek bu demekler içinde bölünmelere yol açtı.

Bu saflaşma kişilerin kötü niyetlerinin ürünü olarak doğmamıştı. Tamamen nesnel şartların ürünüydü. Kısaca açalım. Bilindiği gibi Marchal planıyla birlikte kapitalizmin Kürdistan'daki etkisi daha belirgin hale gelmişti. Bu durum, yukarda da belirttiğimiz gibi, Kürdistan'daki sınıf ilişkileri üzerinde çeşitli etkiler yarattı. Örneğin feodaller giderek çözüldürken, proletarya sınıfının elle tutulur bir niceliğe ve niteliğe ulaşması esas olarak bundan sonraki döneme rastlar. Bu olgu 1960'larda ama özellikle de 70'lerde kendini daha net biçimde ortaya koymuştur.

Aynı şekilde, küçük buruva sınıfının kapitalizmin gelişmesine

paralel olarak, çözülmeye uğraması ve bu durumun sömürgecilere karşı güçlü ulusal dinamikler yaratması da esasta bu dönemin olgularıdır.

İşte sınıfların pozisyonlarındaki bu farklılaşma ve saflaşmalar, siyasal planda ve bu arada genel bir kümelenme görünümündeki Kürt ulusal muhalefeti içinde meydana gelecek saflaşma ve çözümlerin nesnel zeminini oluşturdu.

Kürt ulusal muhalefeti içinde marksizmden etkilenmiş bir akımın açık seçik ortaya çıkması Kürdistan proletaryasının yukarıda anlattığımız gelişmesinin ürünüydü.

Sonraki yıllarda kendi içinde tekrar tekrar bölünmesine rağmen bu üç akım varlığını günümüze kadar korudu.

Bu akımların kendi iç evrimlerini etkileyen önemli bir gelişme, 75 sonrası Türkiye Kürdistanı'nı kucaklayan sosyalizm dalgasıdır. Bu yıllarda sosyalizm Türkiye'yle tam bir paralellik içinde Kürdistan'da da etkili ideoloji oldu. Hiç kuşku yok bu ideolojinin Kürdistan'a taşınması, en azından başlangıçta, Türkiye sol hareketi kanallarıyla gerçekleşti.

Burada da Türkiye sol-"sosyalist" hareketi ile Kürdistan ulusal muhalefeti arasında diyalektik bir etkileşim söz konusudur. Kürdistan ulusal muhalefeti, Türkiye'de gelişen sosyalist hareketten etkilenirken, onları Kürt ulusal sorunu hakkında etkiledi. Böylece Türkiye sol hareketinden yeni bazı kopuşlar oldu. Sonraki yıllarda Kürdistan'daki önemli ulusal-demokratik güçlerden birini oluşturacak olan PKK bu gelişmelerin sonucunda doğdu.

Sosyalist ideolojinin Kürdistan'daki muazzam yankılanması simetrik olarak, Kürt ulusal muhalefeti içindeki saflaşmaları hızlandırdı. Örneğin Türkiye KDP'si geleneğinin peş peşe bölünmesi veya DDKD'ler içindeki bölünmeler bu sosyalist etkilenmeyle yakından ilişkilidir. Aynı şekilde yukarıda yaptığımız üçlü tasnifte Kürt milliyetçisi akım olarak isimlendirdiğimiz hareketin de kendi içinde değişen tonlarda olmak kaydıyla sosyalist söyleme sahip çıkması benzeri gelişmelerin ürünüdür.

Keza Kürdistan'da bir marksist akımın boy vermesi de Türkiye sosyalist hareketiyle olan etkileşimlerle yakından ilişkilidir. Bu

ideolojik etkileşimin katkısıyla, önce Sovyet modern revizyonizmine, ardından, Çin revizyonizmine karşı ideolojik tavır alan Kürdistan Marksist hareketi oluştu.

Bizim de görüşlerine katıldığımız ve ismini efsanevi devrimci KAWA'dan alan bu marksist hareketin, ideolojik-siyasal görüşlerinin açıklanması başlı başına bir inceleme konusu olduğu için, burada girmiyoruz. Ancak şunu belirtmeliyiz ki, bu hareketin ulaştığı olduğu ideolojik-siyasal platform, savunmamızın başından itibaren gelişim öyküsünü anlatageldiğimiz Kürt ulusal hareketinin, Marksizm-Leninizmle kaynaşarak ulaşabildiği en üst ve en olgun aşamayı temsil ediyor.

75 sonrası süreç, Kürt ulusal muhalefetinin artık bütün renkleriyle açılıp serildiği bir dönem oldu. Kürdistan tarihinde hiç görülmemiş genişlikte ve derinlikte bir ulusal hareket gelişmeye başladı. Her bir sınıf kendi siyasal programını inşa etmek ve etkin kılmak yoluyla, hem sömürgecilere karşı mücadele ediyor, hem de ulusal muhalefet içinde kendi sınıfsal hegemonyasını tesis etmeye çalışıyordu.

Sömürgeciler, Kürdistan tarihinde hiç tanık olmadıkları kapsam ve nitelikte bir ulusal-demokratik muhalefetle karşı karşıya kalınca, bir kez daha bilinen bastırma yöntemlerine yöneldiler. Aynı dönemde Türkiye'de, gelişen devrimci-demokratik-sosyalist hareket de, hakim sınıfları tehdit eden bir noktaya ulaşmıştı. Bütün bu tehlikeli durumlar, Türk kapitalizminin aşılamayan iktisadi krizi ve emperyalist sistemin, stratejik planda, Ortadoğu'ya ilişkin olarak Türkiye'ye biçtiği rollerin gereksinimleriyle birleşince, bilinen 12 Eylül darbesi yapıldı. 12 Eylül, Kürdistan'da yeni bir döneme işaret ediyor.

12 Eylül Dönemi ve Kürdistan'da Yeniden Yapılanma

12 Eylül, Kürdistan açısından gemi azıya almış bir devlet terörüyle karakterize olur. Beşli generaller çetesi iktidara gelir gelmez ilk iş olarak, Türkiye ve Kürdistan'daki devrimci-demokratik ve komünist örgüt ve akımları çökertmeye çalıştı. Hareketin kendi iç

zaaflarının ve kitlelerle bütünleşememiş olmasının da katkısıyla, kısa sürede bu hedefine ulaştı: Aynı anda bütün demokratik ve komünist örgüt ve akımları çökertmeye çalıştı. Hareketin kendi iç zaaflarının ve kitlelerle bütünleşememiş olmasının da katkısıyla, kısa sürede bu hedefine ulaştı: Aynı anda bütün demokratik kitle örgütlerinin kapısına kilit vurdu ve devrimci-demokratik işçi sendikalarını kapattı vb.

Kürdistan'daki uygulamaları ise çok daha vahşi biçimler aldı.

Darbenin hemen akabinde, yurtsever, devrimci, demokrat ve komünist hareket ve örgütler, ya çökertildi, ya da kısa zamanda toparlanamayacak ölçüde geriletildiler: Halkın muhalefetini devrimci bir direniş cephesine dönüştürecek bu örgütlerin devre dışı edilmeleri, meydanı tamamıyla sömürgeci militer kuranlara bıraktı. Artık, ciddi hiçbir direnişle karşılaşmayacaklarının verdiği rahatlıkta Kürdistan halkına saldırebilirlerdi.

Böylece kitlesel saldırılar dönemi başladı. Kürdistan'ın istisnasız her yerinde dinmek bilmeyen bir devlet terörü uygulandı. Özellikle de, yurtsever fikirlerin bir hayli etkili olduğu Güneydoğu Çanağındaki köylerde.

Bura halkı, yurtsever fikirlere aşına olduğu kadar, yüzyıllardan beri süregelen bir yaşayış tarzı olarak asgari ölçüde silahlıdır da. Feodal toplum ilişkilerinin kangrenleştirdiği aşiretler arası kavgalar ve vahşi doğa koşulları, bu silahlanmanın belli başlı sebepleridir. Ancak, devrimci-demokrat görüşlerin halka nüfus etmesi oranında bu silahlar, sömürgeciler için ciddi bir tehdit unsuru haline gelmeye başlamışlardı. 75'ten 80'e kadar uzanan bu yönlü gelişmeler, sömürgecileri alabildiğine ürkütmüştü. Devlet bu nedenle darbeden sonra, ilk iş olarak, silah toplama kampanyaları açtı.

Önce silah affı çıkararak, halkın gönüllü olarak silah teslim etmesini temine çalıştı. Ancak bu yöntem fazla etkili olmayınca, zora yöneldi. Köylülerdeki silahları alabilmek için, akla gelebilen her türlü vahşet uygulandı. Köylüleri meydanlarda toplayarak sıra dayığından geçirmek; saatlerce temel ihtiyaçlarını gidermeden kışın soğukta, yazın güneşin kavurucu sıcağında tutmak, topluca gözaltına almak, kadınları ve çocukları rehine tutmak gibi yöntemler, Kürdistan'ın her yerinde artık günlük uygulamalar haline gelmişti.

Sömürgeciler, Türkiye'de de silah topladılar ve bunun için halka çeşitli baskılar uyguladılar. Ama bu baskıların şiddeti, hiç bir şekilde Kürdistan'da uygulananla kıyaslanamaz. Buradaki farklılık sömürgecilikle ilgili bir olgudur ve hayatın her alanında benzer durumlar gözlemlenebilir.

Sömürgecilerin silah toplama yöntemleri içinde dikkat çekenlerden biri de, köylülere sahibi olmadıkları silahları toplatırma çabasıdır. Sözgeşi, A köyündeki bütün silahlar toplanmış olsun: Sömürgeciler bunu bilseler bile, köyü rahat bırakmazlar. Yetkili komutan, köyün önde gelenlerini bir araya getirerek, bana filanca güne kadar şu miktarda silah teslim edeceksiniz diye emreder, Bu istek karşısında köylülerin ricaları, arabulucu kullanmaları vs. para etmez. Geriye bir tek yol kalmaktadır; çoğunlukçu devletin yetkili mercileriyle anlaşmalı çalışan kaçakçı şebekelerinden, komutanın istediği nitelik ve miktarda silahı satın almak. Elbette, aylar belki de yıllar boyu sürecek eziyeti, toplu dayacağı, gözaltını ve tutuklanmayı tercih etmek de mümkün. Bu etkili metot sayesinde devlet, piyasadaki bütün silahları emip teslim alırken, kaçakçılardan komisyon alan yerel yönetici ve askeri amirler de, ceplerini doldurdukları için memnundular.

Sömürgecilerin, 12 Eylül'den sonra çok sıkça başvurduğu uygulamalardan biri de, "anarşist ve teröristlerin aranması" bahanesiyle gerçekleştirilen baskı ve işkencelerdir. Başta, 12 Eylül öncesinde, devrimcilerin yoğun faaliyet gösterdikleri alanlar olmak üzere, Kürdistan'ın hemen bir yöresinde bu tür baskılar yapılmıştır. Bu baskılar için kullanılan araç ve yöntemler de çok çeşitlidir. Köylerin kuşatma altına alınarak, giriş ve çıkışların günlerce ve bazen de haftalarca engellenmesi; çocuğu aranan ailelere özel baskılar yapılması; kadınlara ve kızlara sarkıntılık edilmesi; köye operasyon için gelen askeri birliğin yiyeceğini temin için, köylülerin tüketim eşyalarına karşılıksız el konulması; anarşistler barınıyor gerekçesiyle, köylülerin yazın kullandıkları geçici konaklama yerlerinin (kom, yayla vb. gibi) yıkılması; anarşist ve teröristlerin, çobanlar aracılığıyla iase temin etmelerini engellemek maksadıyla, hayvanların otlatılacağı sahalara kısıtlamalar getirilmesi ve çobanlara özel baskı uygulanması; köy okullarının, veya sağlık ocağı gibi kamu binalarının, asıl işlevlerinden

mahrum edilerek karakol, geçici barınma merkezi işkencehaneye dönüştürülmesi; köylünün ekme-biçme, vb. gibi üretime ilişkin faaliyetlerine, bazen sebepsiz yere, bazen güvenlikle ilgili uyduruk gerekçeler göstererek engeller çıkarılması... vb. bunlardan sadece birkaçıdır. Günlük basını tarayarak, bu uygulamalarla ilgili örnekler vermek istemiyoruz. Çünkü, böylesi, savunmanın alabildiğine şişmesi sonucunu doğuracaktır. Meselenin özü şudur ki, sömürgeci devlet, 12 Eylül'den sonra akla gelebilecek herşeyi bahane ederek, mazlum Kürdistan halkını baskı altına aldı, ezdi ve soyup soğana çevirdi.

12 Eylül'ün Kürdistan halkına yönelttiği baskıların bir kısmı da, dinsel karakterlidir. Özellikle alevi yurttaşlar için geçerli olan bu uygulamaların özünü, insanların, inançlarına aykırı davranışlarda bulunmaya zorlanması türünden eylemler oluşturuyor. Örneğin sömürgeci devlet, 12 Eylül'den sonra bir tek sunni vatandaşın yaşamadığı bazı Dersim köylerinde, halkın binalarına karşılıksız el koyarak, buraları cami ilan etmiş, her camiye bir imam tayin ederek, alevi köylüleri inançlarına aykırı biçimde namaz kılmaya vb. zorlamıştır. Bu tür şeylere karşı çıkan insanlar ezilmiş, horlanmış ve her vesileyle fiziki işkenceye tabi tutulmuşlardır ve hala da tutulmaktadır.

Şehirlerdeki baskılar da, köylerdekini aratmamıştır. Bütün legal demokratik örgütler kapatıldıktan başka, bu tür örgütlenmeler içinde yer almış insanlar üzerinde özel baskılar uygulanmıştır.

Okullar gerçek bir baskı cenderesi içine alınmış, gençliğin depolitizasyonu için ne gerekliyse esirgenmemiştir. Fuhuş, devlet eliyle teşvik edilmiş (Örneğin, politik etkinlik itibarıyla epeyce aktif bir yer olan Tunceli Lesesi'nde, gençliğin fuhuşa teşvik edilmesi için, bizzat kadın polisler fahişe olarak istihdam edilmişlerdi), politik eğilimler taşıyan öğrenciler işkencehanelere doldurulmuştur.

Her türlü sendikal faaliyet engellenmiş, sendikalar hiçbir iş yapmadan işçi aidatları toplayan kuruluşlara dönüştürülmüşlerdir. Sendikalı veya sendikasız işçinin ücret taleplerinin üzerine şiddetle gidilmiş, işçi enflasyon karşısında aciz duruma düşürülmüştür.

Özel olarak, 12 Eylül sonrasında Kürdistan'da toplumun bütün kesimleri üzerinde şiddetli baskılar uygulandı. Bu dönemde belli başlı

şehirlerdeki işkencehaneler ve cezaevleri ağzına kadar dolup taşmıştır. Mevcut cezaevleri yetmeyince devlet yenilerini, yapmaya koyuldu. O kadar ki, Kürdistan'ın dört bir köşesinde yeni cezaevleri inşa etmek, bir dönem devlet yatırımları içinde en yüksek oranları tutturan faaliyetlerden biriydi.

Özellikle Diyarbakır Askeri Cezavindeki uygulamalar, bu dönemde sömürgecilerin Kürdistan halkına karşı başvurdukları vahşetin en somut örnekleridir. Düzinelerce insanın katledildiği bu cezaevinde yaşananlar, insanlık adına utanç vericidir. Burada sözkonusu cezaevinde başvuru yapılan uygulamalara uzun uzadıya değinme gereği görmüyoruz. Bu, çok yer kaplayacaktır. Yakın döneme ait bir vahşet olduğu ve basın yayın organlarında, özellikle de devrimci demokrat basında sıkça yer aldığı için Diyarbakır vahşetini ayrıntılarına kadar öğrenmek mümkündür. Biz sadece ilk elde akla geliveren birkaç uygulamayı sıralamakla yetineceğiz. Düzenli ve sistemli kaba dayak; görüş yasağı, haberleşme yasağı sabahtan akşama kadar süren marş ezberletme ve söyletme seansları, kantin yasağı, hastahane yasağı, İnsan pisliği yedirme, cop sokma, deterjanlı su içirme, anüsde sigara yakma, saatlerce boğazına kadar lağım suyunda tutma, çıplak olarak altı ıslak hücrelere kapatma, gün boyu süren askeri eğitim yaptırma, inaçlarını değiştirmeye, ihbarcılığa ve ihanete zorlama vs.

Türk sömürgecilerinin 12 Eylül sonrası baskıları sadece Türkiye Kürdsitanı'yla sınırlı kalmamıştır. 1983'ten beri sınır-ötesi hareketler biçiminde Güney Kürdistan halkı da baskı ve katliamlardan kendine düşen payı aldı. Bu baskılara önceki bölümlerde genel olarak değindiğimiz için geçiyoruz.

Sömürgeci devletin 12 Eylül'den sonra Kürdistan'da gerçekleştirdiği en önemli işlerden biri de II. Ordunun Konya'dan Malatya'ya aktarılması olmuştur. Bu aktarımın altında iki önemli sebep yatmaktadır.

Birinci sebep, emperyalist sistemin global hesaplarıyla ilgilidir. Önceki bölümlerde kısaca değindiğimiz gibi, İran Şahı'nın devrilmesinden sonra bölge güvenliğinde meydana gelen boşluğun doldurulmasında Türkiye'ye ek sorumluluklar tayin edildi. Bu, 12 Eylül darbesinin tezgahlanmasının önemli sebeplerinden biridir. Yeni

senaryolara göre Körfez ülkelerinin güvenliğini sağlamada Türkiye bir köprü vazifesi görecektir. Bu da Türk askeri güçlerinin bir kısmının Körfeze yakın bölgelere kaydırılmasını zorunlu kılıyor. II. Ordunun Malatya'ya nakli bu bağlamda gerçekleşti.

Yine aynı bağlamda gerçekleştirilen başka işler de var. Bunların en önemlileri Kürdistan'ın çeşitli şehirlerine ayrılmış dinleme tesislerinin güçlendirilmesi ve Muş, Batman gibi havaalanlarının savaş ve ağır nakliye uçaklarının inip kalkmasına müsait hale getirilecek şekilde yeniden inşasıdır.

İkinci sebebe gelince, bu Türkiye Kürdistanı'nda giderek güçlenen ulusal hareketle ilgilidir. Sömürgeciler geçmişte olduğu gibi önlümüzdeki dönemde de kendilerini en çok uğraştıracak hareketlerden biri olarak gördükleri Kürt ulusal muhalefetinin güçlenişinden korkmakta ve buna uygun uzun vadeli tedbirler almaktadırlar. II. Ordunun Malatya'ya naklinde rol oynayan ikinci önemli etken budur.

Anlatuklarımızdan da görülüyor ki, 12 Eylül Kürdistan'a baskı zulüm ve vahşet getirmiştir. Ancak bu, madalyonun bir yüzüdür. Madalyonun diğer yüzünde bu vahşete karşı direniş vardır. Meselenin bu boyutunu vermeden tabloyu tamalamak mümkün olmayacağından ana başlıklarla değinmek istiyoruz.

12 Eylül faşist sömürgeci diktatörlüğü, direniş mücadelesinde halka öncülük edebilecek olan yurtsever, devrimci demokrat ve komünist örgüt, grup ve akımları ilk etapta bertaraf ettiği için bu diktatörlüğe karşı geniş halk kitlelerinin katılımıyla gerçekleşen bir direniş söz konusu olamadı. Direnişler, daha ziyade, dağınık vaziyetteki küçük gruplar veya tek tek bireyler bazında gelişti. Takibata uğrayan örgüt militanlarının bireysel veya gruplar halindeki silahlı direnişleri köy baskınlarında ve toplu dayak atmalarda onursuzluğa itilmek istenen köylülerin küçük gruplar veya bireyler bazındaki direnişleri, gözaltına alınan yüzbinlerce insanın bireysel temele dayalı direnişleri ve en nihayet cezaevlerine tükülmüş onbinlerce devrimci, demokrat, yurtsever ve komünistin tek tek veya toplu direnişleri bunlara örnek olarak gösterilebilir.

Bu bapta üzerinde özellikle durulması gereken, hiç kuşkusuz cezaevleri direnişleridir. Çünkü cezaevleri Kürt halkının en ileri, en fedakar, en namuslu ve en dirençli evlatlarının topluca dolduruldukları alanlardı. Karşı devrimin hayatın her alanını kapsayan sistemli saldırılarına ancak böyle bir nitelik karşı koyabilirdi. Nitekim, en ağır baskılara maruz kalmalarına rağmen, Türkiye'deki diğer cezaevlerinde olduğu gibi Kürdistan'da bulunan cezaevlerinde de güçlü direnişler oldu. Yıllarca süren can bedeli mücadeleler verildi. Cezaevlerindeki bu sönmeyen direniş ocakları, yığınlığa kapılmış dışardaki pek çok insan için birer umut ışığı oldu. Böylece sömürgeciler tam "kazandık" diyecekleri anda altan alta gelişen güçlü halk nefretini ve direnişini farkettiler. Kürdistan halkı yıllar yılı çıplak şiddetin acısını etinde hissetmişti. Artık onu bu sisteme bağlayacak hiçbir şey yoktu.

İşte böyle bir süreçte, küçük-burjuva, popülist nitelikleriyle karakterize olan PKK silahlı mücadeleyi başlattı. Eruh ve Şemdinli kazalarının 15 Ağustos 1984'te Eruh'un basılmasıyla ilan edilen bu silahlı direniş hareketi sömürgecilğe karşı Kürdistan halkının yeni bir isyanıdır ve beş yıldır büyük fedakârlıklar ve kayıplar pahasına sürdürülmektedir. Yeterli bir ön hazırlık ve siyasal mücadele zeminine oturmamak ve demokrasi yoksunluğu gibi nedenlerden ötürü zaman zaman kendi stratejik hedefleriyle çelişen eylemliliklere yönelen bu mücadelenin sözünü ettiğimiz olumsuzlukları onun olumlu-ihtilalci yanlarını görmemizin önüne engel olmamalıdır. Sömürgeciler kendi basın-yayın organlarında ve radyo-televizyon kurumu yayınlarında PKK'nın eylemini bu olumsuzluklara eşitlemeye çalışıyorlar. Bu sahtekarca tutumun sömürgecileri kurtaramayacağı açıktır. PKK'nın silahlı mücadelesinde bazı olumsuzlukların varlığı gerçektir. Ama bunun kadar gerçek olan bir diğer husus, bu mücadelenin sömürgeci zor ve şiddete, yıllar süren sömürü ve talana, ulusal kişiliksizleştirme politikasına karşı haklı ve devrimci bir çıkış olduğudur. Kürdistan tarihindeki bütün anti-sömürgeci isyanlar gibi bu mücadeleden de öğreneceğimiz çok şey var ve o daha şimdiden Kürdistan'ın devrimci misarısının bir parçası haline gelmiştir. PKK yer yer halka karşı tutumlar içine girse de (hedef gözetmeyen toplu öldürme olaylarında olduğu gibi) esasta hala anti-sömürgeci bir güçtür.

Asıl ikiyüzlüler, PKK'nın meşru direnişini bahane göstererek

halka ve devrimcilere karşı amansız terörü uygulayan sömürgecilerdir. 1984'ten bu yana Kürdistan'da her türlü vahşeti görmek mümkün. Özel kolorduların, "anti-terör timleri"nin, MİT'in, jandarmanın ve korucuların hergünlük katliamları sonucu, insan hayatı Kürdistan'daki en ucuz şey haline geldi.

Savaş, ama özellikle de devrimci savaş, zamanı hızlandıran bir rol oynar; bir kez başladı mı, artık hiçbir şey savaş öncesindeki haliyle kalmaz. Devirdirdiği yeni güçler ve açığa vurduğu taze potansiyellerle toplumu en küçük hücrelerinden en büyük bölüklerine, yani sınıflara kadar kökünden sarsar, ruşeym halinde varolanı gerçek kılar ve ne kadar güçlü görünürse görünsün, gidici olanı inanılmaz bir hızla tarihin çöplüğüne atar. Bunu en iyi bilenler devrim sanatının ustaları olduğu için bize bıraktıkları değerli eserlerinde "devrimle oynanmaz" derler.

Kürdistan'da 1984'te başlayıp genişleyen savaş, pekçok şeyi değiştirdi. Artık Kürdistan '84 öncesinin Kürdistan'ı değildir. Gelişen savaş Kürdistan'ın statüsü ve geleceği ile ilgili pekçok tartışmayı bitirip attı. Bu savaş bir yandan, Kürt ulusal bilinciyle ilgili gelişmeyi derinleştirir, devrimci irade gösterilirse en zor koşullarda bile sömürgecilere karşı silahlı bir mücadele yürütülebileceğini kanıtlar ve Kürdistan ulusal sorununu Türk halkının ve dünya kamuoyunun gündemine daha belirgin biçimde koyarken, öte yandan sömürgecilerin yüzlerine takındıkları bütün sahte maskeleri parçalayıp attı. Sömürgeci devlet, Türkiye ile Kürdistan arasında uzun süredir gözetilmeye çalışılan yönetimin aynılığı ilkesini bir kenara bırakarak, Olanaganüstü Hal Bölge Valiliği adı altında açık sömürgeci kurumlaşmalara yöneldi. Böylece dönüp dolaşip altmış yıl öncesine sömürgeci devlet şemasına ulaştık.

Olanaganüstü Hal Bölge Valiliği, özünde, Kürdistan'daki yeniden işgal sürecinde kurulmuş olan I. Müfettişlik uygulamasına geri dönüştür. Bilindiği gibi, 26 Haziran 1927 tarihinde yapılan bir yasa uyarınca Kürdistan'da denetimi sağlama göreviyle yükümlenmiş "Umumi Müfettişlik" kurumu ihdas edilmişti. Elazığ, Urfa, Bitlis, Hakkari, Diyarbakır, Siirt, Mardin, Van illerinden oluşan müfettişlik

görev sahâsında bütün idari yetkiler müfettişin elinde toplanmış ve çıplak bir sömürge idaresi kurulmuştu. Ancak daha sonraları bu kadar alemiyetin sakınca doğuracağı hesap edilerek, uygulama sanki Türkiyenin her tarafına ilişkin normal birşeymiş görüntüsü yaratmak için, Kürdistan'dakine "I. Müfettişlik bölgesi adı verildi. (Bk. Mete Tunçay, Tök Parti... s, 174-175)

I. Müfettişlik uygulaması, her bakımdan, diğer klasik sömürge ülkelerdeki "Sömürge Valiliği" kurumuna denk gelmektedir. Umur-i Müfettişlik vazife ve selahiyetlerine dair talimatnameyle belirlenmiş olan yetkilerinin hiçbir sınırı yoktur. Kürdistan halkıyla müfettiş arasındaki ilişki köle ile sahibi arasındaki ilişkiye benzer biçimde şekillenmiştir. Nitekim durumun utanç verici niteliği sömürgecileri de rahatsız etmiş ve Kürdistan'daki belli başlı silahlı direnişler sona erdirildikten sonra bu kurum lağvedilmiş ve Türkiye ile Kürdistan arasında yönetsel teşkilat bakımından sözde bir "eşitlik" sağlanmıştır. Yeni politikayla birlikte, I. Umum Müfettişliği ile ilgili bütün belge ve dökümanlar mümkünse yok edilmiş; değilse, bilim adamlarının incelemesinden uzak tutulmuştur. Bugüne kadar dönemi konu alan birçok çalışma yayımlanmış olmasına rağmen, bilimsel namusa ihanet etmeyen bir avuç insan dışında kimse onbinlerce insanın ölümüne, yüzbinlerin sürgününe vb. sebep olan bu önemli olayı inceleme cesareti gösterememiştir. Mete Tunçay, burada çokca başvurduğumuz tek Pati yönetimiyle ilgili çalışmasında, konuya geçerken değinme cesareti gösterebilmiş ender yazarlardan biri olarak Umumi Müfettişliğin vazife selahiyetleriyle ilgili talimatname dolayısıyla düştüğü dipnotta sömürgecilerin, olayı gizleme gayretlerini çıplak biçimde ortaya koyuyor:

"27 Teşrinisani 1927 tarih ve 5858 Sayılı kararnamenin yürürlüğe soktuğu talimatname, eski harflerle 3. Tertip Düstur'un 9. cildinde (s. 19 vd.) bulunmakla birlikte, yeni harfli ikinci basımda her nedense atlanmıştır" (H. Tunçay, Aĝe. S, 174)

Evet, sömürgeciler nedense insanlarımızın bu yasa metnini okumalarını istemiyorlar.

I. Umum Müfettişliğinin kaldırılmasından sonra sömürgeciler Kürdistan'ın sömürge bir ülke olmadığı intibasını yaratacak hukuki görünümler yaratmaya özen gösterdiler. Toplumsal olguları özlerine göre değil, görüntülerinden hareketle ele almayı alışkanlık edinmiş buruva bilim adamlarıyla, bazı sözde sosyalist aydınlar da sömürgecilerin bu basit aldatmacasının kurbanı oldular. Onlar da Kürt ve Türklerin kanun önünde eşit olduklarını, aynı parlamentoya eşit koşullarla milletvekillerini gönderdiklerini, Cumhurbaşkanlığı dahil her göreve seçilme haklarının olduğunu vs. bir papağan gibi tekrarlayıp durdular.

Fakat gerçekler fazla gizlenemiyor. Elli yıl sonra yeniden yükselişe geçen ulusal hareket, sonuçta silahlı direnme noktasına ulaşıncaya bir anda sömürgecilerin yüzlerine örttüğü bütün eşitlikçi şallar yırtılıp atıldı ve gizli duran gerçek yeniden su yüzüne çıktı. Bugün Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin kurulmasıyla birlikte, artık hiç kimse Kürdistan'ın Türkiye'den farklı bir idari teşkilatla yönetildiğini inkâr edemiyor.

Basının "Süper Vali" diye magazinleştirdiği Bölge Valiliği gerçekten "süper yetkilerde donatılmış" bir sömürge valisidir. Halkımız daha şimdiden onu bu adla çağırıyor.

Yeni dönem Kürdistan'ında yapılan tek değişiklik sömürge valiliği kurumunun oluşturulması değildir bununla bağlantılı pek çok askeri-idari-hukuki düzenleme getirildi.

Bütün bu düzenlemelerin amacı, Kürdistan'da yükselen ulusal muhalefeti basturmak, mümkünse yok etmek ve Kürdistan'ı bir sömürge ülke olarak elinde tutmaya devam etmektir. Şimdi kısaca bu düzenlemelere göz atalım.

Bunlardan ilki, II. Ordunun Kürdistan'a nakledilmesidir; yukarıda genel hatlarıyla değindiğimiz için geçiyoruz.

İkinci düzenleme, Kürt halkına ve onun öncülerine karşı savaşım amacıyla özel bir kolordunun kurulmasıdır. Bu kolordu, şu anda sömürge valisinin özel basturma birliği olarak görev yapmaktadır ve aşağı yukarı Kürdistan'ın bütün illerinde faaliyet yürütmektedir.

Üçüncü bir düzenleme köy koruculuğu sistemidir. Bu sisteme göre devlet, Kürt ulusal hareketini basturmak amacıyla köylülere silah dağıtabilir, be bunları askeri bir güç olarak istihdam edebilir.

Basındaki tartışmalarda genellikle 1923 tarihli izale-i Şekavet Kanunu ile şekilsel benzerliği üzerinde durulan (Bk. Erbil Tuşalp, Zehir Yüklü Bulutla Halepçe'den Hakkari'ye, Ank. 1989, S. 92-93, 159-162) bu düzenleme, 1985 yılında Köy Yasasına iki madde eklenmesiyle gerçekleştirildi. Böyle yapılmasının nedeni düzenlemeyi Türkiye'nin her tarafı için geçerli bir şeymiş gibi lanse etmekte. Oysa olgunun kendisi tamamen Kürt ulusal hareketine karşı bir nitelik taşıyor. Bu anlamıyla 1923'teki İzale-i Şekavet'ten çok farklı özellikler taşır. Bu tamamen Kürdistan'daki ulusal kurtuluş savaşını içselleştirmeye yönelik sömürgeci bir uygulamadır. Örneklerine bütün sömürgelerde rastlamak olanaklı, Sömürgeciler, geçmişte Kürdistan'da da benzer uygulamalara yöneldiler. Şeyh Sait, Dersim, Ağrı vb. bütün isyanlarda istisnasız işbirlikçi milli hainlerden yerel milis güçler kurdular ve isyanları bunların yardımıyla basturdular. Bugünkü köy koruculuğu sisteminin kuruluş amacı da budur. PKK'nın başlatığı silahlı direniş, sömürgecileri yerli işbirlikçi milis ordusu kurmaya yönelmiştir. Benzer oluşumlar Kürdistan'ın diğer parçalarında da mevcuttur.

Yeni düzenlemeyle oluşturulan bir diğer kurum, "Özel hareket tim"leri adı verilen ve Kürdistan dağlarında gerillaya karşı mücadele verebilecek surette, özel olarak eğitilmiş kelle avcılarından oluşuyor. Bütün şişinmesine karşın Türk ordusunun gerilla mücadelesi karşısında aciz kaldığı artık bir sır değildir. Ordu, 1984 çıkışıyla paniklemiş ve özellikle başlangıçta yüksek kayıplar vermiştir. Bu durum" düzenin sonz teminatı" olarak orduya beslenen güveni azaltmaya başlayınca Türk ordusu mümkün olabildiğince geri çekilmiş, gerillanın karşısında Kürt işbirlikçilerden oluşan korucularla, özel olarak bu savaş için eğitilmiş bol maaşlı özel hareket timlerini çıkarmıştır.

Bunların en büyük özellikleri kelle avcıları olmalıdır. Gün geçmiyor ki, basından bu timlerin melanetleriyle ilgili haberler okumayalım.

Kürdistan'a 84 sonrası dönemde getirilen uygulamalardan biri de "strateik köyler" ve "tampon bölge" uygulamalarıdır. Bunlar, ABD başta olmak üzere emperyalist devletlerin bir dönem kendi sömürgelerindeki ulusal hareketleri bastırmak amacıyla kullandıkları usullerdir.

Stratejik köy uygulaması, gerillaların barınma imkanlarını

azaltmak amacıyla kırsal alandaki dağınık yerleşim düzeninin zorla lağvedilerek, insanların çok daha rahat biçimde kontrol edilebileceği merkezi köylerde toplanmalarını ifade ediyor. Bu köy merkezlerinde güçlü askeri birlikler bulundurulur ve köy gerçekte bir toplama kampıdır. Bugün Kürdistan'da köylüler yoğun biçimde bu uygulamanın hedefi durumundadırlar. Başta kom ve mezralardakiler olmak üzere küçük ve dağınık birimlerde yaşayan herkes zorla merkezi köylerde göçürülmek istenmektedir.

Bulunduğu yerleşim birimindeki birkaç baş hayvanı ve bir iki tarlası dışında geçimini sağlayabileceği hiçbir imkana sahip olmayan yoksul Kürdistan köylüsü için bu uygulama aslında açıklıktan öldürülmeye özdeştir. Köylüler bu nedenle yerlerinden çıkmamakta, direnmektedirler. Bu da, yoğun sömürgeci terörü davet etmektedir. Son yıllada bu tür sebeplerde yoğun teröre tabi tutulan mıntukalarda muazzam bir göç olayı yaşanmaktadır. Tunceli, Siirt, Mardin, Hakkari vb. gibi illerin kırsal alanlarındaki nüfus, yüksek doğum oranına rağmen sürekli azalmaktadır.

Tampon bölgelere gelince, bunlar Kürdistan'ın diğen parçalarından giriş çıkışları engellemek amacıyla sınıra yakın köylerin tamamen insansızlaştırılmasıyla oluşturulan alanlara verilen addır. Sömürgeciler bu amaçla sınırdaki pekçok köyü boşaltarak İçanadolu ve Ege içlerine gönderdi.

Bu uygulama belli bir noktadan sonra sadece hudut bölgesi köyleriyle de sınırlandırılmadı. Başta Dersim olmak üzere, devrimci demokratların barınabildiği ve gerillalara belli bir kitle desteğinin varolduğu bölgelerin köyleri de tümenden boşaltılmak istendi. Bunun için gerekli hukuki formaliteler düzenlendi. Ancak köylüler, sömürgeci ordunun bütün baskılarına rağmen yerlerinden çıkmayınca, plan geri tepti. Bu geri tepişte, Türkiye devrimci-demokrat çevreleriyle, uluslararası kamuoyundan gelen baskıların da büyük katkısı oldu.

Nihayet yeni dönemde getirilen en önemli düzenlemelerden biri de özel yargılama mevzuatıdır.

Bu mevzuatın DGM'lerle ilgili kısmı üzerinde durmaya gerek yok. Bunlar, halk nezdinde hiçbir meşruiyetleri olmayan olağanüstü mahkemelerdir. Ama Kürdistan ulusal hareketini bastırmak için getirilen hukuki düzenleme sadece DGM'lerle sınırlı değildir. Bunun

yanısına pişmanlık yasası gibi ek kanuni tedbirlerden sözetmek gerekir. Sömürgeciler bu düzenlemeler sayesinde Kürdistan'da hayatın her zerresinde kuşku, ihanet ve güvensizlik aşlamaya ve toplumumuzu kişiliksizleştirmeye çalışmaktadırlar.

12 Eylül sonrası düzenlemelerin sayısını arttırmak mümkün. Ancak bu kadarı bile, Kürdistan'ın 12 Eylül sonrası görüntüsünü ortaya koymak için yeterli. Devlet bu yeni düzenlemelerle yıllardan beridir Kuzey Kürdistan halkını inim inim inletmektedir. Yapılan işkence ve zulüm artık toplu mezarlıkların kurulması noktasına ulaşmıştır! Siirt'in Kasaplar Deresi'nde açığa çıkarılan toplu mezarın yankıları dünya ilerici-demokrat kamuoyunu sarsmaya devam ediyorken, çok yakın bir süre önce bunlara iki tane daha eklendi: İlki, Şımak'taki, 119. Seyyar andarma Alayı'nın bitişiğinde, ikincisi ise Şımak Cumhuriyet mahallesindeki Gendalyeş Ziyareti bitişiğinde, (Bk. 2000'e Doğru, Yıl; 3, Sayı: 23, 4 Haziran 1989, s. 8)

Toparlarsak; Cumhuriyet Dönemi sömürgeciliğini ele aldığımız bu bölümün başından beri anlattıklarımız iki temel gerçeği ortaya koyuyor: 1) Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte Kemalist iktidar Kürdistan'ı modern temeller üzerinde yükselen bir sömürge ülkeye dönüştürmek için askeri olarak yeniden adım adım işgal etmek zorunda kalmıştır; 12 Eylül sonrası Kürdistan'da yaşanan durum, ulusal direnişin de sömürgeci vahşetin de yükseldiği yeni aşamayı ifade ediyor.

Ancak Kürdistan'daki sömürgecilik salt siyasal şiddetten ibaret değildir. Meselenin bir de kültürel ve iktisadi boyutu vardır. Şimdi kısaca bunlara gözatalım.

Kürdistan'da Asimilasyon ve Kültürel İmha

Sömürgeciliğin kültürel boyutu, ezilen ulusun kültür varlığının imha edilmesi çabasını içerir. Bu durum istisnasız bütün sömürge ülkelerde böyle olmuştur. Çünkü sömürgeci toplum açısından, sömürgeyi elde tutabilmenin önemli bir koşulu, sömürgeleştirilmiş olan toplumun bağımsız bir ulusal kimlik edinmesini engellemektir. Bu da diğer şeylerin yanısıra ezilen ulus kültürünün imhasını ve ezen ulus kültürünün empoze edilmesini gerekli kılar.

İmhanın alacağı biçim tamamen bu iki gücün karşılıklı ilişkilerinin tayin ettiği birşey olagelmıştır. Bazı yerlerde (Aztek örneğinde olduğu gibi) tam bir imha sözkonusuyken; bazı yerlerde (Hindistan, ya da Arabistan örneklerindeki gibi) değişen düzeylerde uzlaşmalarla el ele giden bir biçime tanık oluyoruz.

Sömürge bir ülke olarak Kürdistan'da da kültürel imha politikası uygulanmıştır ve uygulanmaktadır. Bu yönüyle, başka herhangi bir sömürge ülkeden pek farklı değildir. Ancak uygulanan imha politikasının acımasızlığı bakımından Kürdistan'ın durumu çok az sömürge ülkeyle kıyaslanabilir.

Milli Kurtuluş Savaşı boyunca Kürtlerin varlığını ve haklarını koruyacağına dair binbir demagoji yapan Kemalistler, sonraki yıllarda Kürtleri yoksayan bir politikaya yönelidiler. Karşılıklarına bağımsız kimliğiyle bir Kürt ulusu dikilsin istemiyorlardı.

Bu amaçla, ilk iş olarak Kürtçeyi yasakladılar. Çünkü ulusu birarada tutan en güçlü bağlardan biri ortak dildir. Kemalist iktidar, bu gerçeğin bilincinde olarak, iktidara geldiğinin hemen ardından Kürtçeyi yasakladı. "Kürt şehirlerinde bu yasağı tatbik etmek için özel memurlar görevlendirildi. Yasağın başlıca kurbanları mallarını pazara satmaya gelen köylülülerdi. Türkçe konuşamıyorlardı, yine de ağızlarından çıkan her Kürçe kelime için -şayet yakalanırlarsa- bir koyunun elli kuruş olduğu bir dönemde beşkuruş para cezası vermek zorundaydılar" (Kendal, Kurdistan in Turkey, s. 83)

• Bu yasak 1950'li yıllara kadar bütün acımasızlığıyla devam etti. Sebep olduğu acıları ve maddi-manevi kayıpları anlatılabilmek olanaksızdır. Bir ulusu kendi dilinden mahrum etmek tahmin edileceği gibi çok zor bir iştir. Bunun için muazzam bir diktatörlük gereklidir. Kürdistan'da bu işi tek Parti yönetimi en mükemmel biçimiyle yapmaya çalıştı, ama bir noktadan sonra onun da bu iş için kafi gelmediği anlaşıldı. Ayrıca Türkiye'deki bazı gelişmeler de eklenince Kürtçe konuşma yasağı kısmen hafifletildi.

"1950'den sonra çok partili parlamenter rejimin başlamasıyla birlikte Türk Hükümetleri bu kısıtlamaları bir dereceye kadar hafiflettiler. Kürt dili artık sadece yarı gizlidir; hemekadar Kürtçe yayın yapmak yasal değilse de, özel konuşmalarda kullanılmasına ses çıkarılmamaktadır." (Kendal, age, S. 84)

Kürtçe üzerindeki yasaklar, Türkiye'deki halk muhalefeti ile Kürt ulusal muhalefetinin gelişmesine paralel olarak bazen pratikte işlemeze hale gelmektedir. Nitekim, önceki bölümlerde anlattığımız gibi 1960'lı ve özellikle 1970'li yıllarda bütün engelleme çabalarına rağmen Türkçe-Kürtçe iki dilden yayın yapan birçok devrimci-demokrat ve sosyalist dergi yayınlandı.

12 Eylül bu süreci tersine çevirdi. Kürdistan'da Kürtçenin yeniden tümüyle yasaklanması yönünde bazı uygulamalar başlatıldı. Örneğin mültecilerle ilgili bölümde genişçe anlattığımız 2932 nolu yasa kabul edildi. Uzun zamandır resmi devlet dairelerinden kaldırılmış olan "Vatandaş Türkçe Konuş" levhaları yeniden devlet dairelerine ve göze çarpan yerlere asılmaya başlandı vb. Ancak 1984'ü takip eden yıllarda Kürt ulusal muhalefetinde görülen belirgin yükseliş bu havayı çok kısa ömürlü kıldı. Şimdilerde devlet daireleri dışında, Kürtçe konuşulmasına engel çıkarılmamaktadır. Hatta Iraklı mülteciler konusu bahane edilerek, Kürtçe zaman zaman yarı-kaçamak usullerle radyo ve televizyonda da telaffuz ettirilmektedir. Bu tür gelişmeler, Kürt ulusal muhalefetinin boyutlanması karşısında tutunamayan sömürgecilerin burada anlatma gereği görmediğimiz bir çok sebepten ötürü Kürtleri yoksayma politikasını terkederek, Kürtlerin varlığını ve kısıtlı bazı kültürel haklarını kabul eden yeni bir politikaya geçme hazırlıkları içinde olduklarının bir ifadesidir. Sömürge Valisi de dahil son dönemlerde pekçok etkili ve yetkili kişi, giderek artan bir oranda, Kürtçenin sözkonusu edildiği yerlerde bu dili açıktan inkar etmek yerine, kaçamak ifadelerle "kültür zenginliği" sözleriyle birarada anmaya başladılar. Bunlar, muhtemel bazı değişikliklerin habercisi niteliğinde gelişmeler.

Sömürgecilerin Kültürel imha politikası sadece dilin yasaklanmasıyla sınırlı değildir. Kürt tarihi ve kültürüyle ilgili bütün değerler de bu yasaklamanın konusu olmuşlardır. Bu konuya savunmanın ilk bölümlerinde kısmen değindiğimiz için yeniden girmek istemiyoruz.

Kürdistan'da Cumhuriyet dönemi boyunca uygulanan kültürel imha ve kişiliksizleştirme politikası sömürgeci devletle Kürdistan halkının karşılıklı ilişkilerine uygun olarak değişik biçimler alabilmiştir. Örneğin bir dönem egemen olan politika şöyle özetleniyordu:

"okul açmak, yol yapmak, refah sebeplerini sağlayacak fabrikalar kurmak, kendilerini meşgul etmeye yarayan çeşitli sanayi işleri sağlamak, özet olarak yurt sahibi yapmak veya uygarlaştırmak suretiyle ıslaha çalışmak (Kürtleri-b) hayalden başka bir şey değildir." (Mülkiyet Müfetişi Hamdi Bey'in Dersim'le ilgili olarak İçişleri Bakanlığına verdiği rapordan akt. Nokta Yılı: 5, s. 25, 12)

Aynı politikayı, Mareşal Fevzi Çakmak, sebepleriyle birlikte şöyle ifade ediyor:

"Doğu vilayetlerinde okullar açmak bu illerin halkını uyandıracak ve Kürt milliyetçiliği gibi ayrılıkçı akımlara yol açacaktır." (Kendal age, s.84)

Özellikle Cumhuriyetin ilk dönemlerine denk gelen bu politika, Kürdistan'da koyu karanlığın hüküm sürmesinde başlıca sorumlulardan biri olmuştur. Ancak, 1940'lara kadar olan dönemde Kürt ulusal direnişlerinin esas olarak bastırılması ve Kürdistan'a kapitalizmin daha belirgin biçimde girmesinin yarattığı ihtiyaçlar gibi etkenlerle bu politika kısmen terk edildi. Ve Kürdistan'da yaygın biçimde okullar açılmaya başlandı. Bu dönemden sonra Türkleştirmenin önemli araçlarından biri okullar oldu.

Bu bağlamda Yatılı Bölge Okullarını özellikle anmamız gerekmektedir. Önceki bölümde 60 darbesini gerçekleştirenlerin Kürdistan'a ilişkin faaliyetlerine değinirken belirttiğimiz gibi, son otuz yıl içinde sayıları bir hayli kabaran bu okullar, gerçek Türkleştirme merkezleridirler. Yoğun olarak Kürdistan'da ve Kürtlerin iskan ettirilmeleriyle İç Anadolu'da oluşan Kürt kolonilerinde kurulan bu okullar, eğitim kurumlarından ziyade kışlalara benzemektedirler. Osmanlılardaki yeniçeri devşirme usullerini hatırlatan bir şekilde, okuma çağına gelmiş çocuklar, daha altı yaşındayken ailelerinden ve öz sosyal çevrelerinden tamamıyla kopartılarak, okulun tecrit çemberine alınırlar. Daha sonra yıllar sürecektir koyu "türkçü" bir eğitimden geçirilirler. Bu sapkın ve şoveniste eğitimin yıllar boyunca beyinlerini yıkadığı çocuklar, okulu bitirdiklerinde genellikle Kürtlüğün kötü, adi, ikinci sınıf, buna karşılık Türklüğün yüce, onurlu ve üstün bir nitelik olduğu konusunda olabildiğince şartlandırılmış olurlar. Böylece Kürt nesilleri açısından kendine yabancılaşma ve çevresiyle kopuşma iyice derinleşir.

Bu okullar uzun dönem boyunca etkili asimilasyon yuvaları oldular. Ancak ulusal muhalefetin derinleşmesi bir noktadan sonra onları da etkiledi. Kürdistan'daki diğer okullar gibi, bu okullar da, öğrencilerin politize oldukları ve ulusal muhalefete kan sağladıkları merkezlere dönüştüler.

Sömürgecilerin kültürel imhayla ilgili faaliyetlerinden bir kısmı da, Kürt tarihi ile ilgili ideolojik saldırılardan oluşur. Sömürgeci sistem, elindeki bütün olanaklarla Kürdistan'a saldırırken; sözde bilim üreten merkezlerin bundan ayrı kalması düşünülemezdi.

Yeni devletin kuruluşunu takip eden tarih ve dil tartışmaları bu konuda epeyce veri sunmaktadır. Kemalist iktidar, kendisinin Osmanlıdan farklılığını ortaya koymayı, yeni devletin ideolojik temellerini oluşturmanın esas hedeflerinden biri haline getirmişti. Cumhuriyet döneminde açılan ilk yüksek okulun dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi olması bu bakımdan anlamlıdır. Bu okulun bir tek görevi vardı: Yeni devlete uygun bir tarih uydurmak. Güneş-dil teorisi, bu arayışların bir ürünü olarak doğdu.

Kısaca özetlersek; bu teorinin üç önemli misyonu vardı: 1— Yıllar yılı hasta adım vs. denilerek kendi öz güveni yitirilmiş olan millete, dünyadaki en üstün ırk olduğu fikrini aşilayarak özgüven kazandırmak. Teori, bu amaçla, Türklerin dünyadaki en üstün millet olduğunu, yeryüzündeki bütün dillerin Türkçe'den türediğini vs. iddia ediyordu.

2— Kemalist hareketin ve onun kurduğu Cumhuriyetin Osmanlı hanedanıyla olan farkının ve aradaki kopuşun bir ifadesi olarak, Türk tarihini Osmanlı hanedanının tarihine eşitleyen Osmanlıcı tarih tezine karşı, Osmanlıların Türk tarihi içindeki yerini küçümseyen ve bunun yerine Orta-Asya'dan Eti'lere hatta Sümerlere kadar Anadoluya bulaşmış herkesi "Türk" hanesine kaydederek, hem kendine Osmanlılardan daha köklü bir tarih yaratmak, hem de Cumhuriyetin önemli problemlerinden biri olan farklı milliyetlerin geçmişini, Türklerle özdeşleştiren bir tarih teorisi üretmek.

3— Kürt diye bir milletin ve Kürtçe diye bir dilin olmadığını, Kürtlerin "dağlı Türk" ; Kürtçe'nin ise Türkçe'nin Arapça ve Farsça'dan fazlaca etkilenmiş bir lehçesi olduğunu kanıtlamak.

Bunlardan ilki, ırkçı ve kof bir şişinmeden öte bir anlam

taşıyor. Teorinin üretildiği 1930'lu yıllarda, Hitler Almanyasında üretilen "üstün ırk" teorileriyle yakınlığı ilk bakışta farkedilebilir.

Konumuz açısından önemli olanlar, ikinci ve üçüncü şıkta belirtilen Anadolu ve çevresindeki bütün uygarlıkları Türk hanesine kaydetme işi, Kürtleri de kapsıyor. Ancak 30'ların bu tür ucube çabalarından geriye Sümerbank, Etibank gibi banka isimleri dışında; günümüze fazla birşey kalmadı.

Üçüncüsüne gelince, Kürt ulusal hareketinin ve Kürdolojisinin günümüzde ulaştığı düzey gözönüne getirildiğinde, ciddiye alınacak yanı yoktur. Ancak bugün durumun böyle olması, Kürt ulusu gerçeğine karşı girişilen bu ideolojik karşı saldırının geçmişte tahrip edici bir rol oynamadığı anlamına gelmiyor. Bu ırkçı tarih tezi, Kürt küçük-buruva aydınları içinde çok yoğun biçimde propaganda edildiği için, belli düzeylerde etkili olabilmiştir. Bu da, Kürt ulusal bilincini körelten ve ulusal muhalefeti geriletken bir rol oynadı ve oynamaktadır. O kadar ki, Kürt ulusal muhalefeti yüz yıla yakın bir geçmişe sahip olmasına rağmen, 1970'lerde hala Kürt ulusu var mıdır, yok mudur tartışması yapılmaktaydı.

Sömürgeciler, Kürt tarihi, Kürt kültürü, Kürt edebiyatı üzerine bu tür ırkçı-şoven ideolojik saldırılarda bulunurlarken, aynı konularda gerçekleri ortaya koymaya çalışan araştırma ve incelemeleri de, her yola başvurarak engellemektedirler. Araştırma kaynaklarının tahrif edilmesi, namuslu bilimadamlarının varolan kaynaklara ulaşmasının engellenmesi, hatta mümkünse, bu kaynakların imha edilmesi bu usullerin sadece birkaçıdır. Herşeye rağmen, bu engelleri aşmaya çalışan araştırmacı ve incelemeci olursa sömürgeciler, onları da işkencehanelere ve zindanlara doldurmaktan çekinmiyorlar. Bilimsel namusundan ve insanlık onurundan taviz vermeye yanaşmayan değerli bilimadamı İsmail Beşkiçi'nin, güzel insanlara yakışan bir inat ve onyıllar süren sabrının ürünü olan kitapları yüzünden, fiilen on yıldan fazla hapis yatması (mevcut ceza infaz hukukuna göre 25 yıllık brüt cezaya denk gelmektedir), bu konudaki en çarpıcı örneklerden biridir.

Kürdistan'daki kültürel imha politikasının bir diğer hayata geçiriliş biçimi, Kürt kültürünün ve folklorünün asimile edilmediği yerde aşırılmasıdır. Örneğin, uzun yıllar boyunca Kürdistan'da çalınıp söylenen birçok türkü veya halay, son yıllarda Türkçe sözler

uydurularak "türk halk müziği repertuarına" dahil ediliverilmiştir! Aynı şekilde, yüzyıllardan beri Kürdistan'da oynanmakta olan çeşitli halk dansları, uzunca bir süredir içerde ve dışarda Türk halk dansları adıyla lanse edilmektedir. Bütün bunlar, Kürdistan'daki kültürü erezyona uğratmakta ve giderek bir yokoluşa itmektedir.

Kürdistan'daki şehirlerin ve diğer yerleşim merkezlerinin Kürtçe isimlerinin değiştirilmesi de kültürel imha uygulamasının bir parçasıdır. Aynı şey Kürdistanlı çocuklara Kürtçe isim takılmasının yasaklanması uygulamasıyla ilgili olarak da söylenmelidir. İnsanlarımızı anlamadıkları bir lisana ait isimleri almak zorunda bırakılıyorlar.

Meselenin ilginç olan yanı, burada Kürtlere karşı böyle ırkçı bir politika güden sömürgeci Türk devletinin, Bulgar yönetiminin isim değiştirme uygulaması karşısında onları ırkçılıkla suçlamasıdır. Sosyalizm maskesi de takınmış olsa, Bulgar yönetiminin uygulaması gerçekten ırkçı ve şoven bir uygulamadır, ama Türkiye bu uygulamayı eleştirebilecek bir pozisyonda değildir. Yapukları ikiyüzlülüktür, aldatmacadır.

Sonuç olarak, Cumhuriyet yönetimi kurulduğu günden beri, Kürt halkına karşı kültürel bir ilhak politikası gütmektedir. Bunun somut amacı, Kürt kimliğinin yok edilmesi ve Kürtlerin Türkleştirilmesidir. Yani asimilasyondur.

Esasen biz Marksistlerin görüş açısından, asimilasyona karşı olmak diye genel bir tavır alış söz konusu olmaz. Biz, asimilasyonun değişik biçimlerine karşı değişik tavırlar takırız. Örneğin, zora, baskıya, şiddete ve ulusal ayrımcılığa dayanan asimilasyonlara karşı tutum takınırken, iktisadi gelişmenin farklı toplumları ve ulusuları birbirine yakınlaştırması sonucu meydana gelen doğal asimilasyona karşı çıkmayız. Bu tür, asimilasyon tarihsel gelişme seyrine uygun, ilerici bir durumdur. Buna karşı çıkmak marksistlerin değil, ulusçuluğu herşeyin merkezine koyan milliyetçilerin işi olabilir.

Kürdistan'daki kültürel imha ve asimilasyon ikinci değil, birinci türden bir asimilasyon olduğu için, her marksist, her ilerici, devrimci, her demokrat buna karşı tavır takınmakla mükelleftir.

Cumhuriyet dönemi sömürgeciliğinin, kültürel imhayla ilgili boyutunu bu şekilde ana hatlarıyla özetledikten sonra, Kürdistan'da

uygulanmakta olan bu vahşetin asıl sebebine, yani Kürdistan'ın iktisadi sömürü ve talanına gelebiliriz.

Kürdistan'da İktisadi Sömürü

Kürdistan'ın askeri işgali, siyasal ilhaki ve kültürel olarak imha edilmesiyle ilgili şimdiye kadar anlattıklarımız, şayet iktisadi sömürü ile birleştirilmezse, anlamsız şeyler gibi kalacaktır. Çünkü sömürgeci devletleri bu kadar zahmete katlanmaya götüren şey, kesinlikle Kürdistan'ın iktisadi sömürüsüdür. Şayet iktisadi sömürü olanakları söz konusu olmasaydı, sömürgeciler Kürdistan için parmaklarını kıpırdatma gereği duymazlardı.

Esasen bu olgu, sadece Türkiye-Kürdistan ilişkilerine özgü bir şey değildir. Bütün sömürücü sistemler açısından geçerlidir. Bazen verili teknolojik düzeyde iktisadi sömürü için pek elverişli olmayan yerler için de uzun böylü istila savaşları yapıldığı olur. Bu tür durumlarda, sözkonusu bölgenin ele geçirilmesi eylemi, mevcut halde iktisadi sömürü umuduyla yapılan bir işgalden çok, bölgenin stratejik yönden önemli bir yerde bulunması gibi, yine sömürgecilikle ilgili daha global hesapların, veya gelecekteki teknolojik düzeyde sömürüyü sağlayabilme umudunun ürünü olarak gerçekleştirilir.

Bunu şunun için anlatıyoruz: Kürdistan'ın iktisaden sömürgeleştirilmesi tartışmaları gündeme geldiğinde, bazı kimseler, özellikle Cumhuriyet döneminin başlangıç yıllarında, iki ülke arasında uzunca bir dönem kapitalist sanayileşmeye dayalı bir iktisadi sömürü mekanizması görememişlerini, Kürdistan'ın sömürge bir ülke olmadığını kanıtı olarak ileri sürerler. Dünyanın birçok sömürge ülkesindeki duruma baktığımızda, bunun doğru bir uslamlama olmadığını anlarız. Dünyada öyle ülkeler vardır ki, sömürgeleştirilmek için emperyalist devletler arasında savaşlara sebep oldukları dönemde, ciddi sömürü olanakları sunmamaktadırlar. Örneğin, kutup bölgesi üzerindeki çekişme bunun bir örneğidir. Kutuplar dünün, hatta bugünün teknolojisiyle sömürülmeye fazla müsait bölgeler olmamalarına rağmen, emperyalist devletler arasında paylaşımaları sorun oldu. Bu, kutupların iktisadi sömürü bakımından bugün sundukları olanaklardan ziyade, stratejik gerekçelerle, veya kutupların gelecek teknolojiyle sömürülmeye müsait bir alan haline getirilme

imkanlarının varlığıyla ilgili bir olaydır.

Kürdistan açısından da benzer şeyler ileri sürülebilir. Yüzyılın başında, onu ele geçirmek için uğraşan devletlerin iktisadi gerilikleri gözönüne getirildiğinde vergi almak, Musul ve Kerkük'teki petrole el koymak ve orayı mallarını satacağı gelişmemiş bir pazar olarak kullanmak gibi, çıplak gözle görülebilen bazı avantajlar dışında, Kürdistan'da saf kapitalist iktisadi mekanizmalara dayalı bir sömürgecilik uygulayabilecek durumu pek görünmemektedir. İşte bazıları işin özüne inmeden sırf buradan yola çıkarak, Kürdistan'ın sömürge bir ülke olmayacağını ileri sürmektedirler. Bu tahlil yanlıştır.

Çünkü: ilk olarak, bazı doğal kaynakların talan edilmesi, ülkenin bir pazar alanı olarak kullanılması ve vergi alınması gibi ilişkiler de, kendi sistematığı içinde bir sömürgecilik ilişkisini ifade edebilirler.

Çünkü sömürgecilik olgusu, değişmez bir ilişki sistemini ifade etmemektedir. Her bir sosyal sistem kendine özgü sömürgecilik ilişkisi geliştirmektedir. Dolayısıyla, onu sadece gelişmiş kapitalizme has bir olgu olarak görmek ve bunun sonucunda, yarı-sömürge ülkeleri bu ilişkiden muaf tutmak sömürgecilik ilişkisinin özünü çelişir.

İkinci olarak, çok statik bir tahlildir. Kürdistan'ı ve onu sömürgeleştiren devletleri o anki halleriyle dondurup bırakan bir tahlil. Oysa gerçek hayatta durum hiç bir zaman böyle değildir. Toplumlar dinamiklerdir, sürekli değişirler. Dolayısıyla o gün için gerçekleşmez görünen bazı şeyler, yeni değişikliklerle birlikte pekala mümkün hale gelebilirler. Nitekim bu, Kürdistan-Türkiye ilişkileri açısından da böyle olmuştur. O gün için birçoklarına imkansız gibi görünen şey, yani Kürdistan'ın Türkiye tarafından kapitalist iktisadi mekanizmalara dayalı olarak sömürgeleştirilmesi olgusu, çoktandır rahatlıkla gözlenebilen bir ilişki haline gelmiştir.

Kürdistan'ın sömürge olup olmadığı, sömürgeyse kime ait bir sömürge olduğu, mantığı ve tanımları eğip bükerek değil, somut olgulara bakılarak cevaplandırılması gereken bir sorudur.

Somut olgulara baktığımızda, Kürdistan'ın herhangi bir başka gücün değil, şu anda onu kendi devlet sınırları içinde tutan ülkelerin sömürgesi olduğunu görüyoruz. Diğer parçaları bir kenara bırakarak, konumuzu oluşturan Türkiye Kürdistan'ına gelirse şunları söyleyebiliriz.

Yukardaki bölümlerde uzun uzadıya kanıtladığımız gibi, Kürdistan'da askeri işgali, siyasi ilhakı gerçekleştirenler ve kültürel imha politikasını uygulayanlar başkaları değil, TC Devletidir. Bu durumda sömürgecilikle ilgili tablonun tamamlanabilmesi için, Kürdistan'ın, Türkiye'nin iktisadi sömürüsüne konu olduğunun da ortaya konulması gerekir. Şimdi bu konuya geçelim

Herşeyden evvel belirtmeliyiz ki, böyle bir iktisadi analiz, Türkiye ile Kürdistan arasındaki iktisadi ilişkinin bütün verileriyle ortaya konulmasını gerektirir. Ne yazık ki, biz bu verilere sahip değiliz. İki sebepten ötürü:

Birinci sebep, devletin, bir milli politika olarak, Kürdistan'la Türkiye arasındaki sömürü ilişkisini ortaya koyabilecek türden envanter çalışmalara sansür uygulamasıdır. DİE, DPT gibi bu konularla ilgili çalışma yapan kuruluşlarda, Türkiye-Kürdistan ilişkisini konu alan envanterler nadiren hazırlanır ve bunlar piyasada bu türden envanter çalışmalara rastlamak zaten mümkün değildir veya çok zordur.

Dolayısıyla konuya ilgi duyan birinin yapabileceği tek şey, başka amaçlarla ilgili olarak hazırlanmış verileri çeşitli biçimlerde kullanarak, Türkiye-Kürdistan ilişkisi üzerine sonuçlara varmaya çalışmaktır. Fakat biz bunu yapabilecek olanaklardan da yoksun durumdayız. Kaynak kıtlığı ile ilgili olarak savunmanın başında belirttiğimiz hususları, yeniden tekrarlama gereği yok. Sebep aynı. Bu nedenle, Türkiye'nin, Kürdistan'ı iktisaden sömürmesiyle ilgili düşüncelerimizi aşağıda sıralarken, bunları istatistik verilere dayandırmak yerine, genel kabul göreceğine inandığımız gözlemlere dayandırma yolunu seçeceğiz. Bunları verilerle ayrıca kanıtlamak, en çok bizim istediğimiz bir şeydir. ama şimdilik bununla yetinmek, zorundayız.

Kürdistan Türkiye tarafından iktisadi olarak sömürülmektedir. Bu sömürünün belli başlı işleyiş mekanizmaları kanımızca şunlardır:

- 1) Vergi toplama yoluyla sömürü
- 2) Yeraltı-yerüstü doğal zenginlik kaynaklarına el konulması yoluyla sömürü.

Bilindiği gibi, Kürdistan, çok zengin yeraltı ve yerüstü doğal zenginlik kaynaklarına sahiptir. Türkiye, Kürdistan'ı ele geçirdiği günden beri, bu zenginlikleri talan edip durmaktadır. Örneğin Türkiye

petrolünün aşığı yukarı tamamı Kürdistan'da çıkarılmaktadır. Krom, bakır, demir, çinko, linyit maden kömürü vb. madenlerde de durum pek farklı değildir. Aynı şekilde yerüstü servetleri olarak ormanlar, nehir suları gibi karşılıksız talan edilen pek çok şeyden bahsetmek mümkün. Keban ve Karakaya barajlarının ürettiğı elektrik enerjisi, Türkiye'deki toplam üretimin önemli bir yekününü oluşturmasına rağmen, bu santrallerden Kürdistan'a elektrik verilmemektedir.

3) Kürdistan'da üretilen tarım ürünlerinin fiyatlarının düşük, buna karşılık Türkiye'de üretilen sanayi mamüllerinin fiyatların aşırı yüksek tutulmasından gelen, Kürdistan'dan Türkiye'ye kaynak aktarımı yoluyla sömürü:

Kürdistan bir bakıma Türkiye'nin kırdır. Ve biliyoruz ki, istisnasız bütün geri kalmış kapitalist ülkelerde, sanayileşme için gerekli kaynakların yaratıldığı belli başlı alanlar kırdardır. İç ticaret hadlerinin tarım ürünleri aleyhine açılmasıyla kırdan kentte sürekli kaynak aktarılır. Bu herhangi bir ülkenin kendi içinde olduğunda, o ülkenin bir yerinden bir başka yerine (veya bir sınıftan bir diğer sınıfa), kaynak aktarımı dışında görülemeyeceğı için ulusal bir sömürü olarak anlaşılamaz. (Buraya kaynak aktarımından endüstrinin dışı bağımlılığı yüzünden emperyalizme giden miktarı soyutluyoruz) Ama bu ilişki, Türkiye ile Kürdistan gibi ezen ve ezilen konumundaki iki farklı ülke arasında sözkonusu olduğunda, iktisadi mekanizmalar çerçevesinde gerçekleşen ulusal ölçekte bir sömürü biçimini alır. Sömürgeci devletin bilinçli olarak fiyat makasını tarım ürünleri aleyhine açması yüzünden, on yıllardan beridir Kürdistan kırdan Türkiye'deki sanayi merkezlerine tek taraflı kaynak aktarmaktadır. Aynı şeyin, söz gelimi İcanadolu kırdı için de geçerli olduğu söylenebilir ama, İcanadoludan şehir merkezlerine akan kaynak yine Türkiye'de kaldığı halde, Kürdistan açısından durum farklıdır. Burada sermayenin ülkeden emilerek bir başka ülkeye -geri dönmek üzere- nakledilmesi gibi bir durum sözkonusudur. Dolayısıyla İcanadolu'daki hadise, sanayi ve ticaret burjuvazisinin kırsal alana yönelik bir sınıf sömürüsü niteliğini taşıırken; Kürdistan'daki tamamen ulusal bir sömürü hüviyeti kazanır.

4) Kürdistan'da biriken insan ve para sermayesinin, sürekli biçimde Türkiye tarafından emilmesi yoluyla sömürü:

Çok rahatlıkla gözlemleneceğı gibi, yetişkin insan gücü

Kürdistan'da kalmamaktadır. Mühendisler, Doktorlar teknik elemanlar... kısaca insan sermayesi olarak akla gelebilen her şey, sürekli biçimde Türkiye'ye akmaktadır. Oysa bu sermayenin oluşması için gerekli emek (eğitim masrafı vb.), Kürdistan'da üretilmiştir. Dolayısıyla bu akış, Türkiye açısından karşılıksız bir sermaye girişi, Kürdistan açısından bir sermayesizleşme olayıdır.

Aynı şey başta para sermaye olmak üzere, diğer sermaye biçimleri için de geçerlidir. Şöyleki:

Kürdistan burjuvazisi, Türkiye'deki burjuvaziden farklı olarak, üretimle uğraşan bir burjuvazi değildir. Burjuvazi içinde başat kategori olan komprador burjuvazinin yaptığı iş, sanai üretimi değil, Türk sanai burjuvazisinin emperyalizmle işbirliği içinde ürettiği malların, Kürdistan pazarında satılmasıdır. bu, somut olarak, metropoldeki sanayi burjuvazisiyle, Kürdistan arasında aracılık anlamına geliyor. Kürdistan'dan metropole kaynak aktaran bir aracıdır bizim kompradoremuz. Ancak bu aracı söz konusu faaliyetini icra ederken, Kürdistan'dan elde ettiği değer bir kısmını da aracılık işlerinin karşılığı olarak (tüccara kalan pay), kendisine alır. böylece Kürdistan'daki değer bir kısmı, özellikle para sermaye halinde Kürt kompradorunun eline geçer. Bu şekilde palazlanan Kürt komprador burjuvası (ki, çoğunlukla feodal kökenlidir) bir noktadan sonra sermayesiyle birlikte İstanbul, İzmit gibi sanayi merkezlerine göçer ve oralarda yatırıma başlar. Kürdistan da "yükünü tuttuktan" sonra Türkiye'ye yerleşmiş Kürt kökenli burjuva sayısı hiç de küçümsenecek gibi değildir.

İşte burada gelişimini anlattığımız süreç, Kürdistan açısından sermayesizleşme, Türkiye açısından sömürme ilişkisidir.

Dikkat edilirse, fiyat makası yoluyla Kürdistan kırımdan Türkiye'ye kaynak aktarımı esnasında, artığın Kürt komprador burjuvasına takılan kısmı da, biraz gecikmeyle Türkiye'ye akmaktadır. Sonuç olarak Kürdistan'da sermaye nanıma birşey kalmamaktadır. Kürdistan'da sanayinin oluşmasını engelleyen sermayesizleşmenin iktisadi mekanizmasının işleyişi özet olarak budur. İşte bu iktisadi mekanizma sömürgecilik ilişkisini ifade eder. Bilindiği gibi, bağımlı uluslarla sömürgeler arasındaki en önemli farklılık, birincilerin sermaye biriktirme olanaklarına sahip olmalarına karşılık, ikincilerin

bu olanağa, ya hiç sahip olamamaları, ya da kayda değer bir ölçüde sahip olamamalarıdır. Burada Kürdistan'ın durumu gözönüne getirildiğinde, onun ikinci kategoriye girdiği çok açıktır.

5) Kürdistan"ın ucuz işgücü deposu olarak kullanılması yoluyla sömürü:

Bunun tezahür biçimleri çeşitlidir. En yaygın birkaç biçim üzerinde durmak istiyoruz.

Mevsimlik işçilik özellikle Adana'da tipik biçimiyle göze çarpıyor, ama değişik şekillerde hemen her yerde görülebilir. Adana'ya her yıl pamuk mevsiminde Kürdistan'dan 250 ila 400 bin arasında Kürdistanlı mevsimliğine çalışmaya gidiyor. Çoğunlukla aile halinde çalışan bu işçiler, Adanalı patronlara ucuz iş gücü cenneti yaratıyorlar.

Büyük şehirlerdeki tuvalet temizleme, lağım, çöpçülük vb. gibi adi işlerde görülen Kürt işçi istihdamı, sözü edilen ucuz iş gücü sömürüsünün bir diğer görünüş biçimidir.

Başta inşaat olmak üzere, büyük şehirlerdeki düzenliliği olmayan mevsime bağlı sektörlerde çoğunlukla Kürt işçilerin istihdam edilmesi de, ucuz işgücü sömürüsüyle ilgili bir olaydır.

Kürdistan'da sefalet koşullarında yaşayan insanlar, emek güçlerinin karşıklığı olmayan işlere düşük ücretle takip olmaktadır. Bu da, Türkiye genelinde, ücretlerin düşmesi yönünde etkide bulunuyor. Türkiyeli kapitalistler bir sömürge sahibi olmanın avantajlarını kısıtlı da olsa kullanıyorlar.

Sömürgeciliğin iktisadi mekanizmasıyla ilgili bu belirtilenler Kürdistan'ın geri bırakılmışlığının sebeplerini de ortaya koyuyorlar. Buruva bilimadamlarının "bölgeler arası dengesizlik" gibi uyduruk teorilerle açıklamaya çalıştığı Kürdistan'ın geri bırakılmışlığı tamamıyla sömürgecilik uygulamasının ürünüdür. Sorunu Türkiye'nin sömürgecilik politikasından ayırarak ele alan her yaklaşım bilerek veya bilmeyerek, sömürgeci sisteme ideolojik-teorik bir destek sunmaktadır.

Böylece askeri-siyasi ve kültürel boyutlarından sonra Cumhuriyet dönemi sömürgeciliğinin iktisadi boyutunu da koymuş bulunuyoruz. Bütün bu anlatılanlar. TC Devletinin Kürt düşmanı karekterini yeterince ortaya koyduğunu sanıyoruz. Bu, iddia makamının bizim artniyetliliğimize dair ileri sürdüğü şeylerin saçmalığını da

ortaya koymaktadır. Biz,artniyetli değiliz, sadece gerçekleri ortaya koyuyoruz. Gerçek ise TC devletinin Kürt dostu olmadığıdır. Dolayısıyla bu devletin Iraklı mülteciler içeri alındıktan sonra takınmaya çalıştığı "Kürt dostu" imajı tamamen sahtedir. O, ne güneyli Kürtlerin dostudur, ne de Kuzey Kürdistan halkının, o, Kürdistan halkının çok sayıdaki cellatlarından biridir.

SONUÇ:

Kürdistan'ın Kurtuluşu Sosyalizmdir

Bu davanın konusunu oluşturan Güney Kürdistan'daki 1988 jenosidinin açığa çıkardığı gerçeklerin bir kısmını savunmamız boyunca ortaya koymaya çalıştık. bunu yapabilmek için Kürdistan tarihinin son iki yüz yılı içinde yaptığımız kısa gezinti pek çok şeyin yanısıra şu gerçekleri ortaya koydu. Kısaca sıralayalım.

Kürdistan halkı uzun bir süreden beridir kahredici bir sömürgeci boyunduruk altında yaşamaktadır. Sömürgeci işgal ordularının her santimetre karesini çiğnediği bu topraklarda toplumsal gelişmenin önündeki en önemli engel sömürgeci sistemdir. Bu sistem alt edilmedikçe, özgür, kendi dinamikleriyle gelişen ve evlatlarına mutuluk sunabilecek bir Kürdistan olanaksızdır. İkişem gayet açıktır! Ya sömürgeci sistemi varlığına razı olunacak o zaman kan, zulüm katliam, gözyaşı, işkence, vahşet, zindan... kısaca insanın hakkettikleriyle bağdaşmayan her türlü melanetin varlığı kabullenilecek; ya da bütün bu pisliklerin kaynağı olarak sömürgeci sistem sökülüp atılacak ve insanımızın hakkettiği her türlü maddi ve manevi zenginliği kendisine sunabilmenin yolu açılacaktır. Bunun ortası yoktur.

Sömürgeciler ülkemizi boyunduruk altında tutarlarken, halkımızı jenositlere uğratar ve ona hayvandan beten muameleleri reva görürlerken yalnız değildirler. Her dönemde onların bu lanet çabalarında iki destekçisi olmuştur: Bunlardan birincisi emperyalist sistemdir, diğeri de sömürgecilerin ülkemizdeki işbirlikçisi olan milli hainlerdir.

Emperyalizm bugün suratına sosyalizm maskesi takınmış olanıyla birlikte yeryüzündeki bütün gericiğin ana kaynağıdır. Her

türlü gericilik kapitalizmin varlığını devam ettirmesi çabasından feyz alıyor. Süper devletler başta olmak üzere emperyalist sistem dünyadaki varolan yağma ve talanın devam etmesi için mevcut statükonun korunması üzerinde görüşbirliğine varmış durumdadırlar. Dolayısıyla onlar, halkların kendi kaderlerini kendi ellerine alma çabalarının en amansız düşmanı olamk zorundadırlar.

Sosyalizm maskesi takınmış olan Sovyet sosyal emperyalistlerin durumu da bundan farklı değildir. Bu nedenle Kürdistan halkı ona dair hiç bir umut taşıyamaz. Güney Kürdistan'da son otuz yıldan beri yaşanan gerçekler bu konuda en küçük bir tereddüt taşımamızı olanaksız kılmaktadır. Sovyetler, dünya halklarını, onların haklı davalarını desteklediği için değil, olsa olsa rakip emperyalist devletleri geriletmek prensibi uyarınca destekleyebilir. Ancak son dönemde ABD ile varmaya çalıştığı uzlaşma bu tür olasılıkları da alabildiğne azaltmıştır. Dolayısıyla pragmatik yaklaşımlarla bile Sovyetlere bel bağlanamaz artık. Kendi ülkesindeki milletlere ulusal baskı uygulayan, dünya halklarının en meşru hakları üzerinde Batılı emperyalistlerle hiçbir gizliliğe gerek görmeden pazarlıklar yapabilen bir ülkeden artık sosyalist diye sözedebilmek ve halkların kurtuluş mücadelesinde ondan destek ummak ancak insan körse mümkündür. Bu nedenle Kürdistan halkı özgür ve sömürsüz bir toplum arzuluyorsa, hiç bir emperyaliste bel bağlamamak ve sömürgeciliğe karşı mücadelesini emperyalizme karşı mücadeleyle birleştirmek zorunda olduğunu bilmelidir.

Sömürgecilerin ülkemizdeki işbirlikçileri açısından da durum pek farklı değildir. Tarihimiz her zaman göstermiştir ki, sömürgecilere karşı gelişen bütün ayaklanmaların yenilmesinde birinci derecede rol oynamış olanlar bu milli hainlerdir. 1988 jenosidi de bundan istisna değildir. Dolayısıyla, bir avuç milli haini de tereddütsüz ülkemizin düşmanları saflarına dahil etmeliyiz.

Bu hainlerin içinden çıktığı iki başlıca sınıf feodal toprak ağaları ve aşiret reisleri ile şehirlerdeki komprodor burjuvazidir. Bunlardan birincisi eski dönemde kısmen Kürt ulusal hareketine iştirak ettiyse de, on yıllardan beridir bu konumunu tamamıyla terk etmiş tek tük istisnaları dışında tamamen sömürgeciliğin ülkemizdeki payanda-larından biri haline gelmiştir.

Aynı şey komprador burjuvazi içinde geçirlidir. Bu soysuz sınıf oluştuğu ilk günden beri sömürgeci burjuvazinin işbirlikçisiydi. Çünkü onun mallarını satmakla işgal ediyordu. Dolayısıyla efendisine karşı tavır alması düşünülemez. Geçmişte olduğu gibi bu gün de sınıfsal çıkarları mevcut rejimin devam etmesinden yanadır. Onlarsız, sömürgeciler bir tek gün bile Kürdistan'da yaşayamazlar. bu nedenle bu iki sınıf, devrimin hedefine oturtulmadıkça, kurtuluş hayaldir. İçlerinden nadiren çıkabilecek tek tek yurtseverler dışında sözkonusu iki sınıfa karşı mücadele etmeksizin anti-sömürgeci mücadeleye atılmak demek, tarihte hep olduğu gibi arkadan hançerlenmek demektir.

Emperyalizm, sömürgecilik ve yerli işbirlikçileri özgür ve mutlu bir Kürdistan'ın düşmanlarıdır. Ancak yalnız değiliz. Çünkü dünya bunlardan ibaret değil. Bizimle güçlü dostlarımız ve müttefiklerimiz var.

Herşeyden evvel Kürdistan proletaryası artık tarih sahnesindedir. Bu, pekçok şeyin kaderini değiştirecek bir gelişmedir. Çürkü Kürdistan proletaryası, sınıf menfaatleri tarihsel gelişmeyle uyumlu bir sınıftır. Mevcut sistemle hiçbir göbek bağlantısı olmayan tek sınıftır ve dolayısıyla her türlü melanetin kaynağı olan sömürücü sistemin tamamıyla yadsınmasından yanadır. Bu, ondaki diğer sınıflarla mukayese edilemeyecek radikalizmin nesnel temelidir. Onun dışındaki bütün sınıflar, mevcut sistemde şu veya bu noktada buluştukları için, dönem dönem keskin çıkışlar yapsalar bile, devrimci dönüşümü sonuna kadar götürmezler. İşte Kürdistan proletaryası bu nedenle en ileri toplumsal sınıftır. devrimin böyle bir sınıfın kontrolüne geçmesi onun radikalizminin ve başarısının teminatı olacaktır. Bundan kuşku duyulamaz.

Sömürgeci zulüm altında inleyen geniş köylü yığınları ama özellikle de yoksul köylüler, proletaryanın anti-sömürgeci, anti-feodal, anti-emperyalist mücadelesindeki en temel müttefikleri olacaktır. Kürdistan'daki ulusal hareketin ordusu hiç kuşkusuz nüfusumuzun büyük çoğunluğunu oluşturan bu sınıftan çıkacaktır. Topraksız köylülerin toprak talebine cevap verecek bir program, bu işbirliği ve takılımların nesnel temelini oluşturuyor.

Aynı şekilde şehirdeki küçük burjuvazi ve işsiz güçsüz insanlardan oluşan lumpen proletarya da anti-sömürgeci mücadelenin

asker kaynaklarından biri durumundadır. Çünkü mevcut sistemin bu kesimlere iflas ve sefalet dışında verebileceği hiç bir şey yoktur.

Aydınlar ve sömürgecilerin varlığından rahatsız olan orta (milli) burjuvazinin durumu da pek farklı değildir. Aydınlar eskiden beri ulusal mücadelenin içinde oldular. Kürdistan'ın sınıf bileşimi içinde proletaryanın önderlik ettiği çok daha demokratik ve çok daha modern bir mücadele karşısında ilgisiz kalmalı için bir sebep bulunamaz.

Orta burjuvaziye gelince, görece zayıf olan bu sınıf kapitalizmin gelişmesine paralel olarak yaygınlaşıyor ve sömürgeci sistemden duyduğu rahatsızlık artıyor. Bugün çeşitli ararışlar içinde kıvranıp duruyor. Güçlü bir ulusal hareket bu kesimlere güven vererek kararsızlıklarını kırabilir ve büyük ölçüde saflarına kazanabilir.

Öte yandan uluslararası komünist hareket, dünya proletaryası, ezilen halklar, demokrat ve ilerici dünya kamuoyu da müttefiklerimizdir. Daha şimdiden onlarla çeşitli düzeylerde işbirlikleri oluşmuş durumda. Kürdistan devrimi haklı davasını dünya halklarına duyurdukça bu işbirliği giderek artacaktır.

Görülüyor ki, güçlü düşmanlarımız kadar, güçlü dostlarımız var. Dolayısıyla Kürdistan'ın geleceği açısından karamsar olmamızı gerektirecek bir durum yok. Yeter ki, toplumsal gelişmenin doğrultusunu doğru tahlil edebilelim.

Nedir bu doğrultu?

Bu doğrultuyu karakterize eden üç hedeften sözedebiliriz: Bağımsızlık, demokrasi, sosyalizm.

Bağımsızlık, somut olarak Kürt toplumunun gelişmesinin önündeki en temel engel olan sömürgeciliğe son verilmesi anlamına geliyor. Ancak bunu dar manada tek tek parçaların kurtuluşu olarak kavramamak gerekiyor. Çünkü sömürgeci boyunduruk Kürdistan'ı altmış yıldır parçalı bir vaziyette tutan iradeyi ifade ediyor. Toplumsal dinamiklerimizin suni sınırlarla dörde parçalanmış olması sosyal gelişmeyi sağlamak için bütün olarak bu parçalanmışlığı da izole etmek gerektiği ortaya koyuyor. Yani bağımsız Kürdistan aynı zamanda Birleşik bir Kürdistan olmak durumundadır.

Demokrasi, toplumumuzdaki bütün çağdışı toplumsal ilişkilerin süpürülüp atılması amacını ifade ediyor ki, bizim ülkemizde bu işin

omurgasını feodal toprak ağalığı ve aşiret sisteminin lağvedilmesi oluşturur. Ama demokrasi mücadelesi sadece bundan ibaret değil kuşkusuz.

Sosyalizm ise, sömürsüz bir toplum özleminin ifadesidir. Yoksul Kürdistan halkının düşlerini süsleyen bir özlem proleteryanın sınıf savaşımı sahnesine çıkmasıyla Kürdistan açısından artık mümkün hale gelmiştir. Proletarya, ulusal kurtuluş mücadelesini önce halk demokrasisine ve ondan da kesintisiz olarak sosyalizme yöneltebilecektir.

Sonuç olarak Kürdistan'da gelecek sosyalizmdir. Böyle olduğu içindir ki, proleteryanın ulusal kurtuluş mücadelesinin önderliğini ele geçirmek konusunda muazzam üstünlükleri vardır. Eskiden bu işe soyunan feodaller ve onlarla ittifak içindeki güçler 1940'larda tükendiler. bu tükenişin ve tarih sahnesinden çekilişin öyküsünü önceki bölümlerde anlatmıştık. Şimdilerde parlak görünen küçük-burjuvazinin veya diğer ara akımların pozisyonları ise, hızla parlayıp sönen ömürsüz bir ışığı andırıyorlar. Sınıf konumları gereği bunun arkası gelmeyecek bir atılım olduğunu hep birlikte göreceğiz. Geriye sonuna kadar gidebilecek nesnellige sahip tek sınıf kalıyor, O da zincirlerinden başka kaybedecek hiç bir şeyi olmayan Kürdistan işçi sınıfıdır. Kürdistan'ın geleceği sosyalizmdir.

**KAHROLSUN EMPERYALİZM-SÖMÜRGEÇİLİK VE YERLİ
İŞBİRLİKÇİLERİ!**

YAŞASIN BAĞIMSIZ-BİRLEŞİK-DEMOKRATİK KÜRDİSTAN!

12.6.1989

Savunmayı imzalayanlar

Cemil GÜNDOĞAN - İbrahim İNCESU - Ali Rıza GEZİCİ

SAVUNMA İÇİN EKTİR.
17.4.1988 Hürriyet

Yazanlar: Çetin YETKİN, Şevket OKANT

KATLIAMA ALET OLDUK

"Bilsem taşır mıydım? Bir bilseydim hiç TIR'lara yükletir miydim? Benim de ailem var. Bak bak; işte bu da kızımın fotoğrafı! Ah, ellerim kırılıyordu da girmeseydim bu işe!..."

Ağlamaklıydı; yaptığı işin korkunçluğunu yeni yeni anlamaya başlamıştı. Nakliyeciydi ve TIR'lara yüklenip Irak'a gönderilen "kimyasal" maddeler içinde aracı olarak çalışıyordu. Eğer televizyonda, gazetelerde, Irak'ın 17 Mart 1988'de Halepçe ve çevresinde kullandığı kimyasal silahlarla yaşamlarını yitiren 5 binden fazla insanın o korkunç, tüyler ürperten görüntülerine tanık olmasaydı, hâlâ taşınmasına aracılık ettiği "mal"ların bu sonucu doğurduğundan belki hiç kuşkulanamayacaktı. Çünkü, bir kasabanın tüm insanların, bebeklerin, çocukların, annelerin, babaların ıstırap içinde kıvrılarak çarpına çarpına öldükleri, sahnelerin mimarlarından birinin de kendisi olduğu, hiç aklına gelmeyecekti. "**Lanet olsun; aldığım paraya!**"

Anlatıyordu... O korkunç fotoğrafları görünce içine kurt düşmüştü. Gemiler dolusu kimyasal madde, Mersin'e Avrupa ülkelerinden getiriliyor, limana indiriliyor. Bazen fiçiler, bazen de torbalar içinde getirilen bu maddeler bir başka torbanın içine konuluyor, üzerine de bir Türk firmasına ait etiket yapıştırıldıktan sonra TIR'lara yüklenerek Irak'a gönderiliyordu.

Halepçe'de 5 bin kişinin kimyasal maddelerle hunharca öldürülmelerinden sonra kuşkulandı: "**Irak 100 binlerce ton kimyasal maddeyi ne yapıyordu? Avrupa ülkelerinden gelen bu fiçiler, neden torbalara sokuluyordu; üzerlerine neden Türk firmalarının etiketleri yapıştırılıyordu? Yoksa...**"

Araştırmalarımız sırasında karşılaştığımız bu nakliyeciyi, utanç ve pişmanlık duyan tek kişi değildi. Buna karşılık, ülkeye döviz kazandırdıklarını söyleyerek, "**Benden sonra tufan**" diyenler de vardı.

Hürriyet olarak bizim saptadığımız gerçekler ise şunlardı:

TÜRKİYE, KÖPRÜ ÜLKE

Irak'ın kimyasal silah yapımında kullandığı maddeler başta İsviçre, Belçika, Federal Almanya olmak üzere, Avrupa ülkelerinde üretiliyor; deniz yoluyla Türkiye'ye, Mersin Limanı'na indiriliyordu. Mersin'de bazı Türk firmaları tarafından ambalajları değiştirilen bu maddeler, yine bazı Türk nakliyecileri tarafından Irak'a götürülüyordu. Bu işten de, Türk firmaları gerçekten de "**döviz**" kazanmış oluyorlardı. Ayrıca, bu maddeleri kendi ihracatımız gibi gösteriyor ve "ihracatımız ne

kadar da arttı" diye de seviniyorduk!

NEDEN, AMBALAJ ÜSTÜNE AMBALAJ?

İşin püf noktası, silah yapımında kullanılan kimyasal maddelerin içine konuldukları fiçinin ya da torbanın üzerine bir torba daha geçirilerek, yeni bir etiket yapıştırılmasıydı. Kimyasal maddeler, Mersin Limanı üzerinden Irak'a doğrudan doğruya, yani transit olarak gönderilmiyordu.. Mersin Limanı'na indirilip yeniden ambalajlanıyor, bundan sonra Türk firmaları aracılığıyla Irak'a ulaştırılıyordu.

Bu dolambaçlı yönteme başvurulmasında herkesin kendine göre bir nedeni vardı. Herşeyden önce, Arapların oluşturduğu "**İsrail'i Boykot Komitesi**"nin listesinde bulunan Avrupalı firmalar, araya Türk şirketlerinin girmesiyle bir Arap ülkesi olan Irak'a mallarını satma olanağına kavuşuyordu. Böylece Irak da Arap ülkelerinin boykot listesini çiğnememiş oluyordu.

Nitekim, Irak'a bu tür kimyasal maddeleri satan şirketlerden "**Tredecorp SA**"nın imza yetkisine sahip ortaklarından **Jak Levi Yahudi** olduğu gibi, yine imza yetkisine sahip olan **Tony, Ezra Ventura** da Cenevre'de oturan Türkiyeli bir Yahudi.

Bu yönteme başvurulmasının bir başka nedeni de, Batılı firmaların dünya kamuoyu önünde yıpranmak istememeleriydi. Kimyasal silahlar dünya kamuoyu tarafından nefretle karşılandığından, bu firmalar "**Kimyasal katliam**"a bulaşan ellerini gizlemiş oluyorlardı.

Aracı Türk firmalarının bu işten kazancı ise şöyleydi: Bu kimyasal maddeleri ihraç kaydıyla Türkiye'ye ithal ediyorlar; ambalaj ve etiket değiştirerek Irak'a sattıklarında, bunlar Türkiye'de yeniden işlenmiş gibi gösterildiği için, küçük bir çabayla milyonlarca dolar kâr sağlıyorlardı. Aynı mal Mersin Limanı'na indirilirse, buradan transit olarak TIR'larla Irak'a gönderilse; sağlanacak gelir, etiket ve ambalaj değiştirerek yapılan ihracatın yanında devrede kulak kalırdı. Ayrıca, "**ihraç**" kaydıyla ithalat yapan firmalar, hem Türk Hükümeti'nden "**teşvik**" elde ediyor, hem de "**döviz tahsisli**" sağlayabiliyorlardı.

IRAK'IN "ELİ MAHKÛM"

1925 yılında yapılan Cenevre Anlaşması ile yapımı ve kullanımı yasaklanmış olan Kimyasal silahları sık sık kullanan Irak, "**ekonomik**" açıdan hiç de "**kârlı**" olmayan bu tür pahalı ticareti kabulleniyor. Irak'ın transit ticaret yerine, daha pahalıya malolan "**yeniden ihracat**"ı kabullenmesinin önemli bir nedeni daha bulunuyor. Mersin Limanı (ya da İskenderun) savaş nedeniyle, Irak'ın Avrupa'ya açık en önemli kapısı durumunda, Türkiye'nin Avrupa ülkeleriyle "**İyl**" ticari ilişkiler içinde bulunması, Mersin'in Irak'la Batı ülkeleri arasında "**sağlam köprü**" olmasını sağlıyor. Bazı Türk firmalarının Irak'ın zor durumundan

yararlandıkları ve daha çok kâr sağlayacak anlaşmalar yapma yoluna gittikleri anlaşılıyor.

Kimyasal maddelerin nakliyatını üstlenen firmalardan birinin, adının açıklanmasını istemeyen sahibi Hürriyet'e şunları söyledi:

"Eskiden beri, Irak'a çeşitli kimyasal maddeleş konteynerlerle Mersin'den geçerek gitmekteydi. Bunlar Mersin Gümrüğü'nden transit geçirdi. Bu nedenle de konteynerler açılmaz, muhteviyatının ne olduğu, bunları Irak'a götüren Türk nakliyecileri tarafından bilinmezdi. Ancak son zamanlarda transit durdu. Geçici kabul ile Türkiye'ye gelen malların ambalaj ve paleti (üzerlerine konuldukları tahta) değiştirilerek, Irak'a ihracat işlemleri başladı. Bu durum bir buçuk yıldır sürüyor; gönderilen kimyasal maddelerin miktarı da artıyor."

MERSİN'DE YENİ KILIF

Masum insanları öldürmekte kullanılan kimyasal maddelerin Irak'a Mersin'den nasıl gönderildiğini, merkezi İstanbul'da Gayrettepe, Saatçi Bayırı, Gül Acara Sokak, No.10/7'de bulunan ONAK firmasının yaptığı bir parti ithalat-ihracatı izleyerek somut olarak görelim:

Çeşitli kimyasal maddeleri Türkiye'ye ithal ettikten sonra, bunların kaba ambalajını değiştirerek Irak'a ihraç eden ONAK, örnek olarak ele aldığımız işlemi Turo 87/585 sayılı ve 25 Kasım 1987 günlü İhracatı Teşvik Belgesi kapsamında gerçekleştirdi. ONAK'ın ithal ettiği kimyasal maddelerin resmi onaylı listesi şöyle:

- Zinc Chloride, metal varil içinde, 300 ton, 1260 dolardan , 378 bin dolar
- Chemical Manganese Dioxide, torba içinde, 850 ton, 1182 dolardan, 1 milyon 4 bin 700 dolar.
- Stannous Octoate, metal varil içinde, 15 ton, 7 bin 600 dolardan, 114 bin dolar.
- Tertiary Amine Catalyst (DABCO 33 LV), metal varil içinde, 15 ton, 7 bin 530 dolardan, 112 bin 950 dolar.
- Silicon Oil, metal varil içinde 60 ton 5 bin 640 dolardan, 338 bin 400 dolar.
- Freon With /2 Mesamol, metal varil içinde, 250 ton, 118 dolardan, 295 bin dolar.
- Polyole, metal varil içinde, 3 bin 500 ton, 900 dolardan, 3 milyon 150 bin dolar.
- High Impact Polystrene, torba içinde, 2 bin 500 ton, 1710 dolardan, 4 milyon 275 bin dolar.
- China Clay Supreme, torba içinde, 60 ton, 546 dolardan; 32 bin 760 dolar,
- Alpha Aliminium Hydroxide, torba içinde, 700 ton, 548 dolardan, 383 bin 600 dolar.

—Sorbitol, metal varil içinde, 600 ton, 794 dolardan, 476 bin 400 dolar.

—TOPLAM: 10 milyon 560 bin 810 dolar.

ONAK'ın "ihraç" ettiği maddelerin, yine resmi onaylı listesi de şu:

—Zinc Chloride, variller tahta kafes içinde izole edilmiş, 300 ton, 1799 dolardan, 539 bin 700 dolar.

—Chemical Manganese Dioxide, ikinci bir çuvala konmuş paletli, 850 ton, 1689 dolardan, 1 milyon 435 bin 650 dolar.

—Stannous Octoate, variller tahta kafes içinde izole edilmiş, 15 ton, 10 bin 860 dolardan, 162 bin 900 dolar.

—Tertiary Amine Catalyst (DABCO 33LV), Variller tahta kafes içinde izole edilmiş, 15 ton, 10 bin 760 dolardan, 161 bin 400 dolar.

—Silicon Oil, variller tahta kafes içinde izole edilmiş, 60 ton, 8 bin 60 dolardan, 488 bin 600 dolar.

—Freon With %2 Mesamol, variller tahta kafes, içinde izole edilmiş, 250 ton 1690 dolardan, 428 bin 500 dolar.

—Polyole, variller tahta kafes içinde, izole edilmiş, 3 bin 500 ton, 1285 dolardan, 4 milyon 497 bin 500 dolar.

—High Impact Polystyrene, ikinci bir çuvala konmuş, paletli, 2 bin 500 ton, 2 bin 445 dolardan, 6 milyon 112 bin 300 dolar.

—China Clay Supreme, ikinci bir çuvala konmuş, paletli, 60 ton, 780 dolardan, 46 bin 800 dolar.

—Alpha Aluminium Hydroxide, ikinci bir çuvala konmuş, paletli, 700 ton, 984 dolardan, 548 bin 800 dolar.

—Sorbitol, variller tahta kafes içinde, izole edilmiş, 600 ton, 1185 dolardan, 681 bin dolar.

Listeler incelendiğinde açıkça görüleceği gibi, ithal ve ihraç edilen maddeler, gerek cins, gerekse miktar bakımından aynı. Buna karşılık, ithal fiyatları düşük, ihraç fiyatları ise yüksek. Örneğin listelerin birinci sırasındaki "Zinc Chloride" maddesinin, ithal edildiği miktarda ihrac edildiği görülüyor. ONAK'ın yaptığı tek işlem, "metal varil içinde" bulunan malı, "tahta kafes" içine koymaktan başka bir şey değil. İşte, yalnız bu listedeki maddeler açısından, firmanın tahta kafes yaparak elde ettiği gelir 4 milyon 532 bin 40 Amerikan Doları!... Yani, bugünkü kurdan, yaklaşık 5 milyar 660 milyon 518 bin lira.

Irak'a satılan bu kimyasal maddeleri üreten firma, bir Belçika kuruluşu. Merkezi Brüksel'de. Adresi, Avenue des Arts 44 Bte 7 B-1949. Malı bir başka firma göndermiş ve fatura kesmiş. İkinci firma İsviçre'den. Merkezi Cenevre'de olan Tredecorp SA adlı bu firmanın adresi; 10 Route de Florissant 1206. Bu kimyasal maddelerin Belçika'nın Antwerp Limanı'ndan yüklenerek, M/Melisak adlı gemiyle Mersin'e getirildiğini belirledik.

Manifestosunun sayısı 134; tarihi 25 Şubat 1988.

Acaba ONAK yetkilileri, yaptıkları bu kârlı ticaretin, aslında "ölüm ticareti" olduğunu biliyorlar mıydı? İsrarla aramamıza rağmen, bizimle görüşmekten kaçındıkları için, bu konuda bir şey diyemiyoruz.

PENTA FİRMASI NE DİYOR?

Merkezi İstanbul'da, Elmadağ, Cumhuriyet Caddesi, No:8/1'de olan PENTA Dış Tic. Ltd. Şti. de aynı yöntemle Irak'a kimyasal madde satan firmalardan bir başkası. Manifestosunda, kimyasal maddenin satıcısı olarak "Tigre Produits Chimiques SA" gözükmüyor; İsviçre'nin Cenevre kentinde 3 Place Isaal Mercier 1201 adresinde bulunan, bu İsviçre firmasından Irak'a gönderilmek üzere, Polyol, Methylene di-Isocyanate ve Freon maddeleri ithal edilmiş. PENTA'nın ithal ettiği 500 ton dolayındaki maddeler, Mersin'de TIR'lara yüklenecek Irak'a gönderiliyor.

Bu arada ilginç bir noktada şu: Satıcı durumundaki İsviçre firmasının imza yetkisine sahip üç ortağından biri Türk. Adı Necdet Baysan...

ONAK'a yönelmek istediğimiz soruyu, PENTA'nın ortaklarından Faruk Erkoç'a sorduğumuzda şu cevabı aldık:

"Irak'ın deniz kenarında bir yeri yok ve deniz kıyısından dökme mal alamıyor. Tanker geliyor; 5 bin ton malı Türkiye'ye boşaltabiliyor Irak'ın malını nereye boşaltacaksınız? Basra kapalı, Irak'ın mal alabileceği yakın iki yer var. Bunlardan bir tanesi Akabe... Ancak burası çok doludur... Üstelik oraya ulaşmak için Süveyş Kanalı'ndan geçmek gerekir ki, bu da yüklü bir ücret demektir. İkincisi ise Mersin ve İskenderun'dur."

Irak'ın, ithalatını Türkiye üzerinden yapmak zorunda olduğunu doğrulayan Faruk Erkoç, bu ülkeye sattıkları kimyasal maddelerin kimyasal silah yapımında kullanıldığına ilişkin bir bilgilerinin olmadığını belirterek sözlerini şöyle sürdürdü:

"Biz bu maddeleri satık... Bir şirkete satıyorsunuz... Bundan kimse şüphelenemez. Çünkü, bunların beraber kullanıldığı belli amaçlar var. Bu amaçlar için bunlar satılır. Ben zannetmiyorum ki, başka amaçlar için kullanılmış olsun. Bunlar, mesela kauçuk yatak, buzdolabı gibi şeylerin yapımında kullanılır."

Bu tür maddelerin Irak'ta bazı sanayi dallarında kullanılsa bile bu denli yüksek miktarlarla ulaşması mümkün görülüyor. Örneğin, buzdolabı üreten bir kuruluşun bu tür maddelere ihtiyacı çok sınırlı, PENTA'nın ortağı Faruk Erkoç, Irak'a sattıkları kimyasal maddelerin, kimyasal silah yapımında kullanıldığını belirlediğini söylediğimizde de şunları söyledi:

"Siz bana Irak'tan gelseniz bugün istesenez, ben bu malları yine size satarım; bayılırım... Tabii, mevzuat mümkünse satarım; satmaya devam ederim, Kimse bana bir şey diyemez."

UZMANLARIN GÖRÜŞÜ

Irak'a satıldığını saptadığımız kimyasal maddelerin, kimyasal silah üretiminde kullanılıp kullanılmayacağı konusunda görüşlerine başvurduğumuz uzmanlar ise şunları belirttiler:

"Belirtilen bileşiklerden, azotlu ve klorlu olanlar, boğucu ve yanıcı özellik gösterebilir... Alkollü olanlar, yanmayı kolaylaştırır... Kaynama noktası düşük olanlar, havada rahat yayılırlar. Bu nedenle de, bunların, bazı karışımlar yapılmak suretiyle savaşta kullanılmaları mümkündür. Ayrıca, İsoziyan bileşikler zehir olarak kullanılır ve çok tehlikelidir."

Yine uzmanların belirttiklerine göre, Kalay-2 Oksalat (SnO₂O₄) savaşlarda yapay sis yapmak için kullanılıyor. Freon'dan (Difluora Diklorometan) (CF₂Cl₂) ses hızını aşan süratlerde yararlanılıyor.

ÇÖZÜLEN ESRAR

Irak'ın, kimyasal silahları nereden ve nasıl sağladığı, uluslararası bir tartışma konusu. Bazı çevreler, kimyasal silahları; İngilizlerin Irak'ta buldukları sırada gizlice depoladıklarını, Iraklıların bunları bularak kullandıklarını öne sürmüşlerdi. Örneğin, İngiliz bilimadamlarından Dr. Murphy, "No Fire-No Thunder" (Ateş de yok, Fırtına da) adlı kitabında bu görüşe yer vermişti. Buna karşılık bazı çevreler, Irak'ın, kimyasal silah üretmek için gerekli olan teknolojiyi geliştirdiğini belirtiyor. İran ise, kimyasal silah üretmek için gerekli olan hammaddelerin, Irak'a Batılı ülkeler tarafından satıldığını öne sürüyor.

Irak'ın geçen Mart ayında yeniden kimyasal silah kullanmasından sonra Alman 2'inci televizyonu ZDF'de yer alan bir haberde, "Paldephand und Cold" adlı bir Alman firmasının Irak'ta, kimyasal silah üretecek bir fabrika kurduğunu açıklamıştı. Almanların ünlü Stern Dergisi ise, merkezi Hamburg'da bulunan "Water Engineering Trading" adlı bir başka firmanın da, aynı amaçlı malzeme ve aygıtları, 1986 yılı içinde, merkezi Münih'te bulunan "Merkür" adlı bir nakliye şirketi aracılığıyla Türkiye üzerinden Irak'a ulaştırdığını açıklamıştı. İşin ilginç bir yanı da, "Water Engineering Trading" firmasının ortaklarından birinin Iraklı olması Irak'ta kurulan tesislerin işletilmesine İsviçre'nin de katkıda bulunduğu, Batı basınında çıkan haberler arasında yer alıyordu.

Irak'ın savaşta kimyasal silah kullandığı çoktandır biliniyordu. Bu kimyasal silahları Irak'ın kendisinin ürettiği de belirlenmiş durumda. Yanıtlanmayan soru, bu silahların yapımı için gereken hammaddenin nereden ve nasıl sağlandığıydı. Irak'ın, Batı'ya açılan kapısının Mersin Limanı olduğu da biliniyordu. İşte bazı Türk firmaları, bilmeyerek de olsa, Irak'ın kimyasal silah yapmak için ihtiyaç duyduğu kimyasal maddeleri bu kapıdan sağlamasına yardımcı oluyordu.

KAYNAKÇA

- Sami ABDURRAHMAN İle Röportaj, Medya Güneşi, S.8, Nisan 1989
- Emre ADIGÜZEL, (Derl.) Komintern Belgelerinde Türkiye Kurtuluş Savaşı, İst. 1985
- Feroz AHMAD-İttihat ve Terakki, İkinci Baskı, İst. 1984
- Kemal Mazhar AHMAD, "1925 Büyük Kürt Ayaklanmasının Niteliği Üzerine" Medya Güneşi, S.7, Ocak-Şubat 1989 içinde
- Berham ARDA, "Güney Kürdistan'da Sürüp Giden Özgürlük Tutkusu" Medya Güneşi, S.2, Mayıs-1988 içinde
- Behram ARDA, "Şeyh Sait Ayaklanmasının Ulusal ve Sosyal Karakteri" Medya Güneşi, S.4, Temmuz-Ağustos 1988 içinde
- Nimet ARSAN, (Derl.) Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, Türk İnkılap Enstitüsü Yay. C.IV
- M. A. ASLAN, Kürt Mülteciler, Ank. 1988
- Mustafa BARZANİ ile Röportaj, Yeni Demokrasi, S.8
- Mesut BARZANİ ile Röportaj, Medya Güneşi, S.8 Nisan 1989 içinde
- Macid R. CAFER, Azgelişmişlik İçinde Geribiraktırılmışlık, Yöntem Yay. İst. 1979
- Gerard CHALIAND, People Without a Country: Kurds and Kurdistan, Third Impression London, 1982
- Neşe ERDİLEK, "Hükümetler ve Programları, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi C.IV, İletişim Yay.
- Serpil GÜVENÇ, "Irak Üzerine" Ülke, S.5, Sonbahar-1978 içinde
- Saddam HOSSEIN, On Current Affairsin Iraq, Foreign Languages, House, Baghdad, 1981
- Saddam HOSSEIN, Some Aspects of Iraq-Iran War, Baghdad, 1987
- Zafer KARS, Belgelerle 1908 Devrimi Öncesinde Anadolu, Kaynak Yay. İst. 1984
- Kendal, "The Kurds Under The Ottoman-Empire" Gerard Chaliand (1982) içinde S.19-47
- Kendal, "Kürdistan in Turkey", Gerard Chaliand 1982 içinde S.47-107
- Hikmet KIVILCIMLI, İhtiyat Kuvvet, Milliyet (Şark)
- Yalçın KÜÇÜK, Türkiye Üzerine Tezler, (1908-1978) 2. Kitap, 2. baskı
- Yalçın KÜÇÜK, Aydın Üzerine Tezler 1830-1908 İst, Birinci Kitap 1984
- Meydan Larosse Ansiklopedisi, C.7
- Siyamend OTHMAN, "Kürt Sorunu Karşısında Sovyet Politikası Üzerine Bir Analizin Elemanları" Yeni Demokrasi, Sayı: 15, Ekim 1988
- Mim Kemal ÖKE, "Türkler Musul ve Kerkük'ü Nasıl Kaybetti" Tercüman Gazetesi 10-23 Kasım 1986 nüshaları
- Mim Kemal ÖKE, İngiltere'nin Güneydoğu Anadolu Siyaseti ve Binbaşı E.W.V. Noel'in Faaliyetleri, TKAE yay. Ank. 1988
- Mim Kemal ÖKE Musul Meselesi Kronolojisi (1918-1926), Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay. İst. 1987
- Ahmet ÖNEROĞLU, "Mir Mehmet İsyanı" Medya Güneşi, Yıl:1, Sayı 3, Haziran-1988
- Selahattin TANSEL, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C.I, Milli Eğitim Basımevi, Ank. 1977

- Selahattin TANSEL, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C.II, Milli Eğitim Basımevi Ank. 1978
- Bülent TANÖR, "Sıkıyönetim", Cumhuriyet, Dö. Tür. Ans. C.IV. içinde TBMM Gizli Celse Zabıtları C. I, 2.Bas. İş Bankası Yay. Ank. 1985
- TBMM Gizli Celse Zabıtları C.II, 2.Bas. İş Bankası Yay. Ank. 1985
- TBMM Gizli Celse Zabıtları C.III, 2. Bas. İş Bankası Yay. Ank.1985
- TBMM Gizli Celse Zabıtları C.IV, 2.Bas. İş Bankası Yay. Ank. 1985
- Ebubekir Hazım TEPEYRAN, Belgelerle Kurtuluş Savaşı Anıları, İst. 1982
- Tarık Zafer TUNAYA, Türkiye'de Siyasal Partiler C.II, Genişletilmiş 2. Bas. Hürriyet Vakfı Yay. 1986
- Mete TUNÇAY , "İstiklal Mahkemeleri", Cumhuriyet Dö. Tür.Ans.C.IV. içinde
- Mete TUNÇAY, Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması, Yurt Yay. Ank. 1981
- Erbil TUŞALP, Zehir Yüklü Bulutlar-Halepçe'den Hakkariye, Ank. 1989
- Nazmi SEVGİN, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Türk Beylikleri; Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay. Ank. 1982
- Stanford SHAW, Ezel Kural SHAW Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, C.II, E.Yay. İst. 1983
- SSCB Dışişleri Bakanlığı Arşiv Bölümü, Alman Dışişleri Dairesi Belgeleri (Türkiye'deki Alman Politikası (1941-1943)), Havaas Yay. İst. 1977

SUN YAYINCILIK'TAN ÇIKAN VE ÇIKACAK OLAN KİTAPLAR

- 1- **AEP 9. Kongre Raporu (Toplatıldı Beraat Etti)**
- 2- **SB ve Doğu Avrupa NEREDEN NEREYE**
Garbis Altınöğlü (Toplatıldı)
- 3- **Güneş Doğmadan Asılmak - Roman**
Hayri Argav (2. Baskı çıktı)
- 4- **Kavga Düştü Payıma - Şiir**
Kutsiye Bozoklar
- 5- **Leninist Parti ve Kadrolar**
Enver Hoca (Toplatıldı)
- 6- **Halepçe Jenosidi**
- 7- **Emperyalist Savaş Üzerine**
Lenin (Çıkıyor)
- 8- **Tigre Ulusal Kurtuluş Mücadelesinde Kadınlar**
BALDAN TATLI (Çıkıyor)

Institut kurde de Paris

....bir halkın zorla bir devlet çerçevesinde tutulmasının kabul edilmesi akıl almaz bir şeydir. Halkların kendi kaderlerini kendilerinin belirleme hakkını formüle ederek, biz, böylece ulusal baskıya karşı savaşımı, ortak düşmanımız emperyalizme karşı bir savaşım düzeyine yükseltiyoruz. Eğer bunu yapmazsak, kendimizi emperyalistlerin değıirmenine su taşıyan kimselerin durumunda bulabiliriz. Eğer biz sosyal-demokratlar, Fin halkının kendi ayrılma isteğini dile getirme ve bu isteğı gerçekleştirme hakkını yadsırsak, bunun sonucu, kendimizi çaracı siyasanın sürdürücüleri durumunda buluruz."

(Lenin)

20
59.F. #

Tur.